

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

Nr. 3—4 (11—12)

ANUL III

CHIȘINĂU

Va veni un timp cind cel care se
va dori salvat întru cultură va tre-
bui să învețe românește.

Constantin NOICA

PĂSTRAREA IDENTITĂȚII

Politicienii fac fum. Cu sau fără făgăduieli. Cu sau fără performanțe. În mijlocul acestei goane după vînt, între zi și noapte, pe linia de demarcare dintre ani și dintre secole «stă neclintita limbă».

Acum, cînd constatăm că sîntem amăgiți de-a binelea și înalțe nu se vede mare lucru, limba redevine unul din rarele sprijine ale sufletelor și ale cugetelor noastre.

Acum, poate mai mult ca oricînd, simțim imperioasa nevoie a unui alean, a unei scrișiri aparte de luciditate, a unei înălțări și a unei autorealizări plenare. Or, toate acestea se pot obține numai și numai prin și întru limbă.

Revista «Limba Română», orientată fiind, după cum bine se știe, spre un cerc larg de cititori, și de astă dată abordează multe probleme, nu neapărat însoțindu-le cu răspunsuri: cititorul este invitat la meditație, analiză și, în ultimă instanță, la colaborare.

Urmînd sugestiile multor profesori școlari, numărul prezent al publicației găzduiește analize și interpretări ale operelor marcate în «Scrișoarea metodică» a Ministerului Științei și Învățămîntului cu calificativul «Comentariu literar». Totodată se păstrează deschiderea spre un larg orizont cultural-cognitiv: noua rubrică «Români universali» prezintă lucrări ale cunoscutului filozof și poet român stabilit la Madrid, prof. dr. George Uscătescu.

Acum, poate mai mult ca oricînd, întoarcerea cu fața spre limba și literatura română ne va ajuta să rămînem fideli obșriei noastre nobile, să păstrăm cu sfințenie identitatea și unitatea de neam cu toți cei ce vorbesc LIMBA ROMÂNĂ.

Colegiul de redacție

LIMBA ROMÂNĂ
 Revistă trimestrială
 editată de
MINISTERUL
ȘTIINȚEI
ȘI
ÎNVĂȚĂMÎNTULUI
AL
REPUBLICII MOLDOVA
 cu concursul
 societății
LIMBA NOASTRĂ
CEA ROMÂNĂ

Iulie-decembrie 1993,
 nr. 3—4 (11—12)

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef adjunct
Alexandru BANTOȘ
 Secretar de redacție
Leo BORDEIANU

Vasile BAHNARU
 Ion CIOCANU

CONSILIUL DE REDACȚIE

Pavel BALMUȘ
 Silviu BEREJAN
 Mihai CIMPOI
 Anatol CIOBANU
 Eugen COȘERIU
 (Tübingen)
 Ion COTEANU
 (București)
 Nicolae DABIJA
 Traian DIACONESCU
 (Iași)
Mihai DRĂGAN (Iaș
 Stelian DUMISTRĂCEL
 (Iași)
 Ion IACHIM
 Dumitru IRIMIA (Iași)
 Nicolae MĂTCAȘ
 Ion MELNICIUC
 Emil MÎNDÎCANU
 Ilie POPESCU (Cernăuți)
 Stanislav SEMCINSKI
 (Kiev)
 Constantin TĂNASE
 Grigore VIERU

SUMAR

ROMÂNI UNIVERSALI

George USCĂTESCU — statornic me-
 sager al românismului

3

George USCĂTESCU. Curriculum
 vitae (4); Autoprezentare (7); Ca-
 racterele culturii românești (15);
 «Luceafărul», poem dramatic în pro-
 ză. Fragmente (22); Basarabia, sim-
 bol al destinului românesc (23); El-
 țin și Republica Moldova (26)

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Lucian BLAGA (6); Mihai EMI-
 NESCU (27, 67, 77, 129); Constantin
 NOICA (30, 37, 43, 47, 59, 133); Ion
 ELIADE-RĂDULESCU (50); Liviu
 REBREANU (70); Garabet IBRĂI-
 LEANU (80)

ANTOLOGIA «L. R.»

George USCĂTESCU. Renăscut ia-
 răși din cenușa Ilionului (14); Aple-
 cați peste litera scrisă, încălziți de...
 (31); Învăț abecedarul citirilor în
 stele... (44); Îți recunosc chipul stră-
 vechi, palidă, dulce prietenă... (71);
 Uneori frica marelui timp urcă în
 mine... (77); Un cerb de argint (123);
 Iată sint doar un punct (130).

OBIȘII

Anca ANDREI-FANEA. Termeni
 apicoli de origine latină; Contribu-
 ții lexicale: «bezmetic» (stup bezme-
 tic)

28

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Anatol CIOBANU. Punctuația și
 cultura scrisului (virgula-lipsă și
 virgula de prisos)

32

Petru ZUGUN. Funcțiile sintactice
 ale numelui la cele cinci cazuri

38

Prezentări și recenzii

Petru BUTUC. Anatol Ciobanu:
 Punctuația limbii române

45

ÎN GRĂDINA LIMBII NOASTRE

Alexandra GHERASIM. Cum cins-
 tim pe «domnul»?

47

INFERN TERMINOLOGIC

Alexandru GROMOV. De la «poroșok» la «băătură uscată» sau implementarea ineptiilor
50

ONOMASTICĂ

Albina DUMBRĂVEANU. Denumirile de întreprinderi și cultivarea limbii
55

CONGRESE, CONFERINȚE, SEMINARE

O conferință cu Eugen Coșeriu la Chișinău
57

A seminariza gândirea lui Blaga
59

Conferința națională de filologie «Limba română azi» (Iași — Chișinău, 28—31 august 1993)
61

Forum terminologic la București
62

CONTROVERSE

Ioan OPREA. Titu Maiorescu și ortografia limbii române cu litere latine
64

Gheorghe CHIVU. Propunerile de modificare a ortografiei și cerințele cercetării filologice
68

PRO DIDACTICA

Monica SOCEA. Poeti basarabeni contemporani
72

Ion IACHIM. Brainstormingul la lecțiile de literatură
78

Ludmila BERZOY. Scopul comunicativ al exercițiilor gramaticale
81

Analize și interpretări

Ion PIRNĂU. Marin Preda: Moromeții
84

LABORATOR

La ancheta «L.R.» răspunde Vasile ROMANCIUC
88

SUMAR

Timofei ROȘCA. Mitul luminii și culorile sensibilității poetice
89

INTERIORUL UNUI POEM

Ion MĂNOIU. Lucian Blaga: Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
96

Monica ILADE—COSTEA. George Bacovia: Lacustră
99

AUTOGRAF

Ioan ALEXANDRU. Autoportret
105

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

Ana BANTOȘ. Liviu Damian: obseșia identității
106

EMINESCIANA

Mihai DRĂGAN. Mit și viziune poetică în *Memento mori*. (Necrolog și note bibliografice de Ion APE-TROAIE)
115

DIALOGUL ARTELOR

Alexandru CEBUC. Un nou drum în plastica românească
124

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Ion CIOCANU. Cărțile neamului, II. Hadrian Daicoviciu: Dacii
131

Petru ROȘCA. Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria. Vol. I de Vasile Pavel
134

SUMARUL GENERAL: 1991—1993
135

CUVINTE ÎNCRUCIȘATE

Andrei CAȘENCU. «Inflorituri pe ștergare»
142

**GEORGE USCĂTESCU:
STATORNIC
MESAGER
AL
ROMÂNISMULUI**

ROMÂNII UNIVERSALI

Cele câteva frinturi din imensa și variată operă a lui George Uscătescu, român aflat departe de Țară, dar care a știut ca nimeni altul să înfrunte destinul, încearcă să contureze, în special pentru cititorul basarabean, trăsături definitorii ale talentului unuia din cei mai de seamă reprezentanți ai diasporei românești.

Se știe că este foarte greu, chiar extrem de dificil să fii profund, limpede, exact într-un singur domeniu de activitate sau de creație. Nu în zadar se zice că timpul enciclopediștilor demult a trecut. Parcă înfirmind această axiomă, George Uscătescu, figură de referință în cultura occidentală contemporană, s-a manifestat plener în diverse domenii: drept, sociologie, politologie, istorie, arte și critica artelor, teoria culturii, estetică și filozofie. (Parcurgeți neobișnuitul Curriculum vitae sau zăboviți asupra Autoprezentării și veți vedea cât de mult poți face într-o singură viață de om!).

Exponent al gândirii moderne, apreciat în țările cu un grad avansat de civilizație (dovadă sînt lucrările sale apărute în spaniolă, italiană, germană, franceză, engleză și chiar japoneză), George Uscătescu a rămas un statornic mesager al poporului și culturii române. Departe de Țară, împlîntat în vîltoarea vieții spirituale, politice etc. a Occidentului, nu a uitat, nu uită nici pentru o clipă că e român și că e coborî-

tor dintr-un neam cu suflet larg, cu o cultură milenară, deschis pentru toate semințiile, dar nedreptățit crunt de istorie. De altfel, istoria scrisă în lumina orbitoare a adevărului este o preocupare constantă, demnă de invidiat a lui George Uscătescu. Comparați — e suficient! — cele două lucrări scrise la interval de decenii — Basarabia, simbol al destinului românesc și Elțin și Republica Moldova — și vă veți da seama de curajul, statornicia, fermitatea, vizionarismul și, desigur, patriotismul temerarului nostru conațional.

George Uscătescu a scris și poezie. Versurile găzduite de revistă exprimă registrul tematic al preocupărilor sale poetice. Un detaliu ar trebui să remarcăm: poezia a fost scrisă doar în română, fapt ce semnifică atașamentul lui George Uscătescu pentru această permanență și inepuizabilă esență umană specifică sufletului și spiritua-lității românești care este LIM-BA ROMÂNĂ.

AI. BANTOȘ

Există popoare politice și popoare care sînt miniștri ai spiritului. Din aceea din urmă este George Uscătescu... El nu este un autor, este o hartă. Citindu-l apar puțin cîte puțin contururile unui nou continent care foarte fericit se cheamă continent mental... Continentul mental al scriitorului este Europa redi-viva... Diverși specialiști s-ar putea, totuși, să cenzureze una sau alta din operele atît de variate ale lui George Uscătescu. Dar scriitorii trebuie să fie citiți în întregime cînd operele lor separate nu se potrivesc cu gusturile noastre... Să nu citiți o operă a lui George Uscătescu, citiți-le pe toate. În aceea veți vedea contururile unui continent care nu se află pe hărțile geografice dar, ca o Atlantidă a viitorului, există deja într-o oarecare parte... Să admitem că în George Uscătescu înțilnim o aventură a spiritului, dar una care se petrece într-o navă care ne duce la un unic continent locuibil, Atlantida spiritului.

Constantin NOICA,
cetățean candidat la continentul mental, 1985

CURRICULUM VITAE

Locul și data nașterii: Curteana, jud. Gorj, România, 5 mai 1919.

Studii: Liceul din Tg. Jiu. Examen de Bacalaureat la Craiova (1935). Facultatea de Litere, Filozofie și Drept din București, (1936—1940). Bursa de studii în Italia (1940). Susține în Italia doctorate în Litere și Filozofie (1941) și în drept (1943). Dintre profesorii săi celebri amintim pe Giulio Bertoni (Filologie) și Giovanni Gentile (Filozofie). În 1944 se stabilește în Spania, patria sa adoptivă.

Carierea universitară: Profesor titular în Spania (Salamanca, Barcelona și Madrid), profesor asociat în America Latină, profesor invitat în Italia, Franța, Elveția etc., a predat istoria culturii, estetică, filozofie, arte, politologie, limbă și civilizație românească. Paralel cu activitatea didactică a susținut numeroase conferințe în Europa și America, pe teme de cultură, literatură, filozofie, estetică, arte plastice (Paris, Strasbourg, Roma, Florența, Genova, Trieste, Buenos Aires etc. Și a publicat sute de articole și studii în diverse reviste din Spania, Franța, Italia, Portugalia etc.

Opera științifică și literară: A tipărit în diverse limbi peste 100 de volume și peste 2.000 de studii și articole cu o mare varietate tematică, atestînd un spirit enciclopedic asemănător cu cel al lui B. P. Hasdeu, N. Iorga și M. Eliade. Un loc aparte îl ocupă scrierile sale pe teme românești, tipărite în revista *Destin*, între anii 1952—1968, cea mai importantă revistă a diasporei românești. A scris de asemenea 10 volume de poezie în limba română și spaniolă, exprimînd, în simboluri poetice, ipostaze specifice sufletului și spiritualității românești.

Premii și titluri

academice — Premiul Uniunii Latine, pentru volumul *La morte de l'Europe?*, Paris, 1957;

— Premiul Unității Europene, Roma, 1964, pentru vol. *Profetas de Europa*, Madrid, 1962.

— Premiul Național de Literatură, Madrid, 1970 pentru volumul *Erasmus*, Madrid, 1969.

— Președinte al Societății Ibero-americe de Filosofie de la Mad-

rid, Președinte al Societății Internaționale de Studii Umanistice de la Roma, Doctor Honoris Causa al Universității din Genova și Cluj, Membru de onoare al Academiei Române.

Referințe critice:

— Volumul omagial la 65 de ani cu titlul **Cultura y Existencia, Homenaje al Profesor Uscătescu**, Madrid, Reus, 1985, 438 p., la care au colaborat personalități științifice din domeniul filologiei, filozofiei, dreptului din Spania, Franța, Italia, Germania, Grecia, Olanda, România.

— Monografia semnată de I. Mustața, **George Uscătescu, Pledoarie pentru Europa**, București, Roza Vinturilor, 1990, 154 p.

— Constantin Noica, **El Continente mental trazado por Jorge Uscătescu**, în volumul **Cultura y existencia humana**, Madrid, Reus, 1985.

I. — VOLUMUL DE STUDII:

— **El problema de Europa**, Madrid, Cuadernos Europeos, 1949 (tradus în franceză, 1957)

— **La concepción jurídica rumana**, Salamanca, Cuadernos Hispano-romanos, 1949

— **De Maquiavelo a la razón de Estado**, Ed. Destin, Madrid, 1951

— **Relaciones culturales hispano-romanas**, Ed. Ceor, Madrid, 1951

— **Europa ausente**, Editorial Nacional, Madrid, ed. 20, 1957

— **Rumania: pueblo, historia, cultura**, Ed. C.S.I.C., Madrid, 1951

— **Rebelión de las minorías**, Editorial Nacional, Madrid, 1955, tradusă în portugheză, 1958

— **Juan Bautista y el mundo histórico**, Ed. C.S.I.C., Madrid, 1956

— **La morte de l'Europe?** Ed. Librairie Française, Paris, 1957 (Premiul Uniunea Latină din Paris, 1958)

— **Tiranía y negación de la historia** «Colección Crece o muere», Madrid, 1958

— **Constantin Brâncuși**, «Colección Crece o Muere», Madrid, 1958

— **A rebelião das minorias**, Rio de Janeiro, Libreria classica, 1958

— **Escatología e historia**, Ed. Guadarrama, Madrid, 1959

— **Nuevos retratos contemporáneos**, Ed. Dosat, Madrid, 1959

— **La diplomatie européenne et l'unité roumaine**, Ed. Artes Gráficas, Madrid, 1960

— **Hombres y realidades de nuestro tiempo**, Ed. Rialp, Madrid, 1961

— **Profetas de Europa**, Editorial

Nacional, Madrid 1962, (Premiul Unității europene, Roma, 1964). Tradus în limba engleză, 1967

— **Vico ed altre guide**, Editorial Giardini, Pisa, 1962

— **El tiempo de Ulises**, Editorial Nacional, Madrid, 1963

— **Utopía y plenitud histórica**, Ed. Guadarrama, Madrid, 1963

— **Séneca, nuestro contemporáneo**, Ed. Nacional, Madrid, 1965

— **Aventura de la libertad**, Ed. Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1967

— **Fronteras del silencio**, Ed. Nacional, Madrid, 1967

— **Profetis tis Evropis**, Athenai, Ed. Kontoi, 1967

— **Del derecho romano al derecho soviético**, Instituto de estudios políticos, Madrid, 1963

— **Nemesis et libertad**, Editura Nacional, Madrid, 1968

— **Proceso al humanismo**, Ed. Guadarrama, Madrid, 1963

— **Il teatro e le sue ombre** (Con prólogo de E. Pasatore). Ed. Universitaria, Bari, 1968

— **Teatro occidental contemporáneo**, Ed. Guadarrama, Madrid, 1968

— **Erasmus**, Editorial Nacional, Madrid, 1969 (Premio Nacional de literatura, 1970) (tradus în limba română, 1982)

— **Maquiavelo y la pasión del poder**, Ed. Guadarrama, Madrid, 1969

— **Antinomia della libertà**, Ed. Città di Vita, Firenze, 1970

— **Aforias del estructuralismo**, Ed. Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1971

— **Conversaciones actuales**, Editura Nacional, Madrid, 1971

— **Genesis e vicende dello strutturalismo**, Edizioni Giardini, Pisa, 1972

— **Mis ventanas abiertas**, Editorial Sala, Madrid, 1972

— **La anarquía y las fuentes del poder**, Ed. Reus, Madrid, 1972

— **Breve teoría e historia de la cultura**, Ed. Reus, Madrid, 1973 (tradus în limba greacă, Athenai, 1977)

— **Forjadores del espíritu europeo**, Editorial Sala, Madrid, 1973

— **Cultura y vanguardia**, Editorial Reus, Madrid, 1974

— **Cádiz y la aventura de la libertad**, Caja de ahorros, Cádiz, Madrid, 1975

— **Idea del arte**, Editorial Reus, Madrid, 1975

— **Saber y Universidad**, Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1975

— **Brâncuși y el arte del siglo**, Editorial Reus, Madrid, 1976 (Tradus în limba română, București, Meno, 1985)

— **Estructuras de la imaginación**, Editorial Reus, Madrid, 1976

— **O destierro da civilização ante a avalanche do hominmassa**, Ed. Mundo cultural, Sao Paulo, 1977

— **Ideas maestras de la cultura española**, Ed. Reus, Madrid, 1977

— **Sintomi Teoria kai Istoria tou Politismou**, Athenai, Ed. Grigoris, 1977

— **Europa, nuestra utopia**, Ed. Reus, Madrid, 1978

— **Historia de la filosofía**, Ed. Luis Vives, Zaragoza, 1978

— **Fundamentos de estética y estética de la imagen**, Ed. Reus, Madrid, 1979

— **Tragedia y política**, Fundación Pastor, Madrid, 1980

— **Lenguaje y creatividad**, Ed. Reus, Madrid, 1981

— **Saggi de cultura e filosofia**, Col. Filosofia oggi, Genova, 1981

— **Profilo della cultura spagnola**, Ed. Rizzoli, Milano, 1982

— **Erasmus**, Ed. Univers, București, 1982

— **Augustin, Nietzsche, Kierkegaard**, Ed. Forja, Madrid, 1983

— **Introducción a la ontología de la cultura**, Ed. Forja, Madrid, 1983

— **Fragmentarium**, Ed. Forja, Madrid, 1984

— **Estética y creatividad en Ortega y Gasset**, Editorial Reus, Madrid, 1984

— **Breviario de la cultura**, Ed. Reus, Madrid, 1985

— **La otra cara de la libertad**, Ed. Forja, Madrid, 1985

— **Brâncuși și arta secolului**, Meridiane, București, 1985

— **Ontologia culturii**, Ed. Politică, București, 1987, 436 p.

— **Proces umanismului**, Ed. Politică, București, 1987

II. — VOLUME DE POEZIE:

— **Thanatos**, poeme, Madrid, Destin, 1970

— **Dărimat Ilion**, poeme, Destin, 1972

— **Melc Sideral**, poeme, Destin, Madrid, 1974

— cu titlul **Cultura y existencia**, Madrid, Destin, 1977

— **Millenarium**, poeme, Madrid, Destin, 1980

— **Poezii**, București, Editura Eminescu, 1981

— **Autobiografia**, poeme, Madrid, Destin, 1985

— **Anabasis**, poeme, Madrid, Destin, 1987

— **Hyperion**, poem dramatic, Madrid, 1989

— **Poemas de la Tierra perdida**, Madrid, 1991.

Studiile și articolele publicate în diverse reviste, ziare europene și americane, dar neadunate în volume, peste 2.000 la număr, au fost catalogate în tomul omagial dedicat lui George Uscătescu la 65 de ani cu titlul **Cultura y Existencia**, Madrid, 1985, p. 378—432.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

La fiecare neam de oameni se ivesc poeți și sfinți și gânditori, care știu să aleagă din limba seminției lor, cuvintele de vrajă și de putere, care mai răsrâng sau mai îngînă limba lui Dumnezeu.

Lucian BLAGA

AUTO- PREZENTARE

Această biografie sau, cum se obișnuiește a se numi în deja consolidata tradiție a revistei «Filosofia Oggi», această «autoprezentare» solicitată cu amabilitate, în intenția autorului nu se dorește a fi altceva decât o confesiune. Totuși, trebuie spus de la început că această confesiune, care vrea să fie, așa cum trebuie de altfel, obiectivă, chiar înainte ca autorul ei să se așeze pentru a o scrie, se pregătește să se transforme intenționat în ceva pe care Heraclit îl recunoștea ca fiind caracterul esențial al înseși filozofiei. Este o provocare. O dublă provocare. Înainte de toate din partea amabililor și îndrăgiților conducători ai acestei generoase și bine făcute reviste: iar în al doilea rînd din partea celui care trebuie să facă această confesiune filozofică.

În momentul în care autorul acestor rînduri venea pe lume — în această lume unde diversele etape ale existenței au însemnat o lume de succesive exiluri interioare și exterioare. — Max Weber era autorul unei celebre conferințe intitulate **Politik als Beruf** care, dată fiind bogăția de înțelesuri a cuvîntului german «Beruf», se referea la politică, ca «vocație» și ca «profesiune» și, în același timp, ca unic impuls sau «*conatus*» în manieră à la De Vico. Lectura aceluia magnific text de Max Weber m-a făcut de multe ori să încerc să determin motivul acestei esențiale unități între «vocație» și «profesiune», unitate care, mai mult decât politiciii, ar trebui să se aplice filozofiei sau, mai simplu, practicii «logos»-ului în

sensul cel mai profund posibil. Confesiune, provocare, vocație-profesiune. Cum pot toate acestea să fie convergente, o dată depășită invincibila pudoare, într-o autoprezentare care, în aceste pagini, apare alături de altele, cu siguranță ilustre și deseori de succes?

Pentru a se apuca de lucru, cel care scrie nu ar vrea să se sustragă cu totul tentației de a-și desăvîrși lucrarea în spiritul sfintului Augustin și — de ce nu? — și în spiritul lui Rousseau, cu toate că n-ar ști să spună care din cei doi e mai modern și mai «introspectiv», dacă acești «predecesori» nu ar fi convertit genul într-un arhetip psihologic și estetic, astăzi nerealizabil din pricina unui adevărat blestem istoricist al «științelor culturii». Totuși, dat fiind faptul că foarte generosul meu prieten Alain Guy, în **Istoria filozofiei**, așază numele meu printre filozofii personalisti, confesiunea mea, încercînd să aperse «logos»-ul, înclină să devină, chiar din primul moment, filozofică, estetică, poetică, într-un cuvînt dedicată și deschisă spre fenomenul creativității. În plus, lucrul se complică datorită generozității unui prieten din cealaltă parte a Europei — dar în ce parte stă oare Europa acum? — Constantin Noica, al cărui geniu e demn să definească întreaga operă — de la filozofia creativității pînă la producția poetică în limba strămoșilor săi, poezie cu fond indubitabil metafizic — policromă și multiformă, de care scrie cu evidente reminiscențe aristotelice, asemenea unui modern secretar al culturii.

Toate acestea devin foarte complicate și datorită sentimentului senin și echilibrat asupra lucrurilor al acestui vechi păstor al colinelor «mioritice» din Oltenia, care în profunzimea sufletului său se aseamănă cu anticii păstori or-

fici din Tracia, cei care cu milenii în urmă trăiau în acele locuri.

La început a existat un peisaj de neuitat, forța indestructibilă a unui peisaj și a unui ambient familial. Și, imediat după aceea, lectura cărților — din care multe citite la zece ani, îmi amintesc timpurile acelea de suavă melancolie, fără să fiu un Leopardi: dar Leopardi a fost repede asimilat din cauza eului său, în acest caz, ca fiind cel mai mare poet — se apropia de clasicii greci, de Shakespeare, de Goethe: toți fiind prieteni nedespărțiți din prima adolescență în marea bibliotecă a tatălui meu. În tovarășia lor mi s-a relevat lumea inefabilă a cuvintelor și căutarea semnificației lor. Eroi, peisaje și mituri cu referire constantă la ceva ce mai târziu am descoperit în **Cratilo** platonice: «orthotes ton onomaton». Cultura a deschis drumul spre gândire și filozofie, strict în această ordine. O filozofie care se sprijină pe timp, opere și zile, totul multiplicat ad satietatem în destinul persoanei umane implicând în același timp un proces umanist. Și apoi, fiică a timpurilor moderne, nu s-a putut abține deloc, în ciuda oricărui posibil apel anterior sau posterior, de la cele patru întrebări faimoase puse de Kant: «Was kann ich wissen?»; «Was soll ich tun?»; «Was darf ich hoffen?»; «Was ist der Mensch?».

Nu s-ar putea spune îndeajuns ce au însemnat studiile liceale în Tirgu Jiu — astăzi oraș cunoscut în lumea întreagă de amatorii de artă de avangardă care merg acolo pentru a vedea complexul sculptural arhitectonic al genialului meu concetățean Constantin Brâncuși — au fost destinate să stabilească, dacă nu altceva, primul contact cu acele texte fundamentale din Platon și Kant.

Dar puternica atracție spre filozofie și spre științele umaniste s-a născut acolo cu acei maeștri și în acei ani decisivi ai unei strălucite adolescențe.

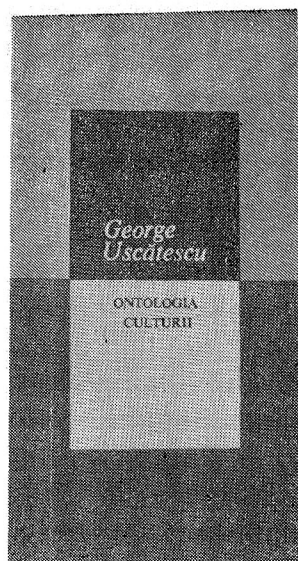
Întreaga deschidere spre a ști a unui tânăr dispus la aceasta a început acolo și fără soliditatea celor învățate de la maeștrii serioși și liberali evoluția ulterioară ar fi de neconceput.

Apoi Bucureștiul; Universitatea. Filozofia, filologia, și științele juridice care ulterior s-au perfecționat cu doctorate în Litere și Filozofie și în Drept la Universitatea din Roma, cu profesori de neuitat ca Gentile, Carabellese, Spirito, Scialoia, Vassalli, Calamandrei. Sau școala filologică a neuitatului Giulio Bertoni și deschiderea spre cultura italiană și universală în compania lui Tucci, Pettazzoni, Sapegno, Schiaffini. Tânăr încă, în bubuiturile ultimelor tunuri ale războiului și bombardamentelor asupra orașelor și satelor italiene, autorul acestor rînduri a ajuns, datorită unei misiuni culturale, în Spania, unde se va desfășura întreaga sa operă de profesor și scriitor, de-a lungul unui drum pe care a avut drept tovarăș o soție cu extraordinare calități umane și artistice. Consuelo, mare artistă, pierdută în plină putere a vieții și creativității sale.

Adîncit acum în natura specială a acestor reflecții se poate spune că ea reprezintă punctul actual în aventura unui efort care însumează etape diverse și în parte caleidoscopice din aproape patruzeci de ani de creație «obiectivă», oglindită într-o sută de cărți în diferite limbaje culturale, în circa șase mii de articole care merg de la ventana abierța culturală culeasă în cele mai bune ziare italiene, spaniole, românești, franțuzești, germane, portugheze, grecești, pînă la eseuri despre reviste filozofice, li-

terare și de artă, la monografiile dedicate unor filozofi ca Vico, Machiavelli, Erasmus, Seneca, Heidegger, Kant, Heraclit, Hegel, Gentile, Spengler, Unamuno, Ortega, Berdiaev, Keyserling, Blaga, sau dedicate cărților bazate pe ontologia culturii sau pe ontologia filozofică. Cu toată greutatea pe care aceste curente au avut-o asupra spiritului generației mele — care în țara mea de baștină a fost generația secolului, însemnată mai mult decât oricare alta de această greutate, de neliniște și de singulara aventură a libertății dată de diverse forme de exil interior și exterior — nici fenomenologia, nici existențialismul nu au avut vreo importanță în orientarea mea filozofică de bază.

...Au avut importanță foarte mare figuri și personalități ca Scheler, Weber, Simmel, în afară de filozofii Gentile și Heidegger, a căror prezență poate fi semnalată în timpul formării ideilor mele: adică, la urma urmei, curentul interior de mare receptivitate a cărui mișcare urmărește într-un anumit mod modelul unei ontologii personaliste. Nu a lipsit, în anii mai îndepărtați, un impuls idealist entuziast și senin, aproape de pozițiile actualismului gentilian, în apărarea unei metafizici care nu se reduce la o ambiguă Umhebung. Cel care scrie această autoprezentare, mereu cu o anumită pudoare, a știut să admire fără rezerve la Gentile și la Heidegger o înțelegere inegalabilă a actualelor momente culminante ale filozofiei, într-un efort de pătrundere comparabil, poate, numai cu cel al lui Hegel, și mai ales profunda înțelegere a acestor doi maeștri ai noștri față de distrugătoarele și dezordonate evenimente culturale și față de procesul creativității secolului douăzeci. Preferința

pentru aceste două figuri de marcă ale filozofiei secolului nostru s-a simțit răsplătită de scrisoarea prin care, cu entuziasm tineresc la cei optzeci de ani ai săi, Heidegger accepta să facă parte din Comitetul de Onoare al Societății Gentiliene de Studii Umaniste din Roma, pe care o prezidam, unde figurau alături de filozoful din Freiburg, nume ca Dos Passos, Jünger, Wahl, Eliade și alții.

În multitudinea de preferințe care au acționat asupra orientării mele, și care aparțin istoriei filozofiei, un loc de prim plan îl ocupă opera și marea personalitate a Sfântului Augustin și toate implicațiile platonice care-i sînt conexe. Acestei admirații i se adaugă, și în parte derivă de aici, diverse puncte ale operei mele. Pornind de la tensiunile timpului meu orientat spre un fel nou de stoicism negativ sau spre un hihi-lism stoicizant, s-au născut diverse opere fundamentale pentru mine. Monografia **Seneca, contemporanul nostru** (1965) și cartea despre **Erasmus** (1969), care a obținut în Spania Premiul național pentru literatură în 1970. Aceeași sau o analogă

motivație justifică, în prima etapă a scrierilor mele atracția spre temele filozofiei istoriei și spre escatologie și în parte pentru filozofia culturii și a politicii. Sint martori autoritari pentru aceasta filozofi și critici ca Sciacca, Carlini, Paratore, Munoz Alonso, Noica, Cioran. Aceste etape sint însemnate de cărți ca **Vico și lumea istorică** (1956), **Vico și alte călăuze** (1962), **Actualitatea și perenitatea lui Vico** (1977), **Tiranie și negare a istoriei** (1958), **Escatologie și istorie** (1959), **De la Machiavelli la rațiunea de stat** (1951), **Machiavelli și pasiunea puterii** (1969).

Structura comună a operelor mele în complexitatea lor corespunde unei predispoziții formative care însoțește toate cărțile mele. E o predispoziție într-un anumit fel înțeleasă în maniera lui Vico, în sensul că filozofiei i se adaugă filologia și amîndurora o formație juridică de bază cu toată greutatea raționalității ei structurale și logice. Într-o recentă tratare a operei unor filozofi care au însemnat momente culminante ale gândirii, **Augustin, Nietzsche, Kierkegaard** (1983), această combinație între filozofie și filologie care a iluminat îndouă momente capitale opera lui Vico și a lui Nietzsche, această determinare formativă apare poate mai evidentă ca în alte momente. O altă temă care uneori se transformă în autentice lait-motive, cu autocontrolul meu la post, este tema umanismului atent confruntat cu conflictul contemporan dintre umaniști, și care se bazează pe umanismul lui homo humanus. Dinamismul său continuu ascendent începe în 1949 cu cartea **Problema Europei**, reluată în 1957 cu **Moartea Europei**, și continuă cu intenția de strînsă și patetică dialectică interioară prin **Portrete contemporane** (1959), **Oameni și realități ale**

timpului nostru (1961), **Aventura libertății** (1967), **Profiluri ale unui nou umanism** (1967), **Profeții Europei** (1962, premiul Comunității europene, Roma), **Nemesis și libertate** (1968), **Făuritori ai spiritului european** (1973), **Anarhia și izvoarele puterii** (1973), **Destinul civilizației** (1977), **Europa, utopia noastră** (1978) și mai ales cartea **Procesul umanismului** (1968), autentică încercare ontologică de a defini omul uman în dimensiunea personalității sale, trecînd printr-o strînsă critică a conflictului pandemonium între «umanisme» de semn diferit, de la umanismul creștin la umanismul marxist sau existențialist sau științific. Dacă prima etapă are ca direcție fundamentală destinul Europei ca entitate culturală și istorică, tema fundamentală a filozofiei sociale tratată în **Rebeliunea minorităților** (1955) sau drama Europei prizoniere (**Europa absentă**, 1953—57), sau caracteristicile învăluitoare ale dinamicii creatoare de cultură într-o filozofie a istoriei amplu desfășurată în diverse cărți, sau tratarea împreună a utopiei și a conflictelor ei cu istoria (**Utopie și împlinire istorică**, 1963; **Timpul utopiei**, 1967); în ultima etapă se realizează o amplificare ulterioară a unei tematici abordate pînă acum cînd sistematic cînd fragmentar. Totul înglobat într-o estetică a creativității cu un summandum de contribuții care culminează cu tratatul **Bazele esteticii și estetica imaginii** (1969) și în cărți de estetică, artă și teorie literară cum sint **Teatrul occidental contemporan** (1968), **Teatrul și umbrele sale** (1968, cu o prefață de Ettore Paratore), **Structuri ale imaginarului** (1976), **Cultură și avangardă** (1974), **Supraviețuirea literaturii și artei** (1972), **Limbaj și creativitate** (1981), **Profilul literaturii spaniole** (1982), **Studii**

de cultură și filozofie (1981), **Brâncuși și arta secolului** (1976).

În această cuprinzătoare fază contactul cu personalitatea și opera lui Heidegger în ultima ei evoluție este constant și în mare parte entuziast.

E vorba de un efort ontologic comun de «înțelegere» la modul filozofic al creativității: poezie, muzică, artă, cultură, știință, arta mecanică a imaginii; în neliniștea, concomitență pentru destinul metafizicii și pozițiilor ei înaintate de impactul, vătămător, din punct de vedere filozofic, al științei (**Simpozion heideggerian**, 1971; **Geneza și tribulațiile structuralismului**, 1972; și mai ales **Cibernetica și «moartea metafizicii»**, 1980). Trei atracții pentru logos acționează în deceniile '60, '70 și '80, vădite de o serie de opere cu o certă consistență și de opere din seria fragmentarium. Fiecare din aceste opere ocupă un loc precis și are inechivoca sa deschidere spre provocarea reflexivă: interesul pentru logosul metafizic, interesul pentru un logos cultural în dinamica creativității, interesul pentru un logos tragic al cărui cadru este însuși destinul politic și existențial al omului. Interesul pentru logosul metafizic aparține în parte studiilor pe care le-am făcut și preferințelor mele din domeniul filozofiei pure. În el se inserează un gând al meu de nuanță personală deschis spre destinul metafizicii ca atare. Temele centrale ale acestei materii sînt diverse și aparent fără legătură între ele: Heraclit și presocraticii, în măsura în care se reflectă într-o epocă cum e a noastră considerată de unii ca epoca Umhebungului postmetafizic; Platon și Aristotel cu puterica lor moștenire perenă, Sfîntul Augustin, Sfîntul Bonaventura, Ockham și Scotus, Sfîntul Toma și viguroasa lui arhitectură, imbatabilă de vreo

altă «arhitectură logică», cum spunea pe timpul îndepărtatei mele adolescențe profesorul meu Nae Ionescu; Cartesius, Leibnitz, englezii. Iluminismul admirabil prezentat de Gentile pentru noi care am fost discipolii lui; Kant și Hegel spre care mi-am îndreptat atenția în diferite perioade abordîndu-i de fiecare dată dintr-o altă perspectivă și Leibnitz, modernul, eternul Leibnitz care nu a fost îndeajuns revendicat de «rațiunea» modernă și nu au fost semnalate încă pericolele profunde sale atractivități. Iar mai aproape de noi, Dilthey, cu nașterea și degradarea constantă în freneticul orgoliu al științelor, a culturii pe care încercăm să o supunem criticii cuprinse în cartea **Aporii ale structuralismului** (1972). Și mult iubitul nostru Heidegger, și mult stimatul Gentile — cine va putea să egaleze vreodată stilul său de a expune claritatea sa filozofică, cărțile magistrale despre filozofia artei pe care puțini le-au prețuit? — sau reîntoarcerea noastră la Kierkegaard, la Nietzsche, la Unamuno, cu ultima noastră deschidere — va fi oare ultima? — spre filozofia spaimei sau ultimii noștri zei de acasă, atît de puțin asemănători, Ortega, Sciacca, Blaga, Noica. În **Istoria filozofiei** (1978) în paginile introductive care ar putea fi un epilog, formulam cele două obiective ce mi le-am propus. Pe de o parte, ideea de a face astfel ca fiecare etapă a filozofiei să ajungă să vorbească propriu limbaj, autentic și comprehensibil pentru tînărul universitar de astăzi care mine se va dedica disciplinelor științifice umaniste sau de cercetare pură sau aplicată. Pe de altă parte, i se oferă posibilitatea cercetătorului, studentului de azi să se apropie de diversele etape ale

gîndirii filozofice cu capacitatea personală de a face astfel încît studiul său despre filozofie să nu fie un simplu proces de receptare pasivă, ci o formă de integrare meditativă, plină de vitalitate dinamică și creativă, care justifică adevărata unitatea filozofiei.

Între o evoluție a gîndirii care tinde să fie organică și armonioasă și ansamblul mereu critic și atent în curgerea lui senină se stabilește o conexiune necesară între logosul metafizic și logosul cultural pe care cartea **Cunoaștere și Universitate** (1975) a încercat s-o ilustreze pe larg. Între o politică autonomă a culturii și destinul Universității se află prezența filozofiei prin intermediul celor mai mari exponenți din istoria sa. Nici cultura, nici știința nu se pot substanțializa fără o bază metafizică a valorilor pe care manifestările unei culturi planetare le face vizibile. Ar fi ca și cum un ministru de finanțe, într-o țară, maniac în a ajunge la termenii radicali ai unei tranzacții — nimic nu e mai «aerian» în istorie decît tranzacțiile, a spus cîndva Keyserling, socotit de cel ce scrie ca unul din «profeții Europei» — vrea, din fericire fără să fie nevoie, să cedeze două tablouri de Velásquez pentru «Guernica»...

Preocuparea constantă pentru vitalitatea logosului cultural se concentrează în cărți, vreo zece scrise în diverse limbi — de la cea scrisă în românește, **Nou itinerar** (1968), pînă la **Moartea Europei și Revolta minorităților** (1958) — în intervalul de treizeci și cinci de ani dedicat subiectului Europa. Europa ca problemă, Europa ca absență, temă încă vie cu tot optimismul parlamentar de la Strasbourg confruntat cu o Europă fragmentată care nici măcar nu a ajuns în patruzeci de ani stadiul de Zollverein, și în fine

Europa ca vocație politică și filozofică a libertății; Europa ca vocație a întîlnirii cu sine însăși și ca o constantă utopie care menține vii profunde aspirații ale omului și ale spiritului. La o definire actuală a acestui logot cultural doresc să contribuie cărțile, care-și găsesc în ontologia culturii obiectivul lor primordial, cum sînt: **Proces umanismului, Nemesis și libertate, Teatrul și umbrele lui, Aporii ale structuralismului, Conversații actuale** (1971) și mai ales **Scurtă teorie și istorie a culturii** (1973) — cu două ediții succesive în limba greacă, — **Ideea artei** (1975), **Structuri ale imaginarului, Limbaj și creativitate, Introducere în ontologia culturii** (1983) cu o amplă ediție românească îmbogățită cu **Tratatul de estetică** și cu texte despre ontologia artei (1987), **Breviar de cultură** (1985), **Estetică și creativitate în opera lui Ortega** (1984), **Kierkegaard și Unamuno, sau interioritatea secretă** (1981), **Perspective estetice europene** (1987). În introducerea românească a cărților sale de ontologia culturii autorul acestor rînduri se referă direct la transformările radicale ale culturii occidentale din acest secol, în esență și în parte și în existență, cu mari repercusiuni asupra altor culturi datorită imixtiunii tuturor într-o așa-numită civilizație planetară. Natura acestor modificări depinde nu atît de caracteristicile unei civilizații tehnologice de perspective planetare, cît de evenimentele ce se confirmă în esență însăși a culturii occidentale și a puterii sale difuzări în lume.

Un al treilea logot întregeste perspectiva sistematică a operei sale. E vorba de prezența logotului tragic. Prezența sa se proiectează amplu asupra destinului omenesc și se reflectă în unele din cărțile mele cu conținut organic cum este **Tra-**

gedie și politică, unde destinul omului în interiorul statului și al societății durează de milenii și se manifestă astăzi în forme exasperante sub semnul destinului lui Oreste, eroul fondator, și al Antigonei, sora răzvrătită în căutarea eternă a apărării oferite de legea divină împotriva capriciilor și normelor legii omenesti. Chiar de la primii pași mi-am dat seama că expresia ideilor și faptelor în formă fragmentară sau marginală ar oferi un mod mai actual pregnant modern de a culege realitatea din lucruri și caracterul din idei. Ziare și reviste au găzduit, timp de patruzeci de ani, această formă de expresie. O «ventana abiarta culturală» menținută într-un mare ziar madrilen, încă deschis și generos, timp de douăzeci de ani în numerele sale duminicale, a constituit nucleul acestei permanente legături a gândului deschis spre realitatea culturală. Mai mult decât de «patosul» alexandrin al hermeneuticii, aceste scrieri, ținute în linia întâi timp de decenii, erau animate, în intenția mea, de «logos»-ul înțelegerii reflexive și filozofice a evenimentelor culturale. O serie de volume adună a posteriori această lucrare constantă și atentă într-o succesiune de «fragmente»: **Noi portrete contemporane, Oameni și realități ale timpului nostru, Timpul lui Ulisse** (1963), **Frontierele tăcerii, Conversații actuale** (1977), **Ferestrele mele deschise** (1972), **Fragmentarium** (1985). Toate acestea culminează într-un anumit fel cu cartea care sintetizează întregul fragmentariu al unei filozofii a libertății în act și a unei ontologii a angoasei și fricii: **Cealaltă față a libertății** (1985), ultima întâlnire a unei filozofii a artei și a creativității într-un timp încărcat de schimbări profunde, dezorientare și de creștere a supremației mitologiilor artificiale.

Totul este fără îndoială integrat, în intenția cea mai adâncă a autorului, în opera poetică scrisă în limba locurilor de unde și trage rădăcinile, de a cărei tovarășie intensă și familiară nu s-a despărțit niciodată în periplul exilurilor sale interioare și exterioare. Opt volume de poezie — **Thanatos** (1970), **Dărâmat Ilion** (1972), **Memoria pădurii** (1977), **Melc sideral** (1977), **Millenarium** (1980), **Poeme** (1981), **Autobiografie** (1985), **Autobiografie și alte Poeme** (1987) — și care nu e poezie filozofică, ci poezie «poetică», aspirând spre un catarsis pur poetic în intenționalitate și expresie, operă a maturității care accede spre un nou limbaj expresiv și își caută propriul spațiu specific și inechivoc în istoria poeziei românești moderne. Fără a fi în esența sa poezie filozofică, ea pretinde să continue opera marilor poeți români din perioada dintre cele două războaie, mai ales pe cea a lui Blaga, Bacovia, Barbu sau Botta, și proclamă, în straturile sale profunde și în reflexele care-i urmează, admirația autorului pentru marii poeți ai lumii ca Leopardi, Eminescu, Holderlin sau Rilke: înrundindu-se într-un mod complex cu metafizica, receptivă la critica cea mai riguroasă și adecvată.

Prin toate acestea, autorul acestei prezentări, făcute cu semnul unui impuls spre confesiune, n-ar dori nimic mai mult pe lume, decât ca cineva, într-o zi, să încerce în vreun fel să pătrundă adânc în această lume turmentată a culturii și creativității, concentrându-și atenția, nu din simplă curiozitate, asupra acestei opere poetice de maturitate.

George USCĂTESCU

* * *

Renăscut iarăși din cenușa Ilionului
Rămîn în taină același și totuși altul
Culegător migălos de cenușă al frăției.
Intitulată așa mi-a fost biografia:
Culegător de cenușă al frăției
Pasăre fenix născută din aurul dorului
Ruptă din toropeala cosmică, fragment solitar
Desprins dintr-o ploaie de stele căzătoare.
Sceptici măscărîci vor surîde poate
Lua-vor în derîdere biografia
Acestui culegător de cenușă cititor
În stele și-n scripturi văzute
În oglinda întoarsă a unei
Îndîrjiri de a perpetua tinerește
Imaginea unui Ilion pierdut și totuși
Nemuritor ca floarea reginei glorioase
Alb ruptă primăvară din albul
Zăpezilor veșnice.
Din munții părinți.

CARACTERELE CULTURII ROMÂNEȘTI

Fapt este, că ultima încercare de seamă de a descifra un sens major în cultura noastră, a avut loc în bună parte sub semnul morfologiei culturii, încercare remarcabilă înfăptuită de Lucian Blaga cu oarecare întârziere, adică în bună parte pe vremea în care Eduard Spranger în **Probleme der Kulturmorphologie** declara tocmai că «morfologia culturii procede dintr-un complex conceptual care nu mai corespunde exact stadiului actual al științelor spiritului». Frobenius, Riegl și Spengler, Bulgakov și Florenski, Carl Gustav Jung, Worringer și teoriile asupra inconștientului colectiv, într-o oarecare măsură ecouri din fenomenologie, ofereau în parte lui Blaga aparatul necesar pentru teoria lui asupra unității stilistice, sugestiva teorie a **matcei stilistice**, pentru o filozofie a stilului, pentru o fixare fecundă a unui orizont al inconștientului colectiv. Bazându-se pe importanța orizontului spațial, Blaga face o încercare remarcabilă de a găsi sensul ultim al destinului cultural românesc. Din perspectiva noastră de azi, nu mai putem împărtăși tezele de atunci ale marelui nostru poet. Totuși, am fi nedrepti dacă nu am recunoaște noblețea aventurii spirituale în care Blaga se angajează, «potrivit teoriei (sale), despre orizonturile inconștientului». O teorie care-și află de altfel o corespondență suflătească adincă în poemul care proclamă undeva în versurile nepieritoare: «Se spune, că strămoșii, cari au mu-

ROMÂNII UNIVERSALI: GEORGE USCĂTESCU

rit fără de vreme, / Cu soare viu în patimi, / Vin, / Vin să-și trăiască mai departe / În noi / Viața netrăită». Rămîne în picioare bună parte din ideea pe care Blaga o posedă despre importanța peisajului și sentimentul de «pathos» cu care marele poet încearcă o adîncire a fenomenului cultural românesc. «Spațiul mioritic» a fost aspru criticat de unii, însă trebuie să recunoaștem că nici unul din criticii lui Blaga nu era înzestrat, nici pe departe, cu sensibilitatea lui poetică, și nici cu o solidă pregătire filozofică necesară pentru a stabili în termeni potriviți exagerările din concluziile celui ce fixa cultura noastră într-un «sentiment al destinului», într-un «fel molcom» de a ne mișca în zonele «celuilalt tărîm al suflului», «în aderențe spațiale ce ies la liveală în cîntec și în vis». În general s-a criticat, uneori cu nedreaptă și nepotrivită asprime, limbajul filozofic al lui Blaga, adică tocmai partea cea mai sugestivă, cea mai valabilă și poate, și cea mai permanentă, a efortului său. Ei bine, tocmai această parte, credem noi — judecînd eseurile lui Blaga în lumina exagerărilor pe care le implică, a timpului ce s-a scurs și care din nefericire n-a fost un timp **molcom** nici pentru cultura noastră, de atunci încoace, și în funcție de un nou stadiu metodologic și de noua perspectivă în care ne aflăm —, este aceea care oferă un întreg patrimoniu de sugestii și de idei, pentru cine caută o definiție, mai amplă și mai concretă în același timp, a caracterelor precumpănitoare ale culturii românești, decît aceea a lui Lucian Blaga. Această definiție nouă și actuală va trebui să recunoască în cultura românească o fundamentare obiectivă dincolo de perspectiva fol-

clorică și să traseze o ontologie a acestei culturi inspirată într-un **umanism românesc**, rod ultim și bogat al unui sens profund de echilibru, de măsură și ponderație, îmbinare fericită de seninătate și lirism. Dar nu va fi o definiție valabilă, nici o încercare ce se vrea cuprinzătoare și vastă, dacă nu va actualiza acel sens de «**unduire și moarte**» în care Dan Botta întrevedea o rezervă ultimă, izvor necurmat al sufletului românesc și dacă nu va ști să dea justa lor valoare unor afirmații ca acestea, care aparțin tocmai lui Lucian Blaga: «Să nu pierdem însă nici un moment din vedere că ne găsim pe un teren al nuanțelor, al inefabilului, al imponderabilului. Sigur e că sufletul acesta, călător sub zodii dulci-amare, nu se lasă copleșit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere față de puterile naturii sau ale sorții, în care el nu vede vrăjmași definitivi... sufletul acesta este, ceea ce trebuie să fie un suflet, care-și simte drumul suind și coborînd, și iarăși suind, și iarăși coborînd, ca sub îndemnul și-n ritmul unei eterne și cosmice doine, dar care i se pare că ascultă orice mers».

În realitate nici Blaga, care pe nedrept operează o reducere a sufletului românesc la perspectiva de lirism și extaz a spațiului mioritic, nu se îndepărtează de la caracteristica precumpănitoare a spiritului românesc. O caracteristică pe care trebuie neapărat și de la început s-o ținem în seamă în orice încercare de definiție a culturii și a spiritualității românești. Este vorba de spiritul critic, de sensul de seninătate și măsură a sufletului nostru. Acela care nu-l părăsește pe român nici pe pragul inefabilului, care rămîne valabil, par-

ticipînd dintr-un sentiment de luciditate, de incandescență adîncă și plenară, la Blaga cînd cercetează peisajul incert al spiritualității noastre, la Mircea Eliade cînd abordează problema miturilor, la Emil Cioran cînd profilează un nihilism critic, lucid, capabil de transfigurare, ori la tradiționaliștii noștri care niciodată nu întrec măsura în procesul de revendicare a trecutului, fără să mai vorbim de cei mai iluștri reprezentanți ai lucidității spiritului românesc: Anton Pan, Budai-Deleanu, Creangă, Odobescu, Caragiale, P. P. Carp, Maiorescu, Lovinescu, Barbu, Arghezi.

Dacă Lucian Blaga și-ar fi completat analiza, cu o incursiune în domeniul creației poetice românești, desigur că teoria lui nu ne-ar apărea astăzi atît de șubredă. Sub acest unghi, Blaga a fost poate tributary metodei filozofiei culturii, la flacăra căreia își formase pregătirea lui filozofică. Să ne închipuim pe Blaga atenuîndu-și teoria asupra inconștientului colectiv și apropiîndu-se de creația poetică a lui Eminescu ca explicație a fenomenului românesc. E ușor să ni-l închipuim pe Blaga în această ipostază, întrucît dacă în această ipostază poate n-a stat niciodată Blaga — filozoful culturii românești, a stat însă și stă în plinătate Blaga — poetul, poate cel mai mare poet al universului românesc în plenitudinea lui, de la Eminescu încoace. De altfel, o transfigurare eminesciană a sensului culturii noastre există implicit în filozofia lui Blaga, după cum există în acea «unduire și moarte» despre care ne vorbește atît de inspirat Dan Botta. Realitatea este că cea mai înaltă posibilitate a noastră de integrare majoră într-o cultură națională, este și rămîne Eminescu. Eminescu intru-

pează și exprimă poetic, adică în termeni absoluți de creație, întreg universul românesc. Dacă semnificația miturilor poetice populare, cât de universale și cuprinzătoare ni s-ar părea ele, nu suferă această integrare în universul poetic eminescian, rămâne o semnificație amenințată de mutilări și de periculoase reduții. Cu atât mai mult, cu cât în cazul culturii noastre, ne aflăm în fața unui evident, incontestabil dinamism cultural. În acest dinamism cultural activ, miturile poetice populare sunt realități implicite, izvoare adânci de nebanuite limpezimi, în măsura în care sunt realizări poetice de mare valoare — și tocmai asta este semnificația într-adevăr vie și actuală a **Mioriței** și a **Legendei Meșterului Manole** — și că atare realizări poetice ni se destăinuie ca expresie a unei spiritualități românești ce-și găsește încă ecou în puterea de receptivitate a sensibilității românești. Aceste creații poetice, ca și alte creații ce se fixează în diferite ordine de manifestare ale spiritului, integrează cultura noastră care își găsește, după cum spuneam, în Eminescu, cea mai completă și mai desăvârșită întrupare. «Sub numele de cultură, scrie Eduard Spranger, în sens simplu, înțelegem complexul de creații spirituale care într-un anumit moment se întrupează într-o realitate istorică, și care au un caracter în parte material și în parte pur spiritual, care sunt susținute pe plan social, cu alte cuvinte valorificate și perfecționate după un ideal determinat, de grupul uman care în acel moment trăiește într-o societate efectivă ca un complex de funcții constituite în motivări obiective».

Este, așadar, esențial să stabilim care sunt elementele fun-

damentale ale patrimoniului cultural românesc care au izbutit să capete o valoare permanentă, să evadeze dintr-un proces natural de viață și de moarte și să ni se prezinte conștiinței noastre în posesia unui conținut supratemporal, așa cum spunea din nou Spranger, capabil să potențeze noi creații și noi realități. Opera poetică a lui Eminescu corespunde, în actuala perspectivă a culturii noastre, acestei fundamentări ontologice a patrimoniului nostru cultural. Opera poetică a lui Eminescu face ca orice altă perspectivă de a defini suflul și conținutul nostru cultural, să ne apară ca o perspectivă necuprinzătoare, incapabilă să capteze valabil esențele culturii noastre. În Eminescu se integrează și cresc, dimpotrivă, toate celelalte perspective, de la creația populară capabilă să transfigureze duhul «marelui anonim», pînă la idealurile de viață spirituală și politică a neamului nostru. Cu altă ocazie, am încercat să arătăm cum o poezie ca **Sara pe deal** constituie cea mai nobilă și mai pură, cea mai completă în același timp transfigurare a esențelor lui, a integrării lui în peisajul românesc, a unei actualizări spirituale a lui în însăși conștiința noastră și în receptivitatea noastră creatoare. De aceea universul poetic eminescian este mare și cuprinzător, cum este mare și cuprinzător universul poetic al lui Blaga și al lui Barbu, cuprinzător și vast în sensul ontologic al cuvîntului. Este de neconceput o înțelegere esențială a culturii noastre, dacă nu ne adresăm în primul rînd creației poetice și literaturii românești din ultimul veac, artei românești care a dat lumii pe un Brâncuși, pe un Andreescu sau pe Luchian, muzicii românești cu prezența

Nicolae GRIGORESCU. Mocanul, 1867

ei în opera unui Enescu sau Bartok, dacă nu ne adresăm științelor sociale și juridice românești a căror putere speculativă constituie o mândrie națională, filozofiei și metafizicii care oglindesc originalitatea unei concepții și specificul unei gândiri, contribuțiilor românești în domeniul științelor teoretice (cît timp poate fi ignorată de cultura română prezența incandescentă în lumea științei a unui Ștefan Lupașcu?¹⁾ și al științelor aplicate, și al tehnicii, realității intrupate de către Statul ro-

¹ Ștefan Lupașcu (1900—1988). Născut la București, la 15 ani se stabilește în Franța, unde își face studiile, luîndu-și doctoratul de stat în filozofie. Teoria sa e bazată pe ultimile descoperiri științifice în microfizică, microfizică, biologie și susține existența unei a «treia materii» — materia spirituală — alături de cea fizică și de cea biologică.

mân modern, fenomen de integrare culturală de impresionante resurse și posibilități, adică tocmai ceea ce vedea bătrînul Platon în esența însăși a Statului.

Cultura românească are nevoie, așadar, de o privire de ansamblu. Acest lucru este cerut și de natura ei problematică, de multiplicitatea aspectelor ei, dar în special este cerut de exigența depășirii complexului folcloric în care spiritualitatea noastră cea mai aleasă a trăit în ultimul veac și jumătate. Fără să refuzăm o iotă din importanța, imensă, decisivă, a elementului popular în creație și în spirit, în literatură, în artă, ba chiar în concepția vieții noastre de stat și în ideologiile noastre politice și sociale, trebuie să recunoaștem că neamul nostru a făcut o experiență istorică majoră, în care geniul popular rămîne desigur ca o implicație permanentă, dar care atinge totuși prin sine un grad de obiectivitate creatoare pe toate planurile, care a depășit demult dialectica dramatică a «formeî fără fond», care preocupă atît de mult pe Maiorescu. Forme experimentale, forțate uneori de ritmul accelerat al istoriei, au căpătat ceva din caracteristica aceea profundă pe care germanii o dau conceptului de «Gestalt». Spiritul românesc a aflat în însăși esențele sale, echilibrul necesar pentru o periodică și integratoare chemare la ordine. S-a scurs un veac și jumătate de cînd Gheorghe Lazăr formula cea profetică dorință legată de evoluția culturii românești: «Toate putem a le dobîndi, că și noi suntem născuți ca și alte neamuri, și nouă ne-au dat Dumnezeu acele daruri. Cine poate zice că fiii românilor nu vor putea învăța toate învățăturile în limba patriei? Eu

văd acum ce putere și vreare au fiii românilor la învățătură». Un veac și jumătate de «învățătură», care a avut sensul înalt al «Paideiei». În «Paideia» și în «Poiesis» s-au dezvoltat un secol și jumătate de mari eforturi creatoare românești. O etapă de obiectivări culturale s-a consumat, o etapă pozitivă care nu poate fi înăbușită de actuala recădere, lait-motiv al destinului nostru, în ărosire și nenoroc.

Poate tocmai acest ceas de reînnoită nefericire istorică, e sortit unei automeditații fecunde. Din ea putem deduce în primul rând că spiritualitatea și cultura noastră au fost întovărite permanent de un sens critic, de o precumpănire a logicii, care nu ne-a părăsit niciodată. Este vorba de acea «înaltă stăpînire de sine, de acel echilibru al expresiei, acea dezinteresare speculativă ce i-au conservat o prospețime aproape unică», pe care Lovinescu le admiră în personalitatea lui Maiorescu. Acea acțiune critică pe care o putem aprecia la Dimitrie Cantemir și pe care o exalta Pârvan la țăranul român, cînd scria, opunînd, în componența stilului nostru de viață, unui fatalism cosmic o etică optimistă: «Agerimea minții îi e pusă la încercare orice clipă, nu numai de un interes imediat și utilitar, dar mai mult însă de plăcerea, pur estetică pe care țăranul o are de a vedea scînteind un cap superior. Iușeala aprecierii, vioiciunea reflexiei, justetea judecății, promptitudinea respingerii argumentului contrar, stăpînirea de sine în focul luptei de inteligență, cavalerismul condamnării imediate a mijloacelor lăturalnice ori brutale de întrecere, toată această minunată auto educație, ce îți-o dă societatea țărănească, scînteietoare de vervă, de bucu-

rie a vieții, încordată ca o strună continuu vibrînd muzical, de sinceritate aproape antic de consecvență, de cavalerism, cu un cod foarte complicat». Un nou umanism al unei inteligențe vii și nobile, constituie esența **omeniei românești**, izvor nesecat al energiilor creatoare ale neamului nostru. Logica și seninătatea, seninătatea și logica. Spre ele se îndreaptă marii noștri luptători ai cauzei naționale în căutarea dreptății, ele inspire umanismul românesc al marilor integrări, întrucît este un umanism al libertății, profund trăite, al dreptății ce nu se vrea numai legiferată ci mai presus de orice concretă și reală, al adevărului care în credința lui creștină e la originea tuturor bunurilor spirituale și morale. «Logicul este legiferarea expresiei», scrie Camil Petrescu în **Noocrația** lui ultimă și surghiunită, iar Nae Ionescu face apel mai înainte de toate la «reflexul critic», la structura logică a spiritualității românești, măsură permanentă a lirismului nostru, a misticismului suavizat al credinței noastre, al miturilor ca factor de expresie a conștiinței noastre creatoare. La noi, spune din nou Nae Ionescu, analizînd caracterul creștinismului nostru, «elementele de dogmă strict ortodoxe se hipostaziază în realități concrete». În structura spiritului critic se ancorează desigur și Barbu, cînd fixează axa universului său poetic «la mijloc de rău și bun», ori iarăși Nae Ionescu care ne oferă pentru totdeauna replica filozofiei românești față de esența însăși a filozofiei materialiste: «Esența realității nu este ceva material, este un principiu structural, un principiu de natură spirituală».

O nouă sinteză a culturii noastre este necesară, pentru că ea face posibilă o proiecție a ei,

universală. Ideea de cultură occidentală se află ea însăși la o mare răscruce. Pe omul de azi, nu-l mai satisface această cultură, rezonanțele ei nemaifiind suficiente pentru ca spiritul de astăzi să-și realizeze propriile lui forme de manifestare. Din aceste motive, suntem în prezența unei valorificări a culturilor ancestrale (de pildă cultura celților la a cărei autentică revelație asistăm astăzi în Franța), a miturilor, a formelor culturale desfășurate pe alte arii decât aceea a Occidentului, la exaltarea «negritudinei» Dlui Senghor, fără să mai vorbim de culturile precolumbine americane ori de cele asiatice. Asta nu înseamnă desigur că noi întrezărim o posibilitate ca cultura noastră să-și facă apariția, în interesul studiosilor apuseni, pe poarta destinată culturilor exotice. Dar cu totul altă valorificare a ei poate avea loc, în actuala perspectivă culturală a Occidentului. Cultura orală, arta populară și bisericească, comorile folclorice, redescoperirea filozofică a miturilor capătă pentru actuala filozofie a culturii un sens cu totul inedit, față de revendicarea lor romantică de acum un secol. Toate aceste forme de cultură socotite minore, față de enorma eflorescență a unei culturi obiective în Apus, aveau o valoare atunci, în măsura în care revelau «geniul» național și puteau servi de temei unei culturi obiective. Astăzi, însă, ele capătă o semnificație în sine, un certificat de noblete care face ca mitul oral al **Mioriței** să nu se simtă umilit în tovărășia mitului lui **Hamlet** desăvârșit în forma «majoră» a tragediei scrise. Spiritualitatea folclorică dobândește, așadar, un orizont propriu, nu mai e un surogat al culturilor așa-zise majore sau obiective,

miturile, tezaurul artei și muzicii populare, nu mai au nevoie de o proiecție pe așa-zisele dimensiuni culturale majore. E o deosebire esențială între raporturile ce se stabileau între cultura noastră populară arhaică și formele culturale de inspirație sau de continuitate folclorică, din partea generației noastre romantice sau chiar a curentelor semănătorist, poporanist ori tradiționalist, și raporturile pe care o actuală înțelegere esențială a culturii trebuie să le stabilească între arta și muzica noastră populară și creația unui Brâncuși sau Bela Bartok. În acest din urmă caz, nu mai este vorba de un proces de inspirație nu de continuitate folclorică, ci de o adevărată irupție, revelatoare în forme superioare, a unei culturi tragic ignorate, în cultura universală. Cred că nimeni nu poate susține, fără un evident risc al ridicolului, că **Păsărea măiastră** sau **Cariatidele** lui Brâncuși sunt rezultatele unei inspirații folclorice. Ele sînt rodul unei incontestabile spiritualități artistice, purificate de balastul formelor greoaie, dotate cu o inteligență metafizică de o rară subtilitate, a căror prodigioasă apariție oferă soluții de reînnoire unei culturi cu prerogative universale, ca cea apuseană, minată de un sens de criză prin epuizare.

Spiritualitatea românească a fost demult preocupată de a descifra sensul adînc al culturii noastre. Se poate spune că încă dintru «începuturile culturii noastre moderne, în sens occidental, creația culturală este întovărășită, cum spuneam la începutul meditației de față, de un sens critic, problematic, al esențelor noastre culturale. La început acest sens critic nu se detașează de un inevitabil conținut

dogmatic, de o anumită rigiditate doctrinară și programatică, în ton cu timpul și cu necesitatea de a crea o cultură în sens apusean, operind salturi. Mai târziu, această necesitate întămă a spiritului românesc de a-și descifra adîncurile, a făcut ca în preocupările noastre filozofice moderna filozofie a culturii să-și afle un teren fecund. Poate că filozofia culturii n-a reușit să dea o explicație suficientă spiritualității românești. Este însă incontestabil că o tălmăcire a fenomenului românesc așa cum au încercat-o un Blaga, în primul rînd, un Nae Ionescu, Crainic, Rădulescu-Motru, Părvan sau Iorga, bazată pe o valorificare a spiritualității noastre creștine, pe ideea unei antropologii culturale românești, pe miturile și legendele noastre, pe noțiunea de românism și de tradiționalism, au contribuit la un proces de cunoaștere a coordonatelor noastre culturale, ce va întovărăși, și în parte va ușura, efortul critic al generațiilor viitoare.

Acest efort critic ne este mai presus de toate cerut nouă astăzi. Față de tălmăcirile filozofice ale culturii noastre, cu succes formulate între cele două războaie, noi nu putem adopta, repetăm, o poziție eclectică și cu atît mai puțin ne va fi îngăduită însumarea uneia sau alteia din pozițiile adoptate; poziții care, cu instrumente noi, corespundeau în esență spiritualității romantice. Oricît de schematic și de supuse criticii ar fi fost acele interpretări, este neîndoielnic faptul că față de ele, față de sensul stimulant pe care ele l-au avut în cultura noastră, doctrina unui așa-zis realism socialist aplicată culturii noastre constituie o degradare profundă a unui proces dialectic în plină dezvoltare și un «hiatus» care chiar

sub ochii noștri se vrea repede umplut prin impulsul unei creații libere și arzătoare de libertate și zbor senin. Pretinsul sens critic al realismului socialist, este în realitate un dogmatism vulgar, care reduce cultura la scheme hibride, disociază în om sensul unei libertăți de creație, fără de care orice fel de cultură este imposibilă.

Necesitatea unui zbor liber din domeniul servituții și al sterilității dogmatice, e posibilă tocmai printr-o regăsire critică, profundă și în mare măsură revoluționară. Numai așa poate fi reluat un dialog cultural întrerupt acum o generație pe culmi, un promițător dialog al integrării noastre într-o cultură într-adevăr mare și demnă de acest nume. Momentul de față, tocmai momentul de față, reclamă cu o neconținută forță, necesitatea acestei regăsiri critice în libertate, rod poate mai frumos decît s-ar părea, al unui lung șir de suferințe și de degradări. E vorba de o regăsire concretă, în care o înțelegere a culturii românești va fi profilată poate pentru înția dată în termenii noi ai unei **ontologii a culturii românești**, pe care eu îmi îngădui s-o prevăd ca un efort inedit și personal, un privilegiu de seamă al generațiilor viitoare. La acest efort contribuția exilului cultural românesc, cu așa de rodnice manifestări în ultimii douăzeci de ani, care fac cîste nu numai culturii noastre ci culturii europene însăși, este foarte importantă și plină de posibilități. Posibilități ce nasc din spirit, cresc și se adîncesc în spirit. Și după cum spunea Goethe, «o calitate specifică a spiritului, este aceea de a stimula veșnic spiritul».

«LUCEAFĂRUL», POEM DRAMATIC ÎN PROZĂ

(Fragmente)

[...] Ștefan cel Mare, marele nostru singuratec. Românii mari au rămas întotdeauna singuri în fața primejdiei. Cei puternici, din afară, când au trebuit să le fie alături, i-au părăsit. Ba mai mult, i-au lovit pe la spate. Mulți din pătura suprapusă s-au pus în slujba dușmanului. De ce oare și de unde acest cumplit blestem? Numai cei de jos, lipiți de glie, frați cu codrul și cu sărăcia, au rămas credincioși pământului și limbii românești. Ei au creat și au menținut Țara [...]

[...] La Putna am retrăit viu portretul lui Ștefan profilat de un istoric străin, primul care a înțeles măreția voevodului nostru între voievozi. Lui i se adresa Dlugosz, istoricul leah, astfel: «O, bărbat demn de admirație, întru nimic mai prejos de căpitanii eroici ai antichității de care ne minunăm atât de mult, care cel dintâi dintre prinții lumii, în aceste zile, a câștigat o victorie atât de strălucită contra turcilor. După a mea părere, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii și mai ales rolul de comandant împotriva turcilor, cu înțelegerea și hotărîrea creștinilor, pe când ceilalți regi creștini trîndăvesc în desfătări și își cheltuiesc forțele în războaie civi-

le»... Eu sînt sigur că acolo, la Putna se vor reculege generațiile viitoare în momente de mari tragedii naționale dar și în scurte momente de bucurii [...]

[...] Putna e recunoscută prin tradiția unor stareți naționaliști. Starețul de acum ne-a întovărășit la mormîntul Voevodului și îndreptîndu-și privirea spre Răsărit a rostit aceste cuvinte: «Acolo, peste Prut, suferă sub stăpînire străină moldovenii de-ai lui Ștefan. Și tot sub stăpînire străină se află moldovenii lui Ștefan în Moldova de Sus. Pînă cînd și pentru cîtă vreme va fi sortită o parte din românime să pătimească sub semn și împilare de altă limbă și altă lege?. Ștefan a fost pentru mine, din copilărie, mîndria de a fi Român... Cine va fi în stare să-i scrie epopeea lui Ștefan? Din ce plămadă viitoare de noi suferințe va ieși un Homer? Aici, la hotarul adevărat al Europei, pe Nistru, unde începe istmul ce desparte Europa de Asia se proiectează figura lui Ștefan cel Mare. Gloria Moldovei și a românimii întregi [...]

Madrid, 1989

BASARABIA, SIMBOL AL DESTINULUI ROMÂNESC

Auzi!.. departe strigă slabii
Și asuprații către noi:
E glasul blîndei Basarabii,
Ajunsă-n ziua de apoi
(Eminescu)

Basarabia este un relief tragic al destinului românesc. Pămînt românesc așezat, cel dintîi, în calea năvălirilor și a «răutăților» cum spunea cu atîta plasticitate Cronicarul, unitatea noastră națională și unitatea noastră de destin, este de neconceput fără Basarabia. De cînd Rusia și-a făcut apariția la granițele românismului, supremă și implacabilă amenințare a existenței noastre ca nație, românii, așezați de veacuri pe cele două maluri ale Nistrului, au fost primele ei victime. Dacă semnalăm numai faptul că rușii își fac apariția la Oceacov abia în 1791, după pacea de la Iași, și că în acel moment, după retragerea tătarilor în Crimeea, românii (moldovenii, cum li se spunea atunci și cum li se spune încă sutelor de mii care au supraviețuit și care constituie, de la 1924, cu explicită mărturie rusească, Republica autonomă moldovenească), constituiau populația autohtonă în această regiune și în mare parte din teritoriile dintre Nistru și Bug, vom putea sesiza cu cită furie s-a produs numai într-un veac și jumătate rusificarea acestor teritorii și cît de patetic a fost destinul românesc, în acest post avansat al Europei.

Numele însăși de Basarabia,

ROMÂNII UNIVERSALI: GEORGE USCĂTESCU

este un absurd. Creat artificial de ruși, la 1812, cînd se produce ceea ce istoria noastră înregistrează ca răpirea **Basarabiei**, ruptă din trunchiul Moldovei, din care Basarabia a făcut de la descălecare, parte integrantă, numele a fost adoptat ulterior de însăși istoriografia noastră ca o recunoaștere impusă de destin a unui act de sîngerare națională.

Reflex tragic al destinului românesc, Basarabia simbolizează într-o carecare măsură și o parte din destinul european. Napoleon și Alexandru I, Hitler și Stalin, cînd au pus la cale să-și împartă lumea, s-au oprit la această îndurerată frîntură de pămînt românesc pierdut la marginile Europei, și din el, cu disprețul rece al «rațiunii de stat» au făcut obiect de tîrguială, nemulțumiți de ce aveau. «Dites bien à l'Empereur, scria Napoleon lui Caulaincourt, je ne le presse point d'évacuer la Moldavie ni la Valachie: qu'il ne me presse point d'évacuer la Prusse». În concluzie, Napoleon va trebui să evacueze Prusia, dar Alexandru I va rămîne cu o fișie din Moldova, adică cu Basarabia. Pactul satanic dintre Hitler și Stalin va avea efecte similare, deși deosebite în proporții. Hitler va pierde tot, Stalin va rămîne cu Basarabia și hoardele lui vor impune cu baionetele comunismul în România.

Atît de evident era caracterul românesc după răpirea Basarabiei, încît însăși administrației, statistice și oamenilor de cultură ruși, nu le-a trecut prin cap, timp de aproape cincizeci de ani, să-l pună la îndoială un singur moment. Pînă la 1867, cînd are loc desființarea limbii române în mod oficial din școlile secundare și din biserică, administrația rusească, ale cărei

Nicolae GRIGORESCU, Mina, 1904.

virtuți în materie de rusificare sunt bine cunoscute, n-a îndrăznit să efectueze un proces de rusificare în această provincie. La început, Basarabia se bucura de o largă autonomie politică, administrativă și culturală, suprimată, în bună parte, abia în 1828. În 1818 scriitorul rus P. Svinin constată că locuitorii autohtoni ai acestei regiuni sunt «moldovenii sau românii, descendenți ai coloniștilor români». În 1828, A. F. Veltman, ofițer de stat major rus, scrie că istoria Basarabiei «este legată de a Moldovei și a Valahiei», iar în unul din studiile cele mai serioase consacrate în Rusia Basarabiei, de către generalul Zasciuc se recunoaște că românii constituie marea majoritate în această provincie, adică trei pătrimi, și constituie populația aborigenă, vorbind o limbă neolatină «care conservă particularitățile originale ale vechiei limbi a romanilor mai mult decât italiana». Mari scriitori ruși, ca Danilevschi, autor al faimoasei cărți **Rusia** și precursor al lui Spengler și al actualei filozofii a culturii, pan-

slavist, afirmă necesitatea unei restituiri a Basarabiei, României, și necesitatea ca Rusia să contribuie la unitatea românească, ajutând reintegrarea României, cu Transilvania și Bucovina.

Nici un singur moment Basarabia nu-și pierde caracterul de parte integrantă din marele proces al unității românești. Scriitori și patrioți basarabeni, iau parte la fenomenul redeșteptării naționale. Ei se află în rândurile generației de la 1848 și fac parte din cadrele făuritoare ale Unirii din 1859. Mai mult decât atât, Basarabia însăși, este prezentă cu o parte din teritoriul ei în primul pas spre Unire. Cele trei județe din Sudul Basarabiei sunt reincorporate la 1859 României, pentru a fi pierdute ca rezultat al «alianței» noastre cu Rusia, la 1877. Tocmai odată cu inițierea procesului unității românești într-un stat modern, are loc și presiunea de rusificare a Basarabiei și de distrugere a omogenității etnice românești a acestei provincii. Statistica rusească recunoștea la 1817 un procentaj de 86% români în Basarabia. Același procentaj este recunoscut de către statisticianul rus Keppen, membru al Academiei rusești, la 1834. În 1862, Zasciuc afirmă că acest procentaj coborise — odată cu inițierea procesului de rusificare determinat tocmai de formarea unui Stat modern românesc cu implicită atracție pentru populația din Basarabia — la aprox. 65%, cu apariția între timp a unui procentaj rutean de 13% și a unui rusesc de 2%. Tendințioasă, acuzată de falsitate de către înșiși funcționarii ruși, statistica rusească din 1897 fixează procentajul românesc la 47,6%, cel ucrainean și rutean la 19,6 % și cel rusesc la 8,2%. La 1912, comemorînd centenarul răpirii Basarabiei, statistica oficială rusească

indică acelaș procentaj, în timp ce o comunicare a Sf. Sinod rusesc îl stabilea la 83%.

Începută în 1828 odată cu desființarea în practică a autonomiei administrative a Basarabiei, rusificarea este totuși în parte un fapt, cu toate că statisticile ulterioare sunt false și că, în realitate, populația românească se menține pînă la 1917, aproximativ la 65—70%. Reacțiunea populației la rusificare a fost dramatică. Deși limba română este succesiv desființată ca limbă administrativă, în școli și în liturghie, ea este întrebuințată pretutindeni. În Basarabia se formează o clasă intelectuală cu calități remarcabile, care contribuie nu numai la menținerea unui solid sentiment românesc în această provincie, dar contribuie, pe un vast plan, la progresul culturii românești în general. Să ne gîndim numai la rolul jucat, în cultura noastră, de Hasdeu, una din marile personificări ale geniului românesc, la prezența în fenomenul cultural românesc, a unui Negruzzi, spirit format în Basarabia, Al. Mateevici, cîntăreț pasionat al sublimelor frumuseți ale limbii noastre, Donici sau Constantin Stere. Timp de o sută de ani, Basarabia își trăiește drama ei, calvarul ei și umilințele ei proprii. Dar comunitatea de spirit și de neam cu restul românimii, ea nu o pierde niciodată. Așa se explică de ce la 1918, cînd imperiul țarist căzuse, cînd noul regim făgăduia autonomie și viață proprie tuturor popoarelor din vechea Rusie, Basarabia, constituită în Republică moldovenească independentă, nu ezită nici un moment să aleagă între Rusia, fie ea chiar Rusia cea nouă, și România, de care se simțea atașată prin veacuri de luptă, suferință, limbă, glorie și căderi comune. Faptul este cu atît mai semnificativ, cu cît nu tre-

buie uitat că România spre care Basarabia se îndreaptă nu era încă România Mare, ci România redusă la o expresie ultimă, prin armistițiul cu Germania, România lui Alexandru Marghiloman, nu România fabulos renăscută a lui Ionel Brătianu. La 17 Martie 1918, Sfatul Țării de la Chișinău, herald optimist al României Mari, hotărăște revenirea Basarabiei la Patria Mamă. Un an mai tîrziu, Brătianu afirmă la Paris existența unui procentaj românesc în Basarabia de 72% și declară că România renunță la un milion de români așezați dincolo de Nistru, la dreapta Dunării, în Serbia și în Macedonia, numai pentru a-și păstra frontiere naturale solide.

Cît de legată a continuat să fie Basarabia, după Unirea cea mare, de destinul și suferințele României, se știe. Cînd, la 28 iunie 1940, ultimatumul rusesc însemna o nouă etapă tragică în drama unității românești, acest destin unitar își dovedea din nou sensul patetic. La «glasul blîndeii Basarabiei», sute de mii de români au căzut cu fața la Răsărit, în cruciada împotriva bolșevismului. Înfrîntă și umilită printr-o capitulație rușinoasă, România pierdea din nou Basarabia și Bucovina de Nord în 1944. Ele erau încorporate Rusiei. Un proces de rusificare mai cumplit ca în trecut, purtat pe o scară mult mai mare și cu procedee mult mai sîngeroase, are loc de cincisprezece ani încoace în Basarabia marilor voievozi, la al cărei destin se raliază acum voievodala Bucovină de Nord. Dar destinul Basarabiei se proiectează și acum pe soarta tragică a întregului neam românesc. Printr-un paradox cumplit al istoriei, nici acum nu sînt frontiere. Și reînvierea va trebui să vină tot împreună.

Din revista «Destin», Madrid, 1959

ELȚIN ȘI REPUBLICA MOLDOVA

În lume mai persistă un gen de crudă indiferență, atunci când vine vorba de tratarea unor teme de imperioasă actualitate. Reflectoarele mass-media se sting brusc, rămânând vreme îndelungată departe de aceste subiecte, în timp ce uitarea învăluie în mod nedrept fapte și evenimente de însemnătate majoră. Astfel, însăși esența a ceea ce ne-am deprins să numim univers de informare apare definită prin denaturare și vid.

RUSIFICAREA. — Cu câteva luni în urmă președintele Parlamentului Republicii Moldova m-a invitat la Chișinău cu prilejul evocării uneia dintre cele mai infamante date din istoria contemporană — data semnării pactului Ribbentrop-Molotov, care, între multe alte crime, i-a dat Rusiei mînă liberă în acapararea teritoriilor românești ale Basarabiei, părții de nord a Bucovinei și ținutului Herța. Peste puțin timp după Congresul de la Chișinău Republica Moldova, la fel ca multe alte state ocupate de către U.R.S.S., printre care se numără Țările Baltice și Georgia, și-a proclamat independența. Guvernul de la București a recunoscut aproape instantaneu această independență, stabilind relații cu republica-soră din Est, a cărei majoritate covârșitoare a populației o constituie românii, care cu un an mai devreme reveniseră la alfabetul latin și care, fără oarecare variațiuni dialectale, vorbesc la perfecție limba, ce a fost și va rămîne graiul marelui poet național al românior Mihai Eminescu, el însuși cîntăreț al «sfintei și dulcii Basarabii». Pentru că, din fericire, intensă rusificare forțată, inițiată de Stalin, a cauzat pe acest pămînt prejucii mai puțin iremediabile, decît, bunăoară, în aceleași Țări Baltice, unde Elțin deocamdată n-a intervenit în apărarea rușilor, ei însumînd o considerabilă cotă din spectrul demografic al regiunii.

Pe parcursul ultimului an numeroase state au recunoscut indepen-

ROMÂNII UNIVERSALI: GEORGE USCĂTESCU

dența Moldovei, iar de curînd, se pare, ea a obținut și clauza de «națiune favorizată», ceea ce pentru sora ei mai mare, România, care înfruntă o etapă de ocultă și dure-roasă tranziție, continuă a fi o aspirație. Situația teritoriilor române, ocupate de către Stalin în iunie 1940 conform condițiilor pactului Ribbentrop-Molotov, condamnat astăzi de întreaga opinie publică și a cărui emendare se prezintă ca fiind absolut indispensabilă, este în prezent extrem de complicată. De-a lungul a mai bine de patru decenii procesul de rusificare s-a soldat cu consecințe nefaste. Sute de mii de români au fost deportați în Siberia, de unde doar puțini au revenit în perioada posthrușciovistă. Regiunile de nord și sud ale Republicii Moldova, situate între albiile rîurilor Prut și Nistru, au fost în mod administrativ trecute de către ucraineanul Nichita în componența Ucrainei, fapt foarte rar menționat în mijloacele de informare în masă. Pierderea sudului semnifica bararea accesului la gurile Dunării, prin care Principatul istoric al Moldovei își avea ieșirea seculară la Marea Neagră. Situația Bucovinei de Nord și a ținutului Herța este și mai precară. Acolo rusificarea a pătruns mai adînc ca în oricare altă parte, inclusiv în Țările Baltice. Cernăuții, capitala istorică a Bucovinei românești, strălucit centru universitar și de cultură română pînă la 1940, sînt un exemplu elocvent în acest sens.

În noiembrie la Cernăuți a avut loc un important Congres, organizat de Societatea de cultură și literatură în colaborare cu Societatea culturală «Mihai Eminescu», care a întrunit reprezentanți ai intelectualității de origine română din întreaga lume. Invitația pe care am primit-o vorbește despre «destinul dramatic al acestei provincii românești». În mesajul expedit de noi am ținut să accentuăm, că «reintegrarea spirituală, culturală și morală a Bucovinei de Nord și a capitalei sale istorice, românești de veacuri și pentru vecie, reprezintă o necesitate vitală pentru întreaga suflare românească. Mutilarea forțată, însoțită de sacrificii umane, de limbă și cultură, de rînd cu procesul de feroce deznaționalizare, se înscrie în șirul de crime împotriva umanității și, prin urmare, se cere a fi denunțată în fața opiniei publice mondiale și recuperată fără întîrziere».

REINTEGRAREA ROMÂNEASCĂ.

— Poporul român nu renunță în mod categoric, în pofida situației precare și haotice, în care se află în prezent, și, probabil, anume acum, când redeșteptarea lui se produce în condiții dificile, avînd în spate experiența comunistă, pe care Spengler încă la 1917 o definea drept «josnică, rușinoasă și lipsită de idei», el nu poate renunța, repetăm, la reintegrarea sa. Cedarea ar echivala pur și simplu cu acceptarea unei grave mutilări.

Atmosfera acelei relative monotonii informaționale, care s-a întronat după căderea imperiului sovietic și destrămarea lui, este din cînd în cînd involburată de situația de conflict, provocată în prezent de către minoritatea rusă din Transnistria, colonizată acolo în ultimii patruzeci de ani. Autoritățile de la Chișinău, inclusiv președintele republicii Mircea Snegur, au reacționat în modul cuvenit la pretențiile de micro-independență rusă în Transnistria. Întregul popor român este pus în situația de a reveni cu gîndul la prezența rusă resimțită cu atîtea ocazii pe pămînturile sale în calitate de forță invadatoare. N-au fost date uitării nici cuvintele lui Kutuzov, învingătorul lui Napoleon, care promitea poporului român, și așa jefuit pînă la refuz, să-i lase «doar ochii pentru a plînge». «Tovarășului» Elțin, ex-«gauleiterului» Ecaterinburgului (Sverdlovsk), ignorant cu siguranță al istoriei ruse, nu i-o fi spunînd nimic cumplitale cuvinte ale eroului bătlăiilor de la Berezina și Borodino. Aceasta, însă, este mai puțin important, fapt care nu ne miră, mai bine zis, pentru că nu-i de mirare.

RĂSPUNSUL VESTULUI. — Importantă și cu adevărat surprinzătoare este nepăsarea domnului Baker vis-à-vis de agresiunea rusă, pusă la cale de un Elțin, apreciat recent în America drept succesorul definitiv al lui Gorbaciov (o mai fi fiind ceva definitiv în Rusia după Gorby?), contra Moldovei și Georgiei. Domnul Baker și Comunitatea Europeană sînt dispuși să pedepsească Serbia pentru același gen de agresiuni. Situații identice, măsuri diferite. Armata Rusiei este gata să intervină în Transnistria împotriva Republicii Moldova, care-și apără subreda integritate. Transnistria — absurdă denumire, de vreme ce centrul conflictului rusofon este orașul Tighina (Bender), cetate românească cu o istorie seculară, si-

tuată nu pe «acel», ci pe «acest» mal al Nistrului.

În concluzie: se impune revenirea hotărîtă la «status quo»-ul anterior pactului Ribbentrop-Molotov. Astfel s-a procedat în Țările Baltice, astfel urmează a se proceda și în Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța — pămînturi românești dintotdeauna și pentru totdeauna.

Reprodus din revista «El mundo», Madrid 26 iunie 1992.

Traducere —
Valentina POIATĂ

REFLEXE
ALE ETERNITĂȚII

Dacă în limbă nu s-ar reflecta chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: «așa voiesc să fiu eu și nu altfel», oare s-ar fi născut atîtea limbi pe pămînt? Prin urmare, simplul fapt că noi românii, cîți ne aflăm pe pămînt, vorbim o singură limbă, «una singură» ca nealte popoare, și aceasta în oceane de popoare străine, ce ne înconjoară, e dovadă destulă că așa voim să fim noi și nu altfel.

Mihai EMINESCU

TERMENI APICOLI DE ORIGINE LATINĂ

În ceea ce privește albinăritul în limba română există o serie întreagă de termeni, care sînt o dovadă că poporul s-a ocupat neîntrerupt, încă de la început și pînă astăzi, cu creșterea albinelor.

Terminologia apicolă, în mare parte de origine latină, constituie unul din cele mai puternice argumente pentru continuitatea poporului român în Dacia. De aceea, studiarea terminologiei apicole se impune cu necesitate și noi în lucrarea de față vom analiza termenii de bază de origine latină.

Albină. Cuvîntul există în toate dialectele românești: dr. **albină**; arom. **algină**; megl. **albină**; istrorom. **albire**. Provine din lat. **alvina**. În celelalte limbi romanice s-a păstrat un alt cuvînt de origine latină și anume **apis**, **apem** (cf. it. **ape**; prov. **abelha**; fr. **abeille**; sp. **abeja**; port. **abelha**). Latinescul **apis**, **-em** a existat în primele secole ale erei noastre și în latina dacomoesiană, dar el a dispărut din cauza omonimiei **ape** (<lat. **aqua**, **-ae**). Latinescul **alvina** a fost inițial un adjectiv, atribut al substantivului **apis**. În latina dunăreană s-a păstrat **apis alvina**, cu sensul de «insectă de stup, muscă de stup». Ca în multe cazuri româna a păstrat adjectivul pe care l-a substantivizat.

Cuvîntul **albină** are 14 deri-

* Institutul de lingvistică al Academiei Române

vate, acest lucru dovedind vechimea cuvîntului în limbă și totodată vitalitatea și vechimea albinăritului la poporul român. Aceste derivate sînt următoarele: **albineă**; **albinuță**, **albinuță**; **albinușă**; **albinică**; **albioară**; **albinărie**; **albinet**; **albinuș**; **albinar**, «apiculteur», **albinărie** «apiculture»; **albinărit** «apiculture», «împot sur les abeilles»; zool. **albinărel** «Merips apister»; **albină** «courir febrilement»¹.

Stup. Provine din lat. **stups** «trunchi de copac gol la mijloc, fie prin putrezire, fie scobit de om». Sfera semantică a cuvîntului s-a restrîns foarte mult de-a lungul timpului.

La început s-a spus **stup de albine** «trunchi scobit pentru albine» și apoi cuvîntul a rămas numai cu acest sens. Restrîngerea sferei semantice s-a făcut prin metonimie, luîndu-se cauza pentru efect, materia din care se face pentru lucrul făcut².

În dialectul aromân **stup** are sensul de **albină**. Cuvîntul a evoluat semantic și are același sens cu dacorom. **albină** (<lat. **alvina** cu sensul de «stup», cf. lat. **alvus** «stup») ³.

Fagur(e). Provine din lat. **favulus**, **-um**, diminutiv al lui **favus**. S-a păstrat în limba română și celelalte limbi romanice, unde au și derivate. Cuvîntul **fagus(e)** se găsește numai la dacoromâni⁴.

Miere. Provine din lat. **mel**, **-em**. Cuvîntul s-a păstrat în toate dialectele românești: dr. **miere**; arom. **nare**, megl. **nari**; istrorom. **nel'are**. De asemenea, se păstrează în toate limbile romanice: it. **miele**, fr. **miel**, span. **miel**, port. **mel**.

În română cuvîntul apare în foarte multe expresii populare, cum sînt: **Parcă-i miere**, spune românul despre o mîncare la care alergăm cu poftă sau despre un obiect la care se îngheșue lumea; **Poți linge miere în casa lui**, despre «o locuință în-

grijită; **I-a picat miere-n păsat**, **Îi curge numai miere sau Înnoată în miere**, despre cel căruia îi merge bine în toate; **Pentru unii miere, pentru alții fiere**; **Flămîndului i se pare miere**, **Codrul cel uscat**; **Cine umblă cu miere, trebuie să-și lingă și degetele**; **Mai rară vedere este mai cu miere**; **A băga ac în miere** «a vîrî zizanie între oameni»; **A unge cu miere** «a mîtui»; **A fi cu limba fagure de miere**, pentru o vorbire plăcută.

Ceară. Provine din latinescul **ceres**, -am. Se păstrează în istrorom. **trese** și arom. **țeară** și în celelalte limbi romanice: ital. **cera**; franc. **cire**; prov. **cat**, span., port. **cera**, în română avînd mai multe derivate: **ceruță**, **ceriță**, **cerișoară**, **ceriu** «couleur de cire», a **cerui** «cîrî», **ceruit** «cîrî», **ceruitor** «cereur», **cernitură**, **cerneală**, «cirage»⁶. Țăranul o topea în formă rotundă, de turtă. Se pare că de aici îi provine proverbul: **a îngălbenit ca turta de ceară**.

Păstură. Polenul adus de albine este prelucrat și depozitat de ele în celulele fagurilor. Este hrana indispensabilă dezvoltării lor normale și a larvelor. În **Dicț. lb. rom. moderne** (Buc., Edit. Acad., 1958, pag. 597) termenul este greșit înțeles. Cuvîntul provine din lat. **pastura** (<lat. **pastus** «hrană, mîncare»⁷). Cu acest sens îl întîlnim și astăzi. Se spune și **pîinea albinelor**.

«Ce iasă din oul cel de matcă, iaste un vermuleț alb și face curmeziș în căsulie, căruia îndată îi dau de mîncat **păstură** pre carea strămoșii noștrii latini cei de demult o au chemat **Păuis Apum**, pîinea albinelor»⁸.

Cuvîntul s-a păstrat în toate limbile romanice: ital. **pastura**, franc. **pâtture**, prov. catal., span., port. **pastura**.

Ac. Provine din lat. **acus**, -um. S-a păstrat în toate dialectele

românești: istro rom. **ac**, megl. rom., arom. **ac**.

Ou. Provine din lat. **ovum**. Se păstrează în toate limbile romanice: ital. **uovo**, franc. **oeuf**, span. **huevo**, port. **ovo**. Oul este depus de matcă în fundul celulei, numită popular **căsulie** (diminutiv de la **casă**, provenit din **casă** + suf. -ie) sau **găoace**.

În celule se dezvoltă **larvele**, numite de popor **viermuleți** (lat. **vermis**) sau **pui** (<lat. **pulleus** = **pullus**) ori **căței** (<lat. **catellus**)¹⁰.

Viermulețul se prefăce în **goașă (nimfă)**, căreia i se zice de popor **păpușă**, derivat din lat. **puppa** (cf. fr. **poupée**), din cauza formei¹¹.

În terminologia apicolă mai există și alți termeni de origine latină, cum ar fi **mamă** («regină», «împărăteasa albinelor»), **fiță** (botcă), **urdinare** și termenii referitori la părțile corpului albinei. Studiarea lor va constitui obiectul unei viitoare lucrări.

Contribuții lexicale:

«BEZMETIC» (STUP BEZMETIC)

Provine din ucraineanul **besmato**: «stup fără matcă» (etimologie dată de Weigand) și a intrat tîrziu cu acest înțeles în terminologia apicolă. Îl întîlnim atestat mai întîi în Moldova, după anul 1800, anume în inventarul unei moșii, redactat la 1824: «256 stupi buni sînt și știubei deșărți pe la prisăci, iar 9 stupi fiind **bezmetici**, nu i-am primit»¹. Apoi **bezmeticesc** roiul fără matcă (Conachi citat de Cihac)².

Se știe că roiul nu zboară niciodată fără matcă. Roiul care și-a pierdut într-o împrejurare oarecare matca nu umblă **bezmetic**, ci se reîntoarce repede la stupul din care a plecat.

Interpretarea dată că **bezmetic** are înțelesul de **roi fără matcă** nu se potrivește deci cu realitatea.

Cuvîntul **bezmetic** cu sensul de **stup fără matcă** nu este folosit în vorbirea populară, unde se cunosc îndeosebi expresiile: **stup orfan**, **sterp**, **stup fără mamă** sau **matcă, văduv**³.

Termenul **bezmetic** și **dezmetic**, prin confundarea lui **bez** cu **dez**, s-a păstrat în vorbirea populară cu sensul **fără căpătii, fără rost, zăpăcit**. De exemplu:

— «Du-te, du-te, omule, d-aco-lo la bordeiul tău. Nu mai colinda noaptea prin sat, ca un **dezmetic**, după potcoave de cai morți».⁴

«Un roi de albine se învîrteau în zbor pe deasupra capului său și umblau **bezmetice** de colo pînă colo, neavînd loc unde să se așeze»⁵.

În terminologia apicolă, cuvîntul **bezmetic** cu sensul de **stup fără matcă** are un înțeles restrîns. Anume, o familie de albine care din anumite motive și-a pierdut matca devine orfană. În perioada aceasta, albinele au un zumzet plîngăreț, prelungit, ascuțit și de durată mai lungă. La un zgomot produs din afara stupului ele se zăpăcesc, se prăvălesc unele peste altele, iar aripile lor tremură într-un mod caracteristic.

Perioada de **bezmeticire** apare la un interval de timp după ce familia de albine a devenit orfană, dacă nu și-a refăcut între timp o matcă nouă sau nu a intervenit apiculorul înlocuind matca pierdută. În acest caz, albinele caută să-și refacă echilibrul biologic.

Albinele tinere (doicile) încep să alimenteze pe unele din ele (la început una, apoi din ce în ce mai multe, atingînd uneori 50% din populația stupului) cu lăptișor destinat puietului. Albinele alimentate astfel devin

albine ouătoare. Însă ouăle lor nefiind fecundate, din ele ies trîntori. În acest caz familia e **bezmetică**. Ea nu părăsește însă stupul și astfel se distruge treptat.

În concluzie, putem spune că în terminologia apicolă sfera semantică a cuvîntului **bezmetic** este mult restrînsă.

NOTE:

¹ N. Iorga, **Wilhelm de Kotgebuc și momentul de prefacere modernă a societății moldovenești**, Acad. R.S.R., Mem. secț. ist. seria III, 15, p. 284.

² I. Creangă, **Opere complete**, ed. I, Minerva, pag. 317.

³ V. Bogrea, **Cîteva considerații asupra toponimiei românești în Dacoromania**, Cluj I, 1921, pag. 214.

⁴ Vezi **Atlasul lingvistic român**, vol. I, seria nouă, București, 1956, **Stup fără matcă**.

⁵ Petre Ispirescu, **Zina zinelor**, Buc., Ed. pentru literatură, 1966, pag. 421.

⁶ Ion Creangă, **Harap Alb**, Buc., Ed. Tineretului, pag. 131.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Gîndul că limba noastră de pădurari, oieri și dieci este pe măsura filozofiei, îți dă încredere în destinul graiurilor.

Constantin NOICA

George USCĂTESCU

* * *

Aplecați peste litera scrisă, încălziți de
Flacăra vorbei rostite în nesfârșita ardere
Oamenii și-au mistuit departe gândul
Și fapta adevărată. Pierdută a fost
Limpezimea adolescentă a gândului
Și mocnirea sub spuză a iluziilor
Pustiite de vrajă, adormite sub lespezi.
Albi inorogi zboară în văzduh
Aripi le-au crescut peste timp și
În zbor mângâie dealul de argint
Țara inorogilor albi e albă și vastă
Tremură în unduirea ei suflul altor
Planete visate demult în marea trecere
A unui elf herald ce vestea lumii întregi
Domnia așteptată, calmă, suverană
A unui neatins paradis peregrinar.

Prof. dr. habilitat
Anatol CIOBANU
Chişinău

PUNCTUAȚIA ȘI CULTURA SCRISULUI

(VIRGULA-LIPSĂ)

În acest articol voim să analizăm în mod succint greșelile tipice de punctuație care se întâlnesc în paginile publicațiilor de tot felul în legătură cu utilizarea VIRGULEI. Cu vreo 54 de ani în urmă Al. Graur scria într-o tabletă de cultivare a limbii: «Cuvîntul VIRGULĂ este de origine latină (virgula), diminutiv de la VIRGA pe care l-am moștenit sub forma «vargă». S-a zis virgulei «văr-guța» deoarece are forma unei vergi mici. Dar înțelesul ortografic este nou, căci românii nu puneau virgule.» («Tempo», 24-VI. 1939)*. Așadar, strămoșii noștri romani nu aveau problema virgulei, pe cînd astăzi acest semn de punctuație le mai dă de furcă unor mînuitori de condei care din diferite motive nu s-au familiarizat în mod suficient cu normele de punctuație în vigoare. După cum am arătat cu altă ocazie¹ virgulele comportă nu numai semnificații formal-gramaticale, ci și comunicativ-semantice, fiind capabile a schimba sensul unei propoziții sau fraze. Ca să nu repetăm cele spuse anterior,

* Al. Graur, *Puțină gramatică*, vol. II, Buc., 1988, p. 47.

vom invoca un exemplu nou, din care se va vedea că lipsa virgulei poate trezi dubii la interpretarea semantică a textului. Iată-l:

«În legătură cu majorarea prețurilor începînd cu 1 iunie 1992 compensarea se include în salariu». («Vocea poporului», 25-II-92, p. 2).

Cei care au compus propoziția de mai sus n-au plasat nici o virgulă în componența ei, fapt care generează o dublă interpretare a construcției gerunziale **începînd cu 1 iunie 1992**: la ce se referă ea — la «majorarea prețurilor» sau la «includerea în salariu»? Cu alte cuvinte, despre ce e vorba? Că s-au majorat prețurile de la 1 iunie 1992 sau că de la această dată calendaristică «compensarea se include» în salariu? Dacă ziarul ar fi vrut să ne comunice că majorarea prețurilor se va efectua de la 1 iunie 1992, atunci trebuia să plaseze o virgulă anume după această cifră (compară: «În legătură cu majorarea prețurilor începînd cu 1 iunie 1992, compensarea se include în salariu»). În acest fel se atenționează publicul cititor asupra timpului concret (1 iunie 1992) de majorare a prețurilor. Însă dacă ziarul ar fi vrut să ne încunoștințeze despre faptul că de la 1 iunie 1992 compensarea «se include în salariu», atunci ar fi trebuit să plaseze «buclușa» virgulă înaintea construcției gerunziale, propoziția obținînd următorul aspect: «În legătură cu majorarea prețurilor, începînd cu 1 iunie 1992 compensarea se include în salariu».

Exemplul analizat vine să confirme ideea că virgula se manifestă deseori nu ca un simplu semn grafic, afon și aton, ci ca un marcher semantic și

intonațional, ce ne ajută să «descifrăm», cu mai multă exactitate, informația transmisă.

* * *

Dar să revenim la analiza celor mai frecvente greșeli de punctuație ce se comit în presa noastră. Materialul excerptat din periodicele editate la Chișinău poate fi împărțit în două compartimente mari: **virgula-lipsă și virgula de prisos**. Să trecem acum la discutarea faptelor concrete.

Partea întâi: Virgula-lipsă

Virgula-lipsă în cadrul propoziției

1. La părțile omogene:

Părțile omogene introduse cu negația **nici** repetată se cuvine a fi izolate. Regula nu se respectă în:

Pământul între Nistru și Prut n-a fost uitat de Dumnezeu nici în privința condițiilor naturale (?) nici a oamenilor. («Moldova suverană», 22-II-92, 3).

II. La apozitii:

Apozitiile desfășurate se despart de elementul determinat. Regula e generală, cunoscută chiar de către elevi și liceeni. Cu toate acestea, presa noastră își permite a n-o respecta.

Iată și dovezile:

a) **Editura e nevoită să procure hirtie la preț exorbitant de la I. Iordanov (?) șeful unci întreprinderi numite «Codru».** («Moldova suverană», 21.II.92, 4).

b) **În cadrul întrunirii de lucru al prezidiului dl Nedelciuc, președintele comisiei pentru relații externe (?) a făcut o comunicare...** («Sfatul Țării», 17-XII-91, 3).

În exemplul (a) virgula n-a fost plasată înaintea apozitiei desfășurate, iar în exemplul (b)

ea lipsește după apozitia intercalată în mijlocul propoziției.

III. La cuvinte și propoziții incidente:

Există în limba română cel puțin 60 de cuvinte incidente care trebuie izolate, pentru că ele se pauzează în mod specific în toate cele trei poziții (la început, în mijlocul și la sfârșitul propoziției). Spre regretul nostru, nici această regulă nu se respectă. De exemplu:

1) La începutul propoziției:

La urma urmei (?) contează realizările și manifestările reale, și nu cele posibile... («Moldova suverană», 14-I-92, 4).

Cu părere de rău (?) oratorul s-a limitat doar la o sugestie din care nu știm ce să înțelegem. («Sfatul Țării», 17-XII-91, 3).

Desigur (?) era mult mai bine dacă se lua o atitudine. («Vocea poporului», 11-92, p. 4).

Din păcate însă (?) asemenea mici plăceri și le pot permite doar puțini. («Sfatul Țării», 31-VIII-92, p. 1).

2) La mijlocul propoziției:

În Bulgaria (?) de exemplu (?) cultivarea plantelor medicinale e mult mai rentabilă. («Vocea poporului», 23-II-92, p. 4).

Avem de menționat că nu numai multe cuvinte, ci și unele propoziții incidente rămân neizolate fie din neatenție, fie din alte motive.

Or (?) după cum s-a văzut (?) cronicarii i-au atribuit lui acea origine care, în realitate, i-a aparținut lui Bogdan. («Moldova suverană», nr. 25, 1992, p. 2).

Încheind observările asupra cazurilor de neizolare a propozițiilor incidente, avem de remarcat că graba, neatenția sau alte cauze îi fac pe mulți ziariști a «pierde» virgulele «pe drum». Cunoscînd, în fond, normele punctuaționale, dar neglijîndule, cel ce scrie deseori plasează numai o virgulă, acolo unde

se cer două. E cazul cuvintelor incidente situate în interiorul propoziției. Iată unele exemple.

Ne-au criticat (?) bunăoară, că nu publicăm proiectele de legi. («Moldova suverană», Nr. 5, 1992, p. 3).

Vreau să vă spun (?) în primul rînd, că pentru un poet nu este ușor ca el să abandoneze poezia, ci ca poezia să-l abandoneze pe el. («Moldova suverană», 2-XII-92, p. 4).

Șeful... a declarat că, din păcate (?) privatizarea spontană nu are nimic comun cu procesul sinonim civilizat. («Vocea poporului», 23-II-92, p. 2).

Izolarea numai dintr-o singură parte a cuvintelor incidente din exemplele de mai sus duce și la o deformare a intonației naturale cu care se rostesc aceste unități sintactice.

IV. La vocative și cuvinte de adresare

Există o regulă de punctuație cu adevărat universală privitor la izolarea în toate pozițiile a vocativelor și a cuvintelor de adresare. Regula se bazează pe faptul că vocativul și adresările sînt lovite de accentul logic și, în consecință, se obțin anumite modulații intonaționale, marcate, firește, prin virgulă sau prin alte semne de punctuație. Nerespectarea regulii privind izolarea vocativului și a cuvintelor de adresare este considerată drept o greșeală elementară și, în general, impermișibilă.

Hebdomadarul «Făclia» din 4 septembrie 1992 a publicat la rubrica «Pagini din creația pedagogilor» cîteva poezii. Unele din ele chiar în titlu, conțineau cîte un vocativ neizolat. Iată-le:

Mulțumesc (?) dascăle. (Georg Popov).

Du-te (?) cucule. (Gr. Ciugut).

A cui este greșeala? A autorilor sau a redacției? N-aș vrea

să cred că greșeala e a învățătorilor, pentru că aceștia sînt obligați, mai mult decît oricine, a cunoaște normele ortografice și punctuaționale ale limbii române.

Mai cităm un caz de adresare la o persoană oficială:

Domnule director (?) îmi pare rău că venim la Dumneavoastră nu într-una din cele mai senine zile ale fabricii de confecții. («Grai nou», 22-II-92, p. 2).

Neizolarea cuvintelor subliniate vine în directă contradicție chiar cu anturajul oficios în care au fost ele rostite.

V. La unele complemente circumstanțiale

Complementele circumstanțiale prea desfășurate și plasate înaintea verbului-predicat se despart prin virgulă după principiul intonațional². Vorba e că la lectura lor se recurge involuntar la pauză. Virgula în asemenea situații e sonoră și citibilă. Să exemplificăm:

a) Complemente circumstanțiale modale cu felurite nuanțe de sens:

Ca și marea majoritate a artiștilor din acea epocă (?) G. Bellini a adus un evident aport... («Glasul națiunii», 21-II-92, 5).

Cu prețul unor eforturi mari (?) balticii au reușit în cele din urmă să-i scoată din monologul cu o durată de peste o jumătate de veac pe generalii bătaioși și obraznici, aducîndu-i în fața unor perspective noi, deloc ademenitoare. («Sfatul Țării», 16-IX-92, 8).

b) Complemente circumstanțiale de timp:

După plecarea din Basarabia (?) Maria Cebotari își desăvîrșește maniera interpretativă la școala de muzică din Berlin. («Glasul națiunii», 21-III-92, 5).

De pe la mijlocul lui decembrie trecut (?) tot într-un cîn-

tec o ducem. («Tineretul Moldovei», Nr. 1992, p. 2).

c) Complemente circumstanțiale concesive:

În pofida acestui fapt (?) o bună parte din oamenii de la țară primesc salarii minime. («Vocea poporului», 23-II-92, p. 1).

VI. La construcțiile gerunziale

O regulă veche devenită deja de crestomație sună în felul următor: construcțiile gerunziale plasate înaintea verbului-predicat din propoziție urmează a fi izolate în baza principiului intonațional³.

În ciuda acestui fapt arhicunoscut, unii ziariști mai lasă pe ici-colo neizolate aceste construcții antepuse verbului, inducând în eroare publicul cititor. Exemple:

a) **Cedînd presiunilor unor generali din anturajul său imediat (?) Pavel Graciov face tot posibilul pentru a nu se întîlni cu omologul său lituanian A. Butkavicius.** («Sfatul Țării», 16-IX-92, 8).

b) **Vizitînd Muzeul Republican de Istorie și al Religiei din Chișinău (?) ai impresia că te rupi de lumea înconjurătoare...** («Glasul națiunii», 28-II-92, p. 7).

c) **Luînd cunoștință de conținutul interviului acordat de președintele Republicii Moldova Radio Televiziunii Naționale (?) am rămas nedumerit de faptul că...** («Literatura și arta», 27-IX-91, p. 4).

În cazul (c) greșeala e și mai gravă, pentru că a rămas neizolată o construcție gerunzială însoțită de una participială determinativă. S-a creat așadar un segment sintactic atît de întins încît ar fi cu totul imposibil a-l citi fără pauză după cuvîntul «Naționale». Această pauză urma să fie marcată în scris prin semnul «virgula».

VIII. La construcțiile infinitivale

Conform Normelor punctuaționale în vigoare, construcțiile infinitivale se izolează în mod obligatoriu cînd sînt așezate înaintea verbului-predicat al propoziției. În asemenea poziție construcțiile infinitivale sînt pauzate în mod expres, fapt marcat în scris prin semnul «virgula».

Iată exemple de nerespectare a regulii enunțate:

Pentru a-și îndeplini cu cinste și demnitate obligațiile sale sociale (?) presa, alte mijloace de informare publică trebuie să devină independente... («Moldova suverană», 1-XI-91, p. 4).

Pentru a ne înlesni sarcina (?) să luăm cunoștință de repartizarea pe teren... («Vocea poporului», 19-II-92, p. 6).

Virgula-lipsă în cadrul frazei

A. Coordonarea joncțională

I. La propoziții coordonate adversative

Se știe că propozițiile coordonate adversative se despart prin virgulă în toate limbile moderne. Înaintea unui jonctiv ca **dar, iar, însă, ci** etc. virgula se cere de la sine atît din cauza pauzei care se face involuntar la intersecția adversativei cu regenta, cît și a intonației oarecum ascendente, proprie unor asemenea propoziții coordonate. Cele spuse mai sus nu sînt respectate în frazele:

— **Nu știu dacă e vina noastră (?) dar sîntem copiii haosului și nu vom putea aduce decît haos.** («Tineretul Moldovei», 7-II-92, p. 1).

Sîntem în ajunul lucrărilor de primăvară (?) dar problemele ce țin de asigurarea cu combustibil... nu sînt rezolvate. («Vocea poporului», 23-II-92, p. 1).

Am întors pe dos geanta ei (?) dar pachetul cu pricina nu

era nicăieri. («Florile dalbe», 26-IV-91, p. 1).

Ceea ce surprinde neplăcut e că fraze cu propoziții adversative neizolate apar în titlurile unor materiale de gazetă. Pentru confirmare vom cita:

Avem tineri foarte talentați (?) dar mereu obosiți. («Literatura și arta», 13-VI-91, p. 6).

Fuga-i rușinoasă (?) dar e sănătoasă? («Sfatul Țării», 18-IX-91, p. 1).

II. La cupluri corelative.

Deseori virgula absentează la cuplurile adversative de tipul: **nu numai..., dar și; nu numai..., ci și.**

Greșeala este considerată elementară, pentru că propozițiile adversative se despart prin virgulă în toate limbile moderne. Iată unele exemple conținând eroarea punctuațională despre care e vorba:

Ei au lansat apelul de a participa activ nu numai la alegeri (?) ci și la compania pre-electorală. («Sfatul Țării», 16-X-91, p. 1).

B. Coordonarea juxtapusă

Propozițiile coordonate juxtapuse de tipul **veni, vidi, vici** «am venit, am văzut, am învins» (Caesar) se despart între ele prin virgule. Regula este unanim acceptată și mai întotdeauna respectată. Cu toate acestea, unele ziare mai «scapă» și asemenea virgule. Iată câteva exemple:

Maica Domnului s-a supărat (?) s-a întors cu fața spre el și a zis... («Moldova Suverană», 12-I-92, p. 3).

Jidovii s-au speriat (?) au fugit în toate părțile și astfel Maica Domnului și fiul ei au scăpat. (Idem, ibidem).

Cotidianul «Sfatul Țării» din 25 decembrie 1991 publică un interesant material cu titlul împrumutat de la Eminescu:

«Totul a trecut pe lume (?) numai răul a rămas»

Ziarul a comis o greșeală de punctuație nesePARIND prin virgulă cele două propoziții coordonate.

C. Subordonarea

I. La propoziții subordonate condiționale

O să-mi faci un bun serviciu (?) dacă o să te prefaci că ești surd. («Viața satului», 19-II-92, p. 3).

Și mai revoltător e cazul cînd rămin neizolate subordonatele condiționale antepuse regentei. În acest caz avem de a face cu un intonem sui generis, propriu tuturor subordonatelor antepuse. Virgula aici e absolut necesară:

Iar de te-a pocnit norocul să treci vama veterinarei (?) ești pîndit de pericolul să nu-i placă culoarea cărnii... («Glasul Națiunii», nr. 2, 1992, p. 6).

Dar dacă totuși vă atrage Iașul și Bucureștiul (?) atunci plățiți bani grei. («Glasul Națiunii», nr. 5, 1992, p. 3).

II. La propoziții subordonate modale

Subordonatele modale antepuse regentei, ca și alte tipuri de propoziții subordonate în această poziție, trebuie despărțite prin virgule. Regula nu este respectată în exemplele ce urmează:

După cum a menționat atît președintele gospodăriei Ion Țurcanu, cît și conducătorul brigăzii Mihail Triboi (?) mai sînt multe probleme de rezolvat. («Grai nou», 22-II-92, p. 1).

III. La propoziții subordonate opoziționale.

Subordonatele opoziționale se izolează în toate cele trei poziții. Spre marele nostru regret, ziarele «uită» această regulă și lansează mostre de punctograme incorecte. De exemplu:

E amuzant că (?) în loc să ne străduim să lărgim producția de mărfuri de larg consum (?) inițiem lupta cu speculația. («Sfatul Țării», 29-X-91, p. 1).

IV. La propoziții subordonate temporale.

Subordonatele temporale plasate înaintea regentei sau în mijlocul acesteia se izolează în virtutea principiului intonațional. Regula nu este respectată în următoarele exemple:

a) În prepoziție:

Cînd e revoluție (?) răsculații iau cu asalt poșta centrală. («Curierul de seară», 15-V-92, p. 1).

b) în interpoziție:

Orice om (?) cînd coboară la fîntîna din vale, îi mulțumește în gînd celui care a scos izvorul la lumină. («Vocea poporului», 23-II-92, p. 4).

V. La propoziții subordonate finale.

Norma glăsuiește că subordonatele finale trebuie despărțite prin virgulă de regentele lor. Regula nu se respectă în unele fraze cu subordonate finale în:

a) prepoziție:

Ca să nu greșim în fața adevărului (?) trebuie să spunem că Dumitrașcu-Vodă s-a avut de bine cu mai mulți diplomați la Constantinopol. (rev. «Moldova», Nr. 12, 1991, p. 34).

Iată și un titlu cules cu litere majuscule:

Ca să evităm instaurarea dictaturii (?) trebuie să asigurăm supremația legii. («Sfatul Țării», 21-XII-91, p. 3).

b) postpoziție:

Au răsturnat dealurile, au muncit cu uitare de sine (?) numai să-i facă o stare odorului lor... («Viața satului», 19-II-92, p. 3).

VI. La propoziții subordonate cauzale.

Conform normelor în vigoare

subordonatele cauzale din cadrul frazei se izolează în toate pozițiile⁵. Iată cazuri de nerespectare a normei:

În relațiile reciproce cu alți oameni pot apărea situații încordate (?) din cauză că vă permiteți prea multe. («Curierul de seară», 21-II-92, p. 3).

Reînhumarea generalului... pare mai curînd un act de drep-tate (?) căci pînă la urmă toți eroii se întorc acasă. («Sfatul Țării», 17-XII-91, p. 3).

NOTE:

1. Vezi articolele autorului **Normele de punctuație în vigoare** publicate în revista «Limba Română» nr. 1, 2, 3—4 din 1991 și nr. 1 din 1992.

2. A se vedea: **Normele ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române**, Chișinău, 1990, p. 73. În continuare se va folosi abrevierea **NOOPLR**.

3. Vezi **NOOPLR**, p. 76; **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, București, 1965, p. 64. În continuare **IOOP**.

4. Vezi **IOOP**, p. 65.

5. A se vedea **NOOPLR**, p. 76; **IOOP**, p. 64.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

O limbă îți dezvăluie lumea într-un fel anumit.

Constantin NOICA

FUNCȚIILE SINTACTICE ALE NUMELUI LA CELE CINCI CAZURI *

B. La cazul acuzativ identificăm următoarele douăzeci și șapte de funcții sintactice (numărul maxim posibil, în clasificarea semantică):

1. — complement direct
 - a) am simțit **vînt** puternic;
l-am văzut **pe Ion**
 - b) l-am văzut; nu vede **pe** nimeni
 - c) i-a observat **pe amîndoi**
2. — complement indirect
 - a) vorbeam **despre vînt**
 - b) vorbim **despre fiecare**
 - c) voi scrie **despre al doilea**
3. — complement de agent
 - a) sînt chemat **de mama**
 - b) a fost impresionată **de aceasta**
 - c) romanul a fost citit **de amîndoi**
4. — complement de materie
 - a) benzina se extrage **din țitei**; îmi place paharul **plin cu vin**
 - b) boala se face **din acestea**
 - c) amestecătura constă **din amîndouă**
5. — complement circumstanțial de loc
 - a) mă uitam **la statuie**

* Sfîrșit. Vezi nr. 2, 1993

- b) am pornit **spre unii**
 - c) am stat **între amîndoi**
6. — complement circumstanțial de timp
 - a) m-am născut **în anul 1939**; **duminicile** merg în excursie
 - b) a venit aici **în acela** (-în anul acela) în care te-ai născut
 - c) s-a întors **în vremea primului**; a venit de două ori
 7. — complement circumstanțial de mod
 - a) alergam **cu vîntul** în față
 - b) miroase **a altceva**
 - c) intră **cîte doi**
 8. — complement circumstanțial de măsură
 - a) a mers **săptămîni**; cîntărește **tone**
 - b) am crescut **cît acela**
 - c) am sărăcit **însutit**
 9. — complement circumstanțial de periodicitate sau de frecvență
 - a) vine **la două zile**
 - b) numără **din cinci în cinci**
 10. — complement circumstanțial comparativ
 - a) el este **mai înalt decît Ion**; **aleargă ca vîntul**
 - b) Ion este **mai puțin înalt decît acela**
 - c) el fuge **ca primul**
 11. — complement circumstanțial de cauză
 - a) m-am îmbolnăvit **de vîntul rece al iernii**
 - b) mă tem **de fiecare**
 - c) m-am îmbolnăvit **de amîndouă** (-amîndouă bolile)
 12. — complement circumstanțial de scop
 - a) m-am pregătit **mult pentru examen**
 - b) m-am pregătit **special pentru aceasta**
 - c) m-am îmbrăcat **frumos pentru amîndoi**

13. — complement circumstanțial de condiție

- a) în caz de vînt puternic, să vă adăpostiți
- b) cu aceasta, vom realiza programul
- c) cu amîndoi, ne va fi mai ușor

14. — complement circumstanțial de concesie

- a) nu l-am salutat, cu tot respectul pe care îl am pentru el
- b) cu unul sau cu altul, tot ne va fi foarte greu
- c) cu amîndoi, tot nu vom reuși

15. — complement circumstanțial consecutiv

- a) vorbește de mai mare dragul

16. — complement circumstanțial de mijloc

- a) scriu cu stiloul
- b) îl cunosc prin ei
- c) l-am cunoscut prin întiul

17. — complement circumstanțial sociativ:

- a) am mers (împreună) cu elevii
- b) am călătorit cu ei
- c) am înțeles cu al doilea răspunsul

18. — complement circumstanțial de relație

- a) cît despre Ion, nu știu nimic
- b) în ceea ce-l privește, nu are vină
- c) cît despre primul, m-am lămurit

19. — complement circumstanțial cumulativ

- a) pe lingă cărți, a cumpărat și caiete
- b) pe lingă aceia, au mai venit și ei

- c) în afară de amîndoi, ne-a mai vizitat și Ion

21. — complement circumstanțial de opoziție

- a) în loc de vin, beau apă
- b) în loc de acela, a venit unul neimportant
- c) în loc de primul, a plecat al doilea

22. atribut

- a) ușoară batere de vînt ne-a răcorit obraji
- b) cartea de la el este aici
- c) darul de la amîndoi mi-a plăcut

23. atribut circumstanțial

- a) ca profesoară, face impresie bună
- b) ca fiecare, a vorbit și el
- c) în chip de primul, s-a lăudat mereu

24. subiect (în construcții eliptice, în expresia completă fiind atribut)

- a) au venit dintre elevi (-au venit unii dintre elevi)
- b) au sosit dintre ei (ca și mai sus; sens partitiv)
- c) s-au întors cu sutele și cu miile (idem)

25. nume predicativ

- a) toamna pădurea pare de argint
- b) ei sînt ca unii dintre oameni
- c) am ajuns ca doi dintre colegii mei, profesor

26. Element predicativ suplimentar

- a) ne-a sosit ca învățător un tînăr simpatic
- b) m-a luat drept altul
- c) el ne-a salutat primul

27. apozitie acordată

- a) am fost chemat de el, de prietenul meu
- b) am fost invitat de Ion, de el, nu de altul

c) voi fi întrecut de ei, de amîndoi

C. La cazul dativ putem înregistra următoarele zece funcții sintactice:

1. complement indirect

- a) am restituit colegului cartea
- b) îi datorez aceleia bani
- c) sînt favorabil amîndurora; am promovat examenul grație pregătirii mele serioase

2. complement circumstanțial de loc (dativus loci, moștenit)

- a) stau locului; «Așterne-te vîntului / ca și iarba, cîmpului» (Folclor)

3. complement circumstanțial de mod

- a) ea cînta asemenea privighetorii și se comporta aidoma înțelepților
- b) nu fugi asemenea lui
- c) aleargă asemenea primului

4. complement circumstanțial de cauză

- a) m-am îmbolnăvit datorită vîntului rece de iarnă
- b) sufăr datorită lui;
- c) am eșuat datorită amîndurora

5. complement circumstanțial de concesie

- a) n-am intervenit, contrar sfaturilor primite

6. complement circumstanțial instrumental

- a) m-am făcut sănătos datorită tratamentului adecvat

7. atribut al unui substantiv nearticulat, cînd este exprimat prin substantiv neprecedat de prepoziție (dativul adnominal):
a) mătușa Maria este soră mamei; în poemul «Epigonii», Mihai Eminescu îl numește pe poetul

Andrei Mureșanu «preot deșteptării noastre» și «profet semnelor vremii»; Ștefan cel Mare a fost domn Moldovei timp de 47 ani; zborul asemenea săgeții îmi place mult.

- b) m-a atins mîna-i caldă
- c) el ne este unchi amîndurora

8. nume predicativ

- a) el era asemenea vîntului rece de iarnă; «Asemenea să devenim sălbatăciunii» (Lucian Blaga)
- b) ea este asemenea lui
- c) sîntem asemenea întîiului

9. apozitie acordată

- a) i-au dat lui, prietenului meu, cartea aceea
- b) i-am dat prietenului, lui, cartea aceea

10. subiect (exprimat numai prin pronumele relativ cui) le-am dat / cui le-a cerut.

D. La cazul genitiv apar următoarele 18 funcții sintactice:

1. atribut

- a) puterea vîntului ne-a uimit pe toți; casa de dinaintea școlii este casa mea
- b) dorința lui este să călătorească mereu
- c) opinia amîndurora era greșită

2. complement indirect

- a) n-am vorbit niciodată în public împotriva prietenilor mei
- b) m-am ridicat contra lui
- c) n-am nimic de obiectat împotriva primului

3. complement circumstanțial de loc

- a) stăteam înaintea casei
- b) mergeam de-a lungul aceleia
- c) mă jucam în spatele amîndurora

4. complement circumstanțial de timp

- a) rapidul de București sosește aici **în timpul nopții**; **asupra** iernii, ciobanii coboară cu oile la cîmpie
- b) m-am născut **în timpul** lui
- c) am venit aici **în vremea** primului

5. complement circumstanțial de mod

- a) să ne comportăm **în felul înțelepților**
- b) să vorbim **în chipul** lor
- c) să scriem **în modul** primului

6. complement circumstanțial de cauză

- a) m-am îmbolnăvit **din cauza** vîntului rece de iarnă
- b) m-a certat **din pricina** ace-luia
- c) m-a bătut **din cauza** amîndu-rora

7. complement circumstanțial de scop

- a) m-am pregătit mult **în sco-pul** promovării examenelor
- b) sînt pregătit **în scopul** vizitei

8. complement circumstanțial de condiție

- a) **în locul** colegului meu, n-aș fi vorbit atunci; **în cazul** victo-riei, îl vom felicita; **în ipoteza** venirii lui, problema se rezolvă ușor
- b) n-aș fi participat, **în locul** lui

9. complement circumstanțial de concesie

- a) am ajuns la timp acolo, **în ciuda** vîntului puternic din față
- b) l-am învins, **în pofida** lui
- c) l-am întrecut, **în ciuda** amîn-durora

10. complement circumstanțial instrumental

- a) m-am făcut sănătos **cu aju-torul** medicamentelor

11. complement circumstanțial de relație

- a) a nu ști nimic concret **în pri-vința** comportării lui

12. complement circumstanțial opozițional

- a) **în locul** elevului, a venit o elevă
- b) **în locul** ace-luia, a sosit altul
- c) **în locul** primului, a vorbit al doilea

13. complement circumstanțial cumulativ

- a) **în afara** junghiului, îl supă-ră și tusea
- b) **în afara** acelora, au venit și alții
- c) **în afara** primului, a vorbit și al doilea

14. complement circumstanțial de excepție

- a) au venit toți, **cu excepția** în-vinșilor
- b) au plecat toți, **în afara** ace-luia
- c) s-au întors toți, **cu excepția** primului

15. subiect (în construcții eli-ptice)

- a) **ai casei** erau triști
- b) **ai lui** lipseau
- c) **ai amîndurora** nu îl cunoș-teau.

(N. B. 1. Construcția completă cuprinde un substantiv, deter-minat, de tipul: «acei locuitori ai casei erau triști», «**ru-dele** lui lipseau», «**părinții** amîndurora nu ne cunoșteau», în nominativ și cu rol de subiect, **ai casei** etc. fiind atribute, în cazul ge-nitiv; în lipsa acestor substan-tive funcția de subiect este pre-luată de genitiv. N. B. 2. La ni-vel de analiză universală, **ai** es-te pronume personal semiinde-pendent, în nominativ și subiect, iar determinanții lui sînt atri-bute și în genitiv).

Nicolae GRIGORESCU. Ursăreasa
din Bolduri, 1885—1890

16. nume predicativ

- a) caietul acela este **al colegului** meu de bancă
- b) toți au fost **împotriva tuturor**
- c) unii au fost **contra primului**
(N. B. În construcția de la **a**, **al** este pronume personal semiindependent, în nominativ și nume predicativ, iar **colegului** — atribut și în genitiv).

17. element predicativ suplimentar

- a) te știu **al dracului**; vă consider **ai dracului**
 - b) te știam **a lui**, **nu a ei**
 - c) te credeam **al amîndurora**
- (N. B. Observațiile de mai sus pot fi transferate aici)

18. apozitie acordată

- a) acest caiet este **al ei**, **al prietenei mele**

- b) **cartea este a prietenei mele**, **a ei**
- c) **volumul este al lor**, **al amîndurora**.

E. La cazul **vocativ** putem identifica următoarele două funcții sintactice:

1. subiect

- a) mergi, **Ioane**, acolo!
- b) du-te **tu!**
- c) citești, **amîndoi!**

(N. B. Pauza, marcată prin virgulă, la **a**) și **c**) nu ne poate împiedica să identificăm funcția de subiect; la **b**) nu apar nici pauza și, în consecință, nici virgula)

2. apozitie

- a) mergi **tu**, **Ioane**, acolo!
- b) du-te **Ioane**, **tu!**
- c) citești **voi**, **amîndoi!**

Observații generale

1. La același caz apar mai multe funcții sintactice și aceeași funcție sintactică este întâlnită la mai multe cazuri: funcțiile de **subiect** și de **apozitie** apar la toate cele cinci cazuri; funcția de **nume predicativ** apare la **patru** cazuri; funcțiile de complement indirect, de complement circumstanțiale și de atribut, la **trei** cazuri (**A**, **D**, **G**). Se poate consemna deci, cert, caracterul extrem de eterogen, sub raport semantic-gramatical, pe care îl are cazul gramatical, acest fapt impunând fie considerarea lui, pe baze semantice, ca o arhicategorie gramaticală (formată din categorii gramaticale), fie divizarea lui în mai multe categorii gramaticale (cum am propus în cartea noastră **Cuvîntul. Studiu gramatical**, 1983; deocamdată, școala, datorită tradiției, nu poate renunța la **caz** și nu poate încă prelua, în schimb, viziunea semantică propusă anterior de noi);

2. Adeseori, rolul esențial în

stabilirea funcțiilor sintactice de complement revine prepozițiilor și, mai ales, locuțiunilor prepoziționale care preced numele (să se vadă exemplele de mai sus cu substantivul **vînt**);

3. Pentru identificarea exactă a cazului gramatical avut de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională (și deci pentru evitarea confuziilor dintre cazuri) în situația în care substantivul sau pronumele, precedat de prepoziție sau de locuțiune prepozițională, are formă identică la două cazuri $D=G$ și $N=A$), se poate reține regula următoare:

a) cer cazul **acuzativ** prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care pot fi urmate de formele pronominale (de acuzativ) **mine, tine, sine**, deci: **la mine, de tine, despre sine, de față cu mine** etc.; cer cazul **dativ** prepozițiile (locuțiuni prepoziționale nu există încă, aici) care pot fi urmate de formele pronominale (de dativ) **mie, ție, sie, nouă, vouă**, deci: **datorită mie, grație ție, contrar nouă, asemenea vouă, aidoma ție** etc.; cer cazul **genitiv** prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care pot fi urmate de formele pronominale **mea, ta, sa, noastră, meu, tău, său, voastră**, deci: **contra mea, împotriva ta, în fața noastră, în locul meu** etc. (deci nici **contra mie**, nici **datorită mea** etc.).

4. Îmbogățită, exemplificarea va include și alte prepoziții și locuțiuni prepoziționale în raport cu cele care apar aici, unde ne-a interesat, în primul rînd, indicarea funcțiilor sintactice, nu descrierea expresiei lor complete, iar, pentru definițiile și expresia funcțiilor sintactice exemplificate să se vadă **Gramatica Academiei** 1963, precum și lucrările academice scrise de Mioara Avram, Valeria Guțu-Romalo, Iorgu Iordan, Vl. Ro-

bu, Corneliu Dimitriu, D. Irimia ș.a.);

5. Alte complemente decît cele indicate, la un caz sau altul (cele mai multe apar la acuzativ), vor putea fi exemplificate numai pe măsura identificării lor;

6. Cunoașterea completă a subiectului prezentat nu poate face abstracție de nici o funcție sintactică din cele indicate aici, dar nivele școlare diferite (primar, gimnazial, liceal, universitar) impun selecții mai severe sau mai largi, potrivit posibilităților de receptare a informației științifice.

7. Subiectul de mai sus poate fi reformulat în sensul indicării pe cazuri a uneia și aceleiași funcții sintactice (vezi și prima observație, mai sus), aceleași exemple regroupindu-se pe funcțiile care apar la diferite cazuri.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Este oare o limbă un simplu fenomen pozitiv? Trebuie ea să fie înregistrată numai așa cum s-a manifestat? Nu încapă o investigație și în aria posibilului ei?

Ni se pare că o limbă, vie și desfășurată, cuprinde în ea și ce nu se mai poate exprima și ce nu s-a exprimat încă.

Constantin NOICA

George USCĂTESCU

* * *

Învăţ abecedarul citirilor în stele
Nu ştiu de ce-l uitasem de atîta vreme
Fugarii Ilionului nu ştiau altul.
Fraţii mei, trup din trupul meu descifrau
În timpul pierdut şi neregăsit
Misterul drumeţiilor, galaxii rătăcite,
Învăţ abecedarul citirilor în stele
Descoperit într-o noapte la marginea mării
Evocînd somnul lin al poetului
Strigat din mii de piepturi, îngînat
Codrul aproape, necontenit aproape
Învăluitor al sufletului mare şi cald
Codrul-Mare, Codrul-Cer, Thalasa-Codru
Strigat din mii de piepturi, îngînat
De milioane de voci martore
Mărturisind tăria omului şi-a apelor
Şi-a sălciilor plîngătoare înclinate
La mal într-un gest etern ocrotitor
Sărut de miere al apelor cu
Timpul pierdut în neguri şi-n boare
De lună.

Doctorand
Petr
BUTUC
Chişinău

ANATOL CIOBANU: «PUNCTUAȚIA LIMBII ROMÂNE»

Concomitent cu adoptarea Actelor legislative privind Limba de Stat și revenirea ei la grafia latină (august 1989), în Republica Moldova au reîntrat în circulație normele ortografice, ortoetice și punctuaționale ale limbii române contemporane. Pentru a familiariza publicul larg cu aceste norme au fost deja editate la Chişinău câteva lucrări de ortografie și ortoepie. Normele de punctuație n-au fost deocamdată suficient popularizate — fapt ce are repercusiuni negative în sensul că în paginile ziarelor, revistelor etc. mai sînt prezente tot felul de greșeli de punctuație, prevalînd, desigur, cele ce se referă la utilizarea semnului «virgula».

Recent editura «Lumina» din Chişinău a scos de sub tipar cartea **Punctuația limbii române** (252 pag.), avîndu-l ca autor pe cunoscutul profesor universitar, doctor habilitat, membru corespondent al A.S.M., Anatol Ciobanu.

La baza lucrării se află **Punctuația limbii moldovenești** (ed. a IV-a, Chişinău, «Lumina», 1989) de A. I. Ciobanu și I. F. Mocriac. Însă, dat fiind faptul că principiile-cheie ale punctuației românești, sînt, în esență, altele decît acele pe care se sprijinea punctuația așa-zisei limbii moldovenești, în **Punctuația limbii române** multe compartimente și paragrafe sînt refăcute din temelie și rescrise. Autorul ia în discuție, în mod detaliat, normele în vigoare ale punctuației limbii românești, explicînd, detalizînd, completînd regulile respective expuse anterior în diferite îndreptare și îndrumare publicate la București și Chişinău. Materialul explicativ este excerptat din operele scriitorilor

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

români de pretutindeni, nu numai din cele ale scriitorilor basarabeni, cum se proceda pînă nu demult.

E știut că punctuația, spre deosebire de ortografie, comportă întrucîtva un caracter universal, deoarece, în principiu, cam aceleași semne de punctuație se utilizează în toate limbile moderne. Cît privește regulile concrete de punctuație, ele diferă uneori în mod pregnant de la o limbă la alta. Particularitățile specifice de utilizare a aceluiași semne de punctuație în diferite limbi sînt generate de principiile care stau la baza normelor punctuaționale, principii chemate, la rîndul lor, de specificul structurii gramaticale a limbilor, de tradițiile stabilite ș.a.m.d. Profesorul A. Ciobanu ia în discuție o mulțime de momente de ordin teoretic și practic, legate de rolul foarte important al semnelor de punctuație în structura mesajului (Vezi cap. I, par. 1—3).

Se pune, într-un fel, «punctum» pe punctuația gramaticală care am utilizat-o pînă nu demult după modelul rusesc, dîndu-se preferință punctuației libere, bazate pe principiul intonațional și logico-semantic. Sînt analizate cele două tipuri de punctuație (liberă și gramaticală) din practica scrisului european. Autorul pledează pentru punctuația liberă, însă nu cu totul ruptă de cea formal-gramaticală, ale cărei elemente pot fi atestate destul de des în practica scrisului. După opinia lui A. Ciobanu, la baza punctuației românești stau trei principii: 1) intonațional, 2) logico-semantic, 3) formal-gramatical. Se afirmă cu mult rezon că principiile care stau la baza celor două tipuri de punctuație (gramaticală și liberă) ar trebui îmbinate în mod judicios pentru a face din semnele de punctuație veritabile «mărci distinctive» ori «semnale semantico-sintactice», capabile a servi la divizarea atît gramaticală, cît și la cea ritmico-intonațională și semantică a enunțului. (pag. 39).

Cît privește vechea punctuație, unde prelua principiul formal-gramatical, se neglija, în mare măsură, realitatea logico-ritmico-intonațională a vorbirii noastre. Conform acestor norme intonaționale eram obligați să punem deseori «virgula» acolo, unde în vorbire nu se făcea nici o pauză, unde logica lucrurilor nu cerea dispersarea unităților sintactice. Profesorul A. Ciobanu ne demonstrează cu surplus de

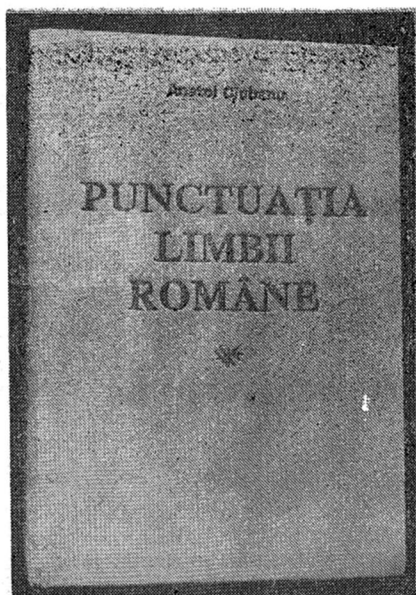
argumente esența unor asemenea aberații (vezi pag. 37—43).

Limba noastră, avînd o structură mai mult analitică, comportă un ritm, un accent și o intonație specifice și ușor manevrabile. Prin surplusul de virgule (cerut de punctuația formală) se denatura logica acestor trei elemente indisolubile ale limbii noastre căreia îi este mai potrivită punctuația liberă, bazată pe principiile logico-semantice și intonațional.

Profesorul A. Ciobanu pledează pentru un sistem de semne punctuaționale ce va reflecta adecvat structura gramaticală a limbii, va ajuta să transmitem cititorului, în mod logic, inteligibil și afectiv, mesajul scontat, cu întreaga-i gamă de gânduri, sentimente și emoții ce ne asaltează.

Aceste aspecte importante sînt analizate în capitolul I (**Probleme teoretice privind punctuația română**). Paralel cu problema tipurilor și principiilor punctuaționale acest compartiment al cărții prezintă un interes deosebit și prin paragraful IV (**Scurt istoric al punctuației moderne**) și paragraful V (**Momente din istoria punctuației românești**), în care sînt inserate mărturii elocvente privind dreptul nostru moral și istoric la realia de «limbă română» în veșmînt grafic latin. Capitolul II (**Normele de punctuație în vigoare**) ia în discuție regulile privind întrebuintarea celor 13 semne de punctuație: punctul [.] , semnul interogativ [?] , semnul exclamativ [!] , punctele de suspensie [...] , virgula [,] punctul și virgula [;] , două puncte [:] , linia de pauză [—] , linia de dialog [—] , parantezele [()] , parantezele pătrate [{}] , ghilimelele [«»] , cratima [-] . Materialul respectiv este important nu atît prin relevarea cazurilor de utilizare a unor semne «bucloace» (punctul, semnul interogativ, virgula ș. a.), cît prin scoaterea în evidență a regulilor de neutilizare a acestora.

În capitolul III (**Momente dificile de punctuație**) autorul dezvoltă unele probleme ale capitolului II. Virgula, cea mai «neascultătoare» punctogramă, este prezentată într-un cadru mult mai larg. Se abordează unele momente mai puțin obișnuite referitoare la normele ce recomandă sau interzic plasarea acestui semn de punctuație atît în propoziție, cît și în cadrul frazei. Informația din acest capitol e necesară mai ales pentru cititorul basarabean, obișnuit pînă nu

demult (1990) cu alte norme punctuaționale, întocmite în baza principiului formal-gramatical, predominant în punctuația rusească. Credem că odată cu recunoașterea unei singure limbi romanice de Est — româna — pentru vorbitorii ei de pretutindeni, inclusiv din Republica Moldova, normele ortografice, ortoepice și de punctuație nu vor mai diferi de la o regiune la alta, ci vor fi unice, după cum unică ne este limba. Materia-lul teoretic la sintaxa frazei și a propoziției vine în ajutorul elevilor, studenților și învățătorilor. Ei vor avea posibilitatea să se familiarizeze cu noțiuni noi, cum ar fi cea de subordonată «instrumentală», «sociativă», «de relație», «de excepție» ș. a.

Greșelile tipice de punctuație, în-tîlnite pe paginile publicațiilor de tot felul (dar mai ales în ziare) sînt analizate succint în capitolul IV (**Punctuația și cultura scrisului**).

E vorba că «virgula» le mai dă de furcă unor minuitori de condei. Profesorul A. Ciobanu aduce o mulțime de exemple cînd virgula, com-portînd nu numai semnificații for-mal-gramaticale dar și comunicativ-semantice, este capabilă de a schim-ba sensul unei propoziții sau fraze.

Exercițiile de antrenament la punctuație din capitolul V, pe lîngă însărcinările propriu-zise, conțin și unele comentarii și note.

Capitolul VI — ultimul — însu-mează 15 dictări de control cu unele semne de punctuație comen-

tate. Textele sînt selectate din opera celor mai consacrați scriitori ai neamului: M. Eminescu, I. Creangă, I. Druță, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, C. Negruzzi, Al. Vlahuță ș. a. Conținutul textelor face ca dictările de control să depășească cu mult cadrul sarcinii didactico-științifice, producînd și efecte emotive.

În încheiere ne referim, în primul rînd, la tirajul mult prea mic (9000 exemplare) a lucrării destinate unei întregi armate de elevi, învățători, studenți, profesori, ziaristi ect. În al doilea rînd, aspectul poligrafic al cărții putea fi mult mai bun, întrucît e vorba de o lucrare ce urmează a fi consultată permanent de toți acei, care doresc să scrie corect sub aspect punctuațional.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Cuvintele acestea, care sînt ciripitul nostru de fiecare zi, pot fi și răspunderea noastră mai adîncă, și în fapt reprezintă adevărul nostru neștiut. Nu ne dăm seama de aceasta, pentru că trăim în ele ca în aerul nostru, ca într-un element al firii.

Constantin NOICA

**Doctorandă
Alexandra
GHERASIM
Chișinău**

CUM CINSTIM PE «DOMNUL»?

Există multe lucruri care necesită a fi revăzute prin prisma schimbărilor social-politice și mai ales ca urmare a tendinței de afirmare a spiritului național în cultura noastră. Un popor care își respectă moștenirea, precum al nostru, a simțit așadar nevoia de reîntoarcere la însemnele respectului care pentru mai multe decenii au fost înlocuite prin **tovarăș** — cuvînt cu conotație social-politică (de altfel, **tovarăș** are o etimologie interesantă) sau printr-o sintagmă nefirească exprimării românești, de felul **Ivan Ivanovici, Simion Cuzmici** ori **Nelea Pavlovna**. Respectivele apelative au persistat în exprimare o perioadă incomparabil mai scurtă în raport cu tradițiile lingvistice ale limbii române, dar suficient de lungă pentru a se încetățeni în exprimarea orală și scrisă a unei generații. O situație similară s-a făcut simțită și la celelalte popoare din fosta Uniune Sovietică și nu numai.

Sferele semantice ale cuvîntului **tovarăș**, a sintagmei prenume + patronimic și cele ale cuvîntului **domn** nu se suprapun întocmai, purtînd variate nuanțe de înțeles în contexte di-

ferite de unde și utilizarea uneori eronată a ultimului. Am fi trecut poate cu vederea aceste inadvertențe în exprimarea conștientă a noastră, dacă ele nu ar purta un caracter general. Le depistăm din uzul curent, sint frecvente în duelurile verbale ale parlamentarilor, în dialogurile televizate, în secvențele reportericești difuzate de radioul și televiziunea națională. Pentru a vă convinge că sintagmele **domnul Nicolai** ori **doamna Maricica** nu exprimă ceea ce simte și ceea ce vrea să zică emițătorul, în continuare Vă invităm să urmărim împreună normele care se impun la utilizarea corectă a cuvintelor **domn**, **doamnă**, și să luăm aminte de ele.

Cuvântul **domn** întrebuințat singur are mai multe sensuri: Dumnezeu; Isus Hristos; titlu purtat de suveranii Țării Românești și ai Moldovei; stăpîn; termen de politețe pentru un bărbat, legate însă între ele de exteriorizarea unui sentiment gradat de la venerație pînă la simpla politețe.

Frecvența utilizare l-a încetăținit într-atît încît a stat la baza constituirii unei clase de cuvinte aparte — pronumele de politețe (**dumneavoastră**, **dumneata** etc.) Deci nu este ceva artificial introdus în vorbirea noastră, cum poate cred unii.

Diferențele tipuri de adresare reflectă natura și sfera relațiilor dintre interlocutori. Există formule distincte după capacitatea de a exprima relații de reciprocitate — relații între egali — sau relații nereciproce. În cadrul familial caracterul nereciprocal al relațiilor este determinat de diferența de vîrstă, mai exact de generație, și este exprimat prin nume de rudenie. În societate nereciprocity este determinată, în primul rînd, de diferențele de statut social dintre indivizi, de vîrstă, dar

poate fi și rezultatul faptului că vorbitorii nu se cunosc suficient între ei.

Sintagmele de tipul **tovarășe director**, **ministru Andrei Pavlovici Ciurac** ori **tovarășul Leahu** apăreau în situații cu un caracter oficial mai pronunțat, în care indivizii se comportă în virtutea statutului lor social. Această situație verbală se realizează firesc în limba română prin formule protocolare: **domnule** sau **domnul** este utilizat însoțit de determinanți indicînd profesia ori funcția socială. O adresare oficială impune indicarea exactă a titlului conducătorului instituției căreia i se adresează și e corect să fie folosit numai acest titlu fără a indica numele acestuia. Astfel scrisoarea către un director, ministru, redactor, general va începe cu **Domnule redactor** etc. Indicarea numelui după asemenea titluri este nepotrivită, fiindcă scrisoarea privește pe cel căruia i-o adresăm în calitate sa de redactor, director, președinte etc.²

Studentii, elevii adresîndu-se profesorilor vor folosi formula **domnule profesor**, fără a concretiza numele. Atunci cînd relatăm ceva despre profesori și e cazul să nominalizăm pe cineva spunem: **domnul profesor Banaru**.

Dacă se relatează despre o persoană oficială se indică titlul acesteia urmat de sintagma **domnul** + numele, care are menirea de a concretiza persoana investită cu titlul sau funcția respectivă. De ex. «La întrebările corespondentului nostru răspunde **ministru relațiilor economice externe al Republicii Moldova, domnul Andrei Cheptene**». Este corectă și structura: **domnul** + numele după care urmează indicarea titlului. Exemplul de mai sus, poate lua și următoarea formă: «La întrebările corespondentului nostru a răspuns **domnul Andrei**

Cheptene, ministrul relațiilor economice externe al Republicii Moldova». Apelativul domnul, fiind plasat înaintea titlului după care urmează numele, face uneori ca expresia să obțină o nuanță eronată. De pildă, «Domnul președinte al Consiliului Central al Sindicatelor Independente din Moldova Urecheanu...».

Distanțarea cuvîntului **domnul** de numele persoanei ne duce în cazuri concrete într-o lume alegorică a fabulei chiar fără voia noastră. Să ne pătrundem de paradoxul situației, dacă am scrie astfel: **domnul ministru al informaticii, informației și telecomunicațiilor din Republica Moldova Lupu (Rață, Ursu, Racu dar și Gălușcă, Usturoi, Brînză) a declarat...** Și mai caraghioasă este situația cînd **domnul** este omis și concomitent este omis și prenumele (fapt des întîlnit în publicistica noastră). Atunci am citi: **Directorul Ursu a organizat o conferință de presă.** Inexpresivitatea și nuanța ștearsă a reverenței în cazurile analizate sînt evidente. Se cere o maximă atenție în astfel de situații, pentru a nu leza demnitatea persoanei căreia ne adresăm sau despre care relatăm.

Deseori sîntem martorii unor situații de tipul următor: participanții la actul comunicării sînt pe aceeași treaptă socială, aparțin aceleiași generații (deci se impune o relație de reciprocitate) și comunicarea se face într-un anturaj semioficial. O formulă strict oficială de adresare de tipul celor discutate pînă acum ar impune un răspuns similar din partea conlocutorului, deci ar implica indirect autosituarea emițătorului pe o poziție de superioritate socială sau morală, ceea ce contravine simțului lui de modestie. În atare cazuri se caută o modalitate de a exprima un alt tip de

relații între indivizi, cele colegiale, marcate de ceva intermediar între reverență și familiaritate. Pînă mai adineaori această funcție era suplinită de sintagma prenume + patronimic, fără apelativul **tovarăș**, structură împrumutată din limba rusă. Renunțînd la această formulă nefirească limbii române unii încearcă s-o înlocuiască cu formula **domnul Nicolai, domnul Mihai**, pîrîndu-li-se mai puțin pretențioasă, dar nici lipsită de politețe. Această inovație în limba noastră este tot atît de nefirească pentru situația discutată ca și sintagma care se cere s-o înlocuim. Dacă **domnul** ar avea același cîmp semantic ca și cuvîntul **tovarăș** situația nu ar deveni mai clară, deoarece nu este firească nici pentru limba rusă (prin a cărei filieră a venit la noi cuvîntul) expresia **tovarășul** + prenumele. Ei bine, avem noi un titlu de carte «**Tovarășul Vania**» de S. Șleahu, dar aici e vorba de un nume conspirativ și nu un fenomen generalizator. Formula recomandată în asemenea situații este cea oficială: **domnul** + numele de familie care poate fi urmat sau precedat de prenume. Trebuie învinsă părerea iluzorie că o astfel de adresare ar condiționa relații distante sau reci. Or aceasta se va spulbera în virtutea obișnuinței de a utiliza formulele de adresare de felul **domnul Mardare, domnul Banaru**, pentru că acestea sînt corecte, dar nu **domnul Nicolae**. Îndemnul acesta îl atestăm indirect și la I. L. Caragiale: «**Amicul meu X., care este în termeni familiari cu toată lumea, firește că nu va zice ca mine și ca dumneata... Noi, eu și dumneata, zicem domnul Petre Carp... amicul meu X... zice și mai simplu: șeful**».

Și mai năstrușnică pare această sintagmă cu componentul **doamnă**. **Doamnă** se folosește corect numai cu numele de fa-

milie (de obicei al soțului), chiar dacă între acestea se intercalează prenumele soției, deci **doamna Popescu, doamna Maria Popescu**; eventual se poate spune numai **doamnă, doamna**, dar în nici un caz **doamnă + prenumele: doamna Maria**. Ce e drept, în limba veche, soțiile voievozilor erau numite **Doamna Oltea, Doamna Stanca**, dar aici **doamna** echivala cu «soția domnului» și pe atunci nu existau nume de familie.³

Cartea lui Constantin Gane «**Trecute vieți de doamne și domnițe românești**» abundă în astfel de exemple.

Prezența vocativului **domnule** în situații de comunicare intimă între prieteni și cunoscuți vechi este legată de modificări în configurația sa semantică: valoarea generică trece pe primul plan, iar cea de reverență își pierde din importanță. Formula **domnul meu** exprimă răceală, distanțare ironică în relațiile dintre prieteni sau chiar o stare de tensiune.

Folosirea formei de plural **domnilor** este specifică caracterului oficial al unor situații.

Pentru genul feminin se utilizează și termenul **domnișoară** care introduce în plus referirea la starea civilă a unei femei.

Cînd nu cunoști numele cui va și trebuie totuși să-l chemi, să-i adresezi o vorbă etc., îi spui numai **domnule** care este simțit ca nepoliticos. Funcția conotativă a termenului trece în asemenea cazuri în cea fatică, de menținere a contactului între interlocutori, care se abordează reciproc numai prin prisma condițiilor lor de receptori ai unor mesaje.

Deseori vocativul **domnule**, pierzîndu-și sensul lexical inițial capătă o semnificație abstractă, devenind un termen fără referent univoc. El are rolul nu numai de a atrage atenția interlocutorului, ci și pe acela

de a accentua ideea din propozițiile enunțative, exclamative sau interrogative, pe care de obicei le însoțesc. «**E primejdie mare, domnule! Ce să fie?**» (I. L. Caragiale) — vocativ adresat unei femei.

S-ar cuveni să ne ocupăm și de rostirea cuvîntului **domnule**, întrucît acesta fiind urmat de numele unei profesii sau al unui titlu se reduce la **don' sau dom'** (**don' căpitan, dom' profesor**). Chiar și oamenii instruiți zic adesea **dom'** (poate cu un ușor **n** adăugat la urmă). Dar niciodată nu se va spune **don** sau **dom** însoțit de un nume propriu, ci numai **domnul Ionescu, domnule Leahu**.

Utilizarea corectă a termenului de adresare (**domnule, doamnă**) presupune identificarea clară a factorilor extralingvistici care guvernează selecția acestora.

LITERATURĂ:

1. Ionescu-Ruxăndoiu L., **Socio-lingvistică și semantică. Termeni de adresare în schițele lui I. L. Caragiale**. În **Semantică și stilistică**, București, 1991, p. 241.
2. I. Coteanu, **Gramatică. Stilistică. Compoziție**, București, 1990, p. 234.
3. A. Graur, **Dicționar al greșelilor de limbă**, București, 1983, p. 38.
4. **Gramatica limbii române**, Vol. II, București, 1963, p. 427.
5. I. Iordan, **Stilistica limbii române**, București, 1975, p. 42.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Limba celui ce nu gîndește nu poate fi ca a aceleia ce cugetă și știe ce să cugete.

Ion ELIADE-RĂDULESCU

Alexandru
GROMOV
Chișinău

DE LA «POROȘOK» LA «BĂUTURĂ USCATĂ» sau «IMPLE- MENTAREA INEPȚIILOR»

Cele două unități terminologice (să le zicem așa, convențional) din titlul acestor notițe marchează, după mine, tot atâtea puncte de fierbere din realitatea lingvistică din Republică. Lungă vreme poroșokul s-a aflat în capul mesei, vreun altul nici nu era admis, dar uite că ne-am deșteptat, ne-am redresat, ne-am conștientizat etc., și s-a instalat în locul lui un termen neaș, de altfel nu numai de circulație orală, ci și multiplicat pe etichete, pachete, anunțuri comerciale, deci, într-un fel oficializat. Da, am scăpat de sarsailă, dar peste cine am dat?..

I.

În unul din numerele trecute am cercat să reproduc vocabularul unui tânăr inginer, aflat în stadiul kraskăi și perecrîtiei, deci, tot al poroșokului. Mă întreb: bine, dar dacă s-ar fi debarasat, de pildă, de podvijnoe soedinenie și i-ar fi spus unire

mișcătoare (am auzit-o și pe asta) am fi câștigat ceva? Sau dacă un medic renunță în sfârșit la bolnișnii în favoarea buletinului de boală, fără a-și imagina măcar că există «certificatul medical», înseamnă că am revenit la normele limbii?

S-o recunoaștem: «infernul terminologic» persistă în limba vorbit și scris al specialiștilor cam de toate profesiile, mai precis, — al celor ce au studiat terminologia de profil în cu totul altă limbă decît cea maternă. Vorbit inclusiv și la televiziune. Spicuiesc dintr-o singură emisiune: bolnav cu gripă, bolnavul primește lecuire, bolnavul s-a alunecat, populație bolnăvicioasă... Bineînțeles, persoana în cauză pretinde că ar vorbi în limba țării. Pe cînd în realitate este acel limbaj intermediar care, de la o vreme încoace, se instituționalizează la noi și care, după cum se vede, le convine foarte semidoctilor, cu atît mai mult — sfertodoctilor.

De exemple, cu părere de rău, nu duc lipsă — aproape zilnic, mi le servesc prietenii, cunoscuții, chiar și necunoscuții cînd au ocazia. O doamnă îmi demonstrează o rețetă completată în română, dar cu un sugestiv post-scriptum: Natosciak! Zău așa, în grafie latină! O întreb de unde s-a luat. «Am întrebato și eu pe doctoriță, îmi răspunde. Dumneaei strînge din umeri: păi nu știu cum se spune asta. Da matala doar înțelegi?» Poftim și argumentul decisiv! La ce, adică, să ne mai ostenim?

Un băiat de școală îmi povestește cum l-a dus mama la policlinică pentru a i se diagnostica o posibilă fractură. Îmi reproduce fidel dialogul medicilor: «Cum crezi, o fi perelom plecevoi sau loktevoi?» Suride trist, apoi mă întreabă «Dar dumneavoastră cum credeți, pu-

teau să-mi spună ei ce am, dacă nu știau cum se cheamă?».

Într-adevăr, perelom ține de etapa poroșok, de asta, totuși, am început a ne feri. Azi nu mai spunem lekarstvă, am trecut la «leacuri». Dar numai și numai «leacuri», aproape că n-am auzit să se pomenească de «medicamente», «remedii» sau «preparate farmaceutice». Dintr-o altă relatare: «Îl întreb pe medic cum se administrează respectivul medicament. Mă privește cu bănuială: «Administrația? Nu știi, asta nu-i treaba mea». Sărmanul, cunoștea un singur sens al cuvântului — cel de a fi mai mare peste alții...

Iată prin urmare, cel de-al doilea păcat capital al limbajului intermediar — smerita-i sărăcie. Absolut străin conceptului de sinonimie, se complăce cu cele mai simpliste și primitive denumiri ale realităților semantice, conferindu-le statut de monopol. Omul îți va mărturisi că se neliniștește — mă rog, îl poți înțelege, dar niciodată nu-și va nuanța trăirea, destăinuindu-se că e «tulburat» sau «îngrijorat», «frământat» sau «zbuciumat», «încercat sau răscolit de emoții». Sau un alt verb universal aplicabil — a include: motorul, radioul, televizorul, pînă și becul. Pe cînd ar fi cazul, evident, să le «aprimem» sau să le «deschidem», să «pornim un motor», să «punem un aparat în priză». Nimic nu se «sparge» și nu se «frînge», nu se «defectează», nu se «deregaleză», «deteriorează», «avariază» — totul se strică, și-atît. Uneori, se mai și fărîmă. («Mi s-a fărîmat mașina», mi se plinge unul, în sensul că «i-a rămas în pană»). Și vă mai ofer trei expresii, la fel de universale, fără variante și rivali: m-am răsplătit, dar re trăiesc, fiindcă-mi este interesant. Aici însă iese în prim-plan

o altă racilă a limbajului intermediar — calcul orbesc, stereotip după modelul străin.

2.

E clar de ce insul cu pricina se răsplătește și nu «se achită», nu-«și încheie socotelile» și nu-«și reglează conturile», nu «plătește», nu «gratifică», nu «despăgubește» — construcția e luată direct de pe calapodul alogen, fără cel mai mic efort de modificare. Și retrăiește la fel, reproducînd pînă și prefixul. Și, bineînțeles, îi este interesant — păi cum altfel, odată ce așa se așează cuvintele în limba care i-a fost impusă cîndva.

Cu peste șazeci de ani în urmă, la rubrica sa zilnică de cultivare a limbii din ziarul «Adevărul», Alexandru Graur lansa noțiunea de «hiperenglezisme» — «greșelile pe care le fac unii din noi atunci cînd vor să pară mai englezi decît Shakespeare». N-aș putea spune precis cum stăm azi cu hiperenglezismele, n-am aprofundat chestiunea, în schimb la capitolul «hiperrusisme» putem servi drept exemplu lumii întregi.

Ce folos că ne-am descoto-roșit de îmi meșăiește (auzit cu propriile-mi urechi și, imediat, introdus în fișier), dacă l-am înlocuit prin îmi încurcă sau îmi amestecă? Nu vă place s-a polucit, dar s-a primit vă încîntă, nu-i așa? Dar a decora în sensul de «a conferi o distincție sau o recompensă, a acorda o gratificație» — oare nu e copie fidelă a lui nagraditi? Tot așa, nu dorim «să decidem» sau «să ordonăm», «să rezolvăm» sau «să soluționăm» — le hotărîm pe toate, le reșim, adică. Și mai slujim — fie că ne «satisfacem stagiul militar» sau «oficiem o slujbă religioasă»...

Fără a sta mult pe gânduri, tot prin calchiere, improvizăm expresii care în românește sună cu totul altfel. O «misiune a bunelor oficii» devine de bună credință sau de bună voie (!), «interdicția de circulație» se transformă în ora comandantului, «oficiul de pompe funebre» — în birou de înmormântări... În loc să-și «facă bagajele», omuleanul își împachetează geamandanele (da, cu d!) și nu se află «în exercițiul funcțiunii», ci la îndeplinirea obligațiilor de slujbă. Obligații ce nu prevăd, evident, și cunoașterea limbii...

Aș categorisi aceste calcuri drept insuportabile sau chiar monstruoase. Însă mai există o specie, mai puțin strigătoare la cer, ce nu poate fi trecută cu vederea — le-aș numi imperceptibile.

Nu anchetă (ea semnificând «cercetare»), ci «chestionar» sau «fișă de evidență», nu oficiant (întrucât nu oficiază un serviciu divin sau civil), ci «chelner» sau «ospătar», nu stagiul de muncă, ci «vechime». Ajutor medical acasă (așa stă scris pe bordul ambulanțelor) vrea să însemne, bineînțeles, «asistență la domiciliu», tot așa cum un automobil de marcă nemțească este de «fabricație germană»... Delimitarea calcurilor, o recunosc, poartă un caracter mai mult sau mai puțin convențional, dar și cele mai puțin supărătoare astăzi vor sfârși prin a se distanța iremediabil de normele limbii literare. De ce să nu renunțăm la ele pînă nu e tîrziu?

3.

Un apel telefonic, un strigăt de disperare: «Ce să fac? La policlinica nr. ... șefa mă pune să traduc «în moldovenește» niște formulare și instrucțiuni. Dar ele conțin o mulțime de

termeni specifici, formule tipic rusești, abrevieri neînțelese... Fie, am să mă supun ordinului, dar ce folos din toată munca mea?»

Subiectul dă loc la cel puțin două concluzii: primo, fiecare se consideră traducător sau îi obligă să se considere pe subalterni; și secundo, pentru orice acte oficiale s-ar cuveni să existe o singură versiune — cea oficială, și nu tradusă, ci concepută și expusă, redactată, definitivată în românește. În caz contrar, ne va inunda un asemenea torent de «traduceri în moldovenește» (altfel zis, în aceeași limbă intermediară) din care nu știu cum vom mai putea scoate capul la suprafață.

Rămînînd în perimetrul medicinei voi ataca o singură fațetă a acestei aberante operații — transcrierea cuvintelor de origine străină. După cum se știe, numeroase maladii, sindroame, vaccinuri, reacții etc. poartă numele savanților care le-au depistat și indentificat, le-au descoperit remediul sau, invers, le-au obținut și le-au introdus în circuitul practic («bacilul Bordet-Gengou», «boala Hirschsprung», «sindromul Dandy-Walker»). În rusă, respectiv, se ortografiază Bordejangu, Ghirșspring, Dendi-Uoker și tot așa se introduc în textele pretins românești. Mai mult ca atît — descifrați vă rog, expresia: «Copilul matală trebuie bețejit». Bizar verb, însă și foarte curent. Aflați dar că provine de la «B.C.G.» (se pronunță be-se-je), adică «Bacil Calmette-Guerin», folosit la vaccinarea antituberculoasă. În rusește, «se» s-a transformat în «țe», iar substantivul — în verb (bețejirovați, adică a aplica respectivul vaccin). Din nefericire, bețejind copilul am bețejit limba...

Transcrierea și pronunțarea cuvintelor străine le face mari

probleme specialiștilor de toate profilurile, mai ales ziariștilor, crainicilor, radio- și telecomentatorilor. În ultimul timp, s-a întreprins câte ceva în această direcție, dar acțiunea se cere continuată cu toată perseverența. Zi de zi, își fac apariția noi noțiuni și personaje, diversificând tabloul și punând alte semne de întrebare. Care ar fi soluția? Unii o văd în editarea unui fel de dicționar universal în globînd cele mai uzitate unități lexicale (exemplu: sindromul «Troisier-Hanot-Chauffard» — Truazie-Ano-Șoffar). Din punctul meu de vedere, nu e cea mai indicată metodă de depășire a dificultăților. Mult mai bine ar prinde o agendă a sistemelor ortografice, cît mai detaliată și accesibilă, care să ofere regulile generale de transcriere și pronunție și astfel să orienteze publicul. Va fi și un îndemn să ne punem pe carte, în sfîrșit.

4.

«I se învîrtește capul de succesuri», mă asigură de pe ecranul televizorului un sus-pus parlamentar, la care-mi zic: nu, la capitolul exprimare corectă, deocamdată, nu ne paște acest pericol. Iată doar cîteva mostre de un neasemuit pitoresc: s-a mers la multe lucruri necinstite (idem, din frazeologia parlamentară); crimă pe bază de gelozie și componența crimei (acestea, negreșit, din cea juridică); haine superioare (merceologie modernă); îngrijorare pentru viitor, se privește frumos, localități din oraș, sală nocturnă de cinema, erou-îndrăgostit (texte publicitare). De unde putem deduce că maleficul limbaj intermediar contaminează mai toate domeniile și branșele. Îl descoperim (culmea!) pînă și în improvizate figuri de stil, cum ar fi politica biciului și a copturii...

Așadar, mai există încă destule elemente care promovează activ acest vocabular de strînsură, și mai mulți fiind cei ce-l consumă cu indiferență, uneori și cu poftă. Și totuși, o afirm fără echivoc, în opinia publică s-a produs marea mutație, dulcea limbă română își cîștigă admiratori și vorbitori, adesea în zonele cele mai marginalizate sub aspect lingvistic. Mi-a prilejuit o mare bucurie invitația făcută de dl deputat Vasile Zgardan Societății «Limba Noastră cea Română» de a avea o serie de întîlniri cu personalul parcului de autobuze nr. 2. Astfel a luat ființă în cadrul întreprinderii prototipul unui ateneu popular, revănire la o frumoasă formă tradițională, avînd programate, pe lîngă variate prelegeri, și ore practice de inițiere în terminologia de specialitate. Pentru șoferi și mecanici, a fost de fapt primul contact cu ea după atîtea decenii de totală dominație a celei străine, impusă odată cu regimul. Unicul meu deziderat este ca programa de studii să-și afle continuarea pe măsura începutului.

În rezumat, aș susține că ni se cere să acționăm în trei direcții. Prima, totuși, rămîne poroșokul, nepieritor și neadormit, continuînd să mai răsară printr-o mulțime de unghere. Cu succesoarea lui de drept, băutura uscată, pare-mi-se, ne-am lămurit. Dar ne mai paște și năiva euforie a progresului de fațadă, aparent și înșelător, cu atestări de dragul statisticii și tot soiul de alte mistificări, atît de strălucit deprinse de pe vremea vechii stăpîniri. Dacă o s-o apucăm pe astă cale bătătorită, o s-o pățim întocmai ca cel de s-a pornit să bată balta și pînă la urmă se știe cu ce s-a ales...

Dr. Albina DUMBĂVEANU
Centrul Național pentru
Standarde de Limbă
Chișinău

DENUMIRILE DE ÎNȚEPRINDERI ȘI CULTIVAREA LIMBII

Actualmente republica noastră trece prin cea mai dramatică și cea mai dificilă fază de restabilire, și revenire a limbii române la funcțiile ei sociale firești. Sintem conștienți de faptul că dificultățile vor persista atîta timp cît va exista frontiera între cele două state românești. Nu descoperim America, afirmînd că limba vorbită în republica noastră este în fond o limbă tradusă. Se traduc formule tipizate ce au aparținut U.R.S.S.-ului, se traduc actele de identitate care de asemenea sînt rusești, se traduc denumirile de întreprinderi. Deci, traducem, traducem...

În acest plan ne vom opri asupra unor momente ce țin de corectitudinea denumirilor de întreprinderi, instituții, societăți, firme etc.

Este un imperativ al timpului ca aceste denumiri să aibă o formă corectă, logică și firească limbii române. Colaboratorii C.N.S.L., «gardieni» ai limbii oficiale în Moldova, se străduiesc să micșoreze cît de cît numărul impunător de mare al denumirilor incorect ticluite, lucru ce le reușește anevoios dat fiind că diriguitorii de unități, de regulă, nu se adresează C.N.S.L. pentru a verifica corectitudinea denumirii unității în care activează,

ONOMASTICA

grijă pusă în seama traducătorului angajat, care, necunoscînd terminologia, face față cerințelor și situației, devenind astfel fabricant al unei limbi, ca să zicem așa, calchiate, nefirești.

În urma unei atare activități limba română în Basarabia abundă în denumiri lungi, întortocheate, încît cu greu îți poți da seama de adevărata formă juridică a unității în cauză. Citeva exemple:

Societatea pe acțiuni a Asociației Științifico-industriale de prelucrare și introducere a tehnologiilor progresiste în construcția mașinilor filiala Chișinău; corect: Filiala Asociației de proiectări și implementări a tehnologiilor în construcția de mașini Chișinău S.A.;
sau

Firma particulară agroindustrială, comercială, muzicală de recondiționare «Loreno»; corect: Firma agroindustrială de comerț «Loreno» I. I.;
sau

Cooperativul de construcție și reparație a rețelei de inginerie și construcțiilor «Meșter»; corect: Cooperativa de construcții și reparații «Meșter» etc.

Traducîndu-se din limba rusă, limbă sintetică, după structură, de cele mai multe ori se face abuz de prepoziția de caracteristică limbii române analitice, neglijîndu-se utilizarea genitivului sintetic, și el caracteristic limbii noastre. Dimpotrivă, de se omite anume acolo unde i-ar fi locul, folosindu-se genitivul analitic. Exemplu: secția învățămîntului în loc de Secția de învățămînt. În unele cazuri sintagmele cu prepoziția de pot fi lesne înlocuite cu adjectivale sintactice respective, cum ar fi: Serviciul Bugetar și nu Serviciu de Buget, Serviciu Veterinar și nu Serviciu de veterinarie etc.

O greșeală frecventă în denu-

mirile de întreprinderi este și confuzia între articolul hotărît și cel posesiv, cînd se folosește o formă de feminin articulată enclitic în loc de un substantiv nearticulat. De exemplu: **Agrofirma de producerea uleiurilor eterice** (corect: **Agrofirma de Producere a Uleiurilor Eterice**), **Fabrica experimentală de producerea nutrețurilor combinate** (corect: **Fabrica Experimentală de Producere a Nutrețurilor Combinate**), **Centrul de stabilirea indicelui de calitate.** (corect: **Centrul de Stabilire a Indicelui de Calitate...**) etc.

Pînă în anul 1989, anul cînd caracterele latine au fost adoptate oficial în Republica Moldova, se folosea alfabetul chirilic, iar ortografia se baza pe principiul fonetic nu numai pentru apelativele străine, ci și pentru numele proprii.

Se scria ca și în limba rusă **Șecspir, Volter, Don Chihot** ș.a.m.d. Acum, însă, scrierea numelor proprii străine provoacă discuții. Opiniile specialiștilor s-au divizat. Unii sînt de părerea că numele proprii străine ar trebui să reproducă grafia etimologică originală, alții susțin că ar fi mai potrivit ca ele să fie transliterate cu caractere latine din limba rusă.

Reproducerea ortografiei originale a numelor proprii și necunoașterea limbilor străine de către mulți cetățeni duce la pronunțarea lor conform scrierii, ignorîndu-se regulile de pronunțare ale limbii din care au pătruns la noi. Aceeași soartă a numelor proprii au avut-o și apelativele străine intrate în limbă în diferite perioade (de ex. **cloun** și **clown**, **fotbal** și **futbol**, **toast** și **tost**, **șofer** și **chauffer** etc.). Cuvintele acestea au fost treptat adaptate ortografiei în vigoare conform cu pronunțarea lor, iar ortografia originală, adică cea eti-

mologică, treptat a fost eliminată. E posibil ca aceeași soartă s-o aibă și antroponimele de origine străină din denumirile diferitor firme sau întreprinderi, căci astăzi cînd au apărut ca ciupercile după ploaie o sumedenie de întreprinderi private și de stat, fiecare unitate poartă un nume și, din diverse motive, aceste nume, cu părere de rău, sînt spicuite din antroponimicul altor limbi ci nu al limbii române. O anume prioritate i se dă limbii engleze, din care cauză astăzi Chișinăul pare a fi un oraș dintr-o altă țară.

Necunoașterea limbii engleze dă naștere la rîndul ei unor denumiri eronate cum ar fi: **Maiel** în loc de **Michael**, **Jac-lin** în loc de **Jacqueline**, **Djon** în loc de **John** etc. Apare problema, cum e corect să le ortografiem? Le adaptăm conform pronunției sau respectăm ortografia lor originală (**Jan** sau **Jean**, **Djon** sau **John**, **Kăt**, **Kiti** sau **Kitty**, **Cătrin** sau **Catherin** ș.a.m.d.)?

Să sperăm că paralel cu studierea mai profundă a limbilor străine chestiunea va dispărea de la sine.

Acestea sînt doar cîteva din multiplele probleme cu care ne confruntăm zi de zi în activitatea noastră la C.N.S.L. Nu așteptăm decrete sau hotărîri «de sus», corectăm, propunem, adoptăm, contribuim ca limba română să revină la funcțiile ei în toate sferile de activitate a societății.

O CONFERINȚĂ CU EUGEN COȘERIU LA CHIȘINĂU

La 11 iulie curent Institutul de lingvistică al Academiei de științe de la Chișinău a găzduit o întâlnire a specialiștilor cu ilustrul savant de origine basarabeană, Eugen Coșeriu.

În cuvîntul de deschidere d. Silviu Berejan, directorul institutului, a trecut în revistă numeroase realizări și contribuții ale savantului-filozof, creator al unei doctrine și al unei școli științifice proprii, realizări fructificate cu succes de lingvistica modernă, menționînd că pînă în prezent 13 universități i-au conferit titlul de Doctor honoris causa, ultima fiind universitatea din Argentina (mai, 1993), și că numele său figurează în 12 enciclopedii. D. Berejan a mai informat auditoriul că Academia din R. Moldova în colaborare cu institutul «Al. Philippide» din Iași intenționează editarea unei selecții din 3 studii, seminate de E. Coșeriu (traduse din limba spaniolă), amintind că pînă în prezent nu există o versiune în limba românească a operei sale, dată fiind conjunctura politică ostilă pînă nu demult românilor din exil. În schimb s-au realizat traduceri într-un număr impunător de limbi, precum engleza, italiana, portugheza, rusa, finlandeza, ceha, japoneza, greaca etc.¹

Luînd cuvîntul d. Coșeriu a specificat că discursul său nu va reprezenta o conferință propriu-zisă pe tema «Competența lingvistică», așa cum a fost anunțat, ci va fi, mai curînd o expunere sumară a cadrului general și a bazei teoriei lingvistice pe care Domnia sa o profesează.

S-a precizat inițial că termenul de «competență lingvistică» a apărut după crearea și formularea teoriilor sale. Totuși la 1955 D-sa și-l asimilează conferindu-i un sens oarecum deosebit prin studiul «Determinare și cadru». Ulterior noul concept este preluat și răspîndit în Germania și aiurea.

Dar în ce mod conceptul său de

¹. Revistele «Limba Română» (Chișinău, nr. 1, 1992) și «Revista de lingvistică și teorie literară» (nr. 5, 6, 1992 și nr. 1, 1993) au publicat deja unele studii de E. Coșeriu în versiune românească.

«competență lingvistică» se deosebește de teoriile curente? «Prin competență lingvistică se înțelege o limbă sau un sistem lingvistic unitar» — a afirmat vorbitorul. Pentru Ferdinand de Saussure «competența lingvistică» era *langue* (nu și *parole*), adică «un sistem de opoziții și forme lingvistice», iar pentru Chomsky — «un sistem ordonat de reguli», în ambele cazuri fiind vorba, de fapt, de același lucru. După F. de Saussure și Chomsky acest termen ar echivala cu răspunsul la întrebarea «Ce știu cînd știu o limbă (un sistem)?». După teoria Coșeriu, competența lingvistică ar fi răspunsul la întrebarea «Ce știu cînd știu să vorbesc?». Această concepție, superioară precedentelor, a fost numită realistă, însă d. Coșeriu afirmă că ea vine din filozofia idealistă; bunăoară, din dialogurile lui Platon (în «Sofistul» Platon susține criteriul obiectivității absolute, lucrul (fenomenul) trebuînd să fie expus în realitatea lui obiectivă: «În a spune lucrurile așa cum sînt»). Limbajul e o activitate culturală a fiecărui om și fiecare știe ceva despre esența și formele lui.

În continuare savantul a expus sursele concepției sale metodologice, acestea fiind: I. Distincția «*langue-parole*» stabilită de F. de Saussure și contradicția internă a concepției sale (a se vedea lucrarea «*Sistema, norma y habla*»); II. Discuția privind semantica și semnificația în general («Teoria lingvistică a numelui propriu»); III. Problema corectitudinii vorbirii (confundată frecvent cu competența lingvistică). (Apropo de acest aspect d. Coșeriu a menționat că corectitudinea se consideră că ținînd de lingvistica minoră, de ea ocupîndu-se «lingviștii—diletanți», deoarece

este vorba de cultivarea limbii și nu de o disciplină a științei. «Personal am fost întotdeauna de părere că dacă corectitudinea limbii interesează pe vorbitor, a declarat conferențiarul, prin urmare trebuie să-l intereseze și pe lingvist, care are obligația, uneori, să treacă din planul reflexivității în planul aplicării efective a ideilor. Eu am afirmat întotdeauna că **limbajul funcționează prin și pentru vorbitori** nu prin și pentru lingviști. Corectitudinea însă nu trebuie confundată cu competența lingvistică».)

IV. Diferențele dintre predarea limbilor străine și predarea limbii naționale. (Profesorul de limbă națională îl învață pe elev nu doar sistemul limbii, lucru pe care acesta îl cunoaște, ci e obligat să pre-

Eugen Coșeriu: «Limbaajul este pentru noi o activitate liberă. El ține, deci, de esența însăși a omului, întrucât numai omul poate acționa în mod liber».

Foto de Mihai MICULESCU

dea și anumite procedee retorice, stilistice etc., adică îl determină să-și însușească materialul de finețe al limbii sale.) V. Confruntarea lingvisticii descriptive actuale cu lingvistica din antichitate și evul mediu. VI. Concepția generală a **deontologiei** limbajului, vizînd normele etice obligatorii pentru vorbire și scriere, consimțite în mod liber de purtătorii unei limbi.

Trecînd la prezentarea pe scurt a concepției propriu-zise, d. Coșeriu a definit **limbaajul** drept o activitate umană universală, care se realizează întotdeauna individual, fiecare vorbind pe răspunderea lui și întotdeauna în acord cu normele unei anumite limbi, stabilite prin tradiție. În limbaj se pot delimita 3 planuri: planul vorbirii în general, planul istoric al comunităților lingvistice și planul individual al actelor lingvistice, legate între ele într-un discurs.

Amintind de distincția pe care o făcea F. de Saussure între **activitatea** lingvistică și **competența** lingvistică, d. Coșeriu a arătat aplicarea acestor 2 principii la cele 3 planuri formulate în teoria sa. Astfel, rezultînd 3 feluri de activitate lingvistică și 3 feluri de competență lingvistică: competența **elocuțională** (a celor ce știu să vorbească în general), competența **idiomatică** (a celor ce vorbesc și scriu în conformitate cu anumite tradiții) și competența **expresivă** (a celor care posedă limba în măsură să o transforme într-o «permanentă creație

personală», la acest nivel se manifestă caracterul creator al actului de limbaj).

Vorbînd de semantică, Eugen Coșeriu a arătat, de asemenea, aplicarea conținuturilor la cele 3 planuri de limbaj, rezultînd: desemnarea, semnificația și sensul (**sensul** fiind ceea ce rezultă din context, acel conținut extras din conținut, pe care autorul îl comunică indirect: este răspunsul la «ce-a vrut să spună cu asta?», deși uneori, se înțelege ce a intenționat să transmită bunăoară un scriitor prin o carte).

Trebuie să existe și 3 discipline lingvistice, a spus în continuare d. Coșeriu, și anume: lingvistica generală a vorbirii, lingvistica limbilor și lingvistica textuală, care are drept criteriu acel conținut special, «sensul», ce se extrage prin o interpretare literară, fără aplicarea categoriilor gramaticale bine definite.

Referindu-se la problema traducerilor, savantul a precizat că efectiv traducerea este imposibilă, deoarece un text ține de o limbă, iar cel ce se vrea obținut—de o alta. Traducătorul, realizîndu-și versiunea, operează cu semnificația, desemnarea și sensul, hotărînd în mod arbitrar ce mesaj are cuvîntul sau expresia în contextul dat.

În final, răspunzînd la întrebări d. Coșeriu a afirmat că orice teorie științifică, din orice domeniu, este bine intenționată și aspiră sincer la descrierea veridică a realității. Greșeala apare prin deviere sau

parțializare. Pentru a o depista însă nu trebuie să negi sistemul de la început, ci să cauți mai întâi partea lui bună, să te pătrunzi de adevărul lui. În general, a remarcat savantul, obiectul se prezintă în totalitatea lui doar intuitiv (cunoașterea intuitivă, artistică fiind perfect valabilă), iar prin știință și reflexivitate nu se poate cunoaște obiectul în totalitatea lui.

E. D.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Căci funcția operelor mari nu e de a fi doar contemplate. Este de a naște alte opere mari sau măcar de a modela omenescul din tine.

Constantin NOICA

A SEMINARIZA GÎNDIREA LUI BLAGA

Ediția a doua a «Zilelor Lucian Blaga» la Chișinău a fost asistată și susținută, din nou, de un grup reprezentativ de scriitori din întreg spațiul românesc (București, Baia Mare, Galați, Moldova, Macedonia) în frunte cu președintele în exercițiu al U.S. din România, d. Laurențiu ULICI. Sesiunea de comunicări din dimineața zilei de 30 august 1993 a constituit un prim și principal eveniment care, alături de unele afirmații mai vechi, a ridicat o seamă de întrebări asupra perspectivelor valorificării moștenirii filozofice și literare a marelui dispărut. În deschiderea conferinței d. Mihai CIMPOI, președintele U.S. din R. Moldova a menționat uriașa influență a poeziei lui Blaga asupra generației anilor 60—70 de scriitori basarabeni, în ale căror lucrări se pot depista numeroase formule lirice imitative. În general, interfluențele basarabeano-ardelenești, manifestate la început pe linia Goga, Coșbuc, apoi și pe cea a lui Lucian Blaga, merită toată atenția cercetătorilor. «Faptul că L. Blaga se sărbătorește azi la Chișinău, deși mai sîntem în exil, — a spus în continuare cunoscutul critic de la Chișinău, — e o dovadă că cele mai bune creații spirituale și-au exercitat funcția modelatoare, trecînd peste frontierele ideologice și afirmînd neînduplecat unitatea exemplară a culturii românești».

În luarea sa de cuvînt, profesorul Mircea CENUȘA de la Alba-Iulia s-a referit la L. Blaga-omul, opinînd că el «n-a în-

treprins nimic fără să fi fost pregătit temeinic în domeniu». Și doar se știe că acest «om universal», cum își spunea însuși, pe lângă preocupările filozofice și literare, a fost și un model de ziarist, traducător și exeget și a dus o luptă susținută pentru purificarea limbii. «După ce și-a luat doctoratul în filozofie la Viena, Blaga s-a înregistrat ca student ordinar la facultatea juridică a Universității din Cluj, aceasta pentru a putea pleca în străinătate în serviciu diplomatic și a-și continua acolo studiile. Intenție care nu s-a realizat decât parțial» — a spus vorbitorul, recomandând în încheiere cartea «Lucian Blaga necunoscut», semnată de Corneliu Blaga (nepotul), apărută anul trecut la Sebeș.

Cunoscutul critic literar și de artă Valentin TAȘCU de la Cluj a venit cu o comunicare privind expresionismul în arta dramatică blagiană care, după el, are o formulă foarte actuală și intră în postmodernism. Piesele lui Blaga (**Zamolxe, Tulburarea apelor, Arca lui Noe** ș.a.) au fost întotdeauna dificile și au avut puțină priză la public, deoarece mai mult decât poeziile, dramaturgia scriitorului stă sub semnul expresionismului. Acesta se vădește prin o atmosferă atemporală specifică și prin o abundență a ideilor în mișcare, iar nu prin obișnuita gestică sau elementele de pantomimă. Cercetătorul a optat, în cazul lui Blaga, pentru termenul de «impresie de expresionism».

Poetul Mihai VICOL, în replica sa, a amintit și el de glorioasa generație a expresioniștilor și a regretat profund conul de umbră în care și-a trăit ultima perioadă de viață și a murit Lucian Blaga, menționând că marele poet ar fi meritat mai

mult decât oricine premiul Nobel.

Cercetătorul Mircea POPA a relevat multiplele legături pe care le-a avut L. Blaga cu creația și personalitatea lui Eminescu. În calitate de traducător, Blaga a realizat transpunerea în limba germană a 3 poezii eminesciene (**Trecut-au anii, Somnoroase păsărele, Afară-i toamnă**). Ca cercetător literar (și colaborator la «Voința» și «Viața») s-a referit în numeroase articole la opera marelui înaintaș, abordând sub un unghi critic traducerea în limbile de circulație a genialei sale lucrări. Ca filozof, a publicat (în 1924) 2 eseuri în limba germană privind universul filozofic eminescian. În sfârșit, Blaga a avut și postura de editor al lui Eminescu. În una din prefețele la cele 2 volume de poezie eminesciană, pe care le-a îngrijit, filozoful afirmă ideea că Eminescu este original mai ales prin fondul operei sale, prin curajul, poetizării celor mai neașteptate idei (celebra teorie cosmogonică). Acest fond de autenticitate este urzit și de specificul românesc pe care, consideră Blaga, Eminescu l-a exprimat plenar. Lui L. Blaga i se par stupide practicile de depistare a influențelor, a «surselor» în creația poetică eminesciană și așezarea lui Eminescu alături de poeți cărora, de fapt el nu le datorează nimic.

Cercetătorul M. POPA a apreciat aceste și alte considerații drept «un act important în exegetica eminesciană contemporană».

E de menționat și comunicarea profesorului ieșean Alexandru HUSAR, care s-a referit la gândirea magică și gândirea mitică în filozofia lui Lucian Blaga. Gândirea mitică este o componentă esențială a

conștiinței umane din toate timpurile și constituie un act creator, nu un fapt degradat. Greșeala celor ce afirmă că mitul e o fosilă a lumii moderne se întemeiază pe faptul că nu se face distincția între gândirea mitică și cea magică. În realitate, spune Blaga, rațiunea modernă nu a desființat gândirea mitică care este prezentă și recunoscutibilă în creația poetică, filozofică, etc.

În cadrul sesiunii s-au mai pronunțat: cercetătorul Theodor CODREANU (Huși) care a făcut o interpretare arhetipală a romanului **Luntrea lui Caron**, lucrare constituind un veritabil testament pentru posteritate al lui L. Blaga; profesorul universitar Ion BUZA (Cluj) care s-a referit la lucrarea **Gândirea românească în Transilvania în sec. al XVIII-lea**, realizată de L. Blaga în ultima perioadă a vieții și în care sînt analizate cunoscutele evenimente din perspectivă filozofică; poeta Călina TRIFAN (Chișinău), cu o analiză personală a poeziei blagiene ș.a.

În final a fost emisă propunerea (V. TAȘCU) de seminarizare a gândirii lui Lucian Blaga: «Cultura română are nevoie nu de elogi și omagieri, ci de interpretări. Blaga fiind poate singurul gânditor original al nostru, propun pentru viitoarele conferințe o orientare exegetică și analitică mai pronunțată».

Cor. «L. R.»

CONFERINȚA NAȚIONALĂ DE FILOLOGIE

În zilele de 28—30 octombrie a.c. a avut loc tradiționala Conferință națională de filologie cu genericul «Limba română azi», ediția a treia, avînd în obiectiv tema «Unitate lingvistică — unitate națională».

Conferința, ce și-a desfășurat lucrările la Universitatea «Al. Ioan Cuza» din Iași și Universitatea de Stat din Moldova, a luat în dezbatere cele mai diverse probleme ale limbii române ce conduc spre ideea unității lingvistice și naționale a românilor de pretutindeni.

Conferința a întrunit peste 20 de savanți-lingviști din Iași, București, Suceava, Chișinău, Cernăuți. La lucrările Conferinței a participat și ilustrul savant-lingvist academicianul Eugen Coșeriu (Universitatea din Tübingen), căruia i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Moldova.

Cu multă atenție a fost ascultată comunicarea prof. Anatolie Ciobanu «Așa zisul bilingvism moldo-rus ca factor distructiv al unității lingvo-naționale a românilor din Basarabia». Unitatea lingvistică a fost argumentată cu prisos de dovezi în comunicările «A fare «a naște» («engendrer»)» de Șt. Giosu (Iași), «Limbele romanice și subdiviziunile teritoriale ale limbii române» de Vl. Zagaevschi (Chișinău), «Folclorul — expresie a unității lingvistice» de George Munteanu (București), «Unitatea de limbă, un adevăr care trebuie demonstrat?» de Alexei Pălii (Chișinău), «Limba română și interferențele culturale din Nordul Bucovinei» de Dochița Manole (Cernăuți), «Rolul Bibliei de la București în evoluția limbii române literare» (Vasile Arvinte, Iași), «Limba română ca instrument de comunicare interetnică în unități plurilingve» (Stelian Dumistrăcel, Iași), «Imperativul unității limbii române astăzi» (Dumitru Irimia, Iași) etc.

Participanții la Conferință au lansat un APEL și au exprimat un PROTEST în legătură cu două probleme de importanță majoră pentru limba română.

Participanți la Conferință: savanții A. Ciobanu, Gr. Cincilei, S. Berejan și E. Coșeriu

Foto de Mihai MICULESCU

APEL

Conferința Națională de Filologie Română, ediția a III-a, cu tema Unitate lingvistică — unitate națională, Iași — Chișinău, 28—31 octombrie 1993, face apel către Academia Română și către Academia de Științe din Republica Moldova pentru ca — în conformitate cu adevărul istoric și cu denumirea dată limbii noastre pretutindeni — articolul 14 din Constituția Republicii Moldova să păstreze următoarea formulare: limba de stat a Republicii Moldova este limba română.

Chișinău, 31 octombrie 1993

PROTEST

Conferința Națională de Filologie Română, ediția a III-a cu tema Unitate lingvistică — unitate națională, Iași — Chișinău, 28—31 octombrie 1993, protestează împotriva hotărârii Academiei Române, adoptată și de Academia de Științe a Republicii Moldova, referitoare la înlocuirea literel I (din i) cu A (din a), care aduce grave prejudicii unității scrierii limbii române.

Chișinău, 31 octombrie 1993

FORUM TERMINOLOGIC LA BUCUREȘTI

La începutul lui noiembrie a.c. Asociația Română de Terminologie (Termrom) și Uniunea Latină au organizat la București, cu sprijinul Academiei Române, o reuniune științifică în problemele terminologiei naționale.

La lucrările reuniunii au luat parte: personalități de seamă ale științei românești contemporane — acad. Ion Coteanu, președintele Asociației Termrom, și acad. N. Constantinescu, secretar general al Academiei Române; factori de răspundere de la Ministerul Învățământului, Ministerul Științei și Tehnologiei, Departamentul Integrării Europene (România) și de la Departamentul Limbilor (Republica Moldova); reprezentanți ai Uniunii Latine — Daniel Prado, directorul Programului II al Uniunii Latine și doctorul Marius Sala, directorul Biroului Uniunii Latine la București; specialiști de la Institutul de Lingvistică și Institutul de Cercetări în Informatică din București, Centrul Național pentru Standarde de Limbă (Chișinău), Universitățile Politehnice din București și Chișinău și de la un șir de alte instituții de cercetare și de învățământ.

Delegația de la Chișinău a fost reprezentată de Alexandru Bantș, prim vicedirector al Departamentului de stat al Limbilor, Constantin Tănase, director al Centrului Național pentru Standarde de Limbă, Valeriu Culea, secretar științific, și Tamara Chitoroagă, șefă de secție la același Centru, Tudor Stanciu, șef de catedră la Universitatea Tehnică din Chișinău.

Reuniunea și-a axat lucrările în direcția stabilirii strategiilor necesare cunoașterii, dezvoltării și promovării terminologiilor tehnico-științifice românești în relație cu terminologiile internaționale.

În condițiile accelerării progresului tehnico-științific, informatizării vieții, o importanță deosebită capătă terminologiile naționale, în planul reglementării, normalizării lor, cu scopul:

- de a asigura comunicarea specialiștilor în cadrul științelor și terminologiilor;
- de a edita literatura tehnico-științifică;
- de a asigura instruirea efectivă a tinerilor specialiști;
- de a îmbunătăți comunicarea interstatală;
- de a informatiza și standardiza documentația pentru cele mai diferite domenii;
- de a coordona terminologiile la nivel național și internațional.

La reuniune s-a subliniat necesitatea unor precizări a definițiilor lexicografice ale unor termeni precum și oportunitatea unor schimburi de idei și de lucrări în problemele terminologiilor naționale ale limbilor romanice — în cadrul Uniunii Latine, societate care întrunește în prezent 24 de țări, inclusiv și Republica Moldova. Uniunea Latină și-a propus adunarea, inventarierea, normalizarea și informatizarea vocabulelor științifice și tehnice din limbile neolatine, precum și studierea și implementarea traducerii automatizate în aceste limbi.

Obiectivele Programului II coincid în linii generale cu programul de activitate al Asociației Termrom, asociație științifică românească pentru studiu, normalizarea și promovarea terminologiilor, ai cărei fondatori sînt specialiști de diferite ramuri ale științei, inclusiv, din informatică, documentaristică, lingvistică. O preocupare constantă și de principiu a Asociației Termrom o constituie inventarierea terminologiilor, introducerea lor în calculatoare

electronice, și utilizarea acestei informații.

Academicianul Ion Coteanu, care a condus ședințele reuniunii de la București, a insistat asupra necesității de a stabili prioritățile activității terminologice, adică asupra necesității de a alege dintre nenumăratele terminologii pe cele care să asigure în cel mai scurt timp posibil îmbunătățirea comunicării, estimîndu-se că aceste domenii sînt cele legate de integrarea în sistemele economico-juridice europene, precum și terminologiile gestiunii, ecologiei, urbanismului, finanțelor și sistemului bancar. În această situație devine tot mai stringentă necesitatea editării dicționarelor terminologice de diferite tipuri pentru aceste domenii. Stabilirea priorităților atrage după sine efectuarea operațiilor de inventariere a terminologiilor și selectare a termenilor. Realizarea cu succes a acestor operații pune problema formării unor echipe de specialiști din toate domeniile, echipe din care nu pot lipsi informaticienii și terminologii.

Numai astfel, a conchis dl acad. Ion Coteanu, vom putea intra în circuitul informațional internațional, știind bine că nu el ne așteaptă, ci noi trebuie să alergăm după el.

Mai mulți vorbitori — Marius Sala, N. N. Constantinescu, Gheorghe Corbu, Daniel Prado, Valeriu Culea — au insistat asupra necesității colaborării internaționale în domeniul terminologiilor și îmbunătățirii comunicării în limbile romanice. După cum s-a exprimat acad. N. N. Constantinescu, problema terminologiei, în general, și cea a definirii termenilor în special, depășește cadrul național, devenind una internațională.

Remarcăm că toți cei care au luat cuvîntul la întrunire au salutat prezența specialiștilor din Moldova, investind în această participare dorința cercurilor științifice de la Chișinău de a se integra în circuitul european de idei.

Un loc aparte în cadrul reunirii l-au ocupat discuțiile pe marginea problemei creării Băncii de date Terminologice (BDT) a Termrom.

Cu sprijinul Uniunii Latine și al Ministerului de Externe al Franței asociația Termrom a primit cîteva calculatoare electronice performante care vor asigura suportul tehnic al BDT. Uniunea Latină va salariza timp de un an 3 informaticieni și 3 terminologi care vor demara lucrările de formare a BDT.

Realitățile ce derivă din extinderea funcțiilor sociale ale limbii române ca limbă oficială a Republicii Moldova reflectă formarea unei asociații naționale de terminologie și a unei bănci de date terminologice la Chișinău, ultima avînd toate șansele să fie creată pe lângă Centrul Național pentru Standarde de Limbă. Banca terminologică ar stoca și ar disponibiliza terminologiile normalizate pe întreg teritoriul Republicii Moldova pe cale telematică, și ar contribui în mod real la funcționarea limbii române în toate sferele vieții economice, științifice și culturale.

În sprijinul acestei idei s-au pronunțat reprezentanții Asociației Termrom, Uniunii Latine și Academiei Române.

Din strategiile ce s-au conturat în cadrul reuniunii am menționa următoarele:

- crearea sistemului informațional de terminologie națională cu resurse terminologice multilingve;
- elaborarea și realizarea unui program național de asigurare terminologică a științei, tehnicii, economiei, învățămîntului, culturii;
- crearea BDT pentru deservirea domeniilor prioritare de activitate economică și științifică;
- crearea cadrului pentru informatizarea terminologiei;
- optimizarea fondului național de standarde terminologice;
- sprijinirea lucrărilor de computerizare a traducerilor;
- editarea dicționarelor de specialitate.

În încheiere am dori să subliniem faptul că forumul terminologic de la București constituie o etapă importantă în cooperarea și consolidarea forțelor științifice de pe ambele maluri ale Prutului și în integrarea Republicii Moldova în circuitul european de idei și priorități.

Cor. «L.R.»

Dr. Ioan OPREA
Institutul
«Al. Philippide»
Iași

TITU MAIORESCU ȘI ORTOGRAFIA LIMBII ROMÂNE CU LITERE LATINE

Recunoscut pentru rolul său la stabilirea ortografiei fonetice, care a triumfat în scrierea limbii române cu litere latine, în mod paradoxal, Titu Maiorescu este invocat în raportul președintelui Academiei Române din 17.II.1993 (vezi «Academica», feb. 1993, p. 17) ca înscrîndu-se într-o așa-zisă «tradiție» ce ar susține notarea arbitrară prin două litere a aceluiași sunet și izgonirea formei verbale moștenite din latină **sînt** prin înlocuirea ei cu **sunt**. Ca chestiune de principiu se poate însă observa că, în vreme ce Maiorescu urmărea simplificarea ortografiei, raportul amintit vizează complicarea ei. De asemenea, în vreme ce marele învățat combătea ideea că ortografia trebuie alcătuită cu scopul relevării caracterului latin al limbii noastre (acest caracter ținînd de structura ei), raportul găsește că tocmai o asemenea idee trebuie să triumfe. În sfîrșit, în vreme ce Maiorescu combate purismul, chiar atunci cînd acesta viza elemente cu al-

te origini decît cea latină, raportul îl adoptă, prin repudierea unei forme moştenite (**sînt**) în favoarea uneia neologice şi pedante (**sunt**).

Ca urmare a eforturilor ce se făceau în cultura română la jumătatea secolului al XIX-lea în vederea stabilirii unei ortografii optime şi unanim acceptate, societatea culturală «Junimea», înfiinţată la Iaşi în anul 1864, s-a implicat curînd în dezbaterile ortografice (v. Iacob Negruzzi, **Scrieri alese**, vol. II, Chişinău, 1992, p. 65-67). După lecturi extinse, după îndelungi meditaţii şi după evaluarea curentelor care se manifestau în epocă, Titu Maiorescu publică la Iaşi în 1866 studiul **Despre scrierea limbii române**. În această lucrare, orientată teoretic spre aflarea unei soluţii care să evite dificultăţile scrierii etimologice, Maiorescu este adeptul unui fonetism care să fie o regulă secundară a «principiului intelectual». Deci, nu va scrie fiecare cum pronunţă, ci se vor nota în scris numai sunetele cu o valoare determinată în structura cuvintelor, sau, cum se spune în lingvistica actuală, fonemele (=sunetele cu valoare fonologică). În virtutea acestui principiu Titu Maiorescu stabileşte că, dintre sunetele specifice limbii române şi inexistente în latină, trebuie notate în scris doar **ă**, **ş** şi **ţ**, căci **î** ar fi numai o nuanţă «mai întunecată» a lui **ă**. Ca atare, el combate pe Aron Pumnul, care relevase valoarea opoziţiei **î** — **ă** şi importanţa ei în deosebirea cuvintelor. Maiorescu consideră atunci că o astfel de opoziţie nu este susţinută de un număr suficient de situaţii, iar acolo unde apare se pot găsi alte mijloace de marcarea a ei decît o literă specială. Cu toate acestea, el admite că, în cazul gerunziilor, există îndoiala «dacă **î** şi în

acest caz este numai o nuanţă a lui **ă** (Titu Maiorescu, **Critice**, vol. II, Bucureşti, p. 63; în continuare vor fi făcute trimiteri la acest volum). De aceea, în ultimă instanţă, acest învăţat notează: «în ziua în care **î** sau unul din sunurile respinse acum din notarea grafică va cîştiga importanţă logică în limba noastră... în acea zi sonul cel nou a cîştigat rangul unui son logic şi trebuie să aibă o literă aparte» (p. 63).

Dacă Maiorescu nu nota în ortografia sa un sunet **î**, căci îl asimila lui **ă**, este absurdă afirmaţia din referatul preşedintelui Academiei Române, potrivit căreia «Maiorescu pentru sunetul **ă** (**î**) prefera scrierea numai prin **ă** şi, oricum, litera **ă** nu este **ă** pentru a putea sluji ca argument în favoarea scrierii cu **ă** (**î** din **a**) în interiorul cuvintelor. De aceea, lucrarea lui Maiorescu din 1866 şi principiile expuse în ea nu au nici o legătură cu probelmele aduse în discuţie de acest referat.

Ortografia revistei «Convorbiri literare» (apărută la Iaşi în 1867) este cea susţinută atunci de Maiorescu, dar în cercul «Junimii» se manifestă păreri care vizează necesitatea notării sunetului **î** printr-o literă specială. Vasile Alecsandri, care milita pentru o ortografie fonetică — singura care asigură scrierea corectă a limbii şi care favorizează însuşirea limbii române de către străini —, susţine în şedinţele Academiei din anii 1880—1881 necesitatea notării lui **î** printr-un **i** cu accent circumflex (deci **î**). Această opinie, care capătă tot mai mulţi adepţi, nu l-a determinat însă pe Maiorescu să-şi schimbe concepţia pe care o reafirmă în raportul prezentat Academiei în 1880. Totuşi, printre intelectualii de atunci, convinşi tot mai mult de oportunitatea unei ortografii fonetice, îşi face tot

mai mult loc un postulat emis de Aron Pumnul, numit de el «principiul regularității», care viza păstrarea unei corespondențe grafice între sunetele originare și cele derivate în timpul flexionării sau, cum s-ar spune astăzi, o corelație între grafemele care notează alternanțele fonetice. Maiorescu însuși admitea în 1866 necesitatea de a nota sunetul **t** printr-un derivat de la **t**, căci avem alternanța **carte-cărți** (p. 73).

Ortografia românească, urmînd acest principiu în alte cazuri, a fost curînd completată de admiterea tot mai extinsă a lui **i** (din **i**), singura literă dintre cele cinci folosite de scrierea etimologică (**â, ê, î, ô, û**) care realizează alternanțe sistematice în flexiunea românească cu o literă primitivă, anume cu **i**: **a vinde — eu vînd — el vinde — vînzător, cuvînt — cuvinte, tînăr — tineri** etc. În acest mod, s-a deschis calea generalizării literei **i**, a cărei legitimitate a fost ulterior argumentată de lingviștii care au colaborat la «Convorbiri literare», Alexandru Lambrior și Alexandru Philippide. Lambrior a realizat și explicația etimologică pentru forma verbală **sînt**, arătînd că nu este firească ortografierea cu **sunt**, cum proceda Timotei Cipariu și alți latiniști, de vreme ce provine din latinescul **sint**. Și, dacă o formă **sunt** nu este motivată ca grafie pentru **sint**, cu atît mai puțin nimerită este o pronunție **sunt, suntem, sunteți**, care este în discordanță atît cu istoria limbii române, cît și cu opțiunea latinistă care viza ortografia, iar nu pronunția. Nici Titu Maiorescu nu și-a pus vreodată problema înlăturării lui **sînt (sintem, sinteți)** din limba literară, așa cum propune acum, în mod nechibzuit Academia Română. El știa că vechile texte românești îl atestă numai pe **sînt** și cunoș-

tea faptul că **sunt** era numai o formă grafică pedantă, folosită pentru a-l nota pe **sînt**. Faptul că, urmîndu-se grafia, s-a ajuns uneori și la o pronunție **sunt** nu afecta legitimitatea lui **sînt**.

Versurile lui Mihai Eminescu ilustrează în mod clar că, pentru învățații de atunci, **sunt** era numai o formă grafică, căci realizează rime numai cu alte cuvinte terminate în **-înt**, ceea ce certifică pronunția **sînt**:

De aceea zilele îmi **sunt**
Pustii ca niște stepe,
Dar nopțile-s de-un farmec
sfînt
Ce nu-l mai pot pricepe.
(Luceafărul)

Peste tot, la Eminescu, **sînt** rimează cu elemente lexicale precum **mormînt, sfînt, vînt** etc.

Convîngîndu-se de necesitatea notării în scris a sunetului **i**, Titu Maiorescu, după o perioadă în care îl redă prin **â, ê** și **î**, se fixează, în jurul anului 1900, numai la grafemul **i** (din **i**), astfel că în articolul «O rectificare literară», de exemplu, apărut în revista «Convorbiri literare» din 1903 (din anul 1886 revista se mutase la București) se întîlesc numai grafii precum: **amîndouă**, (p. 549 din «Convorbiri literare»), **dintii** (p. 549), **cîteva** (p. 550), **întîmplare** (p. 548), și chiar **traduce-rea romînă** (p. 550), **versuri romîne** (p. 550). Tot aici, Maiorescu folosește pe **sînt** (de două ori la p. 549 și o dată la p. 550) și pe **sînteți** (p. 550), evidențiînd în acest mod care era atitudinea sa în această problemă. În paginile revistei apar, cu aceeași ortografie, studii semnate de foarte mulți învățați ai vremii: Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Constantin Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu etc.

În raportul prezentat Academiei în 1904, Maiorescu obser-

vă că profesori universitari din Iași și din București ca Alexandru Philippide, Ovid Densusianu și Ion Bianu sint «adepti ai fonetismului curat» și, ca atare, recunosc existența unui sunet *î* pe care-l notează numai prin *î* (din *i*). Maiorescu adaugă că, de fapt, această modalitate de scriere fusese propusă încă din 1880, dar atunci a fost respinsă «printr-o întâmplătoare majoritate», «care a contribuit astfel să diferențieze și mai mult scrierea academică de uzul din ce în ce mai general al autorilor români» (*Critice*, vol. II, p. 131). În aceste condiții, Maiorescu însuși stabilește că «sonul *î* se scrie cu *î*» și completează: «propunem ca excepție importantă scrierea lui *î* prin *â* în cuvîntul **român** și derivatele lui, **România**, **românism** etc.» (p. 133). Avem, așadar, în raportul lui Maiorescu din 1904 regulile ortografice actuale, adică cele legitime în 1953—1954 și emandate în 1965. O altă excepție propusă de Maiorescu în scrierea lui *î* prevedea ca și după *c* și *g* să se folosească tot *â*, dar această regulă nu a fost aplicată niciodată și nici inițiatorul ei nu a insistat asupra necesității ei.

Cert este că, împreună cu ceilalți intelectuali moldoveni, cărora li s-au adăugat învățați munteni și ardeleni, Titu Maiorescu a militat pentru scriere fonologică, concepția sa fiind incompatibilă în totalitate cu cea care stă la baza inițiativei actualei conduceri a Academiei Române de a scrie cu *â* în interiorul cuvintelor și cu **sunt**.

Din momentul lansării acestei inițiative, lingviștii români din București, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași și Timișoara au demonstrat absurditatea și inoportunitatea reformei, precum și falsitatea argumentației care

o însoțea. S-au adăugat apoi opiniile specialiștilor în romanică, și în studiul limbii române din străinătate: Alf Lombard din Suedia, Eugen Coșeriu (savant de origine română, fiu al Basarabiei), Klaus Heitmann, Hans-Martin Gauger din Germania, Giuseppe Piccillo din Italia etc. Toți au fost de părere că întreaga motivație care stă la baza inițiativei este șubredă și neștiințifică. Ca atare, acceptarea modificărilor ortografice propuse nu se poate realiza decît prin neștiință, inducere în eroare și obediență.

În aceste condiții, intelectualii moldoveni și intelectualii români în general găsesc în concepția lui Titu Maiorescu și în tradiția ortografică perpetuată de publicații prestigioase precum «Arhiva», «Viața românească» și altele puncte de sprijin care, adăugate argumentelor științifice ale specialiștilor, îi vor întări în rezistența de a nu accepta nefericitele modificări ortografice impuse dictatorial în dauna unității și raționalității scrisului românesc și în defavoarea dezvoltării și afirmării culturii române.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Cei mai mulți oameni nu sînt meniți a-și apropria rezultatele supreme ale științei, nici de a reprezenta ceva, dar fiecare are nevoie de un tezaur sufletesc, de un razăm moral într-o lume a mizeriei și durerii, și acest tezaur i-l păstrează limba sa proprie...

Mihai EMINESCU

Dr. Gheorghe CHIVU
București*

PROPUNERILE DE MODIFICARE A ORTOGRAFIEI ȘI CERINȚELE CERCETĂRII FILOLOGICE

1. În studiile consacrate filologiei ca disciplină științifică au fost subliniate accepțiile termenului, începînd cu cea originală («prieten, iubitor al cuvîntului») și încheind cu cea contemporană («știință de graniță avînd ca obiect critica textelor și tehnica edițiilor»). S-a insistat, de asemenea, asupra relațiilor filologiei cu lingvistica, cu istoria și critica literară, cu istoria propriu-zisă sau cu alte științe de tip umanist. A fost pusă în repetate rînduri în evidență contribuția filologiei la cunoașterea istoriei și culturii unui popor¹.

Vorbitorul obișnuit știe însă, datorită utilizării termenului **filologie** în titulatura unei instituții de învățămînt superior, că filologul este specialistul care se ocupă de studiul limbilor și al literaturilor. Filolog este deci, în accepția curentă, profesorul de limbă și literatură, pe de o parte, lingvistul, istoricul, și criticul literar, pe de altă parte.

Editorul, adică specialistul care stabilește, după o cercetare laborioasă, textul unei scrieri ce urmează a fi publicată, este ignorat, la fel cum se ignoră, evident tot fără vină, faptul că o creație literară ajunsă

în mîna cititorului nu coincide totdeauna, din punct de vedere formal, cu originalul. Nu avem, desigur, în vedere formatul cărții sau dispunerea textului în pagină, ci grafia utilizată, editorul operînd în mod firesc o transpunere în ortografia epocii sale. Între cronicari, Cantemir, Alecsandri, Caragiale sau Eminescu și cititori se interpun, deci, ochiul, mentalitatea și știința editorului. De editor și de epoca, în care și-a desfășurat acesta activitatea, depinde, în consecință, receptarea în plan formal a unei scrieri.

Insistăm acum asupra acestui aspect, întrucît adepții mult controversatei remanieri ortografice inițiate de conducerea Academiei Române au uzat și (încă) uzează frecvent, din neștiință sau în absența unor argumente științifice, de formulări, receptate favorabil de nespecialist, precum «să ne întoarcem la literele străbune» sau «să scriem cum scriau clasicii».

2. S-a vorbit și s-a scris deja mult despre, să zicem, «egalitatea în drepturi» a lui **î** cu **â** în ceea ce privește descendența latină, pe primul doar cei rău intenționați sau ignoranți putîndu-l considera influență a scrierii rusești sau slavone.

S-a remarcat apoi faptul că revenirea la **sunt** și, cum spuneau noii reformatori trădîndu-și diletantismul, «derivatele sale flexionare»², **suntem**, **sunteți**, nu este o problemă ortografică.

Cum scriau însă clasicii? Cum scria, de exemplu, Eminescu, la marele nostru poet făcîndu-se de regulă trimitere în momentul utilizării cuvîntului «clasic». Folosea oare **â** și **sunt**, cum se poate bănui din monumentală ediție Perpessicius, sau cititorul nespecialist confundă forma poeziilor din edițiile de

* Institutul de lingvistică al Academiei Române.

referință sau din cele uzuale astăzi cu cea originală?

Cititorii pot să-și răspundă singuri, consultînd, în absența manuscriselor poetului, volumul alcătuit și publicat de Titu Maiorescu în 1884, volum retipărit prin fototipie de Editura Academiei în 1989, la inițiativa și sub îngrijirea lui Petru Creția.

La o lectură oricît de sumară a acestui volum se constată că a este notat doar în formele verbale de perfect simplu în locul actualului a în forme ca **intră** (75), **luă** (132), în vreme ce pentru sunetul i sînt folosite literele ă (**ămple** 114, **ănger**, **sfânt** 192), ẽ (**ẽnsăși** 118, **mormẽnt** 178, **pămẽnt** 113, **vẽrf** 136), i (**incet** 1, **inchid** 128, **neindurate** 162, **reincepe** 239, **sfirșește** 137) și, foarte rar, î (**hîrîit** 212). Se îmbinau deci în notarea vocalei centrale i principii influențate de etimologism cu norme grafice de diferențiere morfologică.

În ceea ce privește pe **sunt**, acesta poate fi găsit de patru ori în rimă³ cu **pămînt** și **sfînt** în **Despărțire** (36), în **Strigoii** (218), în **Satira** 1 (numită în edițiile moderne **Scrisoarea** 1; 242) și, cum se preciza cu neascunsă satisfacție în ședința Academiei din 17 februarie curent, în **Luceafărul** (292).

Ne aflăm oare în fața unei rime imperfecte sau **sunt** este și el o grafie, u notînd semnificativul i?

Cercetarea edițiilor contemporane nouă și, pentru o mai largă documentare, a volumelor ediției Perpessicius, apărute între 1939 și 1952, pare să ofere argumente pentru prima ipoteză, întrucît **sunt**, **suntem**, **sunteți** par a fi generale⁴. **Sunt**, singura dintre formele în dis-

cuție atestată în finală de vers, intra însă în rimă în poezia eminesciană doar cu cuvinte terminate în -înt; **cînt**, **cuvînt**, **crezămînt**, **frint**, **mormînt**, **pămînt**, **sfînt**, **vînt**, sau în -înd: **blînd**, **gînd**, **plăpînd**, **plingînd**⁵. În **Dicționarul de rime** alcătuit de Eminescu, păstrat în manuscris, dar editat în volumul al VIII-lea al **Operele** marelui poet⁶, în seria ilustrativă pentru rima **înt** (760) apare însă doar **sînt**. Forma **sunt**, notată o singură dată într-o primă redacție a rimelor în **unt** (760, nota 384), a fost ștearsă.

Concluzia nu este, nu poate fi, după părerea noastră, decît una singură: Eminescu rostea **sînt**, iar prezența grafiei **sunt** în edițiile moderne ale creației sale este o concesie făcută, conștient sau nu, de Perpessicius, normelor limbii române literare în uz în anii '40.

Altfel spus, ne aflăm în fața unei literarizări, de același fel cu alte numeroase intervenții care au vizat înlocuirea unor forme arhaice sau regionale, respectiv substituirea unor termeni sau eliminarea altora, cu scopul nobil, dar prea puțin științific și falsificator, de a mări frumusețea versului eminescian, de a-l face al tuturor românilor⁷. Prin acesta forma din ediția Perpessicius și, prin ea, forma actuală a poeziilor lui Eminescu nu este totdeauna cea dorită de autorul pe care îl considerăm expresia cea mai înaltă a spiritualității românești.

Editorul, ca și traducătorul, trădează deci uneori, falsificînd, mai mult sau mai puțin, conștient sau fără intenție, origina-

lul. În știința adevărată documentul, originalul, iar nu copia lui are însă valoare.

Pentru a afla deci dacă formula «să scriem cum scriau clasicii» este un îndemn bine intenționat sau unul demagogic, trebuie să ajungem la surse, fie că ele se numesc Titu Maiorescu, Mihai Eminescu sau chiar, citind punctul la care ar trebui, după unele opinii, să revenim, normele ortografice din 1932, numite greșit «normele Pușcariu»⁸. Să facem aceasta nu mimînd, ci supunîndu-ne spiritului adevăratei cercetări, științifice.

Filologia oferă rigoarea și criteriile acestei cercetări.

Aprilie 1993

NOTE:

¹ A se vedea pentru toate acestea sinteza oferită în Ion Gheție, Al. Mareș, **Introducere în filologia românească. Probleme, metode, interpretări**, București, 1974, p. 7—9; E. Barborică, L. Onu, Mirela Teodorescu, **Introducere în filologie. Orientări în tehnica cercetării științifice a limbii române**, București, 1972, p. 7—16.

² Formularea aparține așa-ziselor «norme Pușcariu» difuzate de conducerea Academiei Române încă înaintea adunării generale din februarie 1993.

³ Luăm în considerație numai aparițiile în rimă ale formei sunt, întrucît doar acestea pot oferi, prin comparație cu perechea rimi-că, indicii utile pentru stabilirea rostirii (cu u, sunt, sau cu î, sînt).

⁴ A se vedea în acest sens **Dicționarul limbii poetice** a lui Eminescu, București, 1986, p. 202—203, s. v. fi.

⁵ Vezi **Dicționarul rimelor textuale**, în Mihai Eminescu, **Opere, VIII. Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară. Dicționarul de rime**, București, 1988, p. 1075—1076.

⁶ Mihai Eminescu, **Opere, VIII**, p. 605—907.

⁷ Vezi lista aproape completă a acestor literarizări (lipsesc sunt,

suntem, sunteți, considerate rostiri) în **Dicționarul limbii poetice** a lui Eminescu, p. 638—646.

⁸ «Normele» difuzate de Academia Română încă din anul 1992, deci înaintea adoptării unei hotărîri a adunării generale privind modificarea ortografiei, sînt numite greșit «normele Pușcariu» întrucît: a) Sextil Pușcariu a fost doar unul dintre autorii normelor ortografice adoptate în februarie 1932 și modificate apoi în mai același an și b) actualele norme diferă în mod flagrant de cele din mai 1932 în privința ortografierii derivatelor și a formelor flexionare ale verbelor terminate în -i (în care ar fi trebuit menținut î, deci hotărîre, hotărîtor, hotărînd, nu introdus â).

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Limba unui popor se formează și se dezvoltă prin viața sufletească comună...Fiecare cuvînt din limba națională e chinuit, e trăit de neamul întreg, în viața lui sufletească comună de veacuri și milenii...

Liviu REBREANU

George USCĂTESCU

* * *

Îți recunosc chipul străvechi, palidă, dulce prietenă,
 Ți-am recunoscut privirea palidă, mersul palid,
 Lumina străvezie a mâinilor cu degete lungi
 Și ți-am refuzat demult strigătul disperat al Poetului
 Niciodată, Niciodată, Niciodată.
 Și ca păstorul nedezlegat al Patriei mele
 Te-am așezat departe, între stele, măreață stihie,
 Și te-am privit acolo îndelung în noapte
 Când m-am ospătat la ospățul brazilor
 Al izvoarelor și al luncii de argint și lună.
 Ți-am strigat totuși cîndva în noapte sub stele
 Liberame domine, dar mi-am regăsit îndată
 Vechea înțelepciune a singelui ce nu înșală
 Și ți-am căutat calm tovarășia
 Împreună cu stelele, cu brazii, cu stîhiile,
 Cu glasuri îndelung purtate pe apele firii.
 Am intrat apoi iarăși în Cetatea cu lumini
 Și acolo ți-am pierdut urma în ziua grozavă
 Pierdut în mijlocul milioanei de centauri furnici
 Unde nu mai e loc pentru chipul tău
 Străvechi și palid, palidă și dulce prietenă.

POEȚI BASARABENI CONTEMPORANI*

Mutațiile radicale din ultimul timp în societatea românească, conjugate cu cele din fostul imperiu sovietic, au determinat o reconsiderare fundamentală a raporturilor noastre cu românii din afara țării, concretizată printr-o largă deschidere spre receptarea manifestărilor fenomenului românesc din diasporă și printr-o tendință, tot mai evidentă, de reîntegrare a acestuia în spațiul național unic.

Un loc aprate, în acest sens, îl ocupă evoluția relațiilor cu Basarabia și Bucovina, provincii istorice românești rupte din trupul țării în 1940, care, după o izolare forțată de cinci decenii, s-au trezit din somnul amortirii conștiinței naționale la o viață nouă. Primele victorii ale deșteptării naționale, re-

* Acesta e titlul lucrării științifico-metodice pentru obținerea gradului I în învățământ, semnată de către Monica Socea, profesoară la școala nr. 1 din Piatra Șoimului, județul Neamț. Apreciind ținuta științifică și viziunea originală de interpretare a fenomenului artistic proprii întregii lucrări, preluăm în revistă doar compartimentul aplicații metodicodidactice, considerându-le foarte necesare profesorilor din Basarabia.

purtate de românii de peste Prut, constituie semne sigure și încurajatoare ale reîntregirii noastre de neam, concepută ca un proces complex a cărui etapă inițială este reintegrarea culturală. În acest context, literaturii îi revine un rol deosebit. Înțelegerea acestui fapt a dus la realizarea unor pași importanți spre apropierea și cunoașterea reciprocă a valorilor literare, cum ar fi alcătuirea unor antologii ale scriitorilor din România și din Moldova (dintre care a apărut, la București, antologia scriitorilor moldoveni, **Constelația lirei**), editarea operelor marilor clasici (Eminescu, Creangă), a cronicarilor, a prozei lui Marin Preda, în alfabet latin, la Chișinău, apariția volumelor de versuri ale poeților basarabeni reprezentativi în România (**Rădăcina de foc** de Grigore Vieru, **Dulcele foc** de Leonida Lari, **Aripă sub cămașă** de Nicolae Dabija, **Soarele cel Mare** de Dumitru Matcovschi) etc.

Un factor important, care poate contribui din plin la reintegrarea culturală și literară preconizată și care, deși nu a fost ignorat, nici nu a fost exploatat îndeajuns până acum, îl constituie procesul de învățământ, prin cele două laturi ale sale, instrucția și educația, și prin anumite obiecte de studiu, cum ar fi limba și literatura română.

În perioada de tranziție pe care o traversăm, când programele și manualele școlare sînt revizuite prin prisma noii viziuni asupra sistemului educațional, este necesară o regîndire a acestora și în perspectiva reîntregirii noastre culturale și naționale. Studiul limbii și literaturii române în școală, așa cum este conceput astăzi, oferă o imagine incompletă asupra fenomenului literar ro-

mănesc în totalitatea sa, fără ilustrarea acelei părți a literaturii noastre, de o certă valoare artistică și națională, rămase în afara țării. Pentru ca obiectul **Limba și literatura română** să fie cu adevărat «o antologie de artă literară națională» (așa cum spunea C. Parfene în «Literatura română în școală»), este necesară umplerea golului lăsat prin frustrarea literaturii române de una din părțile ei însemnate, cea basarabeană și bucovineană.

Prin pătrunderea în universul literar basarabean, de pildă, încărcat de semnificații și sentimente naționale, elevii își vor lărgi orizontul de cunoaștere culturală și vor ajunge la trăirea emoțional-reflexivă a gândurilor și aspirațiilor românilor basarabeni, formându-și o atitudine de interes și atașament față de aceștia, cât și față de întreaga noastră diasporă.

Dacă, pe lângă poeziile lui Eminescu, Blaga, Arghezi, elevii le vor cunoaște și pe cele ale lui Vieru, Lari, Dabija, și ale altor scriitori din Republica Moldova, purtătoare ale unor idei și semnificații profunde privind ființa națională a poporului nostru, ei vor deveni nu numai buni cunoscători ai literaturii noastre naționale în întregul ei înțeles, dar și buni români, și cititori mai sensibili, mai receptivi la frumos. Poezii precum: **În limba ta, Legământ, Litanii pentru orgă, Făptura mamei, Patria, Izvorul de Grigore Vieru, Scoica solară, Dulcele foc, Eterna, Rugă de seară, Sacrificiul păstorului mioritic** de Leonida Lari, **Grai, Zugravul anonim, Luceafărul, Eroii, Balada, Virsta de trecere, Elegia tristeții...** de Nicolae Dabija, răspund unui nelimitat orizont de aspirații și sentimente, atât naționale, cât și general-umane, impresionând totodată

și printr-o înaltă expresivitate artistică.

Din păcate, autorul manualelor de limba și literatura română aproape că ignoră aceste valori care aparțin pe drept literaturii noastre, recomandând cunoașterea lor doar sporadic, prin intermediul lecturii suplimentare la învățământul gimnazial (poezia **Legământ** de Grigore Vieru la clasa a șasea) sau al lecturii particulare, la învățământul liceal. Or, pentru a oferi elevilor o imagine veridică asupra mării și unicei noastre literaturi, este necesară o prezență de substanță a operelor scriitorilor români din afara țării în cadrul programelor și manualelor școlare.

Pînă atunci, pînă la studierea aprofundată și sistematică a operelor scriitorilor basarabeni reprezentativi, ne vom opri, în cele ce urmează, la două poezii ale acestor scriitori: **Legământ** de Grigore Vieru și **Zugravul anonim** de Nicolae Dabija, pe care le propunem a fi incluse în cadrul lecturilor obligatorii, la gimnaziu și respectiv la liceu, datorită valorii lor artistice și înaltelor valori naționale pe care le exprimă.

Grigore Vieru și Nicolae Dabija sînt doi poeți cu mari resurse și modalități expresive originale: Vieru e un liric total, sensibil, reflexiv, Dabija — o conștiință vizionară și patetică (ca să-l parafrazăm pe C. Ciopraga), iar amîndoi — scriitori de marcă, nu numai ai literaturii basarabene, ci ai întregii literaturi române.

Cunoașterea operei lor va duce, cu siguranță, atât la receptarea artei poetice basarabene, cât și la îmbogățirea vieții spirituale a elevilor, la dezvoltarea gustului estetic și a interesului pentru lectură în general, pentru poezie în special.

Obiectivul urmărit prin se-

lectarea textelor poetice menționate este nu numai inițierea elevilor în cunoașterea literaturii basarabene, dar și trezirea interesului pentru lectura operelor aparținând acestei părți a literaturii române. Pentru că, oricât de reprezentative ar fi versurile alese, ele nu pot da imaginea clară și întreagă a unui scriitor sau a unei literaturi.

De aici datorită profesorului de limbă și literatură română de a îndemna și a determina elevul la lectură.

Grigore VIERU

LEGĂMÎNT

Lui Mihai Eminescu

Știu: cîndva la miez de noapte
Ori la răsărit de Soare
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărții Sale.

Am s-ajung atunce poate
La mijlocul ei aproape.
Ci să nu închideți cartea
Ca pe recile-mi pleoape.

S-o lăsați așa deschisă,
Ca băiatul meu ori fata
Să citească mai departe
Ce n-a dovedit nici tata.

Iar de n-au s-auză dinșii
Al străvechei slove bucium,
Așezați-mi-o ca pernă
Cu toți codrii ei în zbucium.

Proiect de tehnologie didactică

Clasa: a VI-a

Obiectul: Literatura română.

Subiectul: **Legămînt** de Grigore Vieru.

Obiective operaționale:

a) cognitive

— elevii să cunoască opere literare ale scriitorilor basarabeni reprezentativi;

— să înțeleagă mesajul artistic al poeziei propuse;

— să aplice cunoștințele lor la comentariul poeziei studiate;

b) afective

— să fie sensibilizați de frumusețea poeziei;

— să recepteze valorile ei estetice și extraestetice;

— să-și dezvolte interesul și atașamentul față de poezia basarabeană și față de poezie în general.

Metode și procedee: expunerea, conversația, lectura comentată, interpretarea, problematizarea.

Mijloace de învățămînt: a) volume de versuri ale lui Vieru și ale altor poeți basarabeni;

b) portrete ale poeților basarabeni;

c) publicații literare cuprinzînd opere reprezentative ale acestora;

d) harta literară.

Bibliografie: Gr. Vieru, **Rădăcina de foc**; N. Dabija, **Aripă sub cămașă**, L. Lari, **Dulcele foc**; C. Moraru, **Basarabia**, Ed. Mileniul trei, București, 1990; **Studii de metodă a limbii și literaturii române**, E.D.P., București, 1974.

Desfășurarea lecției

I. Captarea atenției asupra operei și scriitorului

Profesorul va vorbi elevilor despre izolarea forțată a unei părți importante a literaturii române (cea basarabeană) de matrice, ca urmare a separării Basarabiei de România, în 1940, și a înglobării ei în U.R.S.S.

Astăzi, cînd Moldova a devenit independentă, iar România — democratică, este posibilă, în sfîrșit, apropierea dintre românii de pe ambele maluri ale Prutului și cunoașterea reciprocă a valorilor lor culturale și literare. Astfel, în ultimul timp, în România au fost tipărite volume de versuri ale poeților basarabeni reprezentativi (**Rădăcina de foc** de Grigore Vieru, **Dulcele foc** de L. Lari Aripă sub cămașă de N. Dabija ș. a.).

Grigore Vieru este unul dintre poeții basarabeni cei mai cunoscuți, autor al unei creații lirice valoroase, cuprinzînd poezie pentru copii, poezie închinată mamei, graiului, plaiului etc. Un loc aparte în creația sa îl ocupă cultul pentru marele nostru poet național Mihai Eminescu, comun de altfel și celorlalți poeți basarabeni.

II. Enunțarea obiectivelor lecției

Elevii vor fi conștientizați asupra obiectivelor urmărite pe parcursul lecției: cunoașterea textului poeziei, înțelegerea mesajului poetic, analiza limbajului artistic al poeziei și sensibilizarea în fața frumuseții versurilor.

III. Dirijarea învățării

a) Lectura expresivă a textului poeziei (se va face de către profesor);

b) Lectura-studiu (cu elevii, în vederea unei bune cunoașteri a textului);

c) Receptarea textului poetic (prin utilizarea metodelor conversației, lecturii comentate, problematizării).

Cu textul poeziei în față, se va face o abordare sincronică a ideilor și sentimentelor exprimate prin intermediul versurilor și a modalităților artistice specifice, urmărindu-se o receptare a textului poetic la nivelul elevilor de clasă a VI-a.

Titlul poeziei (**Legămînt**) și dedicația («Lui Mihai Eminescu») exprimă datoria sfîntă pe care și-o asumă poetul de a cînta și a cunoaște cum se cuvine opera marelui poet național.

Primele versuri stau sub semnul luminii creației eminesciene (a «cărții Sale», carte de căpătii a poetului Grigore Vieru, dar și a neamului nostru întreg).

**«Știu: cîndva la miez de noapte
Ori la răsărit de Soare
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărții Sale».**

Aplecat mereu asupra creației lui Eminescu, autorul este convins că și ultimele sale clipe de viață îl vor găsi stărînd «tot deasupra cărții Sale».

Sintagmele «miez de noapte», «răsărit de soare» sugerează efortul neîntreput în timp de cercetare a operei marelui poet. Expresia «stinge-mi-s-or ochii», simbolizînd moartea, ochii fiind organe ale văzului și ale cunoașterii.

«Soare» și «Sale», scrise cu majusculă, sugerează situarea poetului național în lumea aștrilor dătători de lumină (soprannumele său este doar «Luceafărul»); forma pronumelui «Sale» este adînc reverențioasă.

**«Am s-ajung atunce poate
La mijlocul ei aproape.
Ci să nu închideți cartea
Ca pe recile-mi pleoape.**

**S-o lăsați așa deschisă,
Ca băiatul meu ori fata
Să citească mai departe
Ce n-a dovedit nici tata».**

Poetul dorește ca după dispariția sa, «cartea» să rămînă deschisă pentru ca urmașii să-i continue efortul de cunoaștere și să-l împlinească. Se desprinde ideea că opera eminesciană este inepuizabilă, durabilă, nemuritoare.

Opera de artă supraviețuiește omului. Prezența epitetului «recile-mi pleoape» cu rezonanță eminesciană, a forme populare de viitor «am s-ajung» și a adverbului cu iz arhaic «atuncea» este în concordanță cu exprimarea raportului sintactic prin «ci», și cu verbul «n-a dovedit» având sensul de n-a izbutit. Toate acestea dau versurilor o sonoritate specifică limbajului popular, ușor arhaic, folosit în Moldova de peste Prut.

Ultimele versuri ale poeziei stau sub semnul sunetului al ecoului artei poetice eminesciene în sufletul nostru.

**«Iar de n-au s-auză dînșii
Al străvechei slove bucium,
Așezați-mi-o ca pernă
Cu toți codrii ei în zbucium».**

Dacă urmașii săi nu vor reuși să înțeleagă sensurile adânci ale operei eminesciene, poetul dorește să i se așeze cartea acestuia la căpătii, pentru a-i simți și după moarte clocotul. Este evidențiată ideea că opera lui Eminescu este un ecou al limbii și al învățăturii strămoșești («bucium»). Se va face corelația cu poezia **Bade Ioane...** a lui Tudor Arhgezi (versul: «Dă-ți de la buze buciumul deoparte...»).

Epitetul «străvechii slove» exprimă vechimea spiritualității românești. Expresia «codrii ei în zbucium» semnifică clocotul național pe care Eminescu l-a surprins atât de bine în opera sa.

Poezia este construită în jurul unui nucleu, pe care îl constituie cuvântul carte (operă), de la care converg versurile —cheie: «**Stinge-mi-s-or ochii mie / Tot deasupra cărții Sale**». «**Ci să nu închideți cartea**», «**Să citească mai departe**» și «**Al străvechei slove bucium**» sînt versuri care concentrează mesajul poeziei: legămîntul sfînt, făcut în fața «Luceafărului», de

a nu se despărți nicicînd de lumina călăuzitoare a creației sale și de a transmite mai departe această credință și iubire de Eminescu.

La aceasta contribuie limbajul simplu, dar încărcat de semnificații, presărat cu cuvinte de formă ușor arhaică: atuncea, s-auză, n-a dovedit, străvechii, și de forme morfologice sau sintactice populare (stinge-mi-s-or, am s-ajung, ci să nu închideți). Alături de caracteristicile amintite, lipsa podoba- belor artistice (doar cîteva epite- te și expresii artistice cu va- loare metaforică), versificația simplă (măsura uniformă de opt silabe, rima încrucișată la nivelul versurilor doi și patru, ritm în care accentele cad pe silabe fără soț) conferă versu- rilor un ton solemn, în con- cordanță cu ideile și sentimen- tele exprimate.

Evaluarea și integrarea operei

Poezia **Legămînt** este una din- tre cele mai frumoase opere li- rice închinată lui Mihai Emi- nescu, Vieru înscriindu-se în șirul poezilor călăuziți de lu- mina geniului eminescian.

Se vor citi și alte poezii cu aceeași temă, alese de către elevi sau profesori din litera- tura română, inclusiv din cea basarabeană (**Luceafărul** și **În- toarcerea lui Eminescu** de Ni- colae Dabija, **Scrisoare lui Emi- nescu** de Leonida Lari etc.).

Se pot cita și cuvintele lui Mircea Eliade: «Petrolul și au- rul nostru pot într-o zi seca. Griul nostru poate fi făcut să crească și aiurea. Și s-ar putea ca într-o zi, nu prea îndepărta- tă, strategia morală să sufere asemenea modificări, încît po- ziția noastră de popor de grani- ță să-și piardă însemnătatea pe care o are de un secol încoace. Toate acestea s-ar putea întîm- pla. Un singur lucru nu se mai

poate întâmpla: dispariția poemelor lui Eminescu. Și cât timp va exista, undeva pe lume, un singur exemplar din poeziile lui Eminescu, identitatea neamului este salvată. Istoria patetică a neamului românesc a fost proiectată în eternitate prin versurile unui poet¹.

În final, se va relua lectura expresivă a întregii poezii.

Tema pentru acasă

- a) Memorarea poeziei;
- b) Pornind de la versul «Al străvechei slove bucium», să se alcătuiască o compunere liberă despre creația eminesciană.

¹ Apud Cornel Moraru, *Basarabia*, Ed. Mileniul trei, București, 1990, p. 68.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși la rîndul ei de spiritul aceluia popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului național.

Mihai EMINESCU

George USCĂTESCU.

* * *

Uneori frica marelui timp urcă
în mine

Paloș rece, neprieten,
Tremură un străbun în bătlăie.
Frică albă, frică rece, frică lucie
Stăruie o clipă

În inimă,
Pironită.

Am străbătut drum lung cu ea
Așa,

Neștiută,
Tovarășa destrămării,
Tovarășa zorilor nedelegate.

Frica marelui timp,
Născută în timp
Plăsmuită în timp,
Odrasla timpului statornic,

Fără cer,
Fără munți,
Fără margini,
purtată din oraș în oraș

Din port în port;
Frica făcută din mări și țări,
Fără peisaj,

Fără cuvînt
Ascunsă în loc nealintat,
Încordată ca un tigru
Într-un salt gata

Saltul marelui timp
Ce nu se consumă niciodată,
Niciodată,
Niciodată.

Prof. Ion IACHIM
Cărpineni
Hincești

BRAIN- STORMINGUL LA LECȚIILE DE LITERATURĂ

Aplicarea unora și aceluiași metode, procedee în cadrul lecțiilor de literatură română va aduce somnolența și indiferența în clasă, deși literatura, după umila noastră convingere, este disciplina cea mai interesantă din școală. Așadar, îmbinarea diverselor metode tradiționale (explicația profesorului, prelegerea, conversația etc.) cu cele mai recente (euristica, metoda testelor școlare, maieutica) va spori considerabil dezmorțirea, interesul elevilor și în rezultat — însușirea profundă a literaturii. De altfel, împărțirea metodelor în vechi și noi este, în anumită măsură, convențională — elemente ale unor metode recente erau cunoscute încă din antichitate. Metoda euristică (cea care servește la descoperirea unor cunoștințe noi prin întrebări suplimentare) a fost unul din călușii de bătaie ai pedagogului Ion Creangă. Dînsul mărturisește: «Eu însă, cînd fac o lecție, mă gîndesc la mine cînd eram școlar; mă gîndesc la mine pe unde nu înțelegeam și caut să lămuresc copiilor așa ca să înțeleagă; mai ales eu do-

PRO DIDACTICA

vedesc cu întrebările, îi întreb mereu».

«Alpiniștii gîndirii didactice» (expresia aparține d-lui N. Onea) nu fetișizează o metodă sau alta, căci numai competența profesorului o face viabilă, eficientă.

Brainstormingul, care înseamnă, din englezește, furtună în creier, este o variantă a problematizării. Această metodă didactică mizează pe spontaneitatea gîndirii într-un cadru mental tensional. Reacția fulgerătoare a gîndirii, care propune anumite soluții, este scopul brainstormingului. Folosită cu pricepere, metoda «stoarce» din creierul elevului idei originale, uneori chiar năstrușnice, aberante, dar îi fac să gîndească în mod operativ, să evite clișeele, locurile comune.

Destul de complicată pentru profesor este pregătirea către lecția bazată pe brainstorming. Spunea undeva pedagogul din Sanct-Peterburg Ilin că cel mai dificil lucru pentru profesorul filolog este alcătuirea întrebărilor; firește a întrebărilor inteligente ce solicită și răspunsuri mintioase, nu a întrebărilor plate, care nu-l obligă pe elev la efort.

Mai întîi de toate, în cadrul mai multor lecții vom folosi brainstormingul în calitate de procedeu, adică îl vom aplica doar parțial. Predînd **Caloianul** lui G. Meniuc (cl. 9), îi vom ispiti pe elevi: De ce lucrarea e o pînză realist-romantică? De ce e tristă? De ce e luminoasă? (Calificativele aparțin E. Botezatu). Vom veni cu aceste întrebări, care trebuie să declanșeze furtuna în creier, numai atunci cînd ne vom convinge că discipolii cunosc bine opera. Concepția că brainstormingul are efect și poate fi utilizat doar în clasele superioare n-are nici un temei. Mai mult, în clasele mici elevul se simte mai dezinvolt;

baza cugetării libere aici trebuie pusă.

În clasa a V-a, după lectura povestirii «Graiuri» de P. Boțu, îi iscodesc pe elevi:

— Cum s-a răsucit Ruxanda, după ce bunelul i-a șoptit ceva la ureche?

Cei care au citit textul cu atenție, vor răspunde:

— Ruxanda s-a răsucit ca o zvîrlugă.

— Cum înțelegeți această comparație?

Pentru maturi explicația pare destul de lesnicioasă (deși nu toți adulții cunosc sensul cuvîntului «zvîrlugă»); elevii vă vor copleși cu foarte multe răspunsuri, pedagogul concretizîndu-le pe cele corecte. Vor urma alte întrebări menite să ațîțe spiritele:

— Cu ce semănau rîndunelele?

— «Fiecare părea o așchie de fulger negru, ce se tot frămînta fără de istov între cer și pămînt».

— Explicați sensul acestei fraze.

Vom insista ca răspunsurile să fie rapide și laconice.

— Cu ce semăna cerul, cînd s-a făcut seara?

— Cu o luncă înflorită fără început și fără sfîrșit.

— Cum înțelegeți expresia?

Brainstormingul nu exclude și un scurt moment de relaxare. Acesta poate veni în urma unei însărcinări.

— Copii, fiți cu toții foarte atenți! Liniște și atenție generală! Acum eu voi număra pînă la zece. Cînd pronunț cuvîntul «zece», toți arătați cu degetul pomeții (cuvîntul este în text).

Încercați, stimați cititori, și vă veți convinge cît de «bogat în sensuri» este acest cuvînt. De la glezne pînă la nasturii hainei!

E clar de la sine că după mo-

mente de rătăcire, profesorul indică cine dintre elevi a avut dreptate.

Metoda brainstormingului este regină în cadrul lecțiilor-concurs, pe care le-am numit «Brain ring literar» (după modelul concursurilor televizate). Selectăm trei echipe (cîte 3—4 elevi în fiecare), îi anunțăm din timp (și pe spectatori) care va fi tematica brain ringului și în ziua stabilită dăm lupta! Pot fi prezenți și spectatori din alte clase, care să cunoască cît de cît obiectul în discuție. Pentru întrebările mai complicate vom pune puncte mai multe (dar să nu depășească numărul de 4—5). Prima răspunde acea echipă care ciocnește ușurel cu stiloul în masă. Echipa ce acumulează cele mai multe puncte este declarată învingătoare; membrii ei vor fi notați cu nota «zece». Putem pune note mari și unor elevi din celelalte echipe, dacă ei au fost foarte activi.

Mai jos vă propunem o serie de întrebări, în baza căroa îi controlăm pe elevii din clasa a V-a cum au înțeles cartea **Prințul Fericit** de Oscar Wilde (lectură independentă).

1. Scrieți corect numele autorului.

2. Începem cu povestea **Prințul Fericit**. Cine dintre personajele secundare nu îngăduia copiilor să viseze? De ce anume acesta? (Este vorba despre profesorul de matematici).

3. De ce Rîndunelul afirmă că Trestia ar fi casnică?

4. Răspundeți cu o frază generală: de ce plîngea Prințul Fericit? (Vedea toată amărăciunea cetății sale).

5. Ce-a dăruit Prințul Fericit cusătoresei?

6. Despre cine se spune: «au ochii la fel ca berilul verde»? (Despre lei).

7. Explicați această comparație.

8. Cui i-a dăruit Prințul Fericit ochii?

9. Cum sînt Rîndunelul și, mai ales, Prințul Fericit? Răspundeți cu un singur cuvînt. (Generoși).

10. Zăbovim la **Privighetoarea și trandafirul**. Cu ce poate fi cumpărată și cîntărită iubirea? (Cu nimic).

11. Continuați expresia despre iubita studentului: «Va dansa atît de ușor, încît... (piciorul nu-i va atinge podeaua)».

12. O însărcinare complicată: explicați alegoria privighetorii ce trebuia să cînte cu pieptul apăsător pe un ghimpe. (Răspunsurile pot fi «stufoase», esența convergînd spre ideea dăruirii artistului).

13. Filozofia este înțeleaptă. Amintiți-vă cuvintele Privighetorii: ce e mai înțeleaptă decît filozofia? (Iubirea).

14. Care-i sentimentul ce vă cuprinde, terminînd de citit **Privighetoarea și trandafirul**? (Regretul, nostalgia, părera de rău).

15. Continuăm competiția cu o serie de întrebări referitoare la nuvela **Prietenul credincios**. Cum se numesc oamenii care vorbesc frumos, promit multe, ca să beneficieze în interese proprii? (Am acordat pentru răspunsul la această întrebare 5 puncte, dar nu mi-a răspuns nimeni corect: demagogi. I-am pus pe elevi să-și noteze cuvîntul și să-l rețină).

16. Caracterizați-l prin cele mai potrivite trei cuvinte pe Hans. (Prietenos, harnic, naiv).

17. Caracterizați-l prin cele mai potrivite trei cuvinte pe morar. (Demagog, zgîrcit, hrăpăreț).

18. Încheiem concursul cu întrebări despre povestea **Un Foc-de-artificii fără pereche**. Caracterizați printr-un singur cuvînt Focul-de-artificii (Lăudăros).

19. Continuați fraza: «Și așa de frumos dansau amîndoi, încît

crinii înalți și albi... (își furișau privirile prin fereastră și nu-și mai luau ochii de la miri)».

20. Ce formă avea Focul-de-artificii (după aprecierea băieților)? (Un băț caraghios).

Profesorul va pregăti cîteva întrebări mai simple și pentru spectatori, dîndu-le posibilitatea să se încadreze în competiție. La alte ore de «brain ringuri literare» alți elevi vor forma echipele, încercîndu-și inteligența, memoria, judecata. Acest tip de competiții poate fi folosit în cadrul tuturor disciplinelor școlare. Profesorul își alege un ajutor (care notează punctele acumulate de echipe pe tablă), iar el însuși este atent, gata oricînd de a face o explicație sau de a pune o întrebare neprevăzută; dascălul va fi vesel, spumos, ingenios, transformînd lecția într-o sărbătoare așteptată cu nerăbdare de copii.

REFLEXE ALE ETERNITĂȚII

Limba noastră fină, rafinată, s-a născut din brazdă, s-a născut din grîne ca cîntul ciocîrliei... Dacă orașele i-au împrumutat ceva grație, toată puterea ei vine de la țară, unde s-a născut.

Garabet IBRĂILEANU

Doctorandă
Ludmila BERZOY
Chişinău

SCOPUL COMUNICATIV AL EXERCITIILOR GRAMATICALE

În contextul activităţii de reformare a învăţământului se înscrie şi revizuirea metodelor de predare a limbii române în şcolile alolingve. Cercetătorii de limbă sînt în căutarea unor concepţii ştiinţifico-metodice adecvate care ar asigura rezolvarea problemelor existente în acest domeniu de învăţămînt.

Se crede, greşit, că un termen mai îndelungat conferit însuşirii unei limbi nematerne, rezolvă toate problemele. Eroarea acestei afirmaţii devine vizibilă numai în cazul cînd sînt aplicate metodele şi procedeele cele mai adecvate fenomenului dat.

Totodată, trebuie să ţinem seama şi de cele două aspecte ale sistemului limbii, idee înaintată de cercetătoarea română Cl. G-ta Chiosa: sistemul limbii vorbite şi cel al limbii scrise.

În procesul predării limbii române pentru alolingvi aspectul limbii vorbite nu poate fi ignorat, dar nu pentru a-l pune la baza instruirii, cum se procedează în cazul cînd elevii îşi însuşesc limba maternă, şi nici pentru a construi succesiunea logică dintre această etapă şi o alta care ar urma, după cum afirmă unii metodişti-practicieni, pretextînd că nu se poate ignora avuţia lexicală a limbii la această fază de studiere. Aspectul limbii vorbite creează de cele mai multe ori incomodităţi în instruirea ulterioară. De aceea, odată cu predarea temei e absolut necesar a se explica cauza care a generat fenomenul respectiv în limba română.

Astfel, în româna vorbită întîlnim fenomenul reducerii în poziţie neaccentuată a sonantelor nazale **m** şi **n**, caz atestat şi la verbele de la modul indicativ, perfectul compus. În enunţul «eu am fost (cîntat, trecut etc.)» verbul auxiliar **a avea** suportă următoarele transformări: **am an a (a fost, trecut...)**, fenomen apărut sub influenţa limbii ruse. În limba rusă fonemul **o**, aflat în prima poziţie posttonică şi protonică sau, mai ales, în a 2-a poziţie protonică, se reduce, încît uneori ajunge la un **i** (scurt) de abia sesizabil (ex: **gorodscoi — grdscoi**). În felul acesta ia naştere un proces reversibil. Modelul **eu an trecut** este redus de vorbitorul de l. rusă la **eu trecut**, de aceea la predarea temei se cere a explica aceste abateri şi a exercita îndeajuns modelul cerut de norma literară. (Acelaşi lucru se atestă şi în cazul viitorului popular, ex.: **mîine a's trec pe la tine**.) În acelaşi mod se preia, din limba română vorbită, dativul şi genitivul analitic, realizat cu ajutorul prepoziţiilor **la, pe, în, către** (genitivul cu articolul hotărît proclitic lui); **am mulţumit la lume; am dat cărţile la fete** în loc de: **am mulţumit lumii, am dat cărţile fetelor**. Este necesar a se insista mult şi asupra greşelilor de pronunţare, de tipul: **ţin, şi, mulţ, toţ** (corect: **ţin, şi, mulţi, toţi**).

Tendinţa reducerii articolului hotărît în româna vorbită (ex.: **trenu pleacă**) şi lipsa lui în l. rusă de asemenea provoacă difi-

cultăți la însușirea acestei teme. Se cere combătută deprinderea utilizării incorecte a prepozițiilor spațiale în construcții sintactice de tipul: **prietenul meu locuiește sub Moscova; urc pe troleibuzul nr. 5; locuiesc pe etajul 4; au arătat pe televizor.**

Următoarea etapă cere o sistematizare și orientare didactică a lexicului, a tematicii. În această ordine de idei baza conținutului metodic trebuie s-o constituie caracterul comunicativ al lecției. Or, comunicativitatea poate fi realizată doar cu ajutorul unor exerciții organizate în sistem, fie la o temă, fie la un compartiment aparte, care s-ar desfășura consecutiv, pe etape organice legate între ele.

Lecțiile de azi mai sînt încă împovărate cu exerciții de genul: găsiți în textul dat substantivele care stau la cazul genitiv, dativ; puneți verbul la timpul dat; în locul punctelor puneți cuvintele necesare etc. Desigur, nu ne putem dispensa cu totul de astfel de exerciții, ele continuînd să dețină locul lor în procesul de instruire, servind ca exerciții de control, pe cînd exercițiile pentru etapa de instruire cer o cu totul altă evoluare, fapt căruia pînă în prezent nu i s-a acordat atenția cuvenită fiind lăsat pe seama intuiției. În consecință majoritatea copiilor nu-și însușesc nici acel minim necesar inclus în programele școlare.

Cea mai mare parte a timpului lecției trebuie să fie dedicat exercițiilor de comunicare vie. O bună parte din metodisti consideră că baza comunicativă a lecției o constituie exercițiile de automatizare, adică însușirea inconștientă a regulilor gramaticale, idee susținută și de G. Vedeli. V. Șerban și L. Ardelean susțin ideea că aceste exerciții cer a fi completate cu altele mai corespunzătoare, numite de transfer, în caz contrar ele devin niște automatisme limitate care exclud posibilitatea elevului de a se orienta în situații comunicative noi. Eficacitatea transferului poate fi obținută cu ajutorul exercițiilor funcționale, menite să depășească faza deprinderilor mecanice, incluzînd vorbitorul în comunicarea vie.

Prima fază de transfer conține niște exerciții speciale, fiind succedate în mod obligatoriu de microdialoguri, conversația minimă și conversația complexă.

EU	prezent	merg (2-i, 3-e)	pe stradă
TU	trecut	1 am mers	prin parc
MAMA		2 ai mers	la teatru
FRATELE		3 a mers	la plimbare
SORA	viitor	1 voi merge	la magazin
BĂIATUL		2 vei merge	în pădure
etc.		3 va merge	cu autobuzul, trenul, mașina

G. Palmer propunea pentru etapa inițială de însușire a lexicului pasiv, un șir de exerciții care determină asimilarea cu succes de către elevi a limbii străine: «Aceasta este o carte, aceasta este o cutie. Uitați-vă la carte. Uitați-vă la cutie. Eu mă pregătesc să pun această carte pe masă, iar cutia pe scaun. Unde se află cartea? — Pe masă. — Dar cutia? — Pe scaun.

Cartea este pe masă? — Da. Cartea este pe scaun? — Nu, pe scaun este cutia, etc.». Sau:

Dacă am	o carte un stilou o cheie o cretă	pot	citi scrie deschide ușa scrie pe tablă
---------	--	-----	---

Un mare merit al acestor tipuri de exerciții este că ele creează posibilitatea de a evita efectuarea traducerilor repetate.

Pasov E. I., demonstrînd superioritatea metodei comunicative de însușire a unei limbi străine, propune mai multe tipuri de exerciții la diferite compartimente. Pentru o etapă relativ inițială sînt propuse «exercițiile-suport»:

Învățătorul	El a plecat la teatru
Elevul	El a plecat la teatru
Inv.	Tatăl...
El.	Tatăl a plecat la teatru
Inv.	la cinema
El.	Tatăl a plecat la cinema

În continuarea exercițiilor-suport Pasov propune exercițiile «convențional-verbale». Ele nu presupun repetarea unor îmbinări de cuvinte, propoziții, fraze, ci evoluează pe parcurs, în mod consecutiv: — Vreau să plec la teatru. — Pleacă! — Vreau să plec cu troleibuzul. — Mai bine du-te pe jos, este aproape etc.

Învățînd limba română, elevilor le vine foarte greu să delimiteze cazul genitiv de dativ. Pentru a înlătura această dificultate sînt binevenite exercițiile de felul:

Acestea sînt cărțile fratelui.
Iar acestea sînt ale mamei, surorii, profesoarei,
prietenului meu, tău.
— Du cărțile mamei.
— Du mamei cărțile.
— Ai dus cărțile mamei?
— Ai spus Rodicăi că acestea sînt cărțile mamei?
Dan duce cărțile mamei.
Dau cărțile mamei.

Propunînd astfel de exerciții trebuie să se țină seama de toate variantele îmbinărilor sintactice referitoare la tema dată. Pentru intensificarea gradului de comunicare se propun așa numitele «propoziții comunicative»:

1. Îmi vine greu să mă scol dimineața.
De aceea am cumpărat un ceas.
Cumpără-ți un ceas!
2. Mi-i foame. — Du-te și ia masa.
— Mă duc să iau masa.

Exercițiile de mai sus pun o bază solidă extinderii procesului comunicativ, ele rămînd însă a fi haotic utilizate.

În încheiere am vrea să menționăm că este necesar a se re-

organiza procesul de instruire în predarea limbii române pentru alolingvi, pornind de la următoarele deziderate:

— selectarea corectă a metodelor și procedeelor de instruire;

— repartizarea materialului pe etape respectînd strict principiile didactice;

— sistematizarea corectă a tematicii pentru crearea unei baze lexicale reale;

— exercitarea aspectului vorbit al limbii în scopul îmbunătățirii pronunției;

— determinarea tipurilor de exerciții cu caracter comunicativ;

— organizarea exercițiilor într-un sistem ce ar putea constitui un curs integrat de instruire;

— elaborarea programelor ce ar prevedea reluarea procesului de instruire de la diferite nivele.

A se consulta și:

Ardelean L., Șerban V., *Metodica predării limbii române, curs intensiv pentru studenții străini*, Buc., 1980.

Chiosa Cl. G-ta, *Baze lingvistice pentru teoria și practica predării limbii române*, Buc., 1971.

Didactica modernă, Aspecte ale predării limbii române ca LS, V. 3, Timișoara, 1988.

Didactica modernă, Aspecte ale predării limbii române ca LS, V. 4, Timișoara, 1990.

Metodica преподавания русского языка за рубежом (сbornik statei), M., 1981.

Palmer G., *Ustni metode obucenia inostrannih jazikov*, M., 1969.

Pasov E. I., *Osnovi komunikativnoi metodiki obucenia inostrannih jazikov*, M., 1989.

Rădulescu Ștefan, *Instruirea gramatică la limba română*, Buc., 1971.

Sah-Nazarova V. S., *Praktičeskii kurs angliiskogo jazika*, M., 1981.

Vedeli G., *Metodika преподавания inostrannih jazikov*, M., 1969.

Prof. Ion PÎRNAU
Șc. prof.-tehn. nr. 3
Chișinău

MARIN PREDA: «MOROMETII»

Ca specie a genului epic, distingîndu-se prin complexitatea fondului și, respectiv, prin volum, romanul prezintă mari dificultăți de analiză în școală. El conține multe și variate linii de subiect, diverse conflicte, în care sînt angajate personaje inerent deosebite între ele, dînd naștere unor acțiuni antrenante etc. Pentru analiză amănunțită și profundă e nevoie de multe ore. Timpul limitat de programa școlară (3—4 ore) nu ne permite să citim opera în auditoriu, decît doar fragmentar. De aceea ar fi minunat, dacă elevii (liceenii) ar citi-o în prealabil. Prin urmare, cu cîteva săptămîni înainte de studiere recomandăm elevilor să citească romanul. Povestim în prealabil cîteva fragmente pentru a trezi curiozitatea spirituală.

Chiar de la prima lecție ne punem scopul să evidențiem fondul tematic al romanului, natura și acuitatea conflictului, caracterizarea personajelor principale, cercetarea mijloacelor artistice, conștientizarea de către elevi a valorii și importanței operei. La prima oră vorbim discipolilor despre anii de viață, debutul literar și calea de creație ale scriitorului. Le aducem la cunoștință că Marin Preda s-a născut la 5 august 1922, ajungînd Membru-corespondent al Academiei Române și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. A debutat cu schița *Pîrlitu* (1942) în ziarul «Timpul», iar debutul editorial și l-a făcut în 1948 cu volumul de povestiri *Întîlnirea din pămînturi*. Romanul *Morometii* a apărut în 1955 (vol. I) și 1967 (vol. II).

Dintre celelalte cărți ale scriitorului numim **Risipitorii** (1962), **Intrusul** (1968), **Delirul** (1975), **Viața ca o pradă** (1977), **Cel mai iubit dintre pământeni** (1980) etc. Le comunicăm de asemenea că Marin Preda s-a stins din viață în circumstanțe enigmatice în 1980.

În continuarea lecției caracterizăm în linii mari perioada istorică reflectată de scriitor, mesajul operei, facem incursiuni preliminare în problemele sociale, accentuăm importanța romanului pe fondul altor opere cu tematică așa-zis rurală.

Cartea începe cu următoarea constatare: **«În cîmpia Dunării, cu cîțiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, se pare că timpul era foarte răbdător cu oamenii: viața se scurgea aici fără conflicte mari».**

Materia romanului dezmințe repede această afirmație, scoțînd la iveală o altă realitate.

Urmează dezvoltarea conținutului romanului, urmărirea conflictului operei. Devenim martori la o înclăștare aprigă de forțe aflate în poziție ireductibilă, la o acumulare de conflicte mari, care declanșează pînă la urmă un lanț de prăbușiri răsunătoare.

În plan social, mica gospodărie țărănească se năruie sub presiunea relațiilor capitaliste.

Boțoghină, Moromete, țărani împroprietăriți după primul război mondial, își pierd pămînturile. Familiile se dezbină: înavușitul Tudor Bălosu își dezmoștenește fata pentru că se dusesse după un flăcău sărac; cei trei băieți ai lui Moromete, orbiți de ideea căpătuirii rapide, se ridică împotriva tatălui, îl jefuiesc și fug din sat.

În plan moral, are loc spulberarea iluziilor în legătură cu trăinicia micii proprietăți țărănești.

Tactica amînării, a tergiversărilor la infinit, aplicată de

Ilie Moromete, s-a dovedit ineficace, la fel împotrivirea violentă de unul singur, revolta anarhică (Țugurlan). De aici tulburarea echilibrului interior, întunecarea orizontului sufletesc, «înnegurarea» lui Moromete, care intră, după cum se afirmă în final, într-o lungă «stare depresivă».

La caracterizarea personajelor îl evidențiem, bineînțeles, pe Ilie Moromete în raport cu alte personaje. Punem în lumină măiestria scriitorului de a dezvălui psihologia țăranului, de a vedea sub o duritate aparentă, explicabilă din motive sociale, nepăsarea voioasă, de neatîns din punctul de vedere al tentației la avere. Moromete e atent și receptiv la viață. El ocolește propagatorii lingușirii, umilinței, lipsei de scrupule în scopul parvenirii.

Le vorbim elevilor despre semnificația prăbușirilor sociale și sufletești, înfățișate în roman, prăbușiri care ilustrează cu o mare forță dramatică procesul disoluției micii proprietăți agricole în capitalism. Desigur, asprele conflicte din cauza setei de pămînt, amenințările surde venind din toate direcțiile, presimțirea unor vremuri din ce în ce mai tulburi sunt realități care îi înăspresc pe oameni, fețele lor se posomorăsc, reacțiile lor devin adeseori violente, brutale. Or, aceasta nu înseamnă atrofierea capacității lor de a vorbi într-un plan mai înalt al sentimentelor și de a nu se referi la alte valori decît acele în jurul cărora se dezvoltă pasiunile firești.

Roman al atîtor dureroase dislocări, cu un mare număr de situații și de deznodăminte tragice, **Moromeții** nu este o scriere întunecată și, dincolo de evenimentele dramatice pe care le evocă, el e cutureierat de un vast curent generos, care izvorăște din impresionanta recon-

stituire a fluxului existenței țărănești, percepută în datele ei fundamentale, ciclice: copilăria, iubirea, căsătoria, lucrările agricole (secerișul, treierul, dusul la moară), orele satului (plecarea și întoarcerea de la cîmp, mulsul oilor, cina), jocurile și datinile (hora, călușul) etc. Adu-nările liniștite de la fierăria lui Jocan, momentele de muncă sau odihnă, în sfîrșit toate acele împrejurări, care exprimă ritmurile cotidiene ale vieții satului, — iată manifestările incommensurabilei energii vitale a oamenilor, chiar în condiții sociale grele. Sacra clipă a începerii secerișului, prima pătrundere în lanul foșnitor de spice sunt trăite cu o infinitate de emoții copleșitoare și cu o tulburare vrăjită.

Făcînd referință la text, spunem elevilor că tema însăși a romanului e generatoare de mare poezie, pe parcursul lecturii întîlnim adesea «poeme» autentice ale universului cîmpenesc. Tonalitatea romanului e rapsodică, de un lirism intens, fără îngroșări. Întreaga desfășurare a acțiunii e de o liniște clasică.

Întru confirmare citim următorul fragment, îndemnînd elevii la un comentariu literar:

Soarele începe să răsară, cîmpia se limpezește de spuma argintie a aburilor de rouă și întinderea ei, care joacă acum în nemărginiri de foc rece, pătrunde prin ochi înăuntrul omului, îl împrăstie afară, îl golește de frămîntările apăsătoare, pentru ca după aceea să-l adune la loc într-un fel nou; florile albastre de cicoare, ale căror priviri curate ca adîncul cerului răsar din loc în loc pe marginea drumurilor înguste și vîntul ușor al dimineții, care face cu griul valuri asemănătoare mării, și ciocîrlia care țîșnește din lan și urcă cu spinarea în sus spre cerul bolțit și albastru, și pitpalacul turburător, și barza care pășeste rar printre rozătoare, și floarea galbenă a spicelor de griu, care nu s-au cînt încă și se revărsă în aer din nimic, și drumurile care lasă satul în urmă, și ierburile groase de pe marginea drumurilor înțesate cu scăieți puternici a căror floare ui-

mește ochiul de la mare distanță — toate acestea răzbat cu putere din viața cîmpiei și pătrund înăuntrul omului, subjugîndu-l.

El încearcă să prindă vraja, s-o păstreze cu sine mereu și, fiindcă nu izbutește, lovește caii cu biciul și aleargă posomorît spre lanul lui de griu. Iată însă că animalele se opresc la pas, suflă cu putere pe nări, nu vor să mai alerge. Un mînz nechează undeva departe și i se răspunde numaidecît cu îngrijorare: mînzul rămas în urmă aleargă voinicește cu coama lui mică infoiată puțin în lături și bate pe loc și zvîrle din copitele lui mici cît pumnul de copil (ce comparație! — I. P.), majmuțărînd goana cailor mari: atunci omul ride încet, obesiile lui se topec, și o bucurie liniștită, aproape neștiută nici de el însuși, dar luminoasă și eternă ca și cerul, se așterne pe chipul lui.

E aici o profunzime de senzații proaspete, întăritoare, și sub invazia lor tot ce era crispare lăuntrică, amărăciune, dispăre pentru a face loc, fie și numai pentru cîteva momente, unei binefăcătoare destinderi, unui catharsis liniștitor...

Dacă ne permite timpul, mai citim cîteva fragmente. Inițiem elevii în discuții, cerîndu-le, precum ziceam, un comentariu literar pe marginea celor citite.

La lecția următoare dezvăluim conflictele romanului.

În prezentarea șirului de aspre conflicte sociale, care constituie substanța cărții, abaterile lirice sunt adevărate oaze de înseninare.

Subliniem, în special, că e vorba de un roman al unor experiențe tragice privind destinul păturilor țărănești mijlocii în lumea capitalistă.

Romanul *Moromeții* nu aduce, totuși, o viziune descurajantă, deprimantă asupra existenței omenești. Dimpotrivă, de pretutindeni ne întîmpină tumultul unor trăiri pătimașe clotoitoare; însăși îndelungata și îndîrjită rezistență, pe care Ilie Moromete o opune constrîngerilor de tot felul, este manifestarea unei vitalități robuste, greu de înfrînt.

Nici un moment nu avem senzația că sîntem martorii unor

«dureri înăbușite», că asistăm la o agitație obscură în jurul unor petice de pământ, surpările în planuri multiple nu se produc în surdină, ci cu zgomot asurzitor, de cataclism cosmic. Conflictul dintre Moromete și cei trei fii răzvrățiți ai săi, acela dintre Polina și tatăl său, Tudor Bălosu, răbufnirea colosală a lui Țugurlan — toate acestea sunt proiectate pe mari pinze, acțiunile personajelor fiind povestite cu solemnități de epopee. Întru confirmare citim următorul fragment, insistând ca elevii să facă concluzii și să comenteze cele citite:

«Polina deschise ușa cu putere și o lăsă larg deschisă. I se auziră pașii apăsați străbătând bătătura, Bîrică se ridică de pe pat și se luă după ea. Abia o ajunse din urmă, atît de repede și minioasă se îndreptă nevasta lui, după măriș, să dea ochii cu părinții...»

Citim și comentăm un alt fragment, în care e prezentată intrarea lui Bîrică și a Polinei în holdele lui Bălosu, spre a-și lua cu forța drepturile cuvenite. E o scenă memorabilă, ce contribuie enorm la acutizarea conflictului.

Aflînd de actul cutezător al acestora, Victor vine în goană mare, dinspre sat, cu gînd să-și pedepsească rudele. De departe, de la marginea ogorului, el începe să ocărăscă, cu glas tare, dar fără pripeală, alegîndu-și cu grijă înjurăturile, întrebînd în dreapta și în stînga, mirîndu-se fals de ceea ce-i aud urechile, spre a culmina cu un potop de blesteme cumplite. Are loc «un duel» oral, o înfruntare verbală a adversarilor, ca în vechile poeme eroice.

Există un relief mitic pe care-l au, la un moment dat, personajele și întîmplările din **Moromeții**, aspect ce nu trebuie privit ca o tendință de idealizare a realității. Autorul a făcut o analiză lucidă a sufletului țărănesc, a psihologiei țaranului, a reacțiilor lui specifice de

atîtea ori contradictorii și contrariante, a formelor social-economice prin care satul intră în circuitul relațiilor capitalist-monopoliste și a consecințelor acestei situații pentru viața diverselor categorii rurale. Surprinzînd esența unor astfel de fenomene, autorul **Moromeților** ajunge să dezvăluie condiții eterne ale existenței omenești. De aici sentimentul grandorii și pateticului. Am putea face o paralelă cu **Ion** al lui Rebreanu, o altă mare epopee a satului românesc de odinioară.

În încheiere vorbim despre însemnătatea romanului.

Scoatem în evidență frumusețea și expresivitatea limbii, bogăția ei, utilizarea diferitelor procedee artistice: monologul interior, dialogul, metafora, comparația, descrierea, caracterizarea personajelor prin vocabular și limbaj, caracterizarea unui personaj de către altul etc.

La ultima oră punem un șir de întrebări despre creația lui Marin Preda, despre romanul **Moromeții**, despre conflictul acestuia, despre personajele principale. Recomandăm elevilor să scrie acasă o compunere, sugerîndu-le cîteva teme: Mesajul artistic al romanului **Moromeții**; Conflictul și ideea romanului **Moromeții**; Destinul Moromeților; Prin ce mi-a plăcut romanul **Moromeții**?

Le propunem, evident, și o bibliografie selectivă:

Constantin Cubleșan, **Marin Preda: Moromeții** (vol. II) — În cartea sa: **Miniaturi critice**, Editura pentru literatură, București, 1969.

Valeriu Răpeanu, **Cel de-al doilea volum al Moromeților** — În cartea sa: **Interferențe spirituale**, Editura Eminescu, București, 1970.

Sava Dumitrescu, **Marin Preda între viață și moarte**, Casa Editorială Odeon, București, 1992.

Liviu Leonte, **Prozatori contemporani**, Editura Junimea, Iași, 1979.

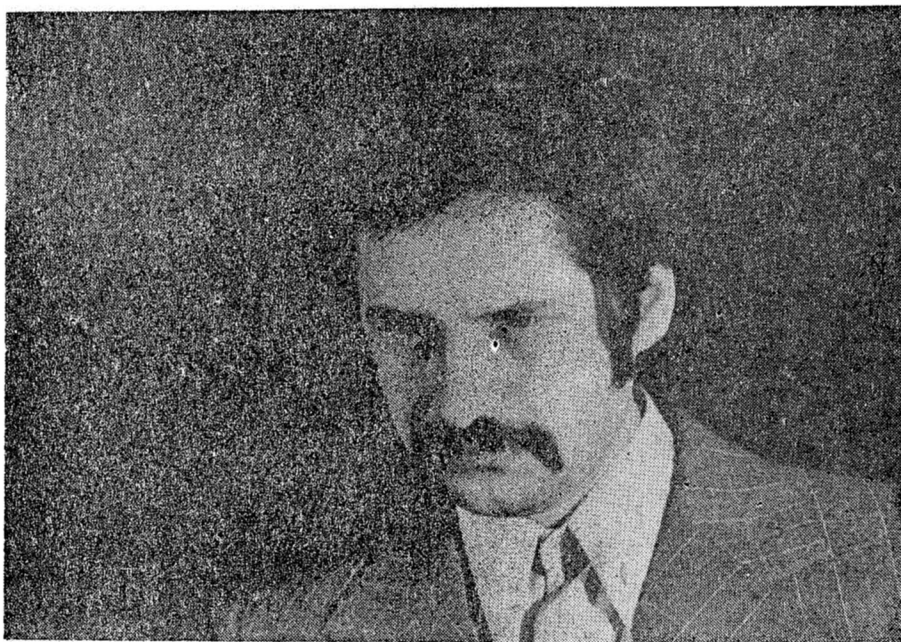

Foto de Boris BĂLAN

LA ANCHETA «L.R.» RĂSPUNDE VASILE ROMANCIUC

1. De ce scrieți?
2. Înainte sau după ce critica și cititorii au zis ce au avut a zice despre creația Dvs., ce credeți Dvs. înșivă despre cele realizate?
3. Sîntem în plin proces de integrare în cultura întregii românități. Cum vedeți literatura noastră în contextul literar românesc? Dar creația Dvs.?
4. Ce aveți a le dori profesorilor de limba și literatura română din școlile de toate gradele?

1. Dacă cititorul consideră că versurile mele nu-i spun de ce scriu, atunci ar trebui să mă întreb de ce mai scriu...

2. Nu mă interesează defel pe ce loc sînt în literatură; încerc să-mi dau seama dacă sînt... Orice clasificare literară este falsă, inutilă și ne «abate cu ispita-i de la trebi». Despre «creația» mea vă pot spune cu siguranță doar atît: aș fi putut scrie mai puțin și — uneori — mai bine... Încerc, vorba lui Nicolae Iorga, să scriu cu su-

fletul meu și să recitesc cu sufletul altora.

3. Din stînga Prutului, basarabeni, sînt scriitorii, literatura scrisă în Basarabia este românească. Prutul nu este o graniță literară.

Între Nistru și Prut avem scriitori care pot reprezenta în lume nu numai Basarabia, ci și întreaga Românie.

4. Chiar dacă asta e o «altă temă», le doresc să fie remunerați mai bine, din lefile de astăzi nu știu dacă le mai rămîne ceva și pentru librărie... Să treacă mai des Prutul, să vadă Iașii, Bucureștii, să vadă Țara.

Le-aș dori mai mult curaj: să nu se teamă să le spună elevilor că sîntem români, că limba noastră e limba română, că literatura noastră e literatura română.

Le-aș dori să nu uite acest adevăr simplu: datoria învățătorului este să (ne) învețe.

Sănătate, dragi profesori. Succese!

Prof.
Timofei ROȘCA
Universitatea
Pedagogică
Chișinău

LABORATOR

MITUL LUMINII ȘI CULORILE SENSIBILITĂȚII POETICE

Ne deprinseserăm să vorbim despre poezia lui Vasile Romanciuc ca despre o poezie legată nemijlocit de sat, de părinți și bunici, o poezie ce-și are sorgintea în folclor. De aici părea foarte ușor să urmărim «economia expresiei», «puținătatea vorbei», cercările poetului de a atinge înălțimile adevărate, motivul luminii fiind urmărit mai mult în spațiul dorului, ca o dimensiune a stării de poezie — «treapta supremă a cunoașterii» (Ana Bantoș, **Creație și atitudine**, Chișinău, Ed. Literatura artistică, 1985, p. 160—169), ca să trecem, mai apoi, la preocupările poetului privind cercul de probleme, cam îngust după părerea altor critici (Vezi Gheorghe Mazilu, **Valori și aparențe**, Chișinău, Ed. Literatura artistică, 1985, p. 185), și să conturăm profilul etic mai ales al creației sale. Impresia apreciatorilor era generată și de condiția estetică a poeziei: «simplă în aparență și complexă în esență» (Ion Ciocanu, **O inimă ce ride și plinge în cuvinte**. «Literatura și arta», 28 februarie 1991). Deruta mai ales calmul, tihna, liniștea aces-

tei poezii — calități, temperamentale, promovate pînă și în operele publicistico-patriotice, deși «mai puțin supărătoare» decît ale «poetilor patriotarzi».

Pe de altă parte, această poezie foarte ușor și liber putea fi contrapusă unei poezii «moderniste» sau «postmoderniste», calificative frecvente și rar discutate în puținele cronici publicate în ultima vreme. Însuși genericul volumului de sinteză din seria «Orfica», alcătuit și prefăcut de același critic literar Ion Ciocanu, intriga anume prin nepretențiozitatea lui: **Note de provincial** (Chișinău, Ed. Hyperion, 1991).

Poezia lui Vasile Romanciuc se naște firesc, inevitabil, ai-doma revărsării zorilor sau răsăritului de soare. Tocmai această negrăbire asigură temeinicia viziunii, orientată spre conștientizarea sublimului, ca expresie superioară a omeneșului ce transpare în culorile esențialității naționale originale.

Poetul nu renunță la complexitate și subtilitate. Modestia despre care se vorbește e ispititoare și ar fi banal să deducem că autorul **Notelor de provincial** rămîne în cadrul unor «simple» desemnări privind legămîntul său cu mediul rustic. Modestia întruhidează la V. Romanciuc frumusețea spirituală a omului, iar rădăcinile acestuia vin de departe și continuă prin ramificații genealogice inedite, neexplorate, privite ca ceva sedimentar și fascinant, în neștiere, așa cum lumina solară trece prin multiple filtre spectrale pînă ajunge la noi albă și curată, gata pentru înseninarea văzului nostru pămîntesc, iscat la rîndul său din amestecuri telurice, la fel de tinătoare de lumină, însă de data aceasta de o lumină a misterului, locuitoare în «conștiință» lucrurilor, stratificată sau suprapusă în timp. Lumina în sens cosmic dă naștere luminii

vietii, adică sensului și rațiunii, iar poezia e chemată să-i dea expresie, ca treaptă a perfecțiunii universale care — după Platon — comunică cu divinitatea.

Nu am fi recurs la această digresiune analogizată în cazul unei poezii cu o fizionomie atât de nepretențioasă, declarată de-a dreptul «provincială», dacă nu am fi observat în dreptul ei atât de insistenta și accentuata viziune a luminii. Ea e declarată aproape în cadrul fiecărei poezii aparte și devine un adevărat mit în lirica lui V. Romanciuc, o temelie a modului de gândire și reprezentare, iar creația poetică în genere se prezintă ca o parabolă globală ce se hrănește din sugestiile acestui mit al luminii.

Nu este vorba de o reluare sau modelare a unor formule mitice bine cunoscute, deși în lirica lui V. Romanciuc nu lipsesc nici asemenea mostre. Avem mai degrabă o viziune creatoare de mit sau în spirit mitic, pe care L. Blaga o pune la temelie conceptualității sale artistice în genere, socotind în mod revelator că «fără o gândire mitică nu ia ființă, din păcate, sau din fericire, nici o poezie». V. Romanciuc nu s-a ridicat la înălțimile filozofice ale marelui gânditor român și nici n-a urmărit un asemenea scop. El rămâne un tradiționalist, dar tot în sensul promovat de autorul **Trilogiei culturii**. Și dacă ne permitem o atare analogie, ea e motivată mai mult de necesitatea înțelegerii unei viziuni complexe, derutante prin gravitatea calmului ei.

Cît privește lumina, ea este ceea ce s-a observat din capul locului la L. Blaga — «un simbol al unor realități interioare» (G. Călinescu). La autorul **Poemelor luminii** lumina poeziei e menită să «sporească a lumii taină» (**Eu nu strivesc**

corola de minuni a lumii), e adâncită în inefabil, e intuițională, e bergsoniană, chiar dacă cugetarea apare la el și ca o «realitate emotivă (D. Botez). «Tăcerea» la el e rațională, poetul ascultă cu auzul acutizat prelungirea sensurilor în mister.

V. Romanciuc nu rîvnește la piscuri filozofice. E o fire de cu totul altă factură, deși nu-i sînt străine adîncimile. Lumina la el e profund umanizată și eticizată. Poetul nu pretinde să definească «vraja nepătrunsului ascuns», dar nici să «sporească cu lumina sa a lumii taină». Pentru autorul **Notelor de provincial** e de ajuns conștientizarea acestei taine, personalizarea ei: «**Nu mă încumet să-i aplaud harul,/ Să nu-i jignesc lumina din glas izvoritoare...**» (**Privighetoarea**).

Lumina la V. Romanciuc nu este nici luciferică ca la romantici, nici intuițională în sens bergsonian, nici ermetizată ca la simbolisti. Urmărind în continuare viziunea luminii la cei doi poeți, observăm că la L. Blaga ceea ce trebuie să înțelegem prin «lumină» ține mai mult de rațional («și nu ucid / cu mintea tainele ce le-ntîlnesc...»), cu toate că mintea se raportează la toate sferile «lumii» («în flori, în ochi, pe buze ori morminte») și deci presupune și participarea afectivă. Pe cînd la V. Romanciuc lumina ține cu precădere de o energie ce se degajă din totala dăruire și reînființare a bunătății și demnității omenești, generatorul ei fiind mai degrabă inima.

Rana din poezia omonimă (ea denotînd, de fapt, un alt titlu al cărții), reprezintă expresia durerii totale, expresie nuanțată și de «singeriul» florii fără de care aceasta din urmă ar fi lipsită de lumină. Poezia se prezintă și ca o sfidare a camuflării de noi înșine, a eufo-

riei false și se pronunță pentru adevăratul nectar al existenței — cel care presupune vitalitatea în sens înalt și durerea ca expresie a activismului dintotdeauna: «Să nu se vadă rana, / mi-am pus pe ea o floare, / dar rana și sub floare / rămîne rana — doare. / Mi-am pus o floare albă, / mi-am pus o floare vie, / dar ea s-a prins în rană / și crește — singerie. / Lucrează-albina-n floare, / albina strînge miera, / depozitînd în faguri / lumina și durerea». Însăși «privighetoarea» ca expresie a născătoarei de valori e în reprezentarea poetului o «inimă zburătoare». Cîntecul ei e de asemenea un preludiu al răsăritului de soare, ce ne dăruiește lumina vieții. Între ele (lumina soarelui și lumina cîntecului) există o polarizare anume, ce determină marele sens al existenței: «Răsai, soare, / cîntă privighetoarea. / Marele Soare / ascultă de pasărea aceasta / cît o inimă zburătoare: / răsare...» (Răsai, soare). Neintensificînd «taina nepătrunsului ascuns», poetul caută totuși s-o afle adevărată, consfințită de bunătate și dăruire maternă, întocmai ca pictorul din poezia *Soarele*: «Soare, cine te-a pictat? / Cu ce spic înrouat? / Așa bun și luminat, / Așa viu și-adevărat... / Luminat și bun așa, / Cred că cel ce te picta / Se gîdea la maică-sa...».

Dar viziunea luminii are la V. Romanciuc tot atîtea șanse de reafirmare în complexitățile motivului. Faptul se doarește continuității ei mitice, individualizării sau personalizării imaginii-pivot. Nimbul mitic al simbolului sau metaforei asigură poeziei un aer de sacralitate și cheamă la resemnare, ca în poezia *Izvorul*, bunăoară: «Învățătorul nostru / de demnitate / tu ești, izvorule, / tu ești, izvorule, / ca un gînd curat răsărind / din al pămîntului / creier... / Nimeni nu se poate atin-

ge de tine / fără a îngenunchea / mai întîi».

În căutarea luminii mitice care ar include marile sensuri ale omeniei, demnității, cinstei, onestității, vigorii, conștiinței naționale poetul se adresează etosului popular. În acest sens *Citirea proverbelor* nu este un simplu prilej de inspirație creatoare, cum s-ar părea la prima vedere. Sintagmele folclorice din suita amintită reprezintă adevărate sonde în psihologia înțelepciunii umane. Ea își trage sorgintea, la rîndul ei, dintr-un legămint ancestral cu pămîntul și semnele universului, dintr-un cult al credinței inițiale, firești, nestingherite. Poetul e pornit spre intuirea și reevaluarea acelor începuturi solare care s-au depus în vreme și s-au format drept culturi aparte în conduita generațiilor.

Iată cîteva semințe de adevăr verificat de timp și zbucium omenesc, retransfigurate de poet: «Numai pămîntul niciodată / Nu-și uită legea și credința: / Zadarnic aștepți greu să crească / Dacă n-a fost de greu să-mînta»; «Ce vorbă-ai spus-o, negîndit, / Cîndva de soare, de

lumină? / E miez de toamnă în grădină, / Iar merii nici n-au înflorit...»

Citirea proverbelor nu ar fi «citire» dacă autorul nu ar răsfîrîge sensurile descoperite asupra conștiinței timpului de azi, conștiință traumatizată la diferite latitudini de viață și istorie. Revelația «proverbială» devine un fel de elixir tămăduitor, iar în termenii poetului — fascicule de lumină umană, regeneratoare de celule sănătoase, sau raze anticancer cu proprietatea de a neutraliza viciul din spațiul sufletesc.

Poetul își adună mitul poeziei din ecourile scoicilor sedimentate, le transpune pe potrivă timpului, luminează astfel golurile din conștiința contemporaneității noastre. Semințele de adevăr sînt scilpiri de lumină în noaptea unor lumi trecute sau prezente, și numai fiorul poetic poate reintegra înțelesul strălucirii lor. Reflecțiile poetice se înfățișează ca niște frînturi de mit, așchii de baladă luminătoare de frumuseți și sensuri noi.

Însuși Eminescu este, în concepția poetului, o conștiință mitică hyperionică. V. Romanciuc nu se angajează într-o filozofie sau viziune eminesciană. A fi «la Eminescu» pentru el înseamnă a fi în «imperiuul razei» de lumină eminesciană, cînd cu aceeași ochi vezi altfel lumea, cînd cuvîntul nu rămîne un simplu mijloc de comunicare, ci devine — ca și la N. Stănescu — parte sau fragment de existență, forță vitală sau, mai concret, expresie patriotică. Cuvîntul întruchipează rațiunea timpului, a condiției istorice de care depinde nu numai soarta omului, dar și a meleagului. Deci cuvîntul hotărăște condiția ecologică a existenței în genere: **«Cuvintele, de veacuri, țin locul țării / Cum grîul, apa, sarea încheagă sfînta pîine. / Aud pămîntul**

LABORATOR

nostru cum intră în cuvinte / Cu soare și cu lacrimi, cu nunți și cu morminte...» (Patria, cuvîntul).

Eminescu pentru poet este etalonul suprem, conștiința răspunderii privind achitarea datoriei. Atît prin idee cît și prin cultura lirismului poezia lui V. Romanciuc vine ca un argument în favoarea acestui postulat. În poezia **De parcă te ascultă Eminescu** ni se comunică un mesaj despre răspunderea față de cuvînt, față de grai în genere. Dar aceeași poezie prin subsidiarul ei se impune și ca o verificare de sine a eului poetic, verificare ce ne privește pe noi toți.

Să ne referim mai întîi la primul aspect. Însemnătatea cuvîntului și a graiului în destinul unui popor poate fi comentat și interpretat în fel și chip. În virtutea sentimentului eminescian însă cuvîntul înseamnă suflet, luptă, afirmarea spirituală a poporului în timp și istorie: **«Cuvîntu-i osul sfînt pe care / Trăiește sufletul în om...»** Sau: **«În grai istoria încapă, / Trăiește sufletul în om...»** Sau: **«În grai istoria încapă, / Ne-arată-așa precum sîntem...»** Sau: **«Srămoșii, apărîndu-și glia, / Și graiul și l-au apărât...»** Deși avem în față versuri publicistice — formulă condamnată de mulți ca o rătăcire a spiritului poetic neacoperit —, aici mai mult ca în oricare alt context ori subtext sensul de limbă sau grai, ca forță titanică, demnă și răzbunătoare, își află locul cel mai adecvat, continuînd parcă în stilul Doinei eminesciene: **«Ciți au trecut străini pe-aicea / În veacuri ce au asfințit, / Ei n-au ochit numai pămînturi — / Și-n graiul nostru au ochit...»**

Pe de altă parte, poezia constituie și o reverificare de sine a poetului. Asta se vede lesne în penultima strofă a poeziei, împovărată de interogații su-

gestive și care se prezintă în felul ei ca o muștrare de conștiință ce rușinează atitudinea indiferentă față de graiul țării: **«Au poți să-ți uiți pe-o clipă graiul, / Au poți să-l treci la amintiri? / Fără de grai — ca fără casă: / Cum să trăiești? Cum să respiri?...»** Îndemnul din ultima strofă este atît de precis și de concis, încît se transformă într-un adevărat aforism: **«Să-ți fie-atît de drag cuvîntul, / Încît atunci cînd îl rostiești, / Să crezi că însuși Eminescu / Ascultă ce și cum vorbești...»**.

În planul sensibilității poetice pe V. Romanciuc îl caracterizează mai întîi discreția de nuanță folclorică, lumina cuvîntului încăpător de sens. Face impresia că autorul **Notelor de provincial** nici nu convenționalizează cuvîntul. Acesta ca și cum e desprins direct din ramul graiului matern ca un fruct cu lumina lui proprie: **«Asemeni ramului ce ține / Lumina fructului în pom, / Cuvîntu-i osul sfînt pe care / Trăiește sufletul în om»**.

Reține atenția, în versurile citate, riscul materializării sensului de cuvînt, asociat cu osul sfînt (**«Cuvîntu-i osul sfînt...»**). Cum se întemeiază această viziune? Osul sau senzația de osuar într-adevăr conține în sine ceva divin (**«sfînt»**), predestinat. Evoluția omului e o veșnică «vărsare» de oseminte, pe care se ridică alte generații și pe care o condamnă cu vehemență T. Arghezi în **Testamentul** său. Cuvîntul, de asemenea, e o permanență divină, primară (**«Înții a fost cuvîntul...»**), el este același sol veșnic perpetuat din care se naște și se manifestă sufletul. Astfel latentele, analogiile neantizate capătă grai, adică lumină, în poezia lui V. Romanciuc și contribuie la o inspirație adîncă. În rest cuvîntul rămîne calm și modest, ca și cum neamestecat

în acea complexitate, dar tocmai această sficiune îi dă culoare simpatcă și lumină comunicativă, bunătate poetică preferabilă.

Întreaga poezie a lui V. Romanciuc e profund patriotică și păstrează în aceleași adîncimi un patos militant, mai mult surdinizat. Nu de aceea că autorul versurilor citate s-ar feri în mod justificat de simpla declarație, ci pentru a nu pierde din firescul vibrației fiorului trăit, pentru a asigura ingenuitatea lui, care se răspîndește pe toată fața poeziei. Fulgerele sau cutremurele sufletești se dezlănțuie la adîncimi de înțelepciune **«proverbi-ală»**, acolo unde au loc erupțiile verbului, a cărui lumină hotărăște destinul pămîntului străbun, după cum mărturisește și autorul: **«Simt coborînd străbunii-n mine, / Cînd fulgerați într-un proverb / Pămîntul graiului se ține / Pe rădăcina unui verb...»**

Prin discreția și radicalismul gîndului, prin ingeniuitatea și plinătatea vocii versul lui Vasile Romanciuc ne amintește uneori de poezia lui Octavian Goga, cel din **Noi**, **Fecunditas** sau **Strămoșii**. În dispoziția eului poetic se simte, ca și la autorul **Oltului**, nevoia unor motive de comunicare și mobilizare sufletească, de clarificare conceptuală în contextul vieții pe care o trăim, cum ar fi în poezia **Conștiința națională**. În cele cinci strofe ale ei poezia se prezintă ca o definiție a ceea ce se numește conștiință națională. Autorul nu recurge la o îngrămădire de calificative, ci fiecare vers sau imagine aduce cu sine un zvicnet epocal, un fascicul de lumină istorică, revărsată pe aria poeziei. Fiecare rînd de poezie e o viziune aparte care se contopește sau se revărsă în fluviul ideii de conștiință națională. Poezia fascinează și prin cultura sensibili-

tății poetice. Înregistrăm o rară și specifică intuire a începuturilor sau a adâncimilor ancestrale (cum ar fi în apelurile la «neam», «izvor», «ram», «verde»). Pe de altă parte, impresionează radicalitatea viziunii în raport cu termenul poetic metonimizat în stil folcloric deschis («foc de pământ», «jale-n cuvînt...»), fără ca poezia să piardă din melodia imnică, purtată de același patos pe cît de calm, pe atît de cutremurător și justificat de adevărul și expresia lui. Tot așa cum versul epiforic din final se repetă ca un șuier de coasă ce vine de fiecare dată să afirme și să confirme adevărul de căpetenie, condiția de vîrf a neamului: «Ce ne-adună-ntr-un neam — / Vechi izvor, verde ram? / Ce ne ține pe verticală / Cînd e foc pe pământ, / Cînd e jale-n cuvînt? / Conștiința națională. / Dor în suflet aprins, / Foc în vatră nestins, / O credință ce-n veci nu ne-nșeală, / Doină sfîntă și grai, / Gură dulce de rai? / Conștiința națională».

Personajul liric al poeziei lui Vasile Romanciuc e un descoperitor de legi nescrise, de principii și concepții, în dreptul cărora ne surprindem rușinați de neglijarea lor. Poezia lui e și o formulă de reconstituire a sensului vieții, de dezmeticire a rostului ființării noastre ca purtători și continuatori de neam, poezia ne fascinează prin metoda de gîndire și sugerare. Bunăoară, în poezia **Din tată-n fiu** nu este vorba doar de binecunoscuta continuitate a generațiilor, ci și de responsabilitatea omului față chiar de sine însuși, ca exponent al speței și al firii în care s-au turnat patimi și speranțe, năzuință și credință.

Ca un certificat de identitate al demnității de neam este numele ce-l porți — iată motivul ce stă la temelgia poeziei în cauză: «Nu ești doar tu nume-

le ce-l porți, / De sănătatea lui răspunzi în fața / Acelor vii și-n fața celor morți, / În demnitatea lui mutindu-și viața...» A fi purtător de nume, în sugestia poetului, înseamnă a avea conștiința integrității, a marilor elanuri și sacrificii din care s-a durat istoria neamului. În sfîrșit, «numele» e un preludiu al demnității și el nu se poate manifesta și nu poate fi considerat altfel decît prin fapte din care se compune istoria: «Doar fapta e în stare-a măsura / A numelui ce-l porți destoinicie, / E numele istorie, iar ea, / Istoria, cu cretă nu se scrie».

Motivul preluării testamentare e continuat și în poezia **Marii bărbați**. Cît privește viziunea însă, poetul o continuă pe cea a luminii. S-a văzut din alte exemple că lumina la Vasile Romanciuc ține de o profunditate și generozitate aproape inefabilă. Lumina în poezia sa nu înseamnă nici măcar viitoare. Ea presupune în contextul poeziei de față mai degrabă nestingerea, permanența, anularea a tot ce e sumbru și vătămător, dar mai întîi de toate reprezintă elanul, marile energii vitale perene. Sensul e sugerat chiar în prima strofă: «Pămîntul nu rodește numai pîine, / Nu doar de spice sîntem luminați — / De la pămînt pornesc și vrednicia / Și veșnicia marilor bărbați...».

Însăși poezia citată prin aspectele ei compoziționale strategice, prin mesajul ei viguros, cu adevărat «bărbătesc» emană lumină darnică și încredere. Ea poate fi împărțită convențional în trei capitole sau compartimente, fiecare din ele constituind o incursiune în obiectul realității evocate. După fiecare din aceste capitole vine același refren, cu excepția ultimului capitol, adică a ultimelor două strofe care se referă «la acei ce vor veni».

În primul capitol poetul definește geneza luminii, se referă la difuziile ei, inclusiv la vrednicia și veșnicia marilor bărbați provenite din același zvicnet vital al pământului patriei.

În capitolul doi, poetul demonstrează monumentalizarea în timp a faptelor și acțiunilor bărbate ce determină nimbul de glorie și mândrie în fața lumii întregi, în sfârșit, universalismul virtuților marilor bărbați, ce s-au impus prin luptă și vitejie, elan și creație, suferință și dirzenie, credință și vis, cu alte cuvinte, — prin lumina vieții: **«În tot ce au zidit câteva veacuri, / Au pus trecut, prezent și viitor, / Ca noi, în fața neamurilor lumii, / Să nu ne rușinăm de fapta lor. / Au ridicat cetăți, au scris balade / Și au cîntat, și-au plîns și au arat, / Au stat la ocnă, au ars pentru dreptate, / Ei au trăit, trăind — au luminat...»**

Refrenul reluat în două rînduri vine ca o expresie emblematică menită să accentueze o conduită în timp a marilor bărbați. Ea devine unitatea de măsură, etalonul de verificare a prezenței și manifestării noastre în timp, viață și istorie: **«Noi — după ei ne-aflăm vechimea, anii, / După bărbații noștri temerari, / Precum citim după inele vîrsta / Stejarilor în codrii seculari».**

În ultimele două strofe se atenționează anume asupra timpului și generațiilor din prezent și din viitor, asupra datoriei lor testamentare de a păstra și ocroti lumina darnică a celor care au ars și au generat-o. Versurile finale conceptualizate în spirit aforistic vin să deștepte încă o dată ideea de trecut fără de care nu există viitor: **«Azi noi zidim, noi ocrotim lumina / Cu gîndul la acei ce vor veni, / Cu inima aproape de bărbații / Ce-au fost, ce sînt, ce pururea vor fi. / Să fim ca**

riul, riul ține minte / Izvoarele în care s-au născut, / Căci viitorul nu deschide ușa / Acelora ce vin fără trecut».

În aceste și-n alte poezii sentimentul patriotic este «dematerializat» de înveliș, este nucleizat, focalizat, devine pură energie. Iar mijloacele poetice — simbolul, metafora, alegoria și celelalte — vor intra cu totul în alte funcții, mult mai stricte și mai subtile: **«Sub verdea ta cămașă / Nu porți ascunse zale, / Lumina te înfașă / Cu steagurile sale...»** (Salcimul).

Alături de mijloacele și modalitățile folclorice, prozodice, populare V. Romanciuc probează și formule în spiritul căutărilor ce vin pe linia modernismului propriu-zis. Cîteva mostre: **«Nu scaunul te naște, / Nu aurul / Îți dă strălucire — / iubirea. Înalta, / adîncă iubire, / crescînd din iubire... / Ai grijă, fătul meu Sancho, / Să nu scapi printre sfetnici / vreun bleg — / orbul nu poate fi călăuză / celui cu vîzul întreg...»** (Din poveștile lui Don Quijote...). Sau: **«Uneori mi se pare: singurătatea / Are pașii cei mai tăcuți și mai grei... / Parcă mi-ar fi prieteni doi oameni / Care se dușmănesc între ei. / Alteori mi se pare: ușoară-i, ușoară / Ca frunza ce, toamna, de jos o ridici... / Parcar fi un templu-al iubirii și lumea / Vine să-și jure credință aici»** (Moment).

Ca o simbioză a celor două viziuni e poezia titulară — **Noțe de provincial**. Ea se înfățișează ca o profesiune de credință și, cum just a fost intuit, mai are și un ton polemic, dar nu atît de ripostă cît mai ales de ameliorare a cugetului poetic național contemporan — e o chemare spre noi înșine.

Înainte de orice pretențiozitate, speculație, elitism ș.a. m.d., parcă ar vrea să ne sugereze poetul, e bine să mergem spre esențe și originalitate prin noi înșine, prin fondurile inti-

me, spirituale, în care s-a absorbit «aurul vechi», ca mai apoi să comunicăm cu el și prin el.

Privită sub aspect compozițional, poezia **Note de provincial** se prezintă ca o biografie intimă, spirituală a eului poetic, o confesiune contrapunctică fascinantă de acum prin opoziția celor două viziuni sau moduri de a concepe și a trăi viața: una «modernă», «urbanizată»... și a doua — cea «provincială» cu iz țărănesc, de o modestie și o bonomie proverbială. Originalitatea poeziei constă în această polarizare dintre cele două viziuni.

Firea poetului, în aparență naivă și condamnată sau inacceptabilă, nu e tocmai naivă. Din contra: ea conține suavități intime și etice inepuizabile, inefabile, o ingenuitate omenească ridicată la rangul sau nivelul de valoare inedită, deoarece vine dintr-un fond ancestral, dintr-un fel sau mod de a fi ce ne caracterizează pe noi, cei din «capitală». Poetul ca și cum ar fi pornit să salveze neaoșismul, naivitatea, umilința, simplitatea, gingășia, bunătatea, bunăvoința, adică acel fond sau conținut moral în care se conțin esențele valorice naționale, general-umane, și care ne conțin, la rindul lor, pe noi înșine: «**Țăranu-n mine încă n-a murit — / În zori privighetorile mă scoală, / Un vis mă poate face fericit... / Așa e firea mea provincială...**»

Cu alte cuvinte, și această formulă demonstrează că **noutatea poeziei lui V. Romanciuc** vine din interior, din esențele valorice care se conțin într-un mod sau fel al nostru de a exista (a rezista), adică în acea ciudățenie inefabilă care la Ion Druță era pronunțată (tot la modul liric) cu o singură sintagmă: «las' că-i bine».

Ion MĂNOIU
Buzău

LUCIAN BLAGA: «EU NU STRIVESC COROLA DE MINUNI A LUMII»

Poet al cugetării filozofice, cîntăreț al iubirii și al frumuseții plaiurilor **Mioriței**, în care sînt înfipite adînc rădăcinile poeziei sale, creator de imagini poetice de o originalitate și valoare incontestabilă, Lucian Blaga a văzut în poezie una din căile de revelare a **misterelor**, prin intermediul intuiției, exprimînd ceva din zonele **abisale** ale spiritului uman. Pentru Blaga, **realitatea** creației este misterul, farmecul, inefabilul, care se cere permanentizat. În eseurile din epoca de formare și în proza memorialistică de mai tîrziu, Blaga exprimă frecvent convingerea că omul participă la **taina veșniciei** și că valoarea existenței umane vine tocmai de aici, de unde și datarea de a **adînci**, prin iubire și prin faptă, această taină. Într-un aforism, Blaga își pune întrebarea: «Este ceva mai plin de neînțeles ca ne-nțelesul?» Refuzul paradoxal al cunoașterii și conservarea tainelor, din iubire pentru ele, se exprimă clar într-un alt aforism, publicat concomitent cu **Poemele luminii** (1919): «Cîteodată datarea noastră, în fața unui adevărat mister, nu e să-l lămurim, ci să-l adîncim așa de mult, încît să-l prefacem într-un mister și mai mare» (**Pietre pentru**

templul meu). Identitatea acestei afirmații cu ideea poeziei **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii** dovedește că legătura între poezie și filozofie este vizibilă încă din perioada debutului. Poetul însuși a făcut mărturisirea: «La începutul creației mele literare planul poetic și cel filozofic interferau, însă pe măsură ce am înaintat în viață ele s-au diferențiat încet, încet, și tot mai mult». Poezia este gândită și plasmuită într-o perspectivă filozofică, sub imboldul unor adânci și neliniștitoare întrebări metafizice.

Această poezie, cu care se deschide volumul **Poemele luminii**, ar putea fi considerată drept reprezentativă pentru întreaga operă a lui Blaga. Poemul, de inspirație filozofică, concentrează câteva din ideile ce argumentează fascinația misterului și a tainei: omul trăiește în orizontul misterului și al revelației.

Primul vers al poeziei, care repetă titlul (**Eu nu strivesc corola de minuni a lumii**), cuprinde o metaforă memorabilă, una dintre cele mai frumoase din poezia românească: «**Eu nu strivesc corola de minuni a lumii / și nu ucid / cu mintea tainele, ce le-ntîlnesc / în calea mea / în flori, în ochi, pe buze ori morminte**». Lumea poeziei lui Blaga, o lume imaginară, un univers interior construit din aspirațiile cele mai profunde ale ființei, trebuie ocrotită. Din intenția poetului de **a nu strivi, a nu ucide, a nu sugruma și a nu lumina necruțător**, ci de a păstra o atitudine de înfiorare discretă, izvorită din iubire, se nasc atributele lumii ce devine «o corolă de minuni», o uriașă floare cu neasemuite petale, palpitând de taine, de splendori. În viziunea lui Blaga, universul are o alcătuire armonioasă, elementele lui confundându-se într-un substrat

EU NU STRIVESC COROLA DE MINUNI A LUMII

Eu nu strivesc corola de minuni
a lumii

și nu ucid
cu mintea tainele, ce
le-ntîlnesc

în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori
morminte.

Lumina altora
sugrumă vraja nepătrunsului
ascuns

în adîncimi de întuneric,
dar eu,
eu cu lumina mea sporesc
a lumii taină —

și-ntocmai cum cu razele ei
albe luna
nu micșorează, ci tremurătoare
mărește și mai tare taina nopții,
așa îmbogățesc și eu întunecata
zare

cu largi fiori de sfînt mister
și tot ce-i nențeles
se schimbă-n nențelesuri și
mai mari

sub ochii mei —
căci eu iubesc
și flori și ochi și buze
și morminte.

nepătruns, ascuns «în adîncimi de întuneric», misterioase, ascunse în taină. Realitatea absolută a lumii este, pentru Blaga, o substanță magică, este **taină**, «sînt mister» existent în tot universul. Enumerarea atributelor lumii sugerează o ordine crescîndă a elementului de **mister** cuprins în ele. Metafora din titlu se amplifică treptat, potențînd ideea de **mister** prin alte elemente: **taine, vraja nepătrunsului ascuns, adîncimi de întuneric, întunecata zare, largi fiori de sfînt mister, taină a nopții**. Într-o reprezentare plastică, acestea traduc vibrațiile sufletului poetului.

Cea de a doua metaforă («vraja nepătrunsului ascuns / în adîncimi de întuneric») completează, cu o dimensiune de adîncime, viziunea poetului asupra lumii. Sensul acestei metafore era implicat în cealaltă: «corola» presupune o «rădăcină». Lumea fenomenală, aparentă, are pentru Blaga un fond absolut, o substanță nepieritoare, difuză în toate fapăturile ei. Această lume este doar intuită, accesibilă numai imaginației. Ea nu poate fi cercetată cu privirea scrutătoare a minții, pentru că îi apare poetului ca o lume interioară, un cosmos aflat într-o penumbră lunară, pe care îl descoperă pe cale afectivă. «Intuirea vieții cosmice prezente în toate lucrurile, animismul, convingerea că participă la **taina veșniciei** și că valoarea existenței noastre vine de aici (...) exprimă o gîndire și o atitudine pe care Blaga le așază la temelie operei lui poetice»¹.

Poem cu implicații filozofice, **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii**, afirmă, prin concesivă lirică, superioritatea cunoașterii poetice, intuitive, față de

cea rațională («cunoașterea păradisiacă»), printr-o metaforă («lumina mea») și prin comparația dezvoltată cu razele albe ale lunii care mărește și mai tare taina nopții: «**Lumina altora / sugrumă vraja nepătrunsului ascuns / în adîncimi de întuneric, / dar eu, / eu cu lumina mea sporesc a lumii taină**». Ambii termeni ai opoziției din versurile citate sînt exprimați prin aceeași metaforă (**lumina**), ceea ce face ca sensul ei să apară echivoc, incert. Lumina, ca simbol al cunoașterii, exprimă deopotrivă cunoașterea superficială, pozitivă a **altora** și propria cunoaștere poetică. Din multitudinea de semnificații simbolice, ea are aici sensul de cunoaștere, înțelegere sau inteligență. «Lumina altora» corespunde înțelegerii raționale, în opoziție cu «lumina mea», înrudită cu revelațiile extraraționale. Raportul de opoziție se mai realizează gramatical prin alternanța pronominală: **eu — alții** și conjuncția adversativă **dar**. Termenul al doilea al antitezei, «eu cu lumina mea sporesc a lumii taină», are semnificația cea mai profundă, anticipează și include în sine întreaga teorie a «misterelor adîncite» și «minus-cunoașterii». «Minus-cunoașterea» evoluează de la «ne-nțeles» la «ne-nțelesuri și mai mari»; consecința firească este adîncirea misterului, convertirea lui într-un mister și mai mare. Prezentul verbelor are încărcătură stilistică, sugerînd ideea că ceea ce comunică este un adevăr dintotdeauna: este prezentul etern, prezentul liric. Blaga face din «lumină» metafora substanței absolute a universului, dîndu-i un sens ontologic, în acord cu semnificația generală a liricii lui, în locul celui cognitiv. Interpretată ca o sugestie a cunoașterii, ea trebuie raportată și la concepția în virtutea căreia adevărurile

¹ George Gană. *Opera literară a lui Lucian Blaga*, București, Editura Minerva, 1976, p. 159.

logice urmau să fie înlocuite, în poezie, prin mituri și simboluri. Este postulat adevărul conform căruia gândirea mitică, în artă, prin intermediul metaforei asigură «închiderea în sine a unui mister esențial».

Lexicul poeziei e în strînsă legătură cu conținutul ei, semnificația tuturor termenilor, a simbolurilor și a metaforelor contribuind la conturarea imaginii integrale a **universului** imaginat de poet, încărcat de «a lumii taină».

Văzînd lumea ca pe o splendidă «corolă de minuni», Blaga îi va spori, prin opera sa, taina, pentru că sensibilitatea lui metafizică l-a făcut să caute substanța ei absolută, să coboare pînă la geneză. «Corola de minuni a lumii» va rămîne metafora fundamentală a lui Blaga, aceea care rezumă și explică universul poeziei sale, «lărgind neconținut aria ei și sporindu-i densitatea printr-o sensibilitate acută la concretul universal imediat (...) Definitive rămîn și dimensiunea de profunzime a imaginii lui despre lume, intuierea unui fond absolut, ca și iubirea lumii, gestul îmbrățișării și ocrotirii ei» (George Găină). Ca simbol al integrării eu-lui liric în marea **lumină** a universului, această metaforă va fi prezentă în poemul imediat următor din **Poemele luminii**: «lumina ce-o simt / năvălindu-mi în piept cînd te văd, / oare nu e un strop din lumina / creată în ziua dintîi, / din lumina aceea-nsetată adînc de viață?» (Lumina).

Prof. Monica
ILADE-COSTEA
Liceul «M. Sadoveanu»
Pașcani

GEORGE BACOVIA: «LACUSTRĂ»

Un text fundamental al liricii bacoviene este poezia **Lacustră**, scrisă tot la 19 ani și cuprinsă în volumul **Plumb**, poezie receptată de către exegeza ca esență a neliniștii artistice a poetului.

Titlul ni se revelează cu o nuanță impersonală ce va stărui apoi și în curgerea strofelor; deși persoana I apare frecvent, se presimte totuși îndărătul ei o depersonalizare, o dezamăgiri-re a eului care în poezia bacoviană are puterea de a figura universul întreg. **Lacustră** nu este notarea naturistă a unei stări de moment, ci transfigurarea totală a realității într-o viziune simbolică a umidului ontologic, a agresiunii pluviale ce îl obseda și pe Rodenbach.

Poezia începe cu o transgresare a limitei cronologice, prin care timpul și durata sînt absorbite de către veșnicie:

«De-atîtea nopți aud plouînd
Aud materia plîngînd...

Sînt singur, și mă duce-un
gînd

Spre locuințele lacustre.¹»

Senzația de atemporal creată de primul vers prin alegerea adverbului adjectivizat «atîtea» și prin nearticularea substantivului «nopți» se continuă prin utilizarea predilectă a timpului prezent la majoritatea verbelor din poezie. Este acel prezent ce

vorbește de «clipa suspendată» schopenhaueriană, de durată bergsoniană, de trecutul și prezentul care nu sînt decît fețe ale aceluiasi neconținut *hic et nunc*.

Privirea, ca simbol arhetipal al cunoașterii, se estompează, vocea lirică **aude** materia, o presimte numai, învăluită în neguri. La romantici noaptea devenea mediul de înflorire a tainelor, de revelare a «nepătrunsului ascuns»; pentru Băcovia ea nu reprezintă decît o ipostaziere momentană a întinericului etern. «Noapte» aici pierde de fapt înțelesul concret, denotativ, pentru că toate cuvintele poeziei îndeplinesc o funcție simbolică, iar elementele de natură nu se organizează nicidecum într-o imagine ce poate fi percepută vizual.

În însurarea acestei ploii ce cade neconținut («**Tâchons de vivre monotone**» — spunea un vers al lui Jules Lafargue) erupse senzația de disperare mândă: «**Aud materia plîngînd**». Verbul se repetă, dar accentul stilistic nu îl vizează, el cade, dimpotrivă, pe celelalte două cuvinte și mai ales pe plînsul universului ce se dezintegrează. Lacrimile nu sînt ale lumii, ale omului, ci ale materiei, ale miezului lucrurilor care se strînge parcă și mai întunecat în durerea lui, în fața acestei înverșunări distructive a neantului.

Ideea rezonază profund și datorită amplificării fonetice: gerunziile «plouînd», «plîngînd» creează senzația prelungirii în infinit, a ecoului purtat pînă spre zare. Ploaia nu e decît plînsul cosmic al materiei, mișcare incoloră și monotonă ca însăși înșiruirea zilelor noastre — dar plînsul acesta este și cortina tragică a unei disperări încifrate genetic în datele umanului.

Ca și la Arghezi în poezia **Între două nopți**:

«S-a ridicat la geamuri
pămîntul pînă sus

Cît lumea-i era piscul,
și-n pisc plîngea Isus»²,
sau ca la Băga în **Asfințit marin**:

«Soarele, lacrima Domnului
Cade în mările somnului»³,

plînsul, învăluit în conotații simbolice, tinde să se universalizeze, să figureze o lacrimă a eternului pe țărîna din care ne-am izvodit. La Băcovia materia se plînge pe sine, sub un cer mort, mallarméean, pietrificat și străin.

În acest cadru de jale cosmice revine obsedantul «sînt singur» din întreaga poezie băcoviană. Pradă singurătății lui insulare, poetul este «dus» de un gînd către locuințele lacustre: locuțiunea aceasta verbală tipică pentru rostirea românească are o însemnătate filozofică. Nu «eu gîndesc», nu **cogito**-ul cartezian, ci «mă duce gîndul», nu «eu doresc», ci «mă poartă dorul», ca și cum **gînd** și **dor** ar fi entități ce poartă pe valurile lor ființa umană, idei cu putere ontologică deplină, scăpînd contingentului lui mesc. Eul poetic se topește în valul acestui gînd ce îl duce, devine un «fiind» în sens heideggerian.

Interesantă stilistic este sintagma nominală a ultimului vers din prima strofă: «**locuințele lacustre**». Interpretată în sensul propriu al cuvintelor, ea se dovedește contradictorie, fiindcă locuința e spațiul închis, securizant, **terra ferma**, iar lacustrul înseamnă lipsa de formă, anxietatea, mișcătorul. Cuvîntul «locuință» trebuie înțeles aici ca fiind legat semantic de versul lui Hölderlin «**În chip poetic locuiește omul**»: locuire în sens de ființare, de legare de rod. Omul, născut din haosul care are deseori în reprezentă-

rile simbolice arhetipale forma apei, «locuiește» spațiul acvatic, adică îl poartă cu sine, în cele două ipostaze figurative esențiale: forță distructivă, aducătoare de moarte și risipire, și forță constructivă, purtătoare de gemeni ai creației (dublă valorizare simbolică a aceleiași entități primordiale, despre care vorbește și Mircea Eliade în analiza pe care o face sacru-lui și profanului).

Strofele ce urmează se constituie ca un ecou al primei strofe; cea de-a doua continuă să reverbereze teroarea umidului:

«Și parcă dorm pe scînduri
ude
În spate mă izbește-un val—
Tresar prin somn, și mi se
pare
Că n-am tras podul de la
mal».

Adverbul «parcă» ce modalizează enunțul, urmat de verbul «mi se pare» aduce sugestia relativizării, a ruperii de limite și contururi, a dizolvării realului în starea nocturnă de comunicare (sau de «corespondere» baudelairiană) între ființa umană și elementele cosmosului, între știut și neștiut, între presimțit și dezvăluit.

Somnul, pe care psihanaliza l-a identificat cu dorința de reîntoarcere către matricea maternă primordială, este pentru Bacovia tot un tărîm al neliniștii: «parcă dorm pe scînduri ude», «în spate mă izbește-un val». Această amenințare a umidului ce ne împresoară constituie esența emoției transfigurante liric, pe care G. Călinescu o sesiza cu profunda lui intuiție: «supremă condensare a terorii de umid, poezia Lacustră este o halucinație a unui diluviu ce izbește cu valuri de apă pe adormit»⁵. Formula «valuri de apă», departe de a fi pleonastică, vrea să accentueze fri-

Ilustrație de Anatol ADAM.

ca de acvatic, resimțită și de unele din personajele prozei eminesciene.

În «inconștientul colectiv» al umanității, apa a însemnat multă vreme lăcașul prin excelență al spaimei; Jean Delumeau o analizează chiar în primul capitol al cărții sale *Frica în Occident*⁶. Spaimea aceasta are rădăcini adânci și ea s-a perpetuat încă din antichitate: latinii spuneau «Slăviți marea, dar stați pe țărm», iar formula lui Sancho Panza «Dacă vrei să înveți să te rogi, du-te pe mare» a circulat în multiple versiuni de-a lungul întregii Europe. Legată indisolubil de ideea de

aneantizare a ființei (Gaston Bachelard scria că «o întreagă latură a sufletului nostru nocturn se explică prin mitul morții concepute ca o plecare pe apă»⁷), în imaginația colectivă apa va fi asociată mult timp cu cele mai sumbre imagini ale pericolului, relaționată cu tenebrele, cu noaptea, cu moartea, cu neantul.

Frica de virtuala revărsare de apă răzbate din toată poezia **Lacustră**, și se proiectează pe coordonatele cronospațiale și sufletești. Valul îl «izbește» în spate pe cel care aude ploaia infinită (așa cum în basmul **Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte** moartea îl «pălmuește» pe Făt-Frumos pentru a-l lua în stăpânire veșnică) — violența gestului mărturisește teroarea amenințării continue. Versul următor nu face decît să nuanțeze frica — **«Tresar prin somn»**, iar senzația de insecuritate este exprimată tot printr-o metaforă centrată pe o imagine de tip acvatic: **«și mi se pare / Că n-am tras podul de la mal»**.

Cele mai multe dintre cuvintele folosite — **«noapte»**, **«plîngînd»**, **«lacustră»**, **«val»**, **«podul»**, **«mal»** — au ceea ce Blaga numea «sarcină mitică», ele se înlănțuie pentru a amplifica la nesfîrșit imagini și spaime arhetipale. Este adevărat că poezia bacoviană e una de impresie, dar fiecare element stilistic își are rolul său în conturarea sugestiei generale, de aceea opinia criticului literar E. Lovinescu «Expresie a unei nevroze, o astfel de poezie (cea bacoviană — n.a.) impresionează în ansamblu, fără să rețină în amănunt»⁸ se dovedește nefondată.

Strofa ce urmează prelungește în timp și spațiu senzațiile lirice deja schițate, mișcarea stilistică fiind anticlimactică:

**«Un gol istoric se întinde
Pe-aceleași vremuri mă găsesc
Și simt cum de atîta ploaie
Piloții grei se prăbușesc»**.⁹

Acest gol care se întinde este «istoric», vine deci de la marginile lumii, de la începuturi, timpul e abolit («aceleași vremuri») într-o ciclicitate ce anulează devenirea. Dacă prima imagine era orizontală (golul ce se întinde), ea se continuă cu una verticală: **«Piloții grei se prăbușesc»**, iar impresia de dezintegrare cosmică izvorăște parcă de pretutindeni, covîrșind și eul poetic ce simte în ființa lui năruirea universală. Verbul apare la persoana I («simt»), însă sugestia este de totalitate, eul devine modalitate de figurare a lumii ca la Arthur Rimbaud: **«Car «Je» est un autre»**¹⁰.

Senzația de însingurare și de spaimă în fața invaziei primordiale a umidului este reluată și de ultima strofă, care încheie poezia prin simetrie cu prima. Repetiția, figură de stil definitorie a liricii bacoviene, devine în poezia **Lacustră** un procedeu de structură. Un singur vers diferă de prima strofă, dar el conține parcă versul analog, deoarece în adîncul ființei prinse într-o așteptare beckettiană se presimte **«materia plîngînd»**:

**«De-atîtea nopți aud plouînd
Tot tresărînd, tot așteptînd...
Sînt singur, și mă duc-eu
gînd
Spre locuințele lacustre»**.¹¹

Dincolo de rima propriu-zisă, care variază între încrucișată și monorimă, apar și rimele interioare, iar aglomerarea de gerunzii accentuează ideea de repetabilitate și de refacere neîncetată a istoriei în fiecare om, idee pe care Eminescu o slefui-se pînă la limpezime în poezia **Glossă**.

Procesul repetiției, pe care

Roman Ingarden îl includea în sistemul mai larg de corelații «ritmuri regulate» și «ritmuri libere»¹², este perfect adecvat expresiei poetice. Pentru Bacovia, modul de a privi universul dislocat în structuri închise este fondat pe elementele definitorii ale ansamblului său mental: angoasa, anxietatea, spleenul, stările obsesionale de delir, tragismul cotidianului, uritul și psihoza. Cercul se reface odată cu fiecare poezie, cu fiecare încercare de a stăpîni realul prin cuvînt, repetiția păstrîndu-și funcția ei modelatoare de structură — căci o circularitate permanentă creează densitatea poeziei bacoviene, în care prin repetiție stările sufletești se intensifică, muzicalitatea devine acută, cuvintele capătă profunzime contextuală.

Încheindu-se simetric, poezia *Lacustră* se conturează asemeni unui vârtej, adîncind neconținut căile interpretării. Iar dacă ar fi să-i căutăm o situație axiologică în tot cuprinsul poeziei bacoviene, cele mai potrivite sînt vorbele criticului literar Ion Negoițescu: «În *Lacustră*, mediul umidității, cu note elementare unic încercuite în micul poem, împinge poate pentru înțîia și poate pentru ultima oară poezia lui Bacovia la forma extatică. E una dintre minunile literaturii române. Ecourile unite ale spaimei, ale singurătății, ale deznădejdiei au încremenit aici într-o expresie egală, simplă, vibrînd în infinit. Un sumum al poeziei»¹³. Desigur, un sumum al poeziei bacoviene, dar și al poeziei românești, sau poate mai bine spus al Poeziei ce supraviețuiește caducității unui creator, unei școli literare, unei epoci.

Din scenariul cosmogonic inițial Bacovia nu a ales nici simbolul luminii (ca Blaga), nici pe cel al întunericului (ca

Arghezi), ci pe cel al golului și al neantului; avînd rădăcini în tristețea filozofică eminesciană și utilizînd toate mijloacele artei simboliste, Bacovia rămîne unic în literatura română prin această viziune a plumbului cosmic, a agresiunii lacustre și prin alesătura stilistică desăvîrșită a multora dintre poeziile sale.

NOTE:

1. G. Bacovia, **Plumb**, E.P.L., Buc., 1966, p. 14.
2. T. Arghezi, **Poezii**, Ed. Minerva, Buc., 1967, p. 61.
3. L. Blaga, **Poezii**, E.P.L., Buc., 1966, p. 180.
4. G. Bacovia, *op. cit.*, p. 14.
5. G. Călinescu, **George Bacovia**, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, compendiu, Ed. Minerva, Buc., 1983, p. 273.
6. Jean Delumeau, **Frica în Occident**, I, Ed. Meridiane, Buc., 1986.
7. Gaston Bachelard, **L'Eau et les Reves**, Librairie José Corti, Paris, 1973, p. 103.
8. E. Lovinescu, **George Bacovia**, în *Istoria literaturii române contemporane*, Ed. Minerva, Buc., 1982, p. 122.
9. G. Bacovia, *op. cit.*, p. 15.
10. Arthur Rimbaud, în scrisoarea adresată lui Paul Démeny, 15 mai 1871, publicată în volumul **Rimbaud, Lautréamont, Corbière, Cros-Oeuvres complètes**, Ed. Robert Laffont, Paris, 1980, p. 106.
12. Roman Ingarden, **Structura fundamentală a operei literare**, în *Poetică și stilistică. Orientări moderne*, Ed. Univers, Buc., 1972, p. 53.
13. I. Negoițescu, **George Bacovia**, în *Istoria literaturii române*, Ed. Minerva, Buc., 1991, p. 270.

Foto de Boris BĂLAN.

Ioan ALEXANDRU

AUTOPORTRET

M-ascund de lume cînd vremea a sosit
Să intru graiului întru slujire
Muierile-n păduri se tăinuiau
Cînd pruncu-n burtă spinteca ieșire

Nu-ndur suflarea nimănui în jur
Să-mi iscodească sacra-mpreunare
Sufletul meu nerușinat și gol
Se-mbie clipei cu înfrigurare

Extaza fericirii m-a cuprins
Fiece frunză-n mine se frămîntă
Am devenit la toate cîte sînt
Cămara lor cea tainică de nuntă

Cînd leul prăznuiește în pustiu
Nu rabdă-n preajmă nici o priveghere
Fiară-i nainte singele de-a-l bea
Și-apoi se-nmoaie miel de junghiere.

Ana BANTOȘ
Chișinău

LIVIU DAMIAN: OBSESIA IDENTITĂȚII

Prematur dispărutul Liviu Damian aparține generației de poeți basarabeni afirmați pe la sfârșitul deceniului al șaselea. Detașindu-se progresiv de literatura ideologizată a timpului, respingînd linia sociologizantă, aceștia revendică pe de o parte tradițiile folclorice și ale literaturii clasice, iar pe de alta aspiră la modernizarea expresiei poetice. Primii pași în literatură Liviu Damian i-a făcut alături de Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Victor Teleucă, Pavel Boțu etc. Prin 1967 Grigore Vieru descria atmosfera în care a debutat generația respectivă, în felul următor: «O grămadă de copii pirpirii și cam gîngavi am pornit să colindăm redacțiile, copleșind pe redactor cu caiete întregi de poezii. Și iată că din acei copii s-au ales astăzi cîțiva poeți adevărați: Victor Teleucă, Liviu Damian, Gheorghe Vodă, Pavel Boțu, Arhip Cîbotaru, Ion Vatamanu, Petru Cărare, Spiridon Vangheli... Și iată că azi, scrie poetul în continuare, la aceleași redacții literare, în același «Luceafăr» (se are în vedere cenaclul «Luceafărul» de pe lîngă ziarul «Tinerimea Moldovei») vin alți copii, tot mai mulți, care afară

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

de Eminescu au în mînă pe Iorga, Arghezi, Labiș, Vatamanu, Esenin, Mejelaitis, Voznesenski...» («Tinerimea Moldovei» din 15 ianuarie 1967).

Liviu Damian n-ar fi putut afirma peste ani și ani, ca Emil Loteanu, bunăoară, că se regăsește pe sine neschimbat în plachetele de început. Dealtfel, în puținele mărturii și interviuri ce s-au păstrat de la el, aproape că nu face trimiteri la anii debutului. După o perioadă de activitate ziaristică, după ce publică mai multe cicluri de versuri în culegerea colectivă *Glasuri tinere* (1955, 1957, 1959), în 1963 îi apare placheta *Darul fecioarei*, redactată de Grigore Vieru, pe atunci și el tînar poet, afirmat pe tărîmul creației destinate copiilor. Acest prim volum al lui Liviu Damian, deși plătind în mare parte tribut clișeelelor versificate, cu cele mai mari drepturi în literatura vremii, include și cîteva poeme din care reiese că autorul a purces la crearea, așa numitei, de către Mircea Iorgulescu, «strategii a inspirației». Programul său estetic destăinuit în poezia *Cuvîntul*, cu care se deschide placheta este axat pe o asemenea strategie:

«Cuvîntul,
Care dezlănțuie stihile,
Cuvîntul,
Care dezlănțuie bucuriile,
Îl simt pe-aproape,...
Cînd mă vedeți
Tînar și inspirat,...
Nu vă vine a crede
Că nu l-am găsit...
... Cînd l-oi găsi
De dorul lui,
Palid și subțiat la față,
N-o să mă laud nimănui.
Cum poți să te lauzi
C-ai dat
Pentru-un cuvînt aripat
Jumătate de viață?»

Pentru cel de-al doilea volum de versuri, apărut în 1965, autorul alege un titlu din lumea

basmului, a eresurilor, **Ursitoarele**, reprezentînd o figură arhetipală cu caracter imaginar. Or, arhetipurile, așa cum explică Jung, sunt «conținuturi ale inconștientului colectiv». Experiența de viață îi insuflă lui Liviu Damian în acel moment următoarea ierarhie a valorilor cuvîntului: în casa omului la locul cel mai de frunte se află Cuvîntul Pîinii; apoi urmează Cuvîntul Copiilor, al Cîntecului Popular, și abia la sfîrșit vine Cuvîntul Scriitorului. Munca în cîmp, spectacolul în mișcare al comunității rurale care păstrează în memorie «întîiul chi-ot de tractor», copiii «val pe stradă», necesitatea comunicării (inclusiv «Gluma sărată/ zisă cu duh,/ Trebuitoare ca un vîzduh»), care îi adună pe oameni la un pahar, regenerarea vegetației primăvara, hora sau mîndra «ca un fir de busuioc», precum și alte imagini transplantate direct din folclor, aproape fără a fi transfigurate, ritmuri săltărețe specifice poeziei orale, toate acestea continuă să-l țină pe Liviu Damian în plasa aceleiași reprezentări descriptive. Apar însă primele semne ale unei atitudini categorice exprimate concis și exact, într-un ritm fluent:

«... Am și dușmani
Cu zel răuvoitor
Numai că
Ori n-au urmași,
Ori copiii
Nu le seamănă lor.»

(Ora copiilor)

În memorie îi mai revine adolescența, aliaj de teoreme și miroso de busuioc («Cînd uit de atomi și teoreme / Miroase-n jur a busuioc»), autorul continuînd să trăiască la unison cu ruralii, prețul cel mai mare punîndu-l pe «universitatea de la gura cuptorului». Îi este familiar peisajul deschis, cu ninsori filfiînd peste sat, e mișcat de

imaginea mamei zîmbind «într-un bariz de lumină», de moartea baciului, pe care o evocă tandru, cu exces de metafore. Toate aceste detalii divulgă înscrierea lui Liviu Damian într-un sămănătorism tardiv, dar paralel cu semne de derută e de observat încercarea depășirii locurilor comune, a rostirii uniforme și uniformizatoare:

«M-am rătăcit mai ieri pe
stradă:
Aceleași treniuri trec de zor
De parcă-un singur croitor
Ni le-a făcut pentru paradă».

(Moment)

Descriptivismul monoton este «zgîlțit», deranjat de apariția glumețului Păcală (vezi poezia **Păcală, ce mai faci?**); se ia atitudine față de viața devenită șablon, se schițează aspirația de reevaluare a experienței vitale dintr-un unghi de vedere personal:

«Mă tem că nu ne înțelegem,
uneori,
Dar dăm din cap în semn de
afirmare.
Și afirmarea asta, ni se pare,
Acoperă minciună și erori.»

(Între patru ochi)

Începuturile descoperirii de sine țin, practic, de etapa **Ursitoarelor**:

«Invidia ne face mici, puțini
În fața lucrului abia-nceput».
(Despre culoarea verde)

Dacă în primul volum trăirea poetică se releva mai ales în aceea voioșie sprintară a vînațorului «cu o floare-n țeva puștii» (vezi poezia **Vînătoare**), în credința naivă a acestuia că nefăcînd nimănui nici un rău este absolvit de rău, la cea de a doua apariție editorială prezența **Ursitoarelor** presupune aspirația înduplecării destinului. Or, destinul, un destin dramatic, avea să-i rezerve un drum complicat, pe care, pentru a-l parcurge cu demnitate, el va

trebui să cunoască atât victoriile cât și eșecurile.

Nici vorbă, nestabilirea tradițiilor orale autohtone, inclusiv ale literaturii clasice, nemaivorbind de conectarea la sensibilitatea poetică contemporană, se operează lent și foarte anevoios, cum s-a observat, cu anumite privilegii, în critica literară din epocă. Un astfel de privilegiu a fost publicarea romanului lui Vasile Vasilache **Povestea cu cocoșul roșu**, pe marginea căruia Ion Ciocanu constata: «Atîta vreme cititorul nostru contemporan n-a întâlnit în lucrările prozatorilor moldoveni spiritul poveștii populare, în care oamenii fac frînghii de papură, pe care urcă la Dumnezeu, spiritul acelei istorisiri captivante despre Don Quijote, care lupta cu morile de vînt. Lucru straniu, deoarece folclorul moldovenesc este bogat anume în situații de acest fel. În virtutea ignorării principiale, am zice, a vigurosului element fictiv în operele scriitorilor noștri, ne-a părut neobișnuit de nouă viziunea (atît de populară în fond!) asupra realității, la care a recurs Vasile Vasilache în romanul său **Povestea cu cocoșul roșu**...»

Cît despre literatura română în genere, referindu-se la generația Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, un cercetător, Emil Manu, releva entuziasmul acestora la descoperirea unor mari poeți ai literaturii universale ori ai celei naționale, atunci interziși. Așa se explică rămînerea multora la formele revolute ale mijloacelor de comunicare, faptul că ei «fuseseră obligați cîtva timp să fie contemporani (din punct de vedere estetic) cu pașoptiștii, care la vremea lor erau foarte moderni»².

Generației de poeți Nichita Stănescu — Ana Blandiana, care se afirmau la începu-

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

tul deceniului al șaselea în dreapta Prutului, îi corespunde în Basarabia cea a lui Grigore Vieru și Liviu Damian, care nu e străină de climatul menționat, cu precizarea că așa-numitul «pașoptism» la noi a durat mai mult, avînd un statut aparte. Nu-l vom investiga aici; vom sublinia numai eforturile întreprinse de către poeți, prozatori și critici pentru a menține creația într-un cadru firesc, neconstrîns de dictatul extraliterar. Iată-l, bunăoară, pe George Meniuc subliniînd (în eseu **Cadran solar**) asiduitatea cu care criticul Vasile Coroban preconiza libertatea și spontaneitatea în artă: «...creația presupune în primul rînd spontaneitatea, inspirația liberă, logica vie a narațiunii...» Cu orice alt privilegiu, același critic continua să militeze «împotriva nefirescului, împotriva premeditării artificiale, deci, potrivnice actului adevărat de creație»³. Pe la mijlocul deceniului al șaptelea, Grigore Vieru condamnă cu energie spoiala, frumosul inconsistent. Astfel, referitor la poezia confratelui său Gheorghe Vodă, poetul scria: «volumul **Valurile — ca și Ploaie fierbinte, Aripi pentru Manole. ori Pomii dulci** — este nu o carte frumoasă, ci una de caracter»...; și atrăgea atenția că «nu cartea frumoasă este azi rară la noi, ci cartea de caracter». Semnificația conceptului de «caracter» în poezia noastră era, din punctul de vedere al lui Grigore Vieru, următoarea: «Expresia poate fi și adusă, imprumutată», dar caracterul — nu, deoarece «caracterul trăiește în trecut, prezent și viitor, spre deosebire de expresie, care este mai mult în prezent»⁴.

Ajungem iarăși acum la Liviu Damian. Acesta exprimă perfect acea stare de spirit care anima pe toți confrății de

Nicolae GRIGORESCU. O floare între flori (Domnișoara Millet), 1870

generație, la sfârșitul deceniului al șaselea:

«Atunci desfac tot ce-ați voit
să fac

Atunci dezgrop ce trebuia
să-ngrop

Atunci vorbesc ce trebuia să
tac,

Și-n loc de ploaie vă aduc
potop»

(Centaur)

Destinderea care s-a produs în atmosfera intelectuală a României pe la mijlocul deceniului al șaselea, s-a resimțit și peste Prut. Unitatea generației Grigore Vieru — Liviu Damian se explică parțial și prin faptul că în Basarabia războiul aerul ozonat de peste riul cu cea mai curată pe atunci apă din Europa. Debutanții de după 1970, mai precis promoția poetică Nicolae Dabija — Leonida Lari n-au mai fost la fel de uniți. Unul din motive, lesne de înțeles, trebuie raportat la evenimentele din Cehoslovacia (în 1968), după care ideologia reinstaurată reclama literaturii un scop «educativ» bine determinat, ducând astfel la dispersarea forțelor intelectuale. Dar în atmosfera intelectuală basarabeană se produsese deja ruptura decisivă. Momentul '67—'68 a marcat evoluția ulterioară a poeziei; în scurta perioadă a «dezghețului», și în Basarabia gheața s-a spart. Se recuperează parțial tradiția și folclorul; se fac tentative de racordare la literatura interbelică; în același timp poeți din generația Grigore Vieru — Liviu Damian propun un limbaj liric propriu. Obsesia identității (dovadă titlurile de volume **Numele tău, Îndărătnicia pietrei, Sint verb**), mitizarea și demitizarea (**Aripi pentru Manole**) denotă aspirația modernizării poeziei. Relevarea misterului interior, inefabilul, ermetizarea, iată preocupări curente, creația lui Liviu Damian înscriindu-se pe aceste di-

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

recții. Explorarea propriei structuri sufletești ia aspectul luptei unor forțe contradictorii. Emoțiile erup în scurte fulgerări metaforice, uneori, cu suport simbolic. Așa se întâmplă cu elementele frecvent întâlnite «roua», «lacrima», «frunza»; elanul viguros, trăirea dramatică prin diateza activă a verbului caracterizează întreg volumul **Sint verb**. Atmosfera prielnică poeziei lui Damian, în această etapă, este cea în care «piatra», «lutul», contrastând cu «roua» și «frunza», obiectivează o existență dramatică. Elemente desemnând ipostazele primare ale materiei sînt invocate pentru a sugera ideea de început și de integralitate. Tentat de trăiri înalte, pîndit mereu de un destin tragic («Am fost furat / de-un vînt sărat / Și dus din pat / La spînzurat»), poetul luptă pentru menținerea entității sale sufletești.

Știm bine că anume sub semnul acestei identități obsedante, apărute cu multă energie, se manifestă la el modernitatea. După cum e ușor să ne dăm seama, Liviu Damian își concepe versurile în aceeași cheie. Aplicat pe teren basarabean, modernismul implică, în cazul lui Damian, un discurs nuanțat, în favoarea cauzei poporului acestei părți de Țară:

«Neajutat ce-aș putea să fac?
De-atîta cu credință la-nceput
Invoc tremurul frunzei din

copac
Statornicia rădăcinilor din
lut»

(Invoc)

Liviu Damian este adeptul comportamentului liric modern rezumabil în formula «Nu sînt ce par a fi», pe care el o explică astfel: «Solicitîndu-i-se într-un interviu punctul de vedere asupra aparenței și esenței, adică asupra aceluia «Je suis un autre» (Rimbaud), însușit de

colegii săi de breaslă, el răspunde cu o parabolă din poezia lui Andrei Voznesenski, conform căreia o pasăre, printr-un zbor jos, voit schiopătat, înșeală ogarii, ducându-i cât mai departe de cuibul cu puii neputincioși, și autorul conchide: «Iată de ce a zis poetul «nu sînt ce par a fi». Tocmai pentru că mai era»⁵.

În perioada «culturii întorșitului» (Sorin Alexandrescu) poezii basarabeni, pentru a preveni devastarea spațiului poetic de către presiunile din afară, fac uz de expresii precum «ora selenară», «clipa de vîrf» (V. Teleucă), «clipa deciziei». O mîna de ajutor le întinde și critica literară, care pe la sfîrșitul deceniului al VII-lea începutul deceniului al VIII-lea vehicula insistent noțiunea de «preaplin» cu sensul de invitație la trăire plenară. Toate acestea aveau menirea de a semnifica o modalitate productivă de a trăi istoria. «Clipa deciziei», considera Liviu Damian, ar trebui să fie una din primele noastre teme literare, întrucît ea corespunde spiritului artei moderne, care se interesează «de corelația părții și a întregului». Scrutarea existenței («prilejul de a scruta întreaga noastră existență») este un principiu după care Damian determină modernitatea artei. Din acest motiv Hamlet îi apare drept «operă modernă», iar locul acțiunii, din celebra tragedie Shakespeariană, Danemarca, este categorisit drept «punct nodal al devenirii, al existenței, al istoriei umane»⁶. Atras de misterele ființei umane, poetul consideră că menirea operei de artă este de a declanșa în sine, în autor, și în cititorul său «o criză de conștiință».

Mijlocitorul acesta între scriitor și cititor, acest ambasador al poetului în țara cititorilor, are menirea

de a focaliza, în textul citat, interesul pentru revitalizarea condiției noastre spirituale. Din punctul de vedere al lui Liviu Damian e necesar ca autorul și cititorul să se întrepătrundă, să se contamineze reciproc, «să lupte alături pentru supraviețuirea demnității». De observat cum în discursul teoretic al poetului nostru intervine numai decît scopul acela «practic» al luptei pentru trezirea conștiinței și pentru menținerea demnității. În condițiile în care conștiința națională era un tabu, poetul apela doar la noțiunea de demnitate și conștiință umană, fiind însă mereu preocupat de gîndul trezirii conștiinței de neam. «Elanul vital», dimensiune cu care se măsoară universul său, semnifică același înțeles al tensiunii spirituale capabile să contamineze cititorul. În același timp elanul lui Liviu Damian este și o încercare de a exalta firea umană a rostitorului din versurile sale pentru a putea depăși deruta, exasperarea. Omenescul, umanul se vor transforma în preauman. «Elanul vital» favorizează deopotrivă starea de cîntec și starea de veghe. Veghea la tot ce se întîmplă determină sentimentul reținerii, al mîndriei dîrze, austere, pe care îl opune elogiului fals. Un exemplu elocvent este poezia **Sub laude** publicată pentru prima dată în 1973 în revista «Moldova»:

«Tot ce-i atins de laudă —
dispare
Am lăudat cetățile și nu-s
Păduri am lăudat cu
disperare —
Pădurile de pe la noi s-au
dus...»

Acesta va fi semnalul derutei, al necesității de schimbare a mijloacelor de exprimare poetică: «Între cuvînt și grele necuvinte / M-am rătăcit ca-n plase un strigoj». Atitudinea radicală

de ordin estetic se conjugă tot mai mult, spre anii 80, cu una de ordin etic social. Deși prezente, accentele de încordare nervoasă generind dispoziții problematizatoare, fac tot mai mult loc nostalgiei, dorului capabil să umanizeze firea dezlănțuită a omului modern. Entuziasmul liric și raționamentul lucid, chiar dur, coexistă în poezia sa, potențându-se reciproc și continuând și în anii 80 să declanșeze energii inconfundabile. «Spiritul, acest bici care brăzdează și supune» (L. Damian, **Un spic în inimă**) stăpânește sentimentul particularizându-l. Fără acesta entuziasmul și elanul vital ar fi riscat să devieze într-un optimism gregar. Tentația de a pune ființa umană în acord cu natura potolește oarecum mișcarea energiei sufletești, punând-o sub semnul unei «lumine line», a reculegerii, a stării meditative, de la care începe reformularea atitudinii. De altfel, criticul Mihai Cimpoi, cu prilejul bilanțului anului literar 1984, observa o situație similară pe planul general al poeziei basarabene, orientată spre regândirea atitudinii: «Metafora, lustrul filologic, rafinamentul senzorial nu-și mai impun un rol decisiv, discursul poetic devenind colocvial, demonstrativ logic, interpretativ»⁷.

În critica literară din Basarabia nu s-a prea vorbit despre postmodernism. Dar există toate semnele că anume în această direcție a evoluat creația lui Liviu Damian: de la stările sufletești închise, adânc interiorizate, de la necuvinte spre cuvinte; de la grandilocvență la desolemnizarea lirismului. Calea spre postmodernism, Liviu Damian o parcurge prin volumele sale **Partea noastră de zbor** (1974), **Mîndrie și răbdare** (1977), **Altoi pe o tulpină vorbitoare** (1978), **Salcîmul din prag**

(1979), **Inima și tunetul** (1981), **Coroana de umbră** (1982). Autorul deschide cîmp larg voinței de împărtășire sau cum a și spus el însuși «clipei de răgaz, de comunicare, de cugetare, de echilibru sufletesc, o clipă rară pe care visez s-o împart cu cititorul meu»⁸. Preponderentă este tendința de a apropia poezia de viața obișnuită. Asprimea versului său vine, astfel, din setea de «prozaic». Iar prozaicul începe atît cu «oștirile de zburători gîndaci» care «se lasă pe cartofu-n floare», cît și cu contemplarea «troscotului umil» de pe marginea străzilor ce poartă numele înaintașilor noștri; cu priveliștea cetății, a «orașului cu legende spuse-n vînt». Argumentul «setei de prozaic» este următorul: «De proza vieții de-or fugi poezii / cu ce se va alege adevărul?» (**Poezii și proza vieții**). Cel care odinioară vorbea de inutilitatea hîrtiei scrise, «ce nu-i bună de nimic, nici de fiert mîncarea», face un pas hotărît spre «versul liber, deschis, care să mă apropie, — scrie autorul — de cititor, prin căutări, prin probleme, prin atitudine». Nedumerirea e provocată de «bizareria model» și de «dragostea zdrumică, care plînge fără cuvinte (**Modă bizară**); «Caut cuvînt de antracit / călit de vremi și de tăceri / de rezistență la situații» (**Focul din verb**). Tensionat, cu foc de antracit în suflet, poetul sugerează în versurile sale, calme în aparență, pe alocuri incantatorii, o continuă ardere:

«Oare ce mai face luna peste
munți?

Trece încîlcită de radare
Se uită și tace
Se uită și tace».

(**Cîntec de suflet**)

Tulburătoare este secvența lirică, lină în aparență, în care el raportează dorul de Patria

sa adevărată la tăcuta lună «încilcită în radare». Sentimentul, precum vedem, trebuie căutat în stratul adînc al imaginii. La fel, ca într-un alt exemplu: «Fraților din iarbă / fraților din ramuri, / Ați rămas pe lume / ale stelei neamuri» (**Frați din ramuri**). Revelația pe care o produce poezia lui Damian la o nouă lectură constă în faptul că este expresia fidelă a destinului pămîntului basarabean. Chiar în condițiile în care tăcerea era unica șansă de a supraviețui, el a vorbit despre problemele de viață și de moarte ale neamului său: «...Stăpîni ai marginii fiind / în logodirile de neamuri / doar apele cu lamă de argint / ne-au mai ferit — și tremurul din ramuri». Iar «marginea», își continuă gîndul autorul, e cu «ticurile» sale: «aicea toate se țin pe-o reciprocă-nverșunare / ca picăturile de apă / la fața mării ce astîmpăr n-are» (**Fila cu brume**).

Eminescu posedă forța magică de a-i atrage pe toți poeții basarabeni, fără excepție. Acest fenomen și, pe de altă parte, fondul folcloric al culturii basarabene, merită a fi analizate aparte; să subliniem aici doar faptul că atît creația lui Eminescu, cît și folclorul au avut în **Basarabia** rolul de a stăvili, pe cît a fost posibil, mancurtizarea maselor. «La Eminescu... resursele limbajului individual în cadrul celui general, termeni ca **izvorul**, **pădurea**, **luna**, **teiul**, **marea** fac să acționeze coarde speciale, punînd în mișcare nu numai conștiința, ci și mecanismele subconștientului»⁹. Iată unde au văzut autorii basarabeni șansa de a nu se lăsa ruși total de rădăcini, **izvorul**, **pădurea**, **teiul**, **luna**, **marea** ajungînd să simbolizeze la ei apartenența spirituală la fondul genetic românesc. În căutarea unei strategii a sensi-

bilității poetice, Liviu Damian a vorbit despre importanța lui Eminescu pentru spiritualitatea basarabeană, invocîndu-l într-un ciclu de versuri care poartă numele marelui înaintaș. De remarcat fascinația pe care o produce arborele divinizat de către Eminescu, teiul, în spațiul poetic dintre Prut și Nistru. După Grigore Vieru, el revine frecvent și la alți autori. La Liviu Damian, teiul e o emblemă a mîhnitei lui țări: «Te scuturi pe scuturi, / pe ape — lumine, / Floare de fluturi / tăcută ca mine» (**Floare de tei**). Tristețea nostalgică e aparentă, doar un borangic subțire care nu poate tîinui trăirea dramatică în adîncime din versurile-i patetice. Pentru că acolo, în adîncime, sunt situate izvoarele, în preajma cărora sensibilitatea autorului vibrează cu o putere deosebită: «Și dacă se pierde riul / Cu tot cu izvoare în luturi / Cine să poarte, teiule, / Floarea ce-o scuturi?» (**Și dacă pădurea**).

Toate motivele creației lui M. Eminescu, așa cum s-a menționat în critica literară, sunt concentrate ca într-o scoică magică în misterioasa poezie **Floare albastră**. Cercetătorul George Munteanu făcea o observație subtilă cu privire la posibilele motive de inspirație: «... nu se impune numai decît, cînd vorbim de poezia **Floare albastră**, să invocăm pe **Heinrich von Ofterdingen** al lui Novalis de vreme ce circumstanțele genetice și contextuale arată că în cunoscuta poezie este vorba de ridicarea la mari potențe simbolice a sugestiv — numitei flori-cele «nu mă uita» de pe meleagurile noastre. **Floare albastră** a lui Novalis e așteptarea plină de speranță a tuturor celor ce pot să vină; florica de «nu mă uita» a lui Eminescu e ceea ce **părea și n-a fost să fie**: «Și te-ai dus, dulce minu-

ne...»¹⁰. Am amintit cele de mai sus, deoarece Liviu Damian, într-o poezie proprie intitulată **Nu mă uita**, chiar dacă n-a avut în vedere sentimentul evocat în capodopera eminesciană, a fost acaparat touși de către acesta. Ceea ce se remarcă la Liviu Damian este complexitatea dramatică a trăirii. Simbolica, firava floare este martora unui zbucium ajuns la apogeu:

«Nu mă uita», Te chem, nu
mă uita.
Sint spin crescut în amintirea
ta,
Sint floare firavă, nu mă uita
Sint lacrimă de foc sub
geană grea.

Ca umbra ta am să mă țin
de tine,
Ca scrumul care bîntuie-n
ruine
Ca iarba dintre pietrele
străine
Voi răsări, să te apleci spre
mine.

Lumina nu se lasă peste
frunte
Și viile de struguri nu sint
pline,
Și fluierul nu este rupt din
minte,
Și pîinea piatră e — cînd
uiți de mine.

Îți uit, iubito, cine să mă
ierțe —
Și semnele și cîntecul și
chipul.
Te uit, iubito, și mă plouă
pietre,
Mă-năbușă necruțător
nisipul».

(Nu mă uita)

Dacă Eminescu exprimă ceea ce părea și n-a fost să fie, Liviu Damian exprimă ceea ce pare și nu este. Invocările categorice și chemările aproape disperate sint ale unui suflet bîntuit de discordii și sciziuni. Să fie aceasta doar o poezie de dragoste?

Poezia lui Liviu Damian stă sub semnul nostalgiei, «părții morale», vorba poetului, a celor relevate. După tentative ne-numărate de a reface integritatea firii, el se întoarce hotărît spre istoria neamului publicînd în 1986, anul cînd se stinge din viață, poemul **Cavaleria de Lăpușna**, în care scrutează o culme a istoriei statului moldovenesc din perioada domniei lui Ștefan cel Mare.

De la **Melcul**, poem cu un destin aparte, publicat în săptămînalul «Cultura» (1975), dovadă elocventă de refuz a ideologizării forțate și a «marelui îngheț» și pînă la **Cavaleria de Lăpușna** se conturează imaginea celui care a promovat cu insistență demnitatea neamului românesc, convins fiind că «nu clipa trebuie oprită, ci noi simtem chemați a ne regăsi în ea»¹¹.

NOTE:

1. Ion Ciocanu, **Vasile Vasilache, Povestea cu cocoșul roșu**, în *Articole și cronici literare*, Chișinău, Editura Lumina, 1969, pag. 84—85.
2. Emil Manu, **Critica și poezia contemporană**, în vol. *Sensuri moderne și contemporane*, București, Editura Eminescu, 1982, pag. 209.
3. George Meniuc, **Cădran solar**, în vol. *Eseuri*, Chișinău, Editura Cartea moldovenească, 1965, pag. 174.
4. Grigore Vieru, **Să ajuți grîul**, în vol. *Cartea poeziei*, Editura Cartea moldovenească, Chișinău, 1976, pag. 173—174.
5. Serafim Saka, **Pentru tine bat...**, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1988, pag. 318.
6. Serafim Saka, **Op. cit.**, pag. 316.
7. Mihai Cimpoi, **Poezia '84**, în rev. «Literatura și arta», 31 ian. 1985.
8. Liviu Damian, **Coroana de umbră**, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1969, pag. 6.
9. Constantin Ciopraga, **Poezia lui Eminescu**, Editura Junimea, Iași, 1990, pag. 120.
10. George Munteanu, **Eminescu și eminescianismul**, Editura Minerva, București, 1987, pag. 97.
11. Serafim Saka, **Op. cit.**, pag. 315.

Mihai DRĂGAN

MIT ȘI VIZIUNE POETICĂ ÎN «MEMENTO MORI»

Mitul este pentru Eminescu un simbol al cunoașterii poetice. De aici aspirația continuă de a-l reface și de a-l lua în stăpânire.

Credința eminesciană, apropiată de aceea a romanticilor germani, se sprijină pe ideea că mitul nu trebuie înțeles de poeți în accepția lui de realitate istorică și preistorică, sistematizată într-o epocă ce se caracterizează printr-o ascensiune a facultăților logico-discursive și a civilizației mașiniste («veacul cel de fier»). Dacă luminile rațiunii și ale spiritului științific secătuiesc și chiar distrug mitul, poezia, în tendința ei de cuprindere și de explorare vizionară a totalității lumii, poate să-l refacă în chip exemplar. Acest lucru este posibil numai prin devansarea credinței (tradiționale) că poezia se identifică automat cu mitul văzut ca o colecție de povești cu zei și întâmplări mitologice.

Neliniștit de excesele și violențele lucidității moderne, care întreabă prea mult dorința de cunoaștere absolută, Eminescu resimte până la tragism îndepărtarea de substanța miturilor, de viața primordială și de

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

limba originară ce transformă totul în poezie:

«O, nțelepciune, ai aripi de
ceară!
Ne-ai luat tot fără să ne dai
nimic,
Puțin te-nalți și oarbă
vii tu iară,
Ce-au zis o vreme, altele
deszic,

Ai desfrunzit a visurilor
vară
Și totuși eu în ceruri te
ridic:
M-ai învățat să nu mă-nchin
la soarte,
Căci orice-ar fi ce ne
așteaptă? Moarte!

Tu ai stins ochiul Greciei
antice,
Secat-ai brațul sculptorului
grec,
Oricît oceanu-ar vrea să
se ridice
Cu mii talazuri ce-nspumate
trec,
Nimic el nouă nu ne poate
zice.
Genunchiul, gîndul eu la el
nu-mi plec,
Căci glasul tău urechea
noastră-o schimbă:
Pierdută-i a naturii sfîntă
limbă...»

(«O, nțelepciune, ai aripi de
ceară!»)

Reflecția filozofică și luciditatea sunt necesare artistului, dar ele nu se dovedesc și esențiale în procesul creator. În eforturile ei de a-și reprezenta absolutul, poezia este întotdeauna o creație a fantaziei, apelul la metaforă, la mit și la simbol fiind, pentru romantic, chiar rațiunea sa de a exista. Aspirația lui Eminescu a fost aceea de a regăsi pe calea cunoașterii poetice, adică a reveriei și a visului metafizic, formele originale ale existenței, lumea na-

turală a începutului, netulburată de luminile rațiunii analitice care a «stins ochiul Greciei antice», adică ochiul mitologiei. În consecință, coborîrea creatorului în istorie și mai ales în pivnițele și experiențele ei secrete, alunecarea pe apele fantaziei făuritoare de mituri în infinitatea fabuloasă a timpului primordial, în spațiul «vîrstei de aur» a omenirii, «cînd basmele iubite erau încă-adevă-ruri», se realizează printr-o fuziune magică a reveriei poetice cu mitul.

Poetul conferă mitului tradițional o formă nouă, potrivit dialecticii creației, în sensul că pune accentul pe o viziune estetică personală, și nu pe simpla refacere, prin imitație, a mitului. Acesta nu este doar substanța poeziei eminesciene, ci chiar forța ei însuflețitoare, centrul metafizic și profunzimea ei vitală. Se adeverește astfel faptul că prin marele ei poet cultura și literatura română își clădesc miturile lor plecînd de la tradiție spre a ajunge într-un loc unde mult mai important este geniul creator eminescian, și nu mitul desprins din spațiile tradiționale și reprodus aidoma sau «influențele» provenite din aria romantismului european.

Există la Eminescu o continuă și seducătoare obsesie a vechimii românești, a etnogenezei poporului nostru, a patriei originare, a patriei mitice, tuată deasupra timpului istoric. Această orientare a subiectivității sale vizionare semnifică aflarea identității, a izvoarelor sfinte ale obîrșii noastre și, totodată, a unui nou principiu al existenței prin reîntoarcerea la tot ce ține de «trecutul nostru cel mai vechi». Cînd ziaristul scria, într-un articol din «Timpul» (1880), că «totul trebuie oarecum dacizat de acum înainte», susținea, de fapt, că româ-

nii, spre a fi ei înșiși ca «popor istoric» pe scara uriașă a timpului, trebuie să fie fideli naturii lor specifice, adică naturii lor arhetipale.

Ca și Hasdeu, dar cu posibilități de imaginație poetică mult superioare, Eminescu a intuit că dacismul este o realitate istorică și mitologică fundamentală pentru definirea structurii spirituale a poporului român, a universului său sensibil și conceptual. Întoarcerea la natură și la sacralitatea ei inalterabilă înseamnă, ca gest romantic fundamental, revenirea la izvoarele primordiale ca la un centru miraculos de existență, căruia Eminescu îi atribuie o valoare spirituală exemplară. Mircea Eliade avea dreptate atunci cînd spunea că poetul român, ca «unul dintre cele mai mari genii lirice ale latinității», a contribuit «în mod covîrșitor la lărgirea orizontului spiritual european sub aspectul de «cuceritor de lumi noi». Întocmai ca și Camoens, Eminescu a încorporat o vastă și sălbatecă «terra-incognita» și a transformat în valori spirituale experiențe considerate pînă la dînsul ca lipsite de semnificație. Camoens a îmbogățit lumea latină cu peisaje maritime, cu flori excentrice, cu frumuseți exotice. Eminescu a îmbogățit aceeași lume cu o noutate geografică, Dacia, și cu noi mituri» (Despre Eminescu și Hasdeu, Iași, Ed. «Junimea», 1987, p. 29).

Mitologia dacică nu s-a transmis prin documente scrise ca mitologiile egiptene, grecești sau latine. Referințele, cîte există, în textele unor istorici antici, cunoscuți bine de Eminescu (în manuscrise se găsesc extrase din Herodot), sunt destul de sumare și neconcludente. Aceasta nu înseamnă că mitologia dacică nu are o istorie a ei, transmisă și remodelată pe cale orală. Eminescu nu reactualizează pur și simplu această mi-

tologie în spațiul imaginar al poeziei, ci o reinventează, ca pe un eveniment unic, într-un orizont inconfundabil de mister, folosind un limbaj liric cu străluciri mitice.

Calea de acces în spațiul fabulos al trecutului este visul, facultatea de a visa treaz, de a dirija visul în «lumea închipuirii», în noaptea magică a poeziei. Un sens profund al reveriei metafizice eminesciene deslușim în versurile de la începutul poemului *Memento mori*:

«Turma visurilor mele eu le
pasc ca oi de aur,
Cînd a nopții întuneric —
înstelatul rege maur —
Lasă norii lui molateci
înfoiați în pat ceresc,
Iară luna argintie, ca un
palid, dulce soare,
Vrăji aduce peste lume
printr-a stelelor ninsoare,
Cînd în straturi luminoase
basmelor copile cresc.»

Momentul inițierii în noaptea mitică a începuturilor, cînd poetul, eliberat de orice obsesie a contingentului cu neliniștile lui, poate să-ți pască nestingherit, ca pe «oi de aur», «turma visurilor» (curios este că în această formă a poemului, metafora insolită dintr-o variantă anterioară, — «Cînd pasc oile de aur ale visurilor mele» — a devenit o comparație), simbolizează deodată, într-o strofă monumentală ca ritm și arhitectură, regimul nocturn atît de productiv al creatorului romantic.

Aurul, ca «metal perfect, solar, imperial» (Mircea Eliade), sugerează aici fața altei lumi, lumea plină de «mîndre flori de aur», opusă luminei zilei raționalității prezentului imediat ce împrăstie și chiar distruge imaginile visului poetic. Lirismul eminescian are un caracter profund inițiativ. Această inițiere în lumea de poveste, într-o lu-

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

me a purității naturale în care «basmelor copile cresc», se desfășoară într-o atmosferă de vrajă lunară, provocată de această rupere simbolică de lumea reală și izolare într-un tărîm paradisiac cu înfiorări mitice în care imaginația poetului renaște în formele ei cele mai pure și mai înalte, acelea pur metafizice. Limbajul lor este însuși mitul, îngemănare de creație poetică și concepere mitică a unor gesturi și evenimente cu încărcătură simbolică:

«Mergi, tu, luntre-a vieții mele,
pe-a visării lucii valuri,
Pînă unde-n ape sfinte se
ridică mîndre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde și
cu lunci de chiparos,
Unde-n ramurile negre
o cîntare-n veci suspină,
Unde sfinții se preîmbă în
lungi haine de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre
și cu chipul ei frumos.»

Pe apele «sfinte» ale mitului, poetul coboară în infinitatea timpului primordial, în edenica «vîrstă de aur» a omenirii, în lumea miraculoasă a formelor și a mentalităților arhaice «cînd gîndul era pază de vis și de eres» și orice rostire se prefăcea în poezie. Între veghe și vis, între «cugetarea rece» (care răscolește orizontul istoriei și realitatea zilnică ce-i rezervă omului numai «durere») și «lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite», Eminescu, vizionarul, intuiește o cale de sinteză, și aceasta o reprezintă visul pur poetic născut din experiența visului interior și visteria nepuizabilă a mitului.

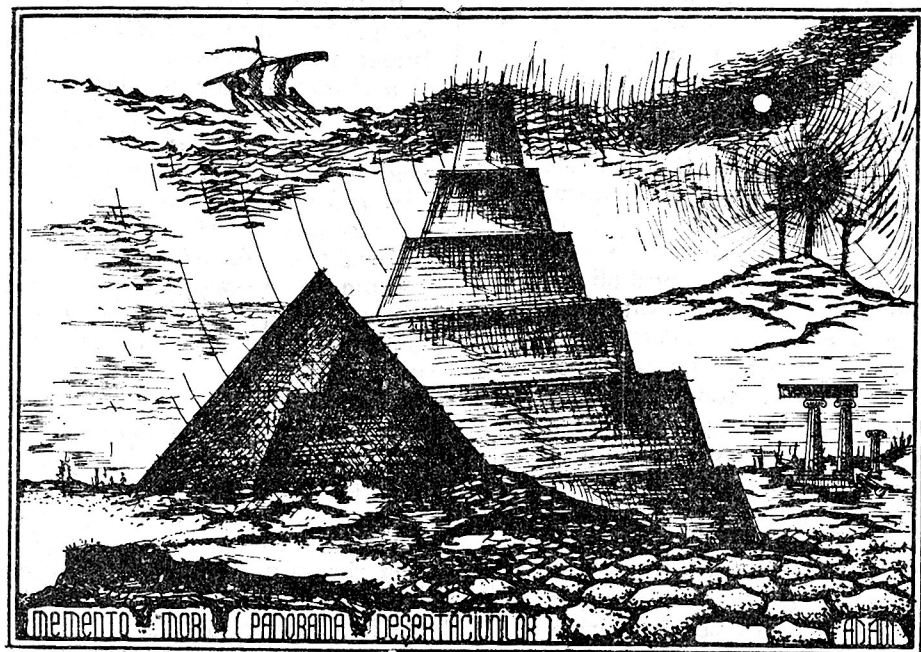
A asculta de «glasul gîndurilor» înseamnă a ignora curgera timpului relativ a istoriei ce obsedează și duce mintea la reflexie și veghe excesivă, și a deschide, prin magia gestului liric al sufletului nocturn («Lasă să dorm...») și magia cuvîntu-

lui («a vorbelor lui vrajă»), o cale de acces în imaginarul poetic, în lumea fastuoasă a imaginilor mitice în care logicul nu mai are nici o putere. De fapt, începutul poemului *Memento mori* cuprinde, într-o viziune neobișnuită ca tensiune lirică, înseși antinomiile spiritului eminescian, pendularea lui tragică între «lumea cea aieva» aducătoare de «necaz» și lumea miraculoasă a imaginarului mitic, a sacralului încărcat de semnificații ambigue și seducătoare totodată.

Eliberarea din strînsoarea lucidității reflexive, din mrejele socratismului critic «distrugător de mituri», cum ar fi spus Nietzsche, se produce, la un întorsătură ca Eminescu, prin somn și vis. Ca simbol al izolării, somnul se opune stării de veghe și doar într-un prim moment, acela al distanțării spiritului de realitate, el poate fi socotit «o imitație a Nirvanei, un antidot al durerii» (G. Călinescu):

«Las'să dorm... să nu știu
lumea ce dureri îmi mai
păstrează.
...De văd răul sau de nu-l văd,
el pe lume tot rămîne
Și nimic nu-mi folosește de-oi
cerca să rămîn treaz.»

Diminuarea conștiinței prin actul fiziologic al somnului nu duce nicicum, în dinamica viziunilor poetice eminesciene, la o rupere de facultățile vieții ale ființei creatoare. Poetul se regăsește pe sine numai în măsura în care se visează pe sine ca o ființă capabilă să-și asume, dincolo de imaginile contradictorii și întunecate, ca rezultat al stărilor de veghe, o realitate profundă, izvorită din luminile vieții sale lăuntrice peste care plutește aroma mitului ca nostalgie a unității originare, paradisiace, și a reintegrării în marele Tot. Poetul, «îmbătat de-un cîntec vecinic, îndrăgit de-o sfîntă rază», redobîndește astfel statutul vieții creatoare din vremurile mitice cu însuși-

rile ei simbolice cînd logosul, ca expresie tainică a naturii, se contopea cu vibrațiile divine răspindite în infinitatea Cosmosului.

Instalîndu-se în spațiul visului cu aromă mitică, poetul se abstrage din planul lumii fenomenale și de la mișcarea timpului și trăiește în absolutul metafizic al interiorității sale demiurgice. Aceasta reprezintă un teritoriu sacru, echivalent cu privilegiile sacre ale vieții originare, în fapt o bogăție mitică inepuizabilă, prin puterea ei de revelație în actualizările successive datorate poeziei. Visul interior, metafizic («Dară ochiunchis afară, înlăuntrul se deșteaptă»), deschide poarta unei lumi situate dincolo de timp și de spațiu, o lume de basm în care «secolii se torc» în limba de vrajă a unicității mitului.

«Cînd posomoritul basmu —
vechea secolelor strajă —
Îmi deschide cu chei de-aur
și cu-a vorbelor lui vrajă
Poarta naltă de la templul
unde secolii se torc —
Eu sub arcurile negre, cu
stilpi nalți suiți în stele,
Ascultînd cu adîncime glasul
gîndurilor mele,
Uriașa roată-a vremii
înapoi eu o întorc.»

Prin intermediul visului, socotit o forță magică prin care realitatea este desfăcută din tiparele ei apăsătoare (magul, din Povestea magului călător în stele, «e beat de-a visului lungă magie») și al basmului, înțeles ca unul din marile motive ale reveriei și cunoașterii romantice, Eminescu realizează o viziune poetică asupra lumii de dincolo de el, lume cufundată în mistere, în străfundul căreia creatorul sălășluiește cu toată ființa lui. Conștiința eminesciană, din una individuală, agreată de formele profane ale vie-

ții din «lumea cea aievea», se universalizează, accede la o realitate total nouă, aceea cosmică în care viața începutului (a «unicului originar», cu expresia lui Nietzsche), se armonizează cu mersul netulburat al astrelor. Ascultînd «glasul gîndurilor» sale, mișcarea tainică a visului interior, poetul proiectează în văzduhul imaginației civilizațiile trecutului surpate în noianul timpului și, în consecință, interzise, în forma lor reală, memoriei conștiente a creatorului.

Este aici, desigur, un paradox, dar numai aparent. Evocînd sau exaltînd evenimente și activități unice, absolute prin caracterul lor simbolic, Eminescu nu face altceva decît să se întoarcă spre sine, spre adîncimile sufletului său sedus de imaginile originare ale lumilor enigmatice pe care le convertește în mituri personale.

Cu gesturi somnolente, poetul mișcă «uriașa roată-a vremii» și, depășindu-și individualitatea, devine, în marele lui vis interior o ființă cosmică în stare să surprindă, cu ochiul vizionar, semnele degradate ale prezentului în imaginea caducității civilizațiilor. Prin atotputernicia imaginarului, în care spiritul se eliberează de presiunea timpului istoric, poetul își ia, desigur, revanșa față de mizeriile vieții, dar cu prețul cunoașterii în profunzime a singurătății sale tragice în lume și în univers.

MIHAI DRĂGAN — UN NUME DE REFERINȚĂ

IN MEMORIAM

A plecat dintre noi, strămutându-se în lumea umbrelor, Mihai Drăgan, profesor excepțional a Universității «Al. I. Cuza» din Iași, personalitate marcantă a învățămîntului filologic ieșean și a criticii și istoriei literare românești. Destinul i-a hotărît întreruperea neașteptată a cursului vieții la nici 56 de ani, la vîrsta marilor împliniri creatoare. Multor colegi care nu au fost ca el, Mihai Drăgan le-a oferit o lecție demnă de muncă încordată și de pasiune exemplară cu care a dobîndit admirația sinceră a suferelor de studenți în peste trei decenii de activitate.

S-a stins cu el o viață de muncă, dar nu și o muncă de o viață. Fiindcă Mihai Drăgan lasă în urmă o operă, sufletul și mintea lui rodind admirabil. A fost o conștiință ce nu s-a încovoiat sub vicisitudinile vremii, luptînd cu ardoare, pe coridoare întunecoase, pentru a da cît mai multă lumină altora. S-a risipit generos de la catedra universitară, unde a oficiat 33 de ani — cifră simbolică — în cultul lui Eminescu și al altor mari valori ale literaturii naționale. De luminile lui s-au mai bucurat multe generații de școlari din Moldova, avîndu-l adesea invitat pentru a le vorbi, ca și studenților și confracților din Universitate, cu timbrul său plin și cald, bărbătesc, despre marile valori, despre miracolul artei, despre frumusețea tradiției creatoare etc.

Urînd exemplul unor mari profesori ca Al. Dima, Th. Simensky, N. I. Popa, Const. Ciopraga ș.a., despre care a și scris cu grațitudine, Mihai Drăgan a fost printre acei care au legat temeinic cele mai bune tradiții filologice și critice de la millocul veacului cu ceea ce este de trebuință azi. Și a făcut-o cu har de apostol, cu devotament pentru rostul unui intelectual autentic în condiții atît de vitrege prin care a trecut în anii '60—'90. A simțit că trebuie să poarte o misiune ce coboară din adîncul tulbure al istoriei noastre, de la umanistii veacurilor. Însuflețit de această misiune romantică, a lucrat toată viața fără odihnă.

Prin arderea atît de intensă și de grăbită, parcă ar fi presimțit că timpul nu-l așteaptă pentru a-și împlini pe îndelete menirea, că nu-i

va lăsa răgazul ca să-și înfăptuiască toate proiectele.

Nu întîmplător, reperele lui intelectuale și etice au fost cîțiva scriitori-sună: Eminescu, Hasdeu, Maiorescu, cărora le-a și consacrat volume și studii de referință, prezentate pe plan local sau național. Avea în proiect o monografie N. Iorga, enciclopedistul de aceeași obîrșie și din aceeași familie de spirite cu marii clasici din secolul trecut. Aceste cărți respiră pe lingă vocație critică, forță admirativă pentru dreapta prețuire a personalităților tutelare ale unei întregi culturi.

L-a călăuzit în creațiile lui interpretative conștiința adevărului, iar în ordinea morală cea de dreptate, pentru care a jertfit demn, devenind astfel incomod pentru unii. Spunînd deschis adevărul, evitînd, cum îi plăcea să spună, «critica sficioasă și diplomaticoasă», a trebuit, firește, să se pregătească de suferință. Nu s-a putut însă aștepta, în ultimii ani, la atîta suferință care să nu încapă nici măcar într-un om atît de dotat ca el. Există însă, în toate și pentru toți, o justiție immanentă, cum iarăși obișnuia să spună în ceasuri de amărăciune.

Profesorul extrem de scrupulos informat și onest în opinii eît și interpretul literar cu verbul aprins de admirație pentru valori pune criteriul moral în bună cumpănă cu cel estetic. Altfel spus, Mihai Drăgan a fost înainte de orice o conștiință: el a crezut în ceea ce făcea, cu nici un risc nu a trîșat cu propriile lui credințe, nu a trădat adevărul așa cum l-a deslușit el în labirintul spiritual al atîtor mari artiști. Era inflexibil cu acei care puneau altceva înaintea conștiinței: interese meschine, lene, exhibiții ale orgoliului. Unii au crezut că ar fi împotriva metodelor moderne în interpretare, cînd, în realitate, el respingea doar mimetismul, sterilitatea unor așa-zisi moderniști dispuși să absolutizeze cu naivitate o metodă sau alta de ultimă oră. Ca om de luptă, polemist redutabil, a lovit temeinic — foarte rar pe nedrept — în mediocrități și trîșori cu aere savante, ușor de detectat și printre acei care i-au «prefăcut» în defecte două mari calități: vigoarea intelectuală și franchețea în rostirea adevărului.

Destinul a fost de partea lui Mihai Drăgan, favorizîndu-i atîtea împliniri, rivnite de mulți, dar i-a fost și potrivnic, de vreme ce, grăbit, l-a smuls brutal și mult prea timpuriu dintre cărți și dintre studenți, i-a întrerupt prea devreme lucrul la masa de scris, unde toc-

mai își finisa o carte, cea de a zecea a bibliografiei sale, și două ediții Eminescu, una tocmai încheiată. Criticul și istoricul literar M. Drăgan și-a legat numele de scriitorii capitali ai literaturii române; cu precădere, de Mihai Eminescu, pasiune statornică a vieții sale. Ar fi de ajuns să amintim că numai scrierile sale despre Eminescu, numără două cărți de exegeză critică, două foarte bune ediții (și altele două ca și terminate), câteva zeci de studii și articole consacrate poetului și, nu în ultimul rând, peste 50 de volume coordonate în colecția «Eminesciana» a editurii «Junimea», emblemă a acestei edituri în anii ei de glorie. Cei, apoi, peste 30 de ani de muncă pasionată la catedră, însumând, între altele, câteva sute de lucrări seminarele, de licență ori de gradul I la profesori din școli ale Moldovei îndrumate de profesorul Mihai Drăgan și consacrate lui Eminescu întregesc viguros portretul unuia dintre cei mai proeminenți eminescologi ai ultimelor decenii. Oare câți dintre confrăți au înfăptuit mai mult decît el pentru memoria poetului național?

Trecerea nedrept de grăbită dincolo a omului Mihai Drăgan lasă îndurerări pe ațiia dintre foștii săi confrăți și studenți care l-au simțit dintotdeauna atît de puternic și de hărăzit. În marea tristețe a pierderii lui ne consolează în parte gîndul că opera sa critică, cea de istoric literar, de editor și de dascăl excepțional înzestrat, îi vor supraviețui îndelung întru binele culturii și învătămîntului românesc.

Ion APETROAIE

ADIO, PRIETENE!

Mihai Drăgan a fost unul dintre frații noștri de peste Prut care nu a făcut paradă din dragostea născută pentru Basarabia. A iubit fierbinte această parte de românie, numărîndu-se printre primii entuziaști care, imediat după 1989, au purces la Chișinău prin activitatea culturală, pedagogică, științifică desfășurată la noi, aducînd noblețea și demnitatea cărturărească a vechii capitale moldovenești.

Prelegerile de la Universitate, întîlnirile de la Uniunea Scriitorilor, discuțiile cu prietenii l-au apropiat sufletește de tot ce se cheamă destin basarabean, împărtășind cu noi deopotrivă tragismul existen-

ței noastre în afara fruntariilor țării.

I-am simțit zvîcnirea sufletului, plină de iubire și durere pentru tot ce rămîne a fi un vis al românilor de pretutindeni mai ales noi, cei de la revista «LIMBA ROMÂNĂ», la întemeierea căreia distinsul profesor ieșean a contribuit din toată inima.

Rubrica «Eminesciană», diversă și plină de surprinzătoare deschideri spre opera lui Eminescu, o serie impunătoare de consistente și foarte necesare comentarii literare au fost redactate cu dragoste, cu multă competență și rafinament critic de către Mihai Drăgan. A fost un colaborator activ al revistei, îndemnînd și pe alții să ne sprijine, să ne susțină.

În ultimul timp ne vedeam mai rar, fiind mereu presați și absorbiți de grijile cotidiene. Îndurerări de toate cîte se întîmplă în jur, așteptînd vremuri mai limpezi și mai favorabile nouă, basarabenilor, amînam multîndu-ne discuții de la suflet la suflet pentru o zi cînd vom avea timp, mult timp.

Cine putea bănuî că atît de curînd va surveni ora fatală.

Exact cu un an în urmă — la 3 noiembrie 1992 — îi mărturiseam telefonic marea durere ce ne cuplase: moartea subită a prietenului nostru comun, Ion Dumeniuk, unul din cei mai aprigi luptători pentru idealurile noastre naționale. Incredibil, dar la aceeași vîrstă — numai 56 de ani — în aceeași zi, în 1993, ne părăsește și Mihai Drăgan.

Colectivul revistei «Limba Română» a pierdut un harnic colaborator, un coleg devotat, iar Basarabia — un prieten adevărat, care a știut prin muncă să sprijine efortul nostru de a ne reintegra în spiritualitatea românească.

Adio, prietene! Fie-ți țărîna ușoară!

«LIMBA ROMÂNĂ» nu te va uita!

COLEGIUL DE REDACȚIE

DIN ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A PROF. UNIV. DR. MIHAI DRĂGAN

I. Volume

1. **Aproximații critice**, Iași, Ed. «Junimea», 1970, 240 p.
2. **G. Ibrăileanu**, București, Ed. «Albatros», 1971, 208 p.
3. **B. P. Hasdeu**, Iași, Ed. «Junimea», 1972, 308 p.
4. **Reacții critice**, Iași, Ed. «Junimea», 1973, 328 p.
5. **Lecturi posibile (T. Maiorescu, G. Ibrăileanu)**, Iași, Ed. «Junimea», 1978, 296 p.
6. **Mihai Eminescu. Interpretări**, 1, Iași, Ed. «Junimea», 1982, 264 p.
7. **Mihai Eminescu. Interpretări**, 2, Iași, Ed. «Junimea», 1986, 228 p.
8. **Clasici și moderni**, București, Ed. «Cartea românească», 1987, 296 p.

II. Cursuri universitare litografiate

1. **Istoria literaturii române — Epoca «Marilor clasici»**, vol. 1, Iași, Universitatea «Al. I. Cuza», 1976, 314 p.

III. Ediții îngrijite, prefăcute, note, bibliografie și indice de nume

1. **B. P. Hasdeu, Pagini alese**, București, Ed. tineretului, 1963, 378 p. (Studiu introductiv, pp. 5—54; Note, pp. 55; 363—366; Tabel cronologic, pp. 367—369; Bibliografie, pp. 370—371)
2. **G. Ibrăileanu, Campanii**, București, Ed. «Minerva», 1971, 331 p. (Prefață, pp. 5—19; Note, pp. 21—22)
3. **Modern Romanian Poetry / Poezie română modernă**. Anthology / Antologie, Selections, Editor Mihai Drăgan, Iași, Ed. «Junimea», 1973, 264 p. (Prefață, p. VI)
4. **G. Ibrăileanu, Mihai Eminescu**, Iași, Ed. «Junimea», 1974, 384 p. (Prefață, pp. 5—23; Note, pp. 25—26; 369—373; Bibliografie, pp. 375—377)
5. **G. Ibrăileanu, Studii literare**, Iași, Ed. «Junimea», 1974, 432 p. (Studiu introductiv, pp. 5—42; Note, pp. 43—46; 402; Bibliografie, pp. 413—423)
6. **Vladimir Streinu, Eminescu**, Iași, Ed. «Junimea», 1974, 432 p. (Prefață, pp. 5—31; Note, pp. 32—36; 252—263)

IV. Prefețe, postfețe, tabel cronologic, bibliografie

1. **B. P. Hasdeu, Răzvan și Vidra**, București, Ed. «Eminescu», 1973,

IN MEMORIAM

(Prefață, pp. V—IX; ed. a II-a, 1975, pp. V—IX)

2. **Mihail Sadoveanu, Vremuri de bejenie. Nunta Domniței Ruxanda**, București, Ed. «Minerva», B.P.T., 1977 (Prefață, pp. V—XXVII; Tabel cronologic, pp. XXIX—XLV)

3. **V. Alecsandri, Pasteluri și legende**, București, Ed. «Minerva», 1978 (Prefață, pp. 223—246; Bibliografie, pp. 247—250; ediția a II-a, 1987, Prefață, pp. 175—197; Bibliografie, pp. 199—202)

4. **Mihail Sadoveanu, Demonul tinereții, Uvar**, București, Ed. «Minerva», B. P. T., 1979, Tabel cronologic, pp. XIX—XXXV)

5. **M. Eminescu, Geniu pustiu**, Iași, Ed. «Junimea», 1985 (Antologie); (Prefață, pp. V—XXX; Note, pp. 341—343; Bibliografie, pp. 344—347)

6. **Pompiliu Constantinescu, O catedră Eminescu**, Iași, Ed. «Junimea», 1987 (Prefață, pp. V—XLVII)

V. Activitatea de coordonare a colecției «Eminesciana», Ed. «Junimea» din Iași

Din 1974 — nr. 1, până în 1992 — nr. 52 (în total 52 de volume).

VI. Studii, articole, eronici literare, eseuri, comentarii critice

A publicat, în trei decenii, peste 600 (șase sute) de texte, din categoria celor specificate mai sus, despre literatura română de la începuturi și până azi în principalele reviste din România: «România literară», «Revista română» (în limbile: franceză, engleză, germană și rusă), «Cronica», «Convorbiri literare», «Steaua», «Luceafărul», «Tribuna», «Ateneu», «Contemporanul», «Familia», «Analele Universității din Iași — Seria literatură», «Cahiers roumains d'études littéraires», «Manuscriptum» ș.a.

Notă: despre cărțile sale și edițiile îngrijite, despre activitatea de critic și istoric literar au scris favorabil: Const. Ciopraga, Al. Piru, N. Manolescu, Dim. Păcurariu, Al. Andriescu, Gh. Bulgăr, Mircea Popa, Al. Protopopescu, Ion Oarcăsu, Al. Zub, I. Chele-Pantea, I. Apetroaie, Const. Barbu, Val Condurache, Liviu Leonte, Florin Faifer, C. Priocop, Al. Dobrescu, Ioan Holban, Z. Ornea, Mircea Iorgulescu, Al. Ștefănescu, Ilie Guțan, Liviu Rusu ș. a.

George USCĂTESCU

UN CERB DE ARGINT

Un cerb de argint a înflorit în poienă
 A privit în statuară poziție soarele
 Oglindit în iarba scăldată în aur
 În argintia tensiune a saltului a contemplat
 Virful albastru al arborilor, creasta pădurii,
 Aburii se înălțau din vale ca a chemare
 Consternat cerbul de argint al pădurii
 Și-a zvîcnit coarnele și coama în azur
 Ochii cerbului au spintecat albastrul
 Cerb și pădure au fost prinși în strigăt de moarte.

Dr. Alexandru CEBUC
București

UN NOU DRUM ÎN PLASTICA ROMÂNEASCĂ

(Studiu despre Nicolae Grigorescu)

Grigorescu s-a născut la 15 mai 1838 în comuna Pitaru, județul Dîmbovița, într-o zonă muntoasă de o neasemuită frumusețe, fiind al șaselea copil al unei familii de țărani săraci, rămas orfan de tată la o vîrstă fragedă.

Și-a început instrucția artistică modest, ca ucenic în atelierul lui Anton Chladek, unde capătă primele noțiuni de pictură dar, așa cum povestește artistul: «Numai cîteodată, cînd îi frecam colorile, se îmbuna și mă lăsa pe lîngă el — atunci eram în culmea fericirii...»¹.

Mai profund și mai semnificativ însă decît datele exacte ale biografiei pictorului, opera însăși este cea care trasează sugestiv coordonatele devenirii sale artistice și spirituale.

«Viața lui Grigorescu — o povestesc operele lui. O viață simplă, tăcută, ordonată, puternică, închinată toată artei. În afară de artă nu exista nimic pentru el. Acolo și-a pus adîncă lui iubire de natură, de pozoabele și de talentele ei, minunate pretutindeni, dar mai ales în țara și în făptura neamului lui...»².

Pictează la început o serie de icoane în atelierul mănăstirii Căldărușani, a căror execuție meșteșugită atrage atenția asupra calităților sale artistice; ca urmare i se va încredința zugrăvirea bisericii noi a mănă-

stirii Zamfira (județul Prahova) și mai tîrziu a bisericii mănăstirii Agapia.

Realizarea acestei lucrări ca și a unor portrete, dintre care menționăm **Autoportretul** din 1857, prevestește acea irezistibilă apropiere de realitate ce va marca întreaga creație a artistului. Operele acestei perioade timpurii se înscriu încă, prin formulele plastice abordate, pe coordonatele picturii academice.

În toamna anului 1861, tînărul Grigorescu pleacă la Paris unde intră la Școala de Belle-Arte, frecventînd atelierul lui Cornu și Gleyre. Conștient de propriile-i lacune în formația artistică va studia în primul rînd desenul și compoziția.

Părăsește însă curînd aceste ateliere academice convîns fiind că cea mai bună școală pentru un tînăr artist este contactul direct cu natura și cu lumea înconjurătoare. Atras de concepțiile artistice ale școlii de la Barbizon se va stabili în această localitate, desăvîrșindu-și educația picturală prin asimilarea experienței unor artiști ca Millet, Corot, Courbet, Theodore Rousseau. Orientarea și atmosfera de emulație creatoare a Școlii de la Barbizon înlesnesc conturarea personalității sale artistice, formarea unei noi atitudini estetice și îmbogățirea limbajului plastic prin noi mijloace de expresie. Influențat de acest mediu Grigorescu este preocupat de însușirea unor modalități novatoare de expresie, ce vor contribui la elaborarea unei maniere picturale proprii, născută dintr-o intensitate emoțională nemăîntîlnită pînă atunci în pictura românească. Lirismul trăirii, subtilitatea cromatică subjugă și astăzi privitorul în tablouri ca: **Intrarea în pădurea de la Fontainebleau**, **Apus de soare**

la Barbizon, Peisaj cu turmă de oi.

«Ceea ce a luat Grigorescu de la peisagiștii contemporani lui este mai mult meșteșugul sau tehnica, și nu viziunea, mai curînd metoda lor de tratare sinceră, directă, veridică a priveliștilor din natură pentru a ajunge cu timpul la o metodă proprie, la tehnicile cerute de viziunile ce-i vor caracteriza opera, care nici la început, dar mai ales cînd se încheagă și ajunge la apoteoză nu seamănă în totul cu a nici unuia dintre marii săi profesori»³.

Peisajul nu constituie, însă, unica sa preocupare. Este atras deopotrivă și de oamenii acelor locuri, pe care îi va reține în lucrări memorabile: **Paznicul de la Chailly, Bătrîna cu giștele, Bătrîna cîrpind** — lucrări ce își propun descifrarea stărilor sufletești, sondarea motivației interioare.

DIALOGUL ARTELOR

Reîntors în țară, Grigorescu se va dedica fidel peisajului pe care îl va căuta pretutindeni, redînd, cu predilecție, aspectele liniștite, gingașe ale naturii, studiînd lumina și culoarea plaiurilor noastre.

«Pînă la Grigorescu nu se poate vorbi cu adevărat de o pictură românească de peisaj. [...] Întors în Principate, a înțeles să se folosească de toate resursele, de tot ceea ce asimilase, pentru a cînta și pune în valoare frumusețile peisajului românesc. Specificul acestuia el nu l-a sesizat numai în funcție de arhitectura rurală și de portul popular, cum făcuseră Szathmary și Trenk; s-a priceput să deslusească multiplele nuanțe de colorit, lumină, atmosferă, ritm și configurație spațială ale locurilor, reușind să exprime veridic, prin mijloace picturale, înfățișarea lor particulară. În mijlocul naturii

Nicolae GRIGORESCU. Fata cu zestrea ei, 1885—1890

sentimentul lui Grigorescu era complex, hrănit de senzații, de bucuria simțurilor; nimic din prospețimea lor nu era lăsat să se piardă, pictorul rămânea atent la toate detaliile, dar nu le reținea decât pe cele esențiale»⁴.

Priveliști din Cîmpulung, Rucăr, Dîmbovița refac în imagini pline de vitalitate și optimism o adevărată panoramă a satului românesc. Printre aceste imagini se află **Vatra de la Rucăr, Cheile Dîmbovicioarei, Peisaj cu case de țară, Bîlciul de la Rucăr, Casă pe Valea Moșneagului, Pe malul Siretului**, peisaje realizate în tonalități calde, vibrante.

Pornind de la influențele multiple ale peisagiștilor barbizoniști și impresioniști francezi, Grigorescu își va construi și consolida, pe parcursul evoluției sale, un stil personal, autentic, o viziune unitară proprie, de un profund lirism. Operele pictate în răstimpul repetatelor șederi în Franța — **Stradă din Dinan, Pescăriță la Granville, Andreescu la Barbizon, Interior la Vitré, Bătrîna la Brolle, Spălătorese în Bretania, Răspîntie în oraș la Vitré** — trădează o căldură și un farmec ce izvorăsc din încîntarea sinceră pe care o resimte în fața motivului ales.

Analizînd lucrările realizate în Bretania, la Vitré, Virgil Cioflec subliniază caracteristicile construcției plastice specifice acestei perioade de prolifică creativitate.

«În acești ani, în așa zisa epocă de la Vitré, Grigorescu e cuprins de o fecundă exaltare. Lucrează în tonalitatea vie comună tuturor impresioniștilor. Nu pune însă dintr-o dată pe pînză culoarea crudă și nu abuzează de tonurile divizate. Tot mai aprinse sînt nuanțele colorilor de pe paleta lui. Desenul

e nervos și tehnica aceasta se împacă de minune cu spontaneitatea temperamentului lui [...]. Acum lucrează aproape fără umbre pe cari le derivă din colorarea obiectelor, așa după cum era ambianța luminoasă a impresioniștilor. Dă vigoare zdrobind tonurile unul într-altul. Cele mai multe din pînzele lui sînt astfel lucrate încît dau aparența de schițe. Petele țin loc de formă și figurile luate în parte se dislocă»⁵.

Rapsod al naturii și al omului, Grigorescu va rămîne, pe parcursul întregii sale creații, atras cu deosebire de peisaj, în care regăsim integrată organic figura umană. Pretutîndeni, în țară sau în Franța ochiul artistului descifrează în metafore lirice frumusețea naturii, surprinde cu vibrantă căldură și înțelegere oamenii meleagurilor pe care le zugrăvește în pînze memorabile.

«N-a fost, și niciodată nu s-a simțit altceva, decât un smerit confident al naturii. Un suflet curat și bun, uimit în fața frumuseților acestei lumi, plin de recunoștință că i s-a îngăduit să le vadă, bucurîndu-se ca un copil de strălucirile de afară, și descărcîndu-și prinosul fericirii lui în pictură...»⁶.

Omul apare constant în peisagistică, integrat organic în cadrul natural, surprins în ipostazele vieții de zi cu zi. Motive banale, cotidiene sînt tratate cu sentiment poetic, cu un lirism vibrant pe care-l vom regăsi în portretistica sa.

Opere de incontestabilă valoare artistică, portretele lui Grigorescu se numără printre creațiile de seamă ale picturii europene. «Strălucitele sale însușiri de pictor, sînt aici tot așa de vizibile ca și cele mai bune alte opere ale sale, cu ceva în plus, cu acel dor de a evoca viața, de a ne pune în

fața unor variate tipuri de umanitate, unul mai interesant ca altul, unul mai autentic ca altul»⁷. Numeroasele lucrări reprezentând figuri de țărânci și țărani (**Țărâncă voioasă, Rucăreancă, Un mocan, Țărâncă din Muscel, Țărâncă de la munte, Cioban cu oi, Fete lucrind la poartă, Fata cu basma galbenă**) se adună într-un portret colectiv ce oglindește dragostea și înțelegerea artistului pentru omul din popor, pentru însușirile morale și fizice ale acestuia. Pictorul este preocupat îndeosebi de redarea purității și optimismului persoanelor, care degajă un aer de robustețe și prosperitate. Stilul portretelor sale, realist ca viziune, impresionist ca factură, este întotdeauna adaptat temei, conferind modelelor o puternică sugestivitate și redând o atmosferă specifică universului spiritual al celui portretizat.

O intensă și caldă umanitate, o grație și sensibilitate nemaiîntâlnită pînă atunci în pictura românească ne întîm-pină în portretul **Mariei Nacu** sau al **Bălăioarei**, imagini de o desăvîrșită execuție plastică, ce relevă o bogată încărcătură afectivă și psihologică. Acesteora li se cuvine să adăugăm portretele de evrei cu subtila lor analiză ce depășește pitorescul exterior al figurii și al portului.

Sentimentul patriotic răzbată cu elocventă putere de convingere din operele ce evocă lupta poporului român în Războiul pentru independența națională. Adevărul emoționant, sugestiv al acestor imagini, construite lapidar, cu o maximă și austeră concluzie, le circumscrie unui capitol de referință în pictura românească.

La recomandarea doctorului Carol Davila, Grigorescu par-

țicipă în calitate de pictor reporter la luptele armatei române, surprinzînd cu un puternic dramatism izvorit din adevărul unei realități trăite, înțeleștarea și eroismul acestor momente istorice pentru poporul nostru.

«Marele nostru maestru va transmite viitorimei sinteza sufletului țărănimii noastre: în pace și în război. Și dacă oamenii de pe vremuri l-ar fi înțeles ca pe cel mai puternic istoric al războiului, și ca pe o adevărată glorie a României, desigur că am fi avut întreaga istorie a Independenței. I s-au cerut ilustrații pentru un ziar cotidian — ca și cum s-ar fi cerut unui Homer să facă madrigale — și el văzuse o epopee crîncenă și eroică, din care avem numai cîteva pagini geniale și o sumă de documente de o neprețuită valoare»⁸.

Cu sensibilitate și un nede-z-mințit simț de observație artistul a sesizat și reținut în notații spontane scene zugrăvind tragișmul luptelor, protestînd prin operele sale împotriva cruzimii războiului.

Obligat să schițeze rapid scenele de război, impresiile de pe front, desenele din această perioadă au un dinamism și o putere de sinteză cu totul remarcabile, constituindu-se într-o adevărată culme a creației sale în domeniul graficii.

«Dacă pînă atunci desenul fusese pentru artist un exercițiu util, în timpul războiului devine o necesitate imperioasă. Din această epocă au rămas sute de lucrări, în care, cu o repeziciune uimitoare și cu un brio unic, ajunge să se exprime, de fiecare dată în chip desăvîrșit /.../.

Ceea ce au comun toate aceste studii și schițe în ulei /.../ este vivacitatea trăsăturii, căldura cu care sînt lucrate, o exe-

cuție largă, cu o pensulă, ceva mai groasă, lăsând urme adesea dreptunghiulare, fiecare perfect distinctă, sau dire ceva mai păstoase. Tușele astfel obținute, au fost lăsate intacte, fără reveniri de pensulă care să netezească asperitățile și să le unească între ele /.../»⁹.

Aceste schițe și studii realizate pe front, remarcabile pentru rapiditatea și siguranța execuției, vor sta la baza viitoarelor tablouri istorice, monumentale ca viziune și amplitudine emoțională cum este binecunoscuta pânză **Atacul de la Smîrdan**, — o adevărată odă închinată vitejiei poporului care își cucerește independența prin luptă.

Imortalizînd marea încheștare între armata română și cea otomană, — Grigorescu nu este interesat de detalii, ci de ansamblul ce redă tensiunea cumplită a momentului, subliniată prin intermediul desenului ferm, al tușelor viguroase și al unui colorit expresiv.

Cu aceeași emoție reține și figurile de ostași însuflețiți de nobile sentimente, adevărați eroi ai acestui război, în lucrări ca **Alarma**, **Roșiorul**, **Sentinela**, **O vedetă**.

În ultima perioadă a vieții, Grigorescu se dedică preponderent subiectelor rustice; retras la Cîmpina pictează, într-o nesfîrșită variație a motivului, care cu boi întorcîndu-se de la muncă pe drumurile prăfuite de țară, portrete de țărânci etc. Despre asemenea teme binecunoscute, Octavian Goga scria: «De pe deal coboară carul cu boi încărcat cu fin, se opintesc dobitoacele, își întind grumazul, încheieturile lor parcă trosnesc. În urmă se ține un țăran uscățiv, mlădios în făptura lui osoasă, ochii trăiesc și te cheamă ca o comoară de visuri. Toate înfățișările vieții de la țară

se oglindesc pe aceste pinze. Mina meșteră a încremenit liniștea calmă a poenelor, răcoarea domoală a pădurii, mirosul de lumină al verii, jalea blîndă a frunzelor desprinse din copaci...»¹⁰.

Personalitate eminentă a plasticii românești, relevînd un talent extraordinar, însoțit de o mare receptivitate și inepuizabile resurse creatoare, Nicolae Grigorescu determină o schimbare fundamentală în evoluția picturii și a gustului artistic în România.

«Cu Nicolae Grigorescu începe pictura modernă românească. El aduce suflul revoluționar al școlii de la Barbizon și gustul pentru studiul naturii dincolo de zidurile Academiei și atelierului.

Temperament puternic și complex, liric prin firea sa, înzestrat cu o sensibilitate care i-a permis să adapteze mediului și peisajului românesc idealizarea poetică inspirată în special de Corot, el rămîne primul pictor român de circulație europeană. [...].

În sălile de artă franceză ale unui muzeu, privind superbe exemplare ale lui Dupré, Diaz, Millet și mai ales Corot, e imposibil să nu-ți amintești cu mîndrie de Grigorescu și să nu rămii surprins ce înrudiri de calitate și ce forță egală are, pus alături de aceștia. Și totuși în perioada lui franceză simți cum sensibilitatea lui românească apare vizibilă mai ales în pinzele de la Vittré. În această adaptare fericită stă una din marile lui calități și caracterul de mesaj al picturii lui»¹¹.

Analizată în ansamblul ei, putem afirma că opera lui Nicolae Grigorescu deschide un nou drum în plastica românească. Rupînd definitiv cu tradițiile academice ale picturii de

atelier și asimilând cuceririle plein-air-iștilor și impresioniștilor francezi, creația lui Grigorescu reflectă într-o viziune luminoasă, însoțită, plină de optimism, o sensibilitate specific națională, artistul contopindu-se cu ethosul autohton.

Cu mijloacele excepționale cu care era înzestrat, Grigorescu a îndrumat întreaga pictură românească pe calea unei arte sincere, spontane, legate organic de viața, gândul și simțirea poporului român. Influența covârșitoare pe care a avut-o asupra contemporanilor marchează și generațiile ce l-au urmat, creația sa inaugurând astfel o tradiție picturală de amplă rezonanță.

NOTE:

¹. A. Vlahuță, Pictorul N. I. Grigorescu, Vieața și Opera lui, Ed. Casei Școalelor, București, 1910, pp. 11—12.

². Idem, p. 7.

³. Petru Comarnescu, Viziunea naturii în opera lui N. Grigorescu, în Ionel Jianu, V. Beneș, Mărturii despre N. Grigorescu, ESPLA, București, 1957, p. 239.

⁴. Radu Bogdan, Tendințe și orientări în pictura românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, SCIA, nr. 1, 1960, pp. 131—133.

⁵. Virgil Cioflec, Grigorescu, Ed. Cultura Națională, 1925, p. 32.

⁶. A. Vlahuță, în amurg, în Ionel Jianu, V. Beneș, Mărturii despre N. Grigorescu, ESPLA, București, 1957, pp. 62—63.

⁷. G. Oprescu, Grigorescu portretist, în Lumină și culoare, anul II, nr. 3, mai 1947.

⁸. B. Delavrancea, Grigorescu, în Ionel Jianu, V. Beneș, Mărturii despre N. Grigorescu, ESPLA, București, 1957, p. 40.

⁹. G. Oprescu, N. Grigorescu — maturitatea și ultimii ani, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 10, 17.

¹⁰. Octavian Goga, Începuturile plasticii românești, în George Sorin Movileanu, Gigorescu, Ed. Meridiane, București, 1978, p. 21.

¹¹. Corneliu Baba, în G. Oprescu, Nicolae Grigorescu — maturitatea și ultimii ani, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 2.

REFLEXE
ALE ETERNITĂȚII

Chiar dacă o limbă n-ar avea dezvoltarea necesară pentru abstracțiunile supreme ale minții omenești, nici una însă nu e lipsită de expresia concretă a simțirii și numai în limba sa omul își pricepe inima pe deplin.

Mihai EMINESCU

George USCĂTESCU

IATĂ SÎNT DOAR UN PUNCT

Iată sînt doar un punct violet în orizont
Nu spun nimic, nu cînt nimic, doar semnific,
Oracol fără trepte, orator fără tribună,
Școlar al vremilor fără pupitru,
Nici ghiozdan, călător fără desagă,
Un punct violet în cenușiul plat
Al orizontului fără dincolo. Imens decor
Redus la ultima expresie de un cer de
Plumb fără speranță, un punct născut
Din nostalgia azurului și-a mării
Și-a cireșului înflorit undeva pe colina adolescenței.
Spuneți așadar profeți guralivi dacă nu sînt eu,
Eu punctul violet singura licărire a orizontului
Și-a veacului ce se strînge în orgoliu primordial
Și-n fanfare asurzitoare pe care nimeni nu le mai aude?
Stau furnicile miriade în furnicar
Un imens labirint unde firul Ariadnei
A fost devorat de furnici harnice miriade.

**Dr. Ion
CIOCANU
Chişinău**

CĂRŢILE NEAMULUI, II. HADRIAN DAICOVICIU: «DACII»

Că locuim pe teritoriul vechii Dacii şi provenim de la dacii cuceritori de romanii lui Traian şi, concomitent, de la romanii strămutaţi de împăratul acesta pe teritoriile ocupate («de la Rîm ne tragem», vorba cronicarului), este clar în urma lecturii cronicilor la care ne-am referit anterior. Dar cine au fost dacii, care sunt particularităţile vieţii lor, ce relaţii au avut ei cu romanii şi cu alte seminiile ale timpului, care a fost destinul lor?

Pînă mai odinioară aceste şi alte probleme rămîneau cu totul inabordabile pentru noi, din unicul motiv că am fi înţeles adevărul referitor la etnogeneza noastră, ne-am fi dat seama relativ uşor că suntem romani (daco-romani) şi că limba noastră e romană, romanică, română.

Şi iată că în 1991 Editura «Hyperion» lansează cartea *Dacii* de Hadrian Daicoviciu, un studiu amplu asupra vieţii strămoşilor noştri, inclusiv asupra războaielor dacice ale lui Traian. Nu ne considerăm cunosători ai istoriei, arheologiei şi ai altor ştiinţe, a căror stăpînire ne-ar permite nişte concluzii imposibile de tăgăduit referitoare la subiectul abordat de savantul în cauză, dar lectura cărţii sale ne-a captivat în cea mai mare măsură, argumentele aduse de Domnia sa ne par convingătoare şi, prin urmare, considerăm cartea *Dacii* drept sursă inestimabilă de cunoaştere a istoriei noastre, mai exact a preistoriei neamului nostru, de vreme ce neamul românesc a luat naştere abia după dispariţia de fapt a dacilor (daco-geţilor), în urma cuceririi lor

de către romani. (Ce-i drept, unii savanţi contestă dispariţia daco-geţilor şi a limbii acestora. De exemplu, V. Cărăbiş în cartea sa *Despre «pierderea» limbii dacilor*, Paris - Roma - Lugoj - Montreal-Pelham N. Y., 1983).

Informaţia furnizată de către Hadrian Daicoviciu este cu atât mai demnă de încredere, cu cît ea se bazează în multe cazuri pe afirmaţiile la obiect ale lui Herodot, considerat de mult şi unanim «părinte al istoriei».

Herodot, chiar atunci cînd nu satisface pe deplin aşteptările savantului contemporan, este cea mai mare somităte în materie şi este în măsură să dea cercetării ştiinţifice imboldul cel mai puternic. «Părintele istoriei», constată Hadrian Daicoviciu, «îi cunoaşte pe geţi ca pe o ramură nordică a marelui neam tracic» (p. 7).

Pînă să vorbească despre dacii, savantul are un fir de care se poate ţine în urmărirea scopului ştiinţific propus. «Geţii sunt o ramură a tracilor; foarte bine. Dar dacii? Sunt un popor diferit? Şi apoi, dacă geţii sunt de neam tracic, dar totuşi o ramură deosebită a acestui neam, cînd s-a petrecut separarea? Ce limbă vorbeau? De unde le vine numele? De cîtă vreme locuiau ei pe teritoriul ţării noastre unde-i cunoaşte Herodot?» — atare întrebări esenţiale (referitoare de data aceasta la dacii) au fost impulsionate anume de lectura *Istoriei* lui Herodot. Se adaugă faptul că «informaţiile lui Herodot se potrivesc de minune cu cele ale lui Hecateu milesianul». Apoi acela că «arheologii au izbutit să demonstreze existenţa, în veacul al VI-lea, a unei culturi materiale de tip hales-tattian (decl, specifice primei vîrste a fierului) care se prezintă unitar pe tot teritoriul ţării noastre şi îşi are rădăcinile într-un trecut îndepărtat ce merge pînă la începuturile epocii bronzului». De aici nu e departe concluzia că «geţii nu locuiau numai în Dobrogea, unde-i plasează Herodot, ci şi în restul României de astăzi şi că ei nu se găseau aici numai din veacul al VI-lea, ci de mult mai multă vreme» (p. 8).

Lectura cărţii *Dacii* este instructivă prin vasta informaţie referitoare la stră strămoşii noştri. Autorul nu se sfieşte să recurgă la ipoteze ori să recunoască pe faţă că un lucru sau altul nu-i este cunoscut în adîncime, în schimb ceea ce posedă cu siguranţă «sună» ferm şi nu lasă loc dubiului. «Nu se ştie

exact în ce măsură populațiile epocii pietrei șlefuite (neoliticului) au participat la formarea daco-geților; e sigur însă că pe la 1700 î.e.n., începuturile epocii bronzului, ținuturile carpato-dunărene erau locuite de o populație care nu era încă daco-getică, dar în care se vor naște daco-geții. Împrejurarea aceasta ne dă dreptul să spunem că, în momentul apariției lor pe scena istoriei scrise, geții se prezentau grecilor ca străvechi autohtoni ai acestui pământ» (p. 8).

E vorba despre geți. Dar am fost deprinși să știm că provenim de la daci. Care-i adevărul? «Cercetările istorico-lingvistice, ne explică Hadrian Daicoviciu, au dovedit că daco-geții sunt unul și același popor», în sprijinul unei atare opinii citind din geograful antic Strabo că «daci și geții vorbeau aceeași limbă» (tot acolo).

Geții și daci vor fi fost două triburi — cele mai numeroase și mai puternice — ale unei populații care nu se constituise încă într-o comunitate politică distinctă. Identice sau aproape identice, numele de geți și daci se deosebesc prin faptul că «numele de geți s-a răspândit asupra triburilor din regiunile extracarpătice ale Munteniei, Moldovei sudice și Dobrogei, iar cel de daci asupra triburilor din partea apuseană a țării noastre (Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, poate și Oltenia)». Decisiv în această problemă este momentul că «după unificarea geto-dacilor sub Burebista într-un stat puternic vechea distincție geografică (nu etnică!) între daci și geți își pierde orice însemnătate în ochii unui învățat ca Strabo», drept care Hadrian Daicoviciu ne îndeamnă cu totul rezonabil: «fi vom urma exemplul și vom folosi fără discernămint denumirile de daci, geți, daco-geți și geto-daci ca însemnând unul și același lucru» (tot acolo).

La fel de amănunțit și convingător ne inițiază Hadrian Daicoviciu în istoria limbii stră strămoșilor noștri. După o pagină de «punere a problemei» Domnia sa citează din același savant antic Strabo că «geții și tracii vorbesc aceeași limbă» (p. 11); de aici denumirea de limbă a traco-dacilor, din care am moștenit cuvinte ca *baci*, *balaur*, *barză*, *brad*, *gard*, *grumaz*, *mal*, *mistref*, *mînz*, *prunc*, (a) *răbda*, (a) *speria*, *strugure*, *strungă*, *urdă*, *vatră*, (a) *zburda*, *zgardă*...

Înfățișarea exterioară, portul și alte atribute ale dacilor sunt prezentate de Hadrian Daicoviciu la-

conic, dar concret și memorabil. De exemplu: «Femeile dace par să fi fost frumoase, de o frumusețe severă, aspră chiar, dar expresivă. Columna Trăiană le înfățișează, poate idealizându-le întru cât-va, zvelte, înalte, aparent puternice, purtând părul pieptănat pe ținple, cu cărare la mijloc și strîns la spate într-un coc» (p. 14).

Cu timpul pe teritoriul străvechi al dacilor pătrund elemente străine acestora, ca grecii și scitii, faptul avînd consecințe pozitive: începe negoțul, apare moneda de schimb etc.

În baza cercetărilor arheologice, între altele prin mijlocirea citatelor din Vasile Părvan, autorul cărții reconstituie un tablou relativ vast al culturii materiale și, mai ales, spirituale a dacilor.

Interesante, precum se văd și din relatarea de față, momentele evidențiate pînă aici constituie mai degrabă o preistorie a dacilor. «Vremurile anterioare lui Burebista trebuie să ni le închipuim ca pe o epocă de frămîntări lăuntrice ale societății geto-dace, de lupte între elementele vechii orînduirii primitive, și cele ale sclavagismului începător, între organizarea tribală de tipul democrației militare și tendințele spre formarea statului» (p. 57).

Anume formarea statului dac prezintă cel mai mare interes pentru noi. Diferite triburi geto-dace «au fost înglobate cu forța de Burebista în statul condus de dînsul; pe urmă el a cucerit noi ținuturi, multe dincolo de vatra seculară a geto-dacilor, care coincide în linii mari

cu teritoriul României de azi» (p. 65—66).

Cînd s-a întîmplat acest eveniment?

Exact nu se ştie, dar în orice caz în secolul I î.e.n. Primul conducător al dacilor a fost un om foarte viteaz, «în cîţiva ani... Burebista făurise cu sabia în mînă un mare stat ce se întindea către apus şi nord-vest pînă la Dunărea de mijloc şi Morava, spre nord pînă la Carpaţii păduroşi, care se învecina la răsărit cu tyrageşii de pe Nistru, cuprindea Dobrogea în întregime şi ajungea, spre miazăzi, pînă la Haemus (Balceni)» (p. 72). Or, un stat puternic are şi duşmani pe potrivă. «Ajuns în culmea puterii sale, Burebista nu uita... că principalul său duşman, singurul în stare să dărîme tot ce el clădise, nu fusese învins. Acest duşman era Roma». Conştient de posibilele confruntări cu Roma, Burebista construia cetăţi, făcea arme, îşi instruia oastea. Dacia înflorea din punct de vedere economic şi ar fi ajuns poate un stat mai puternic decît Roma, dacă n-ar fi avut — ca în atîtea cazuri — duşmani şi în interiorul ţării sale (aristocraţia tribală nemulţumită, nobilii care nici în faţa primejdiei din afară nu doreau să se împace cu pierderea autonomiei lor, nu vroiau să se supună lui Burebista şi-l omoară în anul 44 î.e.n.).

Hadrian Daicoviciu face o analiză convingătoare a originii puterii lui Burebista, trece în revistă evenimentele principale din statul dac de după moartea fondatorului lui, cel mai mare interes trezindu-ne descrierea domniei lui Decebal (87—106 e.n.). Asume acest rege a reuşit să unească întreaga populaţie geto-dacă într-un stat şi mai puternic decît acela al lui Burebista.

Confruntarea armată cu Roma fiind inevitabilă, autorul cărţii prezintă războaiele dacice ale lui Traian, unul dintre cei mai mari generali pe care i-a avut imperiul Roman. Lectura acestor pagini este cu atît mai antrenantă, cu cît Hadrian Daicoviciu ne propune şi unele amănunte. Astfel, aflăm că în toiul luptelor «mulţi daci trecuseră de partea lui Traian» (p. 179), iar toate comorile regelui Decebal, ascunse în albia riului Sargetia, au fost descoperite de romani «datorită trădării dacului Bicilis» (p. 182).

Evident însă că istoria dacilor nu se încheie cu nimicirea statului lui Decebal de către împăratul Traian.

«Numeroasa populaţie romanizată care a rămas în Dacia la 271 a asimilat elementele dacice pătrunse aici după părăsirea oficială, — scrie Hadrian Daicoviciu. În veacurile următoare, romanitatea nord-dunăreană a romanizat populaţia geto-dacă de pe întreg teritoriul ţării noastre» (p. 189).

Mai spunem o dată că, după alţi savanţi, dacii n-au fost romanizaţi definitiv, iar limba dacă, aproape identică celei latine, a continuat să se dezvolte. Oricum, Hadrian Daicoviciu ne arată pe viu cum s-au constituit, au înflorit şi au dispărut dacii din istoria lumii. Adevărul de la urmă se cere, oricum, rectificat de noi, urmaşii dacilor: dacii n-au dispărut şi nu vor dispărea din istorie niciodată, deoarece — romanizaţi pe deplin sau numai în parte — ei s-au integrat cu timpul în populaţia romanică din care în urma nenumăratelor procese istorice a luat naştere poporul român şi, respectiv, limba română.

REFLEXE ALE ETERNITĂŢII

Limba este şi ea ca o suflare, ca o adevărată dihanie în înţelesul acesta vechi, sub respiraţia căreia trăieşti, fie că o ştii sau nu.

Constantin NOICA

**Dr. Petru
ROȘCA**
Universitatea
Agrară
Chișinău

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI; BASARABIA, NORDUL BUCOVINEI, TRANSNISTRIA, VOL. I

de Vasile Pavel
Chișinău, «Știința», 1993

Recent, la un interval de 20 de ani, a fost lansată o lucrare monumentală, consacrată graiului moldovenesc din Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria, lucrare intitulată **Atlasul lingvistic român pe regiuni, Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria**. Acest **Atlas** constituie o continuare directă a **Atlasului lingvistic moldovenesc** (Chișinău, 1968—1973). Reluat cu un titlu adecvat, noul **Atlas** preconizează publicarea în mai multe volume a unui prețios material lexical, care pentru prima dată urmează să vadă lumina tiparului, sistematizat în hărți de atlas.

Prin vechiul titlu **ALM** urmează să înțelegem că adjectivul «moldovenesc» vine să sublinieze noțiunea de grai avînd un spațiu lingvistic-geografic definit, în exclusivitate moldovenesc, deși în realitate, această noțiune cuprinde două subunități dialectale românești: moldovenească și maramureșeană, înscrîindu-se, astfel, în cadrul celor 4 sau 5 subdialecte românești: muntean, moldovean, bănățean, crișean și maramureșean.

Cert este că **ALRR Bas. Bucov. Transn.** reprezintă cu preponderență particularitățile dialectale moldovenești relevante ale graiurilor din partea de est a României, ale graiurilor vorbite în medii aloglote (sud-estul Ucrainei, Caucaz, Kirgîstan și Extremul Orient), cit și cîteva puncte din partea de nord a Maramureșului (pct. 1—4, reg. Transcarpatică din componența Ucrainei). E important să subliniem că aceste

graiuri, prin particularitățile lor specifice relevante țin de subdialectul maramureșean ca sistem lingvistic particular în cadrul dacoromânei.

În observațiile preliminare, autorul **ALRR. Bas., Bucov. Transn.** subliniază că la confruntarea titlurilor **Atlas lingvistic român / Atlas lingvistic moldovenesc**, pe cititor îl poate ușor deruta opoziția creată între calificativele **român / moldovenesc**. Acest calificativ vine în susținerea glotonimului «limba moldovenească», timp îndelungat folosit și impus de regimul totalitar-comunist, în scopul de a opune graiul băștinașilor din acest ținut limbii române. Anume din acest punct de vedere merită o înaltă apreciere publicarea **ALRR** de față fiindcă materialul autentic, de o valoare inapreciabilă, demonstrează cu prisosință continuitatea lingvistică și istorică a poporului de pe ambele maluri ale Prutului, în pofida tuturor încercărilor incompetente de a crea două limbi — «moldovenească» și română.

În această ordine de idei, noul titlu **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria** a fost conceput ca o continuare a tradiției atlaselor lingvistice românești pe regiuni, lucru pe care îl găsim în referințele lui V. Pavel la alte surse și autori (R. Piotrovski, R. Udler, V. Lisișki, V. Sorbală, E. Petrovici, P. Lăzărescu, Victorela Neagoe). Multe întrebări, cuprinse în Chestionarul **ALM** sînt preluate din Chestionarul **ALR**, pe de altă parte, la elaborarea Chestionarului **ALR** s-a ținut cont de Chestionarul **ALM**. Atlasele **ALM** și **ALRR. Bas. Bucov. Transn.** ca și toate cercetările dialectologice elaborate și efectuate în Republica Moldova, se integrează în cercetările de dialectologie și geografie lingvistică românească. O separare premeditată în această zonă lingvistică este absolut inacceptabilă.

Care este sarcina de bază a **ALRR. Bas. Bucov. Transn**? Răspunsul îl găsim în prefața autorului, care susține că menirea principală a lucrării constă în completarea și aprofundarea cunoștințelor noastre despre graiurile limbii române, de la estul Prutului, nordul Bucovinei și din Transnistria, precizarea isoglozelor și ariilor anumitor fenomene de limbă prin explorarea unei rețele mai dese de puncte față de **WLAD** și **ALR**.

Ancheta acestui **Atlas** a fost efectuată nemijlocit pe teren în anii

1957—1965. Schimbările de bază introduse la harta nouă se referă la grafie, la denumirea lucrării și a câtorva localități (Bișkek, în loc de Frunze și Dalnerecinsk, în loc de Liman), precum și la completarea cu câteva denumiri de orașe (Edineț, Soroca, Ungheni, Tiraspol).

Prin scopul pe care și-l propune, conceput și realizat ca un atlas **ALRR. Bas. Bucov. Transn.** este lexical, hărțile lui căpătînd, în acest context, o orientare propriu-zisă onomasiologică. Reliefarea tipurilor de denumiri, a varietății acestora cu ajutorul mijloacelor cartografice oferă cercetărilor informații prețioase pentru teoria denominației, în general, și onomasiologia spațială, în special.

Aplicarea sistemului de transcriere fonetică al **ALR** și **MALR** care are la bază alfabetul latin raportat la sistemul de transcriere al Asociației Fonetice Internaționale, constituie pentru **ALRR. Bas. Bucov. Transn.** o frumoasă performanță devenită posibilă în urma revenirii în Republica Moldova la grafia latină și a recunoșterii de facto și de jure a unității limbii române pentru toate varietățile ei teritoriale. Astfel, în legenda și comentariul din cadrul fiecărei hărți a **Atlasului**, răspunsurile înregistrate pe teren sînt redată în transcrierea fonetică a atlasului general (**ALR**) și a atlaselor regionale ale limbii române.

Volumul I al **ALRR. Bas. Bucov. Transn.** include 102 hărți lexicale referitoare la fierărie și țîmplărie. Pentru grupurile tematice din volum au fost chestionați, în fond, fierari și țîmplari.

Colectarea materialului s-a bazat pe metoda chestionării indirecte, iar întrebările au fost formulate într-un stil apropiat de graiul vorbit în localitate. Hărțile indică ariile de răspîndire a tuturor variantelor lexicale, indiferent de numărul de puncte în care ele apar.

Apreciind importanța **Atlasului** pentru lingvistica română, e necesar să menționăm că lucrarea de față, împreună cu materialele ce urmează a fi publicate în viitoarele volume, constituie un monument dedicat graiului moldovenesc din această zonă cu toate particularitățile lui fonetice și lexicale. Hărțile lui reprezintă adevărate mărturi autentice ale situației graiurilor românești din stînga Prutului, din perioada anilor 1957—1965, cînd a fost realizată ancheta pe teren.

SUMARUL GENERAL: 1991—1993

RESPIRĂRI:

Eliade M., Invitație la bărbăție, nr. 2, '93.

Ghibu O., Datoria învățătorilor moldoveni, nr. 2—3, '92.

Noica C., Pentru o altă imagine a lui Eminescu, nr. 1, '93.

Silvestru A., Batalionul sacru, nr. 2, '91.

Stănescu N., De fapt, ce este limba română, nr. 3—4, '91; În această țară miraculoasă, numită limba română, nr. 1, '93.

SOCIOLINGVISTICĂ

Bahnaru V., Bilingvism colectiv — patologie verbală, nr. 2, '91.

Dumeniuk I., Politica lingvistică a U.R.S.S. și destinele limbilor naționale, nr. 3—4, '91.

Oprea I., Necesitatea limbii literare, nr. 1, '92.

Silvestru A., Victime ale bilingvismului: copii complexați, nr. 1, '91.

Tănase C., Comunismul și sovietizarea limbilor, nr. 3—4, '91.

OPINII ȘI ATITUDINI

Barbu E., Miron Costin și «fătărele» unor cronicari, nr. 2, '91.

Bruhă M., Încă o dată despre rusificare și romanizare, nr. 2—3, '92.

Cum să ieșim din impasul lingvistic. Sondaj realizat de Emil Mîndicanu, nr. 1, '91.

Erhan V., Limbaj alimentar la preț redus, nr. 1, '92.

Giurescu C., Cum se falsifică istoria, nr. 2, '91.

«Limba oficială în orice stat este, de regulă, una singură...». Interviu cu Silviu Berejan, nr. 2—3, '92.

Lobiuc I., «Limba moldovenească?», nr. 1, '92.

Marinat A., Pleavă academică, nr. 2, '91.

Olteanu C., Certificate medicale pentru dragostea de limbă, nr. 2—3, '92.

Scopul scuză mijloacele?, nr. 2, '91.

Tănase C., Intelectualii și limba maternă, nr. 1, '91.

OBÎRȘII

Andrei-Fanea A., Termeni apicali de origine latină; Contribuții lexicale: bezmetic (stup bezmetic), nr. 3—4, '93.

Conțescu I., De ce moldovenii sînt români, nr. 1, 2, '91. 2—3, '92.

Dan I., Româna — limbă romanică, nr. 1, 2, '93.

Diaconescu T., Etnogeneza românilor. Revelația manuscriselor lui Eutropius, nr. 3—4, '91.

Dominte C., Regionalismul daco-românesc SLMBRĂ «asociație (păstoraască)». Note de etimologie romanică, nr. 4, '92.

Drăgan I., Limba și dialectele tracoilire, nr. 4, '92.

Mărcușan C., Romanus — romanicus — Wallacchus. Etimologia etnonimului «român», nr. 1, '93.

Oprea I., Incertitudini și inconsecvențe în folosirea neologismelor. Problema originii și statutului cuvintelor în -ție/ -țiune, nr. 2, '93.

Rusnac G., Reconsiderări etimologice, nr. 2—3, '92; Ideea de «a vorbi» în creațiile expresive românești, nr. 2, '93.

Ursache P., Cuvîntul «român» în colecțiile de folclor, nr. 2, '91.

Lecturi pertractate

Coșeriu E., Theophilactus, II, 15. Notă biografică: Eugen Munteanu, nr. 1, '92.

Sinuozitățile unor balamucuri pseudo-științifice, nr. 1, '92.

Sate gemene

Eremia A., Mărturii ale vechimii și unității românilor de pretutindenii, nr. 3—4, '91.

DIN SCRIPTURILE ROMÂNE

Balmuş P., Dovezi de românism în Moldova, nr. 1, '91; Alte dovezi de românism în Moldova. Momentul D. Cantemir, nr. 3—4, '91.

Dimitriu C., Frumusețea și înțelepciunea limbii noastre vechi, nr. 2—3, '92.

Dosoftiei: Parimiile preste an. Fragmente teologice-filosofice. Selecție, transcriere și prezentare de Eugen Munteanu, nr. 3—4, '91.

Pinzaru M., Valoarea istorică a tradiției consemnate de Ion Neculce privind-l pe Nicolae Milescu Spătarul, nr. 4, '92.

ANTOLOGIA «L. R.»

Alecsandri V., Marșul Basarabiei, nr. 2, '91; Deșteptarea României, nr. 4, '92.

Alexandrescu G., Unirea principatelor, nr. 1, '93.

Alexandru I., Eminescu, nr. 1, '92.

Arghezi T., Balada unirii, 2—3, '92; Ție, nr. 1, '93.

Aricescu C., Unirea, nr. 1, '93.

Avramescu L., Teiul, nr. 1, '93.

Blandiana A., Gramatică, nr. 2, '93.

Busuioc A., Din înțelesul cuvintelor, nr. 2, '93.

Buzdugan I., Basarabia, nr. 2, '91.

Buznea G., Doina Prutului, nr. 3—4, '91.

Cioclea E., Groapa de sufleur, nr. 1, '92.

Cocirlă-Leandru I., Celor veniți, nr. 3—4, '91.

Coșbuc G., Graiul neamului, nr. 1, '91; Prutul, nr. 4, '92.

Crainic N., Sus inima, nr. 2—3, '92; Eu, nr. 4, '92.

Cujbă S., Basarabiei, nr. 2, '91; Doina Prutului, nr. 3—4, '91.

Damian L., Verb matern, nr. 2, '93.

David D., O sută de ani, nr. 1, '93.

Densușianu S., Basarabia, nr. 2, '91.

Dimitriu L., Chemarea Basarabiei, nr. 2, '91.

Doinaș Ș., Teiul, nr. 1, '93.

Eminescu M., [Lumine din lumine], nr. 2—3, '92; ...Tu ești în România..., nr. 4, '92.

Ghelmez P., Ființa unirii, nr. 2—3, '92.

Goga O., Vorbeau azi noapte două ape, nr. 3—4, '91; Latinitatea strigă din tranșee, nr. 2—3, '92.

Grosu V., La mormîntul lui Eminescu, nr. 1, '93.

Gyr R., Basarabie robită, nr. 4, '92; Avem ațiția morții..., nr. 2, '93.

Halippa P., Pe scoarța unui letopiseț, nr. 4, '92.

Hasdeu B. -P., Să vorbim românește, nr. 1, '91.

Huțan V., Înstrăinarea noastră, nr. 3—4, '91.

Iorga N., 24 ianuar 1917, nr. 2—3, '92.

Iov D., Jelanie basarabeană, nr. 2, '91; Moldova, sună-ți clopotele toate, nr. 3—4, '91; Harta țării mele, nr. 2—3, '92.

Micle V., Lui X., nr. 1, '92.

Negruzzi C., Eu sint român..., nr. 1, '91.

Nica S., Odă la Basarabia, nr. 2, '91.

Nicoară M., Statuie cuvîntului, nr. 1, '93.

Pop A., Apa trece, pietrele rămîn, nr. 2—3, '92.

Robot A., Basarabia, nr. 2, '91.

Rotică G., Hotare, nr. 4, '92.

Sion G., Limba românească, nr. 1, '91; La Unire, nr. 1, '93.

Sorescu M., Trebuiau să poarte un nume, nr. 1, '92.

Stănescu N., Despre limba română, nr. 1, '91; Triptic eminescian, nr. 1, '92.

Tăutu Gh., Românul, nr. 1, '91.

Uscătescu G., În multiplă veghe; Iată sint doar un punct; Un cerb de

argint; Renăscut iarăși din cenușa Ilionului...; Învăț abecedarul citirilor în stele...; Aplecați peste litera scrisă, încălziți de...; Uneori frica marelui timp urcă în mine...; Îți recunosc chipul străvechi, palidă, dulce prietenă..., nr. 3—4, '93.

Vlahuță A., Cuvîntul, nr. 2, '93.

STAREA DE VEGHE

Noica C., Ardealul și spiritualitatea românească, nr. 3—4, '91.

LACRIMA NEAMULUI

Barcaru V., Transnistria, nr. 3—4, '91.

Dumitrașcu I., Un popor care pieire: moldovenii de peste Nistru, nr. 3—4, '91.

Marinat A., Trei națiuni într-o familie, nr. 3—4, '91.

Protestul românilor transnistreni înaintat Ligii Națiunilor, nr. 3—4, '91.

Suruceanu T., În amurg, nr. 3—4, '91.

Transnistria: argumente vechi și noi, nr. 3—4, '91.

Țurcanu N., Salutarea mea, nr. 3—4, '91.

ROMĂNI UNIVERSALI

Noica C., [George Uscătescu], nr. 3—4, '93.

Uscătescu G., Autoprezentare; Basarabia, simbol al destinului românesc; Elțin și Republica Moldova; Caracterele culturii românești; Luceafărul, poem dramatic în proză. Fragmente; Curriculum vitae, nr. 3—4, '93.

CONTEXTE

Oprea I., Limba literară și conștiința națională, nr. 3—4, '91.

Ursache P., Unitatea stilistică a culturii române, nr. 2—3, '92.

ROSTIREA FILOZOFICĂ

Noica C., Introducere la dor; Trece, petrecere, nr. 1, '93.

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Butuc P., Considerații despre predicatul nominal angrenat, nr. 1, '93.

Ciobanu A., Normele de punctuație în vigoare, nr. 1, '91—1, '92; Caracterul informativ al punctuației, nr. 2, '93; Punctuația și cultura scrisului (virgula—lipsă și virgula de prisos), nr. 3—4, '93.

Oglindă E., Expresivitate și corectitudine la utilizarea supinului (predicat verbal simplu și component al predicatului verbal compus), nr. 2—3, '92.

Scobioală V., Accentul grafic:

moft sau necesitate?, nr. 1, '93.

Uritescu D., Flagrant delict... ortografic, nr. 1, '92 — 1, '93.

Zugun P., Funcțiile sintactice ale numelui la cele cinci cazuri, nr. 2, 3—4, '93.

Ortografie pentru toți

Avram M., K sau C, Ch, Ck, Q?, nr. 1, '91.

Șuteu F., Sinonimia I-Â în evoluție istorică, nr. 2, '91.

Prezentări și recenzii

Butuc P., Anatol Ciobanu: **Punctuația limbii române**, nr. 3—4, '93.

CUM VORBIM, CUM SCRIM

Comerzan A., Corida cu... plăvani, nr. 2—3, '92.

Condrea I., Exprimarea pleonastică, nr. 1, '91; Sinonimia și exprimarea corectă, nr. 2, '91; False acorduri, nr. 2—3, '92.

Dumeniuk I., Atenție la accent!, nr. 2—3, '92.

Gherman V., Necesarul efort, nr. 2, '91; Cuvinte și sensuri neologice, nr. 3—4, '91; Cuvinte recente (din știință și nu numai), nr. 1, '92.

Giosu Ș., Note de cultivare a limbii, nr. 4, '92.

Guțu Ș., Cîteva precizări terminologice, nr. 2—3, '92.

Levițchi V., Greșeli de exprimare utilizate ca figuri de stil, nr. 2—3, '92.

Melniciuc I., Ce e limba pentru noi?, nr. 2, '93.

Palii A., Să consultăm mai des dicționarul, nr. 1, '91; Consecințele «îmbogățirii» limbii, nr. 3—4, '91; Atenție la cuvintele **optim, extrem, totalitar**, Cu doi ani în urmă sau acum doi ani, Alternativă, nr. 1, '92; Cuvîntul «agrarian», A tapă sau a dactilografia?, A fonoteca?, nr. 2, '93.

Tofan Gh., Normă și model de limbaj la T.V.M., nr. 1, '93.

ÎN GRĂDINA LIMBII NOASTRE

Alici A., Ce nație de oameni sîntem?, nr. 2, '91; Autorul vine pe tapet, nr. 3—4, '91; Iredentism, nr. 2—3, '92; Bătrînul de la munte, nr. 4, '92; Cămila și urechea acului, nr. 1, '93; Distincții și recompenze, nr. 2, '93.

Gherasim A., Cum cîntim pe «domnul?», nr. 3—4, '93.

Guțu Ș., Terminologia națională față cu «noutatea lumii», nr. 2, '93.

INFERN TERMINOLOGIC

Gromov A., Sindromul firmei învecinate, nr. 1, '91; Perpetuarea po-

luanților, nr. 2, '91; Aberații și revelații, nr. 3—4, '91; «Autoobiiduire» programată, nr. 1, '92; Verba manent!, nr. 2—3, '92; Dumnezeu nu bate cu... tocul, nr. 1, '93; Ce ne promite «imensitatea»? , nr. 2, '93; De la «poroșok» la «băutură uscată» sau implementarea ineptiilor, nr. 3—4, '93.

ONOMASTICĂ

Dumbrăveanu A., Să ne cunoaștem numele, nr. 1, '91 — 1, '92; Erori la scrierea numelor de familie, nr. 2—3, '92; Denumirile de întreprinderi și cultivarea limbii, nr. 3—4, '93.

Eremia A., Graiul pământului, nr. 2—3, '92.

Lungu M., Corectitudinea unor toponime pe baza documentelor vechi, nr. 4, '92.

Zugun P., Toponimicele de origine românească, nr. 2—3, '92.

UNITATEA NAȚIONALĂ: ARGUMENTE LINGVISTICE

Cândroveanu H., Marginile românității, nr. 4, '92.

Giosu Ș., Dialectele limbii române, nr. 2, '91.

Irimia D., Limba — componentă fundamentală a specificului național, nr. 2, '91.

Procopovici A., Despre răspîndirea românilor și a limbii lor, nr. 4, '92.

Zagaevski V., Despre limbile romanice și subdiviziunile teritoriale ale limbii române, nr. 3—4, '91.

Cărți noi în aromână

Frățilă V., Porunca străbună, nr. 2, '91.

CONTROVERSE

Chivu Gh., Propunerile de modificare a ortografiei și cerințele cercetării filologice, nr. 3—4, '93.

Drăgănescu M., Ortografia limbii române. Cu Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu și Rosetti, nr. 2, '93.

Lombard A., Despre folosirea literelor â și î, nr. 2, '93.

Mihăilă Gh., Cîteva reflecții privind ortografia limbii române, nr. 2, '93.

Oprea I., Titu Maiorescu și ortografia limbii române cu litere latine, nr. 3—4, '93.

Pamfil C. -G., Pe marginea unui raport academic sau Ce nu știe domnul președinte al Academiei Române, nr. 2, '93.

Probe pro și contra, nr. 2, '93.

DRAMA LIMBII ROMÂNE

Ideal ce nu trebuie trădat. Interviu cu Raisa Antoniuk, nr. 1, '91.

Morariu C., Părți din istoria românilor bucovineni, nr. 1, '91.

VIN DIN MUNȚII LATINIEI

Diaconescu T., V. Bogrea și clasicismul antic, nr. 1, '91; Pronunția limbii latine în perioada clasică, nr. 1, '92.

Maxime și cugetări. Comentariu de Anatol Ciobanu, nr. 1, '91 — 3 — 4, '91, 2—3, '92.

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

Bantș A., Un poet descult pe pământul Basarabiei, nr. 3—4, '91; Literatura și lupta cu inerția, nr. 1, '93; Liviu Damian: obsesia identității, nr. 3—4, '93.

Ciocanu I., În căutarea numitorului comun, nr. 1, '91.

Cosma A., Scriitorul și «misterul neamului», nr. 3—4, '91.

Dumistrăcel S., Marin Preda în perspectiva temei «rurale», nr. 4, '92.

Analize și interpretări

Eotezatu E., «Moartea căprioarei» de Nicolae Labiș, nr. 1, '91.

EMINESCIANA

Alexandru I., Neam, codru, lună, nr. 4, '92.

Cimpoi M., Eminescu, homo folcloricus, nr. 1, 2, '91.

Dobre A., Concepția lui Eminescu despre limbă, nr. 4, '92.

Drăgan M., Actualitatea lui Eminescu, nr. 1, '91; Poetul național al românilor, nr. 2, 3—4, '91.

Dumistrăcel S., Contextul paremiologic în publicistica eminesciană, nr. 2, '91.

Eminescu, «un re-ziditor la modelul demiurgic». Dialog Mihai Cimpoi — Constantin Ciopraga, nr. 1, '92.

Florescu Gh., Luceafărul în enciclopediile lumii, nr. 4, '92.

Furtună A., Transfigurarea artistică a motivelor folclorice, nr. 3—4, '91.

Moceanu O., M. Eminescu — «poetul cu inima-n ceruri...», nr. 2, '91.

Ursache P., Ficțiuni thanatice la Eminescu, nr. 1, '92.

Uscătescu G., Actualitatea lui Eminescu, nr. 2—3, '92.

Analize și interpretări

Drăgan M., Floare albastră, nr. 1, '92; Peste virfuri, nr. 2—3, '92. Mit și viziune poetică în Memento mori, nr. 3—4, '93.

Crișan E., Simbol poetic și context, nr. 4, '92.

Guillermou A., Doina, nr. 2—3, '92.

Ilade-Costea M., Sărmanul Dionis, nr. 4, '92.

Nuță I., Eminescu, erou de roman. Insemnări despre Mite și Bălăuca, nr. 2—3, '92.

Ursache P., Doina eminesciană — expresie a mentalului românesc, nr. 1, '91.

Voica A., O schemă ritmică relevantă în Glossa eminesciană, nr. 4, '92; Pe lingă plopii fără soț. Interpretare prozodică, nr. 2, '93.

PERMANENȚA CLASICILOR

Apetroaie I., Romanul lui Lucian Blaga, nr. 2, '91.

Berteza M., Geneza și structurile operei lui Ion Creangă, nr. 2—3, 4, '92.

Dragnea R., Influența lui Mihail Kogălniceanu în cultura românească, nr. 1, '91.

Nuță I., Al. Mateevici și limba română, nr. 1, '91.

RESTITUTIO

Cerna P., După un veac. Cuvînt înainte: Vasile Badiu, nr. 3—4, '91.

Ciobanu Ș., Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă. Notă biografică de Ion Osadenco, nr. 3—4, '91.

Cotruș A., Peste prăpăstii de po-trivnicie. Cuvînt înainte de Vasile Badiu, nr. 2, '91.

Dumeniuk I., Mătaș N., Eugen Coșeriu în interpretarea unor lingviști sovietici, nr. 2—3, '92.

Eveniment științific semnificativ. Colocviul omagial internațional «Eugen Coșeriu, un mare lingvist contemporan», Iași, 13—17 aprilie 1992, nr. 2—3, '92.

Kogălniceanu M., Discursul la Congresul de la Berlin, nr. 1, '91.

Raportul Comisiei instituite de Senat pentru conferirea titlului de Doctor honoris causa al Universității «Al. I. Cuza» domnului profesor Eugen Coșeriu de la universitatea din Tübingen (Germania), nr. 2—3, '92.

Rădulescu-Motru C., Sufletul neamului nostru, nr. 1, '91.

TANGENȚE BASARABENE

«Abia aici am descoperit anumi-te frumuseți ale limbii române...». Interviu cu Mihai-Eugen Avădanei, nr. 3—4, '91.

Balmuș P., Ibrăileanu și noi, nr. 2, '91.

Literatura exilului

Fassel L., Limba română — «limbă internațională» în Basarabia?, nr. 3—4, '91.

Goma P., Din calidor (Fragment), nr. 3—4, '91.

FRUMOS CA UMBRA UNEI IDEI

Damian L., A 12-a elegie, cea fără de sfîrșit, nr. 1, '93.

Mincu Ș., Nichita Stănescu: Cîntec, nr. 1, '93.

Stănescu N., Emoție de toamnă, Nod 2, Nod 22, Lecția despre cub, Poveste sentimentală, Evangheliile toamnei, nr. 1, '93.

JOC SECUND

Barbu I., Cuvînt către poeți, Din ceas dedus, Timbru, Grup, Inecatul, Oul dogmatic, nr. 1, '93.

Vlăduți L. -S., Vocația absolutului în poezia lui Ion Barbu, nr. 1, '93.

PROFILURI

Berteza M., Paznic de far, nr. 1, '93.

Cenușă M., Cel dintîi profesor de limba română din Bucovina, nr. 2—3, 4, '92.

Ciocanu I., Contururile definitivului, nr. 1, '93.

Drăgan M., Afinități literare: Maiorescu și Alecsandri, nr. 2, '93.

Gromov A., Un tribut al cuvîntului, nr. 2—3, '92.

Șerbănescu M., Titu Maiorescu și scriitorii tineri, nr. 1, '93.

SCRIITORI ROMÂNI DIN BASARABIA (1918—1944)

Badiu V., Argument, nr. 2, '91. Gheorghe Rusu: Freamăt, nr. 2—4, '91; Ion Buzdugan sau vitalitatea tradiției, nr. 1, '92.

Ciobanu A., Programul literar al revistei «Viața Basarabiei», nr. 3—4, '91.

Ciocanu I., Poezia lui Vladimir Cavarca, nr. 2, '91.

Calendar

Colesnic Iu., Un poet din tagma lui Homer, nr. 1, '92.

COMEMORĂRI

75 de ani de la nașterea Magdei Isanos

Bantoș A., «...sînt ca un cer printre brazii...», nr. 1, '91.

Bătcă V., Registrul epic al poetei, nr. 1, '91.

OPERE AMINATE

Blaga L., Luntrea lui Caron (Fragment), nr. 1, '91.

AUTOGRAF

Alexandru I., Autoportret, nr. 3—4, '93.

Blandiana A., Tu treci, nr. 2, '93.

Dinescu M., Anonim, nr. 1, '93.

Vieru G., În limba ta, nr. 4, '92.

EFIGII

Conțescu I., Fiii risipitori, nr. 1, '92.

RECTIFICĂRI

Goma P., O reabilitare și o aniversare, nr. 2—3, '92.

«PE MINE MIE REDĂ-MĂ»

Bordeianu L., Șansele supraviețuirii, nr. 1, '91.

Vodă Gh., Limba română — patria noastră, nr. 1, '91.

DIALOGUL ARTELOR

Cebuc A., Un nou drum în plastica românească, nr. 3—4, '93.

Noica C., Brâncuși a sculptat infinitive lungi, Îndoita înfinire la Brâncuși, nr. 2, '93.

CONFLUENȚE

Diaconescu T., B. -P. Hasdeu și poezia din exil a lui Ovidiu, nr. 2—3, '92.

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Diaconescu T., Christos — creator mundi în colindele cosmogonice românești, nr. 2, '91.

CONGRESE. CONFERINȚE. SEMINARE.

A seminariza gîndirea lui Blaga, nr. 3—4, '93.

Cernăuți: Conferința științifico-practică internațională cu tema «Problemele de limbă și literatură română în școala națională», nr. 2, '91.

Conferința națională Iași—Chișinău, Ediția I, nr. 3—4, '91; Ediția a

II-a, nr. 4, '92; Ediția a III-a, nr. 3—4, '93.

Congresul al II-lea al Societății «Limba Noastră cea Română», nr. 1, '93.

Declarația-apel a Federației Internaționale a Băncilor de Terminologie adoptată la Congresul de Constituire a F.I.B.T. la 12 septembrie 1992, Varșovia, nr. 4, '92.

Forum terminologic la București, nr. 3—4, '93.

O conferință cu Eugen Coșeriu la Chișinău, nr. 3—4, '93.

Ortografia limbii române: prezent, trecut, viitor, nr. 3—4, '91.

Rezoluția Conferinței științifico-practice internaționale cu tema «Locul și rolul terminologiei științifice în disciplinele școlare», nr. 2—3, '92.

«Terminologia integrează lumea». Interviu cu dnii Ion Dumeniuk și Valeriu Culea, nr. 4, '92.

Timișoara: Congresul al IV-lea al Filologilor Români, nr. 2, '91.

PRO DIDACTICA

Beldescu G., Compunere, compoziție, stil, nr. 4, '92.

Berzoy L., Scopul comunicativ al exercițiilor gramaticale, nr. 3—4, '93.

Burlacu A., Însemnări despre structura simbolului poetic, nr. 1, '93.

Cerchez M., A citi și a face lectură nr. 3—4, '91.

Cirimpei V., Folclorul mitologic, nr. 2, '91.

Crișan A., Textul, lectura și proiectarea conținuturilor învățării, nr. 4, '92.

Florea P., Metodica predării limbii și literaturii române, nr. 2, '91; nr. 1, '92.

Guțuțui T., Pentru «turbina» elevului, nr. 1, '91.

Iachim I., De la compunerea peisaj la povestire, nr. 1, '92; Brains-tormingul la lecțiile de literatură, nr. 3—4, '93.

Nebunu M., Manualele de limbă și literatură încotro?, nr. 3—4, '91.

Onea N., Profesorul de română în contextul modernizării învățămîntului, nr. 2, '91.

Parfene C., «Predare» și «învățare» sau «receptare» și «studiere» a literaturii, nr. 3—4, '91; Motiv, temă, idee în opera literară, nr. 4, '92.

Prodan M., Analiză sau comentariu literar?, nr. 2—3, '92.

Scorobete A., Comentarea operelor literare, nr. 4, '92.

Turculeț A., Raportul dintre graiuri și limba literară (Cîteva considerații), nr. 2, '91.

Vlăduți L. -S., Analiza stilistică, estetică și comparată — modalitate de interpretare a fenomenului artistic, nr. 4, '92.

Analize și interpretări

Cimpoi M., Liviu Rebreanu, poet tragic. Reflecții despre romanul *Ion*, nr. 1, '93.

Crăciun V., Negrul în poezia lui Vasile Alecsandri, nr. 2—3, '92.

Ghilaș A., În loc de comentariu. Reflecții pe marginea nuvelei *Elegie pentru Ana-Maria* de Vasile Vasilache, nr. 4, '92.

Mîndrescu E., Mihail Sadoveanu: *Frații Jderi*, nr. 1, '93.

Moga R., Mihail Sadoveanu: *Baltagul*, nr. 2—3, '92.

Pirău I., Marin Preda: *Moromeții*, nr. 3—4, '93.

Comentarii literare

Ciocanu I., Ion Druță: *Frunze de dor*, nr. 1, '92.

Roșca T., Poemul *Nunta Zamfirei* de G. Coșbuc, nr. 3—4, '91.

Conspect

Eșanu Gh., Poetul pătimirii noastre, nr. 2—3, '92; Înfruntînd «marea trecere». Marginalii la poezia lui Lucian Blaga, nr. 1, '93.

Marin E., Comedia *O scrisoare pierdută*, nr. 2—3, '92; Grigore Vieru — «poetu-acestui neam», Marin Preda: *Moromeții*, nr. 1, '93; Imaginea lui Ștefan cel Mare în literatura artistică, nr. 2, '93.

Mărcușan M., Portretul lui Horia Holban din *Clopotnița* de Ion Druță, nr. 1, '93.

Experiență

Gălușcă I., Cuvinte și culori, nr. 2—3, '92.

Ecouri

Marin E., Analiză literară și comentariu literar, nr. 1, '93.

Prezentări și recenzii

Ciocanu I., I. Dumeniuk, N. Mătaș: *Coloana înfinită a gratului matern*, nr. 3—4, '91.

Jernovei Gh., Ilie Popescu: *Cuvinte înaripate*, nr. 3—4, '91.

Calendar

Școală și cultură românească (1507—1907), nr. 2—3, '92.

LABORATOR

Ciocanu I., *Elegie pentru Ana-Maria*, nr. 1, '92; Descendent din baladă, nr. 2—3, '92; O conștiință lup-tătoare, nr. 4, '92; Demnitatea scri-

sului, nr. 1, '93; Un poet «născocit de poeme», nr. 2, '93.

La ancheta «L.R.» răspunde: Vasile Vasilache, nr. 1, '92; Dumitru Matcovschi, nr. 2—3, '92; Alexei Marinat, nr. 4, '92; Vladimir Beșleagă, nr. 1, '93; Nicolae Dabija, nr. 2, '93; Vasile Romanciuc, nr. 3—4, '93.

Răpeanu E. -E., Epigrama, epigramistul și cuvîntul, nr. 2, '93.

Roșca T., Mitul luminii și culorile sensibilității, nr. 3—4, '93.

INTERIORUL UNUI POEM

Bantș A., Liviu Damian: *Cavaleria de Lăpușna*, nr. 2—3, '92.

Bîrlea Gh., Tudor Arghezi: *Tes-tament*, nr. 1, '93.

Ilade-Costea M., *Izvorul nopții* de Lucian Blaga, nr. 2—3, '92; *Plumb* de George Bacovia, nr. 1, '93; George Bacovia: *Lacustră*, nr. 3—4, '93.

Maniu L., Sacralizarea datoriei față de neam. Considerații pe marginea poeziei *Apostolul* de Octavian Goga, nr. 2—3, '92.

Mănoiu I., Lucian Blaga: *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, nr. 3—4, '93.

Mincu Ș., Nichita Stănescu: *Cîntec*, nr. 1, '92.

Nuță I., *Limba noastră*, imn național, nr. 4, '92.

Roșca T., George Coșbuc: *Moartea lui Fulger*, nr. 2—3, '92.

CREANGA DE AUR

Dumitrăcel S., Numele populare ale lunilor anului, nr. 3—4, '91; 1, 2—3, '92.

Pe «calea robilor»... Poezie populară, nr. 1, '93.

Țaranu P., Vatra și semnificațiile ei, nr. 1, 2, '93.

UN VAL DE POEZIE NOUĂ

Bordeianu L., Eugen Cioclea: *Alte dimensiuni*, nr. 3—4, '91.

IMPRESII

Iachim I., Aroma cuvîntului. Limba romanului *Frații Jderi* de Mihail Sadoveanu, nr. 1, '93.

CASTIGAT RIDENDO MORES

Roman I., Umor și... gramatică, nr. 1, '93.

AVANPREMIERE EDITORIALE

Constantin Negruzzi, nr. 2, '91.

Nicolae Esinencu, nr. 1, '91.

Opera lui M. Eminescu în întregime și fără «redactări», nr. 1, '91.

V-ați abonat la *Opere* de Ion Luca Caragiale?, nr. 1, '91.

VIATA CĂRȚILOR

Ciocanu I., Titu Maiorescu; **Critice**, nr. 2—3, '92; Teodor Nencev: **Predestinare**, nr. 4, '92.

Iachim I., Eugen Holban: **Figuri basarabene**, nr. 1, '92; Eugen Șt. Holban: **Basarabia românească**, nr. 2—3, '92.

Păsat D., Mircea Vulcănescu: **Dimensiunea românească a existenței**, nr. 2, '93.

Roșca T., Nicolai Costenco: **Euritmii**, nr. 4, '92; Bogdan Istru: **Păsărea albastră**, nr. 1, '93.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Ciocanu I., Cărțile neamului, nr. 2, 3—4, '93.

Gherasim A., Elocvența — o virtute, nr. 4, '92.

Roșca P., Atlas lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria. Vol. I de Vasile Pavel, nr. 3—4, '93.

Zaporojan I., Al. Pali: **Calchierea ca aspect al interferenței limbilor**, nr. 2, '91.

Cărți participante la frământările. căutările, luptele și izbînzile poporului nostru

O luptă, o suferință și..., nr. 2, '91.

Povară sau tezaur sfînt, nr. 1, '91.

REMEMBER

Prin Chișinăul anilor '30, nr. 4, '92.

MOZAIC

Cel mai, cea mai..., nr. 4, '92.

CUVINTE ÎNCRUCIȘATE

Cașencu A., nr. 1, '91 — nr. 3—4, '93.

CÎNTECELE DEVENIRII NOASTRE

Hai să-ntindem hora mare!, nr. 4, '92.

Hora unirii (Vasile Alecsandri), nr. 2—3, '92.

Noi sîntem români, nr. 2, '91.

Nu uita că ești român (Octavian Goga), nr. 1, '92.

Treceți batalioane române carpații, nr. 3—4, '91.

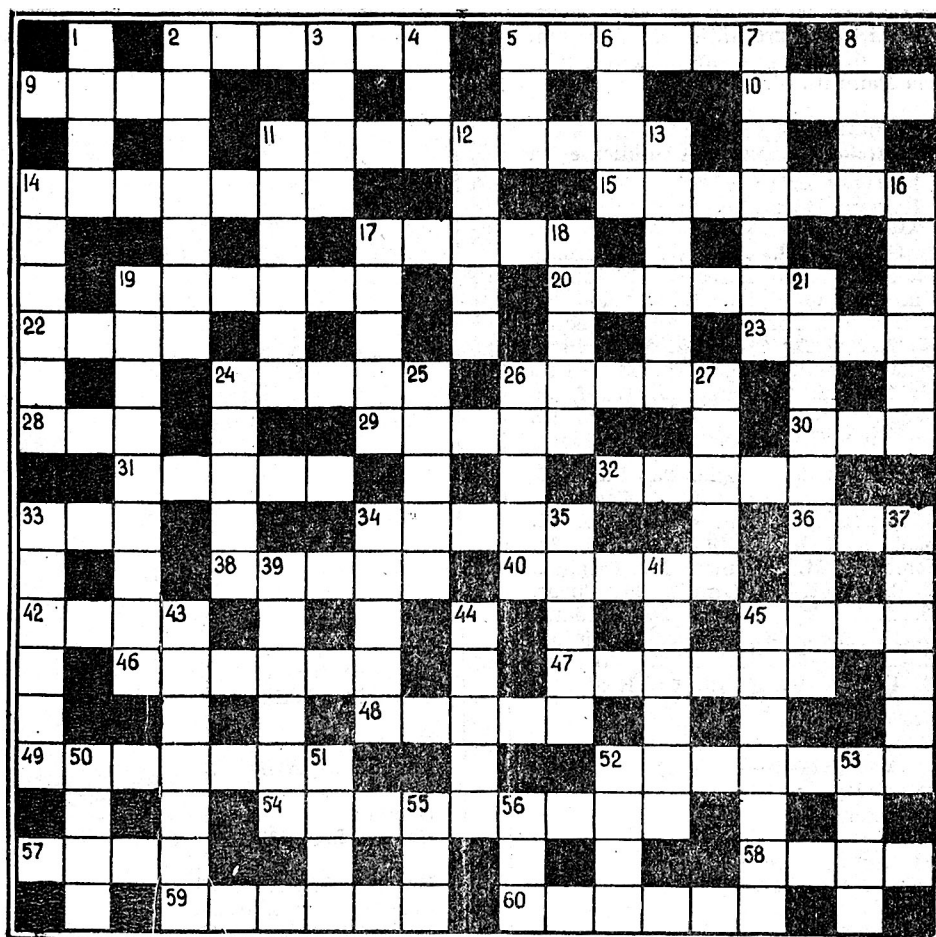
CUVINTE ÎNCRUCIȘATE

Ing.
Andrei
CAȘENCU
Chișinău

«ÎNFLORITURI PE ȘTERGARE»

Orizontal: 2. O prevedere cuprinsă într-un act juridic. **5.** O sumă de bani dată cuiva peste plata cuvenită. **9.** Cîntecul unor păsări. **10.** Radicalul organic derivat din etan. **11.** Un aerostat, prevăzut cu o nacelă pentru călătorii și echipat cu mijloace proprii de propulsie. **14.** Sinonimul «minunii». **15.** Brînză preparată din caș tăiat în calupuri și păstrat în putini cu saramură. **17.** Substanță lucioasă, albă care acoperă suprafața dinților. **19.** Categorie de probe sportive pe distanțe scurte. **20.** Dușman. **22.** Pată de păr alb de pe fruntea unui animal. **23.** Instrument muzical de percuție. **24.** Termen fixat pentru efectuarea unui lucru. **26.** Cel mai răspîndit aparat de zbor. **28.** Zăpada (în unele regiuni). **29.** Un produs cosmetic (cu a cărui denumire pare să nu avem probleme). **30.** Un sfîrșit de rege, ieșit din comun. **31.** Un motiv sau o cauză. **32.** Faptul de a nu fi prezent într-un anumit loc. **33.** Strigătul cu care se încetnește sau se oprește mersul bolilor. **36.** Religie, confesiune. **38.** Detaliu de teren care ajută la orientare. **40.** Contribuție adusă de cineva într-o acțiune comună. **42.** Sculptură reprezentînd partea superioară a corpului omenesc. **45.** Program al unei activități. **46.** Cuvîntul care determină în chip expresiv, un substantiv sau un verb. **47.** Poftă de rîs sau de joc (pl). **48.** Un punct pe sfera cerească, situat chiar deasupra capului. **49.** Un european, aldoma nouă, de origine română. **52.** Copil, urmaș, descendent. **54.** Treburile mărunte din gospodărie. **57.** Zona de răspîndire a unui fenomen. **58.** Plecarea din propria țară. **59.** Competiție sportivă nautică privită în ansamblul ei. **60.** Fire de bumbac de diferite culori cu care se imprimă înflorituri pe ștergare.

Vertical: 1. O viață bună și îmbelșugată. 2. Închizătoare metalică care la ușile de odinioară. 3. Ceea ce este folositor. 4. Persoanele care se disting într-un domeniu oarecare. 5. Gen de șerpi mari din regiunile tropicale. 6. Cantitate mare de lucruri așezate unele peste altele. 7. Varietate fibroasă de ghips, utilizată pentru confecționarea unor obiecte decorative. 8. Nume conferit bărbatului în ziua și în preajma căsătoriei sale. 11. Îmbrăcăminte de bal costumată sau joc de societate. 12. Încă o distracție, de această dată a copiilor. 13. Un adverb «muzical». 14. Tubul scurt folosit la îmbinarea sau ramificarea țevilor. 16. Din nou o statuie, reprezentând un bărbat, folosită ca element de susținere în locul unei coloane. 17. O picătură de ploaie. 18. Plantă tiritoare: fructul ei sau vasul confecționat din fructul ei uscat. 19. Adunare în serile de iarnă la care participanții lucrează și totodată petrec, spunând glume, povești, ghicitori. 21. Visuri

grele. 24. Mamifer, carnivor cu blană prețioasă. 25. Ladă cu capac în care se păstrează sau se transportă obiecte. 26. Fiecare dintre extremitățile unei clădiri. 27. Un băiat considerat în raport cu bunicii săi sau unchiilor și mătușele sale. 33. Arbore de la noi, cu fructe aripate. 34. Unitate de măsură pentru frecvență, după numele unui fizician german. 35. Rocă eruptivă de culoare deschisă, legată de granite. 37. Fragment de discurs în care oratorul dezvoltă mai pe larg o idee. 39. Porțiunea de vărsare a unui fluviu. 41. Mutare combinată la jocul de șah. 43. Sistem de susținere a viței de vie și a unor pomi fructiferi. 44. Fiecare dintre panourile mobile care prin rotație, deschid sau închid o ușă. 45. Sat din raionul Telenești. 50. Mediul rural la noi. 51. Un adjectiv, un pronume sau un numeral. 52. Tiglă semicilindrică cu care se învelesc acoperișurile caselor. 53. Ceată zgomotoasă de copii. 55. O veche unitate de măsură pentru ca-

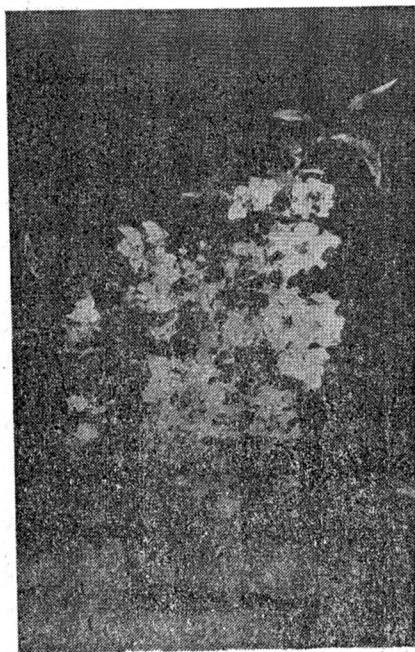
pacități și greutate. 56. Cea mai mare diviziune a timpului din istoria Pământului.

DEZLEGAREA

cuvintelor încrucișate publicate în nr. 2, 1993

Orizontal: 1. Busuioac. 6. Hotărît. 9. Oratori. 10. «Rebus». 12. Tolag. 14. Bucătar. 15. Rîsca. 16. Natal. 17. Cununie. 18. Epicur. 22. Tablou. 25. Cocor. 28. Cozmescu. 29. Adjectiv. 30. Rareș. 31. Credință. 32. Arhivele. 33. Trebl. 36. Curent. 38. Altiță. 41. Potasiu. 43. Ionel. 45. Taraf. 42. Decanat. 48. Scări. 49. Aduna. 50. Untișor. 51. Cultism. 52. Evident.

Vertical: 1. Boierie. 2. Suris. 3. Coșbuc. 4. Vascenco. 5. Costenco. 6. Hîtrie. 7. Regat. 8. Teleleu. 11. Bianu. 13. Ionia. 19. Propriu. 20. Comedie. 21. Răsunet. 22. Tejghea. 23. Bucovăț. 24. Ofialit. 25. Curat. 26. Carte. 27. «Răsai». 34. Rătăciți. 35. Business. 36. Chiriac. 37. Nalbă. 39. Litru. 40. Alfabet. 41. Podium. 42. Uitare. 44. Nasul. 46. Roate.

Nicolae GRIGORESCU. Pahar cu flori

Redactor tehnic:
Elena MUNTEANU

Corector:
Eugenia DONCIU

Dactilo:
Narcisa MIRON

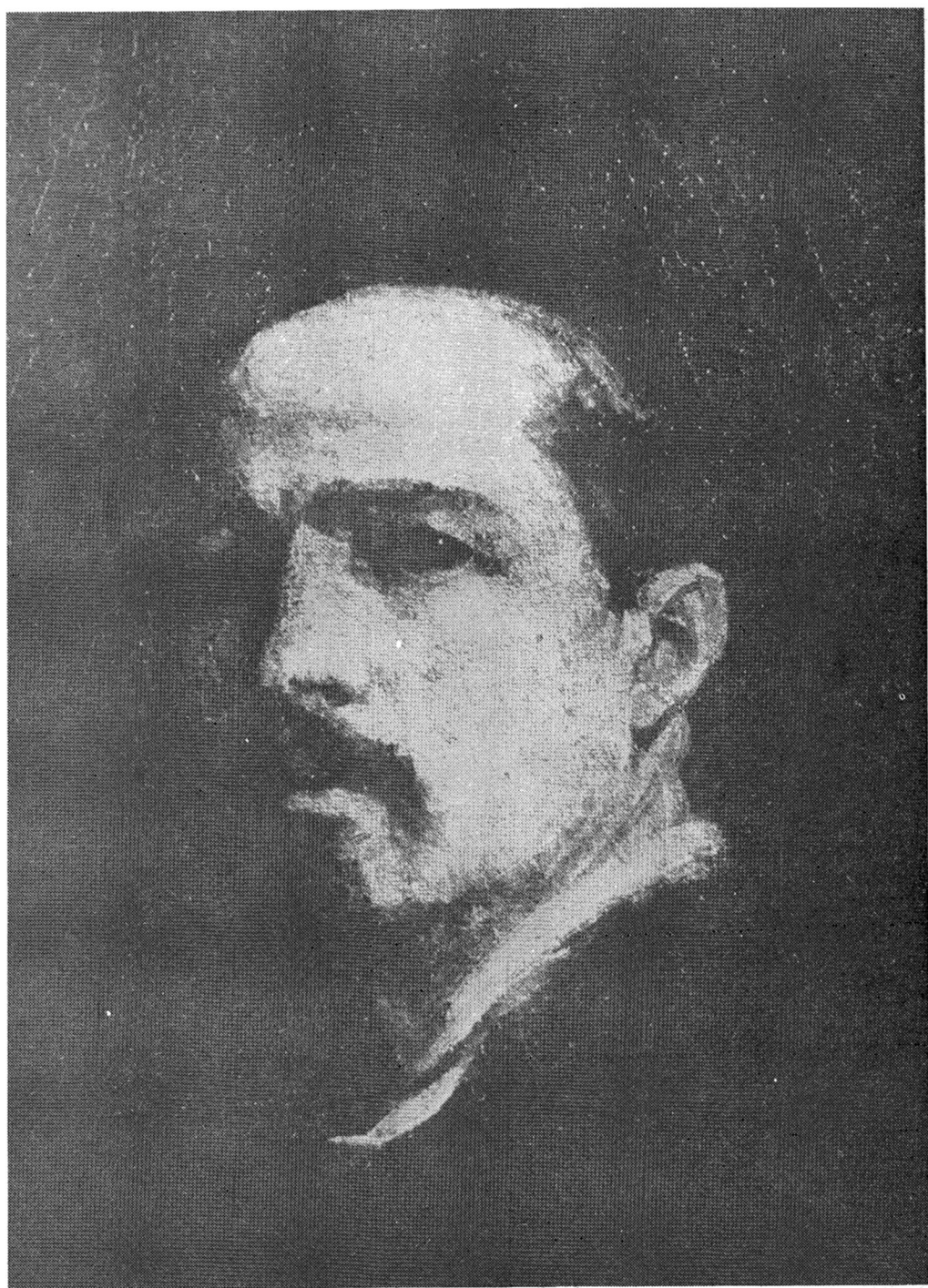
Dat la cules: 3.11.1993
Bun de tipar: 21.01.1994
Format 70x108 1/16. Hîrtie tipografică.
Coli de tipar convenționale: 15,0.
Coli editoriale: 17,4. Tiraj 7000.
Comanda nr. 4669.
Prețul 25 bani (pentru abonați — 1,5 bani).
Tipografia Editurii «Universul», str. Vlaicu Pîrcălab, nr. 45, 277012, Chișinău.

Adresa redacției: revista «Limba Română», Casa Presel, str. Pușkin, nr. 22
Chișinău, 277012.
Tel: 23-44-19.

Articolele se prezintă la redacție însoțite de o scurtă notă biobibliografică și de fotografia autorului.

Manuscrisele nepublicate nu se recenzează și nu se înapoiază.

Coperta I. Nicolae Grigorescu, Portretul Mariei Nacu, fragment, 1885—1890.

Nicolae GRIGORESCU. Autoportret, 1868

George USCĂTESCU

ÎN MULTIPLĂ VEGHE

În multiplă veghe în multiplă goană
Căutăm înaltul arzător azur
Într-o involburare veșnic năzdrăvană
Sfântă înfiorare ceas dedus mai pur.

Mai descind poeții argintie apă
Tovarăși statornici ai înstrăinării
Prinsă-n cavalcada zorilor sireapă
Mesageri ai nopții calmi heralzi ai țării.

Regăsesc pădurea adormită în brumă
În pădure doarme somnul liminar
Am să-i spun pădurii: ia-mă tu și du-mă
Către țara înaltă și fără hotar.

Regăsesc poeții și poeții îmi cîntă
Cîntecul pădurii păsări fără somn
E întiiul cîntec pentru țară sfântă
Cîntecul cu păsări ce se vrură om.

Materiale DE ȘI DESPRE George USCĂTESCU
citiți în numărul prezent